
Anna Bartoszewicz
Renata Burchart
Joanna Dynowska

FINANSOWO-ZARZĄDCZE ASPEKTY
SPRAWOZDAWCZOŚCI PRZEDSIĘBIORSTW

Anna Bartoszewicz

Renata Burchart

Joanna Dynowska

FINANSOWO-ZARZĄDCZE ASPEKTY
SPRAWOZDAWCZOŚCI PRZEDSIĘBIORSTW

Instytut Badań Gospodarczych

Olsztyn 2021

Recenzenci:

dr hab. Artur Jacek Kozuch, prof. UPH

dr hab. Piotr Bórawski, prof. UWM

Skład, łamanie i projekt okładki (na podstawie Adobe Stock):

Ilona Pietryka

© Copyright by Instytut Badań Gospodarczych

ISBN978-83-65605-29-0

DOI: 10.24136/eep.mon.2021.1

Instytut Badań Gospodarczych
ul. ks. Roberta Bilitewskiego, nr 5, lok. 19
10-693 Olsztyn, Poland

biuro@badania-gospodarcze.pl
www.badania-gospodarcze.pl

Spis treści

Spis skrótów	5
Wstęp	7
Rozdział 1. Uwarunkowania ekonomiczne i prawne sprawozdawczości finansowej	11
1.1. Pojęcie, cele i funkcje sprawozdawczości finansowej	11
1.2. Sprawozdania finansowe a nadrzędne zasady rachunkowości	14
1.3. Sprawozdawczość finansowa w świetle krajowych i międzynarodowych regulowań prawnych	20
1.4. Zróżnicowanie sprawozdań finansowych oraz procedura ich sporządzania, zatwierdzania i ogłaszania	25
Rozdział 2. Zawartość informacyjna sprawozdania finansowego i jej przeznaczenie w procesach gospodarczych	29
2.1. Podział i zakres tematyczny kluczowych części sprawozdania finansowego	29
2.1.1. Bilans jednostki	29
2.1.2. Rachunek zysków i strat	42
2.1.3. Zestawienie zmian w kapitale własnym	46
2.1.4. Rachunek przepływów pieniężnych	50
2.1.5. Informacja dodatkowa	53
2.2. Kierunki wykorzystania informacji finansowej przez użytkowników sprawozdań	56
2.3. Zafałszowania i nadużycia w sprawozdaniach finansowych	62
2.4. Wpływ sytuacji związanej z Covid-19 na zawartość informacyjną sprawozdań finansowych jednostek za rok 2019	73

Rozdział 3. Audyt sprawozdań finansowych jako usługa poświadczająca wiarygodność informacji rachunkowo-finansowych	81
3.1. Istota i cel audytu finansowego w zarysie ewolucyjnym	81
3.2. Zasady audytu sprawozdań finansowych w świetle krajowych i międzynarodowych regulacji prawnych oraz nadzór nad jakością usług rewizyjnych	88
3.3. Kluczowe elementy metodyki audytu sprawozdań finansowych	94
3.4. Sprawozdanie z badania i opinia biegłego rewidenta jako produkty końcowe procesu rewizyjnego	101
3.5. Jakość zawartości informacyjnej sprawozdań finansowych a ich zewnętrzne potwierdzenie	108
Rozdział 4. Zarządcze aspekty raportowania informacji finansowej	113
4.1. Rachunkowość jako system informacyjny w przedsiębiorstwie	113
4.2. Rachunkowość finansowa i zarządcza z perspektywy raportowania informacji	118
4.3. Struktura sprawozdawczości zarządczej	124
4.4. Raportowanie informacji w świetle standardu MSSF 8 Segmenty operacyjne	129
4.5. Sprawozdawczość wewnętrzna podmiotu w oparciu o ośrodki odpowiedzialności	134
4.6. Wykorzystanie sprawozdawczości w procesie planowania i kontroli kosztów przedsiębiorstwa	139
Zakończenie	145
Bibliografia	149
Spis rysunków	165
Spis tabel	167

Spis skrótów

CIMA	—	(ang. The Chartered Institute of Management Accountants) — Brytyjska organizacja zrzeszająca specjalistów z rachunkowości zarządczej
CODM	—	(ang. Chief Operating Decision Maker) — Główny organ odpowiedzialny za podejmowanie decyzji operacyjnych
FASB	—	(ang. Financial Accounting Standards Board) — Rada Standardów Rachunkowości Finansowej
GUS	—	Główny Urząd Statystyczny
IAASB	—	(ang. International Auditing and Assurance Standards Board) Rada Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej i Usług Atestacyjnych
IASB	—	(ang. International Accounting Standards Board) Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości
IASC	—	(ang. International Accounting Standards Committee) — Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości
IFAC	—	(ang. The International Federation of Accountants) — Międzynarodowa Federacja Rachunkowości
IFRIC	—	(ang. International Financial Reporting Interpretation Committee) — Komitet ds. Międzynarodowych Interpretacji Sprawozdawczości Finansowej
IFRS	—	(ang. International Financial Reporting Standards) — Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej
IIA	—	Instytut Auditorów Wewnętrznych (ang. The Institute of Internal Auditors)
JZP	—	Jednostki Zaufania Publicznego
KISF	—	Komitet ds. Interpretacji Sprawozdawczości Finansowej
KNA	—	Komisja Nadzoru Audytowego
KRBR	—	Krajowa Rada Biegłych Rewidentów
KSB	—	Krajowe Standardy Badania
KSR	—	Krajowe Standardy Rachunkowości
KSRF	—	Krajowe Standardy Rewizji Finansowej

MSR	—	Międzynarodowe Standardy Rachunkowości
MSSF	—	Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej
PANA	—	Polska Agencja Nadzoru Audytowego
PIBR	—	Polska Izba Biegłych Rewidentów
SFAS	—	(ang. Statement of Financial Accounting Standards) — Wykaz Finansowych Standardów Rachunkowości w USA
SIC	—	(ang. Standing Interpretations Committee) — Stały Komitet ds. Interpretacji
SKI	—	Stały Komitet ds. Interpretacji
SKSR	—	Stanowisko Komitetu Standardów Rachunkowości
UE	—	Unia Europejska
UoR	—	Ustawa o rachunkowości

Wstęp

„Sprawozdawczość przedsiębiorstw powinna koncentrować się na informacjach istotnych, co oznacza konieczność eliminowania informacji mało ważnych. Obecnie jednak chęć zabezpieczenia się przed odpowiedzialnością prawną skłania kierownictwo wielu przedsiębiorstw do zalewania rynku lawiną danych. Sprawozdawczość powinna jednak skupiać się na przedstawieniu klarownych informacji podstawowym odbiorcom, czyli inwestorom i użytkownikom sprawozdań finansowych”.

Samuel DiPiazza, Prezes PricewaterhouseCoopers, Raport Roczny 2005

Rachunkowość jest zorganizowanym systemem informacyjnym, który w sposób cykliczny dostarcza informacji szerokiemu gronu interesariuszy na temat sytuacji majątkowej i finansowej poszczególnych jednostek. Nieodłącznym elementem tego systemu jest proces sprawozdawczy, którego produktem końcowym jest sprawozdanie finansowe.

Zauważalna od kilkudziesięciu lat ewolucja procesu sprawozdawczego implikowana była zmieniającymi się potrzebami interesariuszy w zakresie wiarygodnej i rzetelnej informacji sprawozdawczej.

Dotychczasowe paradygmaty dotyczące modelu sprawozdawczości finansowej zostały zweryfikowane przez nowe realia gospodarcze, co jednocześnie wymusiło przyjęcie określonych kierunków komunikowania się podmiotów gospodarczych z interesariuszami. Głównymi czynnikami determinującymi taki obrót sprawy, były między innymi wspomniane rosnące potrzeby informacyjne interesariuszy, zmiany modeli biznesowych, zmiany przepisów prawnych (krajowych i międzynarodowych) w zakresie sprawozdawczości, jak również dynamiczne zmiany i złożoność warunków otoczenia jednostek.

Wymienione determinanty były przyczynkiem do zabrania przez autorki głosu w trwającej dyskusji na temat poszczególnych aspektów procesu sprawozdawczego, bowiem zainteresowanie środowiska naukowego tematyką sprawozdawczości finansowej nie ustaje od wielu lat. Książka jest syntetycznym zestawieniem istniejącego dorobku naukowego w przedmiotowym zakresie, a także próbą teoretycznej refleksji nad kierunkami rozwoju

sprawozdawczości finansowej w Polsce. Rozważania przeprowadzono w czterech zasadniczych obszarach:

- Prawno-ekonomicznych uwarunkowaniach sprawozdawczości finansowej,
- Strukturze i elementach sprawozdania finansowego,
- Audycie sprawozdań finansowych,
- Zarządczych aspektach sprawozdawczości przedsiębiorstw.

Monografię przygotowano w oparciu o przeprowadzone szczegółowe studia literaturowe, analizę regulacji prawnych oraz standardów międzynarodowych w przedmiotowym zakresie. W publikacji przytoczono szereg prac publikacyjnych pracowników naukowych z dziedziny rachunkowości i finansów, a także poddano analizie kluczowe regulacje prawne (krajowe i międzynarodowe) dotyczące przedmiotowego zagadnienia.

Głównym celem monografii jest przedstawienie w sposób kompleksowy procesu sprawozdawczego jednostek gospodarczych i kierunków jego rozwoju w ujęciu finansowym i zarządczym. Za cele dodatkowe przyjęto:

- Zwrócenie uwagi na możliwe zafałszowania treści informacyjnej sprawozdań oraz ich negatywny wpływ na podejmowane decyzje przez interesariuszy;
- Określenie roli audytora (biegłego rewidenta) w procesie weryfikacji i poświadczenia wiarygodności danych zawartych w sprawozdaniach finansowych;
- Przedstawienie zasad raportowania zarządczego na potrzeby systemu informacyjnego jednostek gospodarczych.

Przyjętemu w monografii celowi podporządkowana została jej struktura. W rozdziale pierwszym zaprezentowano ideę, cele oraz funkcje sprawozdawczości finansowej w świetle istniejącego dorobku publikacyjnego i aktów prawnych. Wskazano wpływ nadrzędnych zasad rachunkowości na proces sporządzania sprawozdań finansowych, a także dokonano analizy krajowych i międzynarodowych aktów prawnych. Zwrócono również uwagę na różnicowanie raportów finansowych oraz opisano procedury ich zatwierdzania i ogłaszania.

Rozdział drugi zawiera opis struktury poszczególnych elementów sprawozdania finansowego, w którym odniesiono się kolejno do: bilansu, rachunku zysków i strat, zestawienia zmian w kapitale własnym, rachunku przepływów pieniężnych oraz informacji dodatkowej. W rozdziale uzasadniono celowość informacji zawieranych w poszczególnych składnikach sprawozdania finansowego, odniesiono się do kwestii zafałszowań i nadużyć związanych ze sporządzaniem sprawozdań finansowych, jak również scharakteryzowano użytkowników informacji sprawozdawczej. W rozdziale przedstawiono także wpływ sytuacji wywołanej przez pandemię covid-19 na sprawozdania finansowe jednostek gospodarczych za 2019 rok i związane z nią zagrożenia kontynuacji działalności podmiotów gospodarczych.

W rozdziale trzecim poruszono tematykę audytów sprawozdań finansowych (rewizji finansowej) odnosząc się do kwestii konieczności poddania weryfikacji i poświadczenia wiarygodności danych sprawozdawczych przez biegłych rewidentów. Scharakteryzowano istotę i cel przeprowadzania przedmiotowych audytów ze wskazaniem kierunków ewolucyjnych, jakie dokonały się na przestrzeni ostatnich lat. Przytoczono krajowe i międzynarodowe regulacje prawne, które odnoszą się do audytu sprawozdań finansowych, a także wskazano kompetencje Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego, która jest instytucją spra-

wującą nadzór nad prawidłowością wykonywania rewizji finansowej przez biegłych rewidentów. Zapisy rozdziału odnoszą się także do wybranych kwestii dotyczących metodyki przeprowadzania badania sprawozdań finansowych, uwypuklając tematykę: metod i technik audytu finansowego, istotności w badaniu, a także próbkowania. Z uwagi na niedawne zmiany w zakresie raportowania wyników badania sprawozdań finansowych, przedstawiono wymogi i praktyki w tym zakresie. Rozdział kończy tematyka jakości i wiarygodności informacji sprawozdawczej jako przedmiotu badań biegłego rewidenta.

W rozdziale czwartym podjęto próbę wskazania różnic pomiędzy informacjami przekazywanymi odbiorcom zewnętrznym w drodze sprawozdań finansowych a informacjami generowanymi w systemie rachunkowości na potrzeby zarządu. Omówiono specyfikę rachunkowości zarządczej w kontekście procesu raportowania wskazując jednocześnie strukturę sprawozdawczości zarządczej z uwzględnieniem ośrodków odpowiedzialności. Zwrócono również uwagę na rolę standaryzacji w procesie sprawozdawczym, podkreślając zapisy standardu MSSF 8 „Segmenty operacyjne”, którego wdrożenie przyniosło nową jakość raportowania jednostek. Rozdział kończą rozważania na temat procesu planowania i kontroli w przedsiębiorstwie, który w dużej mierze oparty jest na informacjach zawartych w sprawozdaniach finansowych.

Autorki publikacji wyrażają nadzieję, iż przeprowadzone rozważania w niniejszej publikacji będą motywacją dla czytelników do podejmowania kolejnych dyskusji i prowadzenia badań zarówno w obszarze sprawozdawczości, jak i rewizji finansowej.

Rozdział 1. Uwarunkowania ekonomiczne i prawne sprawozdawczości finansowej

1.1. Pojęcie, cele i funkcje sprawozdawczości finansowej

Sprawozdawczość finansowa postrzegana jest najczęściej jako końcowy produkt szeroko rozumianego systemu rachunkowości, w którym dokonywany jest proces dokumentowania, rejestrowania, systematyzowania — według określonych zasad konceptualnych — i komunikowania finansowych aspektów działalności gospodarczej. Aspekty te prezentowane są w postaci różnorodnych zestawień i danych liczbowych. Przekazywane są one okresowo lub jednorazowo przeważnie podmiotom zewnętrznym w formie wypełnionych formularzy sprawozdawczych lub meldunków i specjalnych raportów (Sawicki, 2002b, s. 296). W ramach sprawozdawczości koncentrującej się na stronie finansowej działalności przedsiębiorstwa oprócz sprawozdawczości finansowej sensu stricto (tj. regulowanej przez prawo o rachunkowości i standardy rachunkowości) można również wyróżnić: deklaracje podatkowe, raporty dla zarządu oraz raporty specjalne (np. dla GUS, funduszy inwestycyjnych, zakładów ubezpieczeń) (Walińska, 1997, s. 20).

Według M. Strojek-Filus (2012, s. 476) sprawozdawczość finansową można rozumieć zarówno w szerszym, jak i w węższym znaczeniu. W szerszym ujęciu rozumie się ją jako proces tworzenia, transformowania informacji charakteryzującej działalność, sytuację finansową i majątkową jednostki gospodarczej w określonym czasie w ramach systemu rachunkowości. Efektem finalnym tego procesu jest sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa. W tym znaczeniu jest traktowane jako dział (część) systemu rachunkowości. Natomiast w ujęciu węższym, sprawozdawczość finansowa rozumiana jest jako zbiór zestawień liczbowych, opracowywanych okresowo w przedsiębiorstwie, zgodnie z wymogami obowiązującego prawa i oczekiwaniami odbiorców. W tym znaczeniu jest utożsamiane z produktem rachunkowości, czyli sprawozdaniem finansowym.

Według G. Świdorskiej (2009, s. 1–20) sprawozdanie finansowe jest to usystematyzowany zbiór wybranych z ksiąg rachunkowych danych liczbowych o działalności gospodar-

czej i jej wynikach o sytuacji finansowej jednostki gospodarczej. Z kolei D. Krzywdą (2005, s. 232) definiuje sprawozdanie finansowe jako zbiór informacji o sytuacji majątkowej, finansowej i wyniku finansowym jednostki gospodarczej — sporządzanym za dany okres, z zastosowaniem konwencjonalnych formuł ich opisu i prezentacji.

Sprawozdania finansowe są częścią integralną rachunkowości. Są one syntetyczne, dobrze ustrukturyzowaną reprezentacją, w wyrażeniu pieniężnym, zdarzeń wpływających na przedsiębiorstwo i transakcji przez nie podejmowanych w celu przekazywania informacji finansowych w układach, strukturze i relacjach odpowiadających potrzebom szerokiego kręgu użytkowników (Jarugowa, Walińska, 1997, s. 12).

Ustawa o rachunkowości nie określa w sposób bezpośredni celu sporządzania sprawozdania finansowego. W art. 4 ust. 1 Ustawy o rachunkowości sformułowany jest jedynie wymóg, aby jednostka stosowała określone ustawą zasady (politykę) rachunkowości, rzetelnie i jasno przedstawiając sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy. Jednocześnie w art. 8 ust. 1 obliuguje się jednostkę do tego, aby dokonując wyboru rozwiązań dopuszczonych ustawą i dostosowując je do potrzeb jednostki, zapewniała wyodrębnienie w rachunkowości wszystkich zdarzeń istotnych do oceny sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki, przy zachowaniu zasady ostrożności. Uzasadnione jest zatem stwierdzenie, że w myśl Ustawy o rachunkowości głównym celem sprawozdania finansowego jest prawidłowe i rzetelne przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej jednostki, jej wyniku finansowego i osiągniętej rentowności w okresie sprawozdawczym.

Według MSR Nr 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych” sprawozdanie finansowe stanowi uporządkowane przedstawienie sytuacji finansowej i efektywności finansowej jednostki, a celem sprawozdania finansowego jest dostarczanie informacji na temat sytuacji finansowej, efektywności finansowej i przepływów pieniężnych jednostki, które są użyteczne dla szerokiego kręgu użytkowników przy podejmowaniu przez nich decyzji gospodarczych. Ponadto sprawozdanie finansowe przedstawia także rezultaty staranności w zarządzaniu przez kierownictwo powierzonymi mu zasobami. Aby zrealizować ten cel, sprawozdanie finansowe dostarcza informacji o:

- aktywach,
- zobowiązaniach,
- kapitale własnym,
- przychodach i kosztach, w tym zysków i strat,
- wkładach dokonanych przez właścicieli i wypłatach na rzecz właścicieli występujących w charakterze udziałowców, oraz
- przepływach pieniężnych.

Informacja taka, wraz z innymi danymi zawartymi w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego, pomaga użytkownikom sprawozdań finansowych w przewidywaniu przyszłych przepływów pieniężnych jednostki, a w szczególności ich terminów oraz stopnia pewności.

Według A. Szychty (2003, s. 130), W. Gabrusewicz i P. Gabrusewicz (2015, s. 28–30) celem sprawozdania finansowego jest:

- a. dostarczanie informacji użytecznych dla obecnych i potencjalnych inwestorów i wierzycieli oraz innych użytkowników podejmujących racjonalne decyzje inwestycyjne i kredytowe,
- b. dostarczanie informacji inwestorom oraz innym użytkownikom dotyczących zdolności jednostki do generowania środków pieniężnych; na tej podstawie użytkownicy sprawozdań finansowych mają możliwość oceny zdolności jednostki do terminowego regulowania zobowiązań handlowych, spłaty kredytów i pożyczek oraz wypłaty dywidendy dla właścicieli,
- c. dostarczanie informacji o:
 - zasobach przedsiębiorstwa, ich wielkości i strukturze, oraz
 - roszczeniach do tych zasobów (zobowiązaniach), a także
 - skutkach transakcji i zdarzeń rzutujących na zmiany wielkości zasobów i roszczenia do tych zasobów.

Jak widać w powyższych sformułowaniach celu sprawozdań finansowych, akcent położony jest na cele informacyjne, sprowadzające się do dostarczania ich użytkownikom danych charakteryzujących sytuację finansową i wyniki działalności jednostki w okresie sprawozdawczym. Niemniej ważne są również cele kontrolne sprawozdań finansowych. Informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym pomagają w kontrolowaniu stopnia realizacji założeń planowych ustalonych na okres sprawozdawczy. Kontrola może dotyczyć gospodarowania zasobami majątkowymi, uzyskanych przychodów ze sprzedaży, wielkości osiągniętego zysku, poziomu rentowności i kształtowania się płynności finansowej. Informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym mogą być również podstawą oceny kierownictwa jednostki odpowiedzialnego za gospodarowanie zasobami majątkowymi i osobowymi oraz za uzyskane wyniki finansowe. Sytuacja taka występuje w przypadku udzielania absolutorium członkom zarządu spółki przez walne zgromadzenie wspólników. Sprawozdanie finansowe jest również sporządzane w celu umożliwienia kierownictwu jednostki gospodarczej dokonania oceny dotychczasowej działalności w okresie sprawozdawczym oraz perspektyw jej kontynuowania i rozwoju w przyszłości. Jednostki gospodarcze, czerpiąc dane ze sprawozdań finansowych, mogą uzyskać wiele cennych wskazówek sprzyjających usprawnieniu działalności, minimalizowaniu ryzyka związanego z podejmowanymi decyzjami i określeniu pożądanych kierunków rozwoju w przyszłości (Gabrusewicz, Remlein, 2011, ss. 27–28).

Zasadniczym celem sprawozdań finansowych według I. Olchowicz i A. Tłaczak (2002, s. 15) jest dostarczenie niezbędnych informacji szerokiemu kręgowi użytkowników, przede wszystkim podmiotom z zewnątrz. Informacje te umożliwiają im dokonanie oceny sytuacji finansowej i majątkowej jednostki gospodarczej oraz osiągniętych przez nią wyników działalności gospodarczej. Pomagają również w przewidywaniu przyszłego rozwoju przedsiębiorstwa przez dokonywanie porównań i określanie trendów. To sprawia, że trudno nie doceniać roli sprawozdania finansowego jako wartościowego źródła informacji finansowych wykorzystywanych przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych, transakcyjnych czy kredytowych.

Do podstawowych funkcji sprawozdania finansowego należą (Gabrusewicz, Gabrusewicz, 2015, ss. 28–29):

- Funkcja informacyjna — Sprawozdanie finansowe pozwala określić stan faktyczny, tworzy podstawy planowania, ułatwia podejmowanie decyzji dla wszystkich jej użytkowników.
- Funkcja dokumentacyjna — Sprawozdanie finansowe jest wiarygodnym źródłem udokumentowanych informacji historycznych.
- Funkcja analityczna — Sprawozdanie finansowe zawiera zbiór informacji niezbędnych do przeprowadzenia analizy ekonomiczno-finansowej jednostki.
- Funkcja kontrolna — Informacje zawarte w sprawozdaniu finansowym pomagają w kontrolowaniu stopnia realizacji założeń planowanych ustalonych na okres sprawozdawczy. Główne obszary kontroli dotyczą gospodarowania zasobami majątkowymi, uzyskanych przychodów ze sprzedaży, wielkości wygoszparowanego zysku, poziomu rentowności czy kształtowania się płynności finansowej jednostki.

1.2. Sprawozdania finansowe a nadrzędne zasady rachunkowości

Sprawozdawczości finansowej stawiane są bardzo wysokie wymagania dotyczące wartości poznawczej zawartych w niej informacji. Aby sprostać tym wymaganiom, sprawozdanie finansowe powinno być sporządzone według określonych zasad przyjętych w rachunkowości. Zasady rachunkowości to podstawowe normy i reguły postępowania w systemie ewidencji operacji gospodarczych i sprawozdawczości finansowej. U podstaw tych zasad leży **koncepcja wiernego i prawdziwego obrazu przedsiębiorstwa** (ang. *true and fair view*¹) znana także pod nazwą (ang. *fair presentation*). Koncepcja wiernego i prawdziwego obrazu została pierwotnie sformułowana w Wielkiej Brytanii, gdzie w 1901 roku wprowadzono ją do regulacji prawa stanowionego (Gmytrasiewicz, 2011, s. 13).

Źródłem koncepcji „prawdziwego i wiernego obrazu przedsiębiorstwa” należy doszukiwać się w podejściu etycznym do rachunkowości. Kładzie się w nim nacisk na poszukiwanie sprawiedliwości, prawdy i uczciwości. Zgodnie z tym podejściem obiektywizm i wiernie przedstawienie stanu rzeczywistego uznaje się za konieczne cechy wiarygodnego sprawozdania finansowego. Jednakże sformułowanie prostych, jednoznacznych kryteriów oceny tego, czy dany sposób prezentacji procesów gospodarczych jest obiektywny i wierny, w praktyce nie zawsze jest możliwe. Ponadto nie można przewidzieć wszystkich potencjalnych wariantów działalności gospodarczej przedsiębiorstw, co sprawia, że nie ma tym samym możliwości sporządzenia *ex ante* „instrukcji” ich ujmowania w księgach rachunkowych i prezentacji w sprawozdaniach finansowych. Przyjęto zatem, że narzędziami, które w sposób nadrzędny mają czuwać nad obiektywnością i rzetelnością informacji generowanych przez system rachunkowości, są zasady usankcjonowane przez przepisy prawa o rachunkowości (Beresińska, Golec, Karmańska, 1997, s. 12).

¹ Zasad *true and fair* różnie jest tłumaczona z języka angielskiego na język polski. Najczęstsze tłumaczenia to: prawdziwego i jasnego obrazu, prawdziwego i rzetelnego obrazu, rzetelnego i jasnego obrazu (Stepień, 2019, s. 66).

Zasadę „prawdziwego i wiernego obrazu przedsiębiorstwa”, zwaną również naczelną czy fundamentalną, uznaje się za najważniejszą w systemie rachunkowości. Oznacza ona wierne i zgodne z prawdą odzwierciedlenie stanu gospodarki (majątku, kapitałów, wyniku finansowego) przedsiębiorstwa prezentowanego w jego sprawozdawczości finansowej. W ujęciu ogólnym zasada „prawdziwego i wiernego obrazu przedsiębiorstwa” jest pewnym ideałem, metanormą, czyli normą norm, która pozostałym zasadom rachunkowości nadaje głębszy sens i kierunek (Sikorska, 2007, s. 206). Jest ona również traktowana jako główny argument w stosowaniu w praktyce rozwiązań nietypowych, niestandardowych, które wprost nie wynikają z przepisów prawa.

Koncepcja „prawdziwego i wiernego obrazu przedsiębiorstwa” została wprowadzona do przepisów prawnych w 1978 r., w Czwartej Dyrektywie Rady Europejskiej Wspólnoty Europejskiej z dnia 25 lipca 1978 r. nr 78/660/EEC, w sprawie rocznych sprawozdań finansowych niektórych rodzajów spółek.

Zatem sprawozdawczość finansowa powinna przede wszystkim zapewnić wierne i rzetelne prezentowanie sytuacji majątkowej i finansowej danej jednostki gospodarczej, bez względu na to, kto będzie odbiorcą owych informacji. Odbiorca na podstawie rzetelnych danych powinien potrafić tak je interpretować, przekształcić, by uzyskać oczekiwane przez siebie informacje i na ich podstawie móc podjąć stosowne decyzje (Rówińska, 2013, s. 376).

Wzorcowi „prawdziwego i wiernego obrazu przedsiębiorstwa” podporządkowane są wszelkie inne zasady rachunkowości. Wśród nich największy wpływ na sporządzenie sprawozdania finansowego mają następujące zasady: memoriałowa (ang. *accrual basis assumption*) oraz zasada kontynuacji działania (ang. *going concern assumption*) (Kamiński, 2015, s. 30).

Zasada memoriałowa oznacza, że w księgach rachunkowych jednostki należy ująć wszystkie osiągnięte, przypadające na jej rzecz przychody i obciążające ją koszty związane z tymi przychodami dotyczące danego roku obrotowego, niezależnie od terminu ich zapłaty (art. 6 ust. 1 Ustawy o rachunkowości). To znaczy, że przychody i koszty kształtujące wynik finansowy są ujmowane w księgach i rachunkach zysków i strat w momencie wystąpienia tych zdarzeń, a nie w momencie ich realizacji kasowej.

Z zasadą memoriałową ściśle powiązana jest **zasada realizacji**, zgodnie z którą zyski powstają dopiero w momencie sprzedaży lub czynności z nią zrównanej. Stąd ujęcie w księgach przychodów ze sprzedaży produktów oraz towarów, a także operacji finansowych jest uzależnione od zaistnienia tego momentu (Krzywdą, 1999, s. 26).

Przeciwieństwem zasady memoriałowej jest **zasada kasowa**. W tym przypadku decydujący jest moment zapłaty, a nie fakt wydania produktu czy towaru lub też wystawienia faktury za sprzedane dobra, co jest najważniejsze dla zasady memoriału. Zasada kasowa stosowana jest w rozliczaniu zobowiązań podatkowych (Micherda, 2004, s. 31). Respektowanie tej zasady pozwala ujmować w sprawozdaniu finansowym zdarzenia gospodarcze nie tylko skutkujące przepływami środków pieniężnych, ale również wszelkie inne zmiany w sytuacji majątkowej jednostki niemające wymiaru pieniężnego, takie jak na przykład powstanie zobowiązań i należności, poniesienie kosztu, uzyskanie przychodu czy też utworzenie rezerwy na zobowiązania.

Dla przykładu można podać, że jeżeli proces zawierania każdej transakcji umownie zostanie podzielony na cztery etapy (Gierusz, 2005, s. 25):

- prowadzenie negocjacji,
- podpisanie umowy (przyjęcie przez strony wzajemnych zobowiązań co do wykonania umowy),
- realizacja umowy (potwierdzona dostawą i dokumentem rozrachunkowym),
- zapłata,

to można zauważyć, że stosując zasadę memoriałową skutki transakcji rejestruje się stosunkowo późno, bo po kroku trzecim, natomiast stosując zasadę kasową, dopiero po kroku czwartym.

W literaturze naukowej z zakresu rachunkowości panuje pogląd, że przyjęte od wieków ujęcie memoriałowe zdarzeń w rachunkowości ma więcej zalet niż ujęcie kasowe (Olchowicz, 2002, s. 28). Zasad memoriałowa stwarza bowiem możliwość kompletnego ujęcia w księgach rachunkowych (a tym samym w sprawozdaniu finansowym) zdarzeń gospodarczych danego okresu bez pomijania ich z powodu niedokonania rozliczenia pieniężnego. Obiektywnie należy jednak stwierdzić, że zasada kasowa ma tę zaletę, że ustalony na jej podstawie wynik finansowy ma pokrycie w środkach pieniężnych, nie jest on wynikiem tylko „na papierze”, tak jak często się zdarza, gdy jest stosowana zasada memoriałowa, dopóki nie ma przepływu środków pieniężnych (Stępień, 2019, ss. 70–71). Dlatego też ważnym elementem sprawozdania finansowego stał się rachunek przepływów pieniężnych, w którym uwzględnia się zaistniałe zdarzenia w jednostce w danym okresie zgodnie z zasadą kasową.

Uzupełnieniem zasady memoriałowej jest **zasada współmierności** (ang. *matching principle*). Oznacza ona merytoryczną i czasową zgodność kosztów i strat z przychodami i zyskami uwzględnianymi przy obliczaniu wyniku finansowego osiągniętego przez jednostkę gospodarczą w danym roku obrotowym.

Dopełnieniem zasady współmierności nakierowanym na właściwe oszacowanie wyniku finansowego jest **zasada ostrożności** (ang. *prudence*). Polega ona na możliwie wysokim (niemniej realistycznym) szacowaniu kosztów, strat i zobowiązań jednostki gospodarczej i jednoczesnym ostrożnym wycenianiu osiągniętych przychodów i zysków oraz stanu końcowego jej aktywów (Kamiński, 2015, ss. 30–31). Zasada ta wywodzi się z nieustannej niepewności i ryzyka towarzyszącego działalności gospodarczej (Olchowicz, 2002, s. 32). Skutkiem stosowania w rachunkowości zasady ostrożności jest tworzenie rezerw i odpisów aktualizujących wartość aktywów.

O ile zasada współmierności jest silnie akcentowana w systemie rachunkowości anglosaskiej, o tyle zasada ostrożności jest silnie propagowana w systemie rachunkowości kontynentalnej. Pierwsza z nich prowadzi do ujawnienia realnych zysków i kładzie nacisk na ustalenie krótkoterminowych zysków i przychodów. Jest szczególnie ważna z punktu widzenia prywatnych inwestorów i odgrywa istotną rolę w krajach o rozwiniętym rynku kapitałowym. Natomiast druga prowadzi do tworzenia rezerw i odpisów aktualizujących, mających na celu ostrożne „wygładzanie” zysków w długim okresie (*Discussion Memorandum: Comparison of Prudence and Matching Principles*, 1993, s. 36). Jest istotne z punktu widzenia długoterminowych kredytodawców, zapewniając stabilność wyników w długim

okresie. Z punktu widzenia rachunkowości bardzo ważne jest, która zasada dominuje, zwłaszcza podczas sporządzania sprawozdań finansowych. Zasada ostrożności wprawdzie pozbawia inwestora bieżących korzyści z inwestycji, albowiem tworzone rezerwy i odpisy aktualizacyjne zmniejszają dostępny do podziału zysk i ograniczają wielkość wypłacanej dywidendy, jednakże zmniejsza ryzyko inwestowania. Natomiast zasada współmierności przyczynia się do ujawniania większych potencjalnych korzyści dla inwestora w postaci dywidendy, ale jednocześnie zwiększa ryzyko inwestycji (Walińska, 2010, s. 36).

Te dwie zasady rachunkowości: współmierności i ostrożności, mogą mieć różny wpływ na obraz sytuacji finansowej podmiotu gospodarczego. W przypadku wątpliwości, która zasada ma w danych okolicznościach istotniejsze znaczenie, rozstrzygającym kryterium jest zasada prawdziwego i jasnego obrazu (Walińska, 2010, s. 31).

Kolejną zasadą jest **zasada ciągłości** (ang. *continuity principle*), nazywana również w literaturze zasadą porównywalności (Stępień, 2019, s. 72), która wskazuje, że przyjęte zasady rachunkowości należy stosować w sposób ciągły, dokonując jednakowego grupowania operacji gospodarczych, wyceny aktywów i pasywów, dokonywania odpisów amortyzacyjnych, ustalania wyniku finansowego i sporządzania sprawozdań finansowych, tak aby za kolejne lata informacje z nich wynikające były porównywalne. Jednakowy sposób grupowania operacji gospodarczych oznacza, iż nie można w ciągu roku zmieniać zasad działania poszczególnych kont, ale można rozszerzyć wykaz kont księgi głównej oraz ksiąg pomocniczych. Raz przyjęte metody wyceny inwestycji, należy zachować, podobnie w przypadku amortyzacji. Należy jednak zaznaczyć, iż art. 8 ust. 2 Ustawy o rachunkowości, zezwala jednostce na zmianę dotychczasowych zasad rachunkowości, ale ze skutkiem od pierwszego dnia roku obrotowego, bez względu na datę podjęcia decyzji o zmianie. Jeżeli jednostka skorzysta z tego zapisu, jest zobowiązana podać przyczyny tych zmian, określić liczbowo ich wpływ na wynik finansowy oraz zapewnić porównywalność informacji sprawozdawczych. Powyższe informacje powinny znaleźć się w informacji dodatkowej sprawozdania finansowego za rok obrotowy, w którym te zmiany nastąpiły. Kierownik jednostki powinien udowodnić, że modyfikacja zasad sprzyja bardziej wiarygodnej prezentacji sytuacji majątkowo — finansowej (Kaczmarczyk, 2020, ss. 78–79).

Zasada kontynuacji działania (ang. *going concern assumption*) przyjmuje założenie, że jednostka będzie kontynuowała działalność w dającej się przewidzieć przyszłości w niezmnieszonym istotnie zakresie, bez postawienia jej w stan likwidacji lub upadłości, chyba że jest to niezgodne ze stanem faktycznym lub prawnym. Trzeba zaznaczyć, że nie chodzi o kontynuację prowadzonej działalności za wszelką cenę. Kontynuacja ma sens, jeżeli pozwoli przedsiębiorstwu i jego właścicielom na dalszą realizację przyjętych zadań. Należy więc ściśle wiązać zasadę kontynuacji z celami danego przedsiębiorstwa i możliwością ich osiągnięcia. Stawia to przed systemem rachunkowości zadanie takiego pomiaru i ewidencji operacji gospodarczych, które będą stanowić miarodajne przesłanki oceny możliwości osiągnięcia przez jednostkę celów działalności (Kondraszuk, 2011, s. 193). Dokonanie tej oceny wymaga uwzględnienia również wszelkich dostępnych informacji zewnętrznych dotyczących przyszłości, zwykle w okresie jednego roku od dnia bilansowego, choć nie musi być ściśle ograniczona do dwunastu miesięcy od dnia bilansowego. Wnikliwość takiej oceny zależy od konkretnej sytuacji jednostki. Jeżeli jednostka jest rentowna i ma zapewniony do-

stęp do źródeł finansowania działalności, to przyjęcie założenia o kontynuacji działalności nie wymaga szczegółowej analizy. W innej sytuacji niezbędna jest szczegółowa analiza.

Sprawozdania finansowe, zgodnie z zasadą kontynuacji działania, przygotowuje się przy założeniu domniemanego dalszego prowadzenia przez jednostkę gospodarczą działalności w dającej się przewidzieć przyszłości w takim samym (lub podobnym) zakresie. To oznacza, że dzięki tej zasadzie pojawia się możliwość łączenia aktualnego stanu gospodarki jednostki z jej przyszłymi działaniami. Jednocześnie wskazuje ona potrzeby informacyjne, użytkowników sprawozdań finansowych związane z podejmowanymi przez nich decyzjami.

Jeżeli założenie kontynuacji działania jednostki gospodarczej jest realistyczne przynajmniej w następnym roku obrotowym — jej aktywa wyceniane są na podstawie rzeczywistych cen lub kosztów (tj. poniesionych na ich nabycie), a jej pasywa — uwzględniając kwoty wymagające zapłaty. Odmiennie przebiega wycena aktywów i pasywów jednostki gospodarczej w przypadku, gdy jej dalsza egzystencja jest zagrożona (tj. gdy postawiono ją w stan likwidacji, upadłości itp.). Wówczas wycena składników majątkowych takiej jednostki gospodarczej następuje po cenach możliwych do uzyskania, nie wyższych od cen ich nabycia lub kosztów wytworzenia, z uwzględnieniem odpisów amortyzacyjnych i odpisów z tytułu trwałej utraty wartości. W takim przypadku jednostka jest również zobowiązana utworzyć rezerwę na przewidziane przyszłe, dodatkowe koszty i straty spowodowane zaniechaniem lub utratą zdolności do kontynuowania działalności. Wycena po cenach sprzedaży netto i utworzenie rezerwy następują w szczególności na dzień poprzedzający datę postawienia jednostki w stan likwidacji lub upadłości (art. 29 Ustawy o rachunkowości).

Zasada kontynuacji działalności według K. Sawickiego (2020a, s. 131) oraz A. Hołdy (2006; 2007, s. 125) traktowana jest jako jedno z podstawowych pojęć rachunkowości i sprawozdawczości i w konsekwencji tkwi u podstaw pomiaru transakcji i zdarzeń oraz ujmowania ich w sposób mający znaczenia dla użytkowników informacji z systemu rachunkowości.

Z. Fedak (2018, s. 24) wskazuje na kilka charakterystycznych objawów zagrożenia zdolności do kontynuowania działalności przez jednostkę:

1. Objawy finansowe:

- ujemny kapitał obrotowy, czyli nadwyżka krótkoterminowych zobowiązań nad aktywami obrotowymi, a zatem brak środków na pokrycie bieżących potrzeb i niezdolności do terminowego regulowania zobowiązań wobec wierzycieli,
- zatory płatnicze,
- bliski termin spłaty pożyczek (kredytów) przy braku środków na ten cel, nadmierny udział pożyczek krótkoterminowych w finansowaniu majątku trwałego,
- trudności w wypełnianiu wymagań przez bank współpracujący warunków umów kredytowych lub przekroczenia limitu kredytów,
- sygnały wskazujące na wycofanie zasilania finansowego przez banki,
- niekorzystnie kształtujące się wskaźniki finansowe, szczególnie te dotyczące zdolności płatniczej, rentowności i rotacji,
- poważne straty na działalności operacyjnej,
- brak własnych lub pożyczonych środków na wymianę zużytych środków trwałych,

- niemożność sfinansowania uruchomienia produkcji ważnych, nowych wyrobów lub szczególnych inwestycji, warunkujących dalszy byt jednostki.
- 2. Objawy operacyjne:
 - trudności w związku z uzależnieniem się od jednego odbiorcy lub wytwarzania wyłącznie jednego lub wąskiego asortymentu produktów, na które maleje popyt,
 - kurczenie się rynku sprzedaży,
 - utrata podstawowego rynku zbytu,
 - kłopoty finansowe odbiorców,
 - utrata koncesji, umowy franchisingowej lub licencji uprawniającej do prowadzenia działalności,
 - uzależnienie od jednego dostawcy.
- 3. Inne objawy:
 - nierozstrzygnięte sprawy sądowe i administracyjne, które mogą, jeśli zakończą się niekorzystnie, doprowadzić do zobowiązania przekraczającego możliwości jednostki,
 - kłopoty kadrowe, odejście kluczowego personelu, brak pracowników.

Zasada zakazu kompensat to kolejna zasada rachunkowości. Zgodnie z art. 7 ust. 3 Ustawy o rachunkowości wartość poszczególnych składników aktywów i pasywów, przychodów i związanych z nimi kosztów, jak i zysków i strat nadzwyczajnych ustala się oddzielnie. Nie można kompensować ze sobą wartości różnych, co do rodzajów aktywów i pasywów, przychodów i kosztów, zysków i strat nadzwyczajnych. Zasada ta dotyczy odrębnej prezentacji niektórych pozycji w sprawozdaniu finansowym, oznacza że ważne kategorie rachunkowości należy w sprawozdaniu wykazywać oddzielnie (Stępień, 2019, s. 72). Należy zwrócić uwagę, iż zasada ta jest ściśle związana z zasadą istotności w celu realizacji zasady wiernego i rzetelnego obrazu. Kompensata w niektórych sytuacjach może być dopuszczona, ale musi to wynikać z przepisów rachunkowości (Gos, 2006, s. 31).

Zasada istotności (ang. *materiality principle*) zawarta jest w art. 8 Ustawy o rachunkowości. Wynika z niej, iż określając zasady (politykę) rachunkowości, należy zapewnić wyodrębnienie w rachunkowości wszystkich zdarzeń istotnych do oceny sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki. Zdarzenia istotne to takie, których nieuwzględnienie spowodowałoby podjęcie innej decyzji przez użytkowników sprawozdania finansowego. Istotność oceniana więc jest głównie z punktu widzenia odbiorców informacji sprawozdawczej. Jest to niestety kategoria subiektywna, trudno jest ocenić istotność, ponieważ nigdzie nie mamy sprecyzowanych ilościowych kryteriów wyodrębnienia zdarzeń istotnych (Kaczmarczyk, 2020, ss. 79–80). Zwyczajowo przyjmuje się, iż istotność określa się w procentach. Ocena istotności jest w dużej mierze subiektywną oceną kierownika jednostki.

Zasadą sprawiającą wiele problemów zarówno w teorii, jak i praktyce rachunkowości jest **zasada wyższości treści nad formą** (ang. *substance over form*), propagowana przez USA. Według niej ujęcie w rachunkowości operacji gospodarczych powinno być adekwatne do ich treści ekonomicznej i wpływu na rzeczywistość finansową podmiotu gospodarczego, a nie tylko do ich formy prawnej (Krzywdą, 1999, ss. 30–31). Stosowanie tej zasady w dużej

mierze przyczynia się do uczynienia ze sprawozdania finansowego prawdziwego i jasnego obrazu sytuacji ekonomicznej jednostki gospodarczej.

1.3. Sprawozdawczość finansowa w świetle krajowych i międzynarodowych regulowań prawnych

Zarówno rachunkowość jak i sprawozdawczość finansowa są uregulowane trójstopniowo: na pierwszym poziomie regulacji funkcjonują ogólne, rozpowszechnione główne pojęcia, takie jak zasad jasnego i rzetelnego obrazu (*true and fair view*) czy wierność odzwierciedlenia (*fair presentation*), drugi stopień stanowi zbiór pewnych konwencji i sposobów myślenia, które jednak są konsekwentnie stosowane (chodzi tutaj przykładowo o założenia koncepcyjne² Międzynarodowych Standardów Rachunkowości — ZK MSR lub amerykańskie założenia koncepcyjne: Statement of Financial Accounting Concept — SFAC), a dopiero na trzecim poziomie regulacji znajdują się przyjęte w każdym kraju lokalne zasady rachunkowości, np. Ustawa o rachunkowości, czy Krajowe Standardy Rachunkowości stanowiące szczegółowy opis metod postępowania w pojedynczych problemach rachunkowości (Alexander i Jermakowicz, 2006, s. 138).

Podstawą prawną dla jednostek krajowych przy sporządzaniu sprawozdania finansowego jest Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości³, obowiązująca od 1 stycznia 1995 r. Określa ona w szczególności, kiedy i za jaki okres należy sporządzić sprawozdanie finansowe, w jakim języku, w jakiej walucie, z jakich elementów powinno się ono składać, jaki zakres informacji powinien być zawarty w każdym z tych elementów, a także czy sprawozdanie finansowe podlega obowiązkowemu badaniu przez biegłego rewidenta przed jego zatwierdzeniem. Art. 10 ust. 3 Ustawy o rachunkowości dopuszcza, że w sprawach nieuregulowanych jej przepisami jednostki gospodarcze mogą stosować Krajowe Standardy Rachunkowości (KSR), przez które należy rozumieć standardy i stanowiska wydane przez Komitet Standardów Rachunkowości (Chojnacka, Wolszon, Zimnicki, 2018, s. 12). Warto zaznaczyć, że ustawa o rachunkowości nie traktuje Krajowych Standardów Rachunkowości jako obligatoryjnych aktów prawnych, lecz raczej jako fakultatywne źródło, pozostawiając wybór ich stosowania podmiotom gospodarczym⁴ (Stępień, 2019, s. 76) (Burchart, Soldevila de Moyntes, 2017, s. 376). Syntetycznego zestawienia obowiązujących KSR z podziałem na standardy i stanowiska zaprezentowano w tabeli 1.

² Założenia koncepcyjne podejmują tematykę celu rachunkowości i sprawozdawczości finansowej, użytkowników informacji sprawozdawczej i ich potrzeb informacyjnych, jak również cech jakościowych informacji sprawozdawczych (Staszal, 2019, s. 47).

³ Pierwszym aktem normatywnym regulującym zasady prowadzenia rachunkowości w Polsce w okresie transformacji systemowej było Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 15 stycznia 1991 r. w sprawie zasad prowadzenia rachunkowości (Dz.U. z 1991 r. Nr 10 poz. 35 ze zm.).

⁴ Ustawodawca posłużył się bowiem terminem „mogą stosować”, a nie terminem „stosują”.

Tabela 1.

Krajowe Standardy Rachunkowości wraz ze stanowiskami wydanymi przez Komitet Standardów Rachunkowości

Numery i tytuły Krajowych Standardów Rachunkowości
KSR 1 Rachunek przepływów pieniężnych
KSR 2 Podatek dochodowy
KSR 3 Niezakończone usługi budowlane
KSR 4 Utrata wartości aktywów
KSR 5 Leasing, najem i dzierżawa
KSR 6 Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe
KSR 7 Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym — ujęcie i prezentacja
KSR 8 Działalność deweloperska
KSR 9 Sprawozdanie z działalności
KSR 10 Umowy o partnerstwie publiczno-prywatnym oraz umowy koncesji na roboty budowlane lub usługi
KSR 11 Środki trwałe
KSR 13 Koszt wytworzenia jako podstawa wyceny produktów
Stanowiska
SKSR 1 Stanowisko w sprawie księgowego ujęcia uprawnień do emisji gazów cieplarnianych
SKSR 2 Stanowisko w sprawie ustalania kosztu wytworzenia dla celów bilansowej wyceny zapasów
SKSR 3 Stanowisko w sprawie księgowego ujęcia praw majątkowych wynikających ze świadczeń pochodzenia energii wytworzonej w odnawialnych źródłach energii
SKSR 4 Stanowisko w sprawie niektórych zasad prowadzenia ksiąg rachunkowych
SKSR 5 Stanowisko w sprawie wykazywania przez spółdzielnie mieszkaniowe w sprawozdaniu finansowym funduszy własnych oraz ustalania wyniku finansowego
SKSR 6 Stanowisko w sprawie inwentaryzacji drogą spisu z natury zapasów materiałów, towarów, wyrobów gotowych i półproduktów
SKSR 7 Stanowisko w sprawie ujęcia transakcji zamiany składnika aktywów niepieniężnych na inny składnik aktywów niepieniężnych
SKSR 8 Stanowisko w sprawie zasady rzetelnego i jasnego obrazu w realizacji przepisów art. 4 ust. 1 oraz 1a i 1b ustawy o rachunkowości
SKSR 9 Stanowisko Komitetu Standardów Rachunkowości w sprawie ujęcia, wyceny i prezentacji gruntów przekazanych w użytkowanie wieczyste w sprawozdaniach finansowych jednostek samorządu terytorialnego, a także w sprawie przekształcenia prawa wieczystego użytkowania tych gruntów w prawo własności.
SKSR 10 Stanowisko Komitetu Standardów Rachunkowości w sprawie rozrachunków z kontrahentami

Źródło: opracowanie własne na podstawie Krajowe Standardy Rachunkowości. Departament Rachunkowości Ministerstwa Finansów, <https://www.gov.pl>.

W przypadku braku odpowiedniego Krajowego Standardu Rachunkowości (KSR) mogą zostać zastosowane Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF), na które składają się:

- Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (ang. *International Accounting Standards*, IAS) wydane przez Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (ang. *In-*

ternational Accounting Standards Committee, IASC) do roku 2001 oraz zaktualizowane przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (ang. *International Accounting Standards Board, IASB*) po roku 2001,

- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (ang. *International Financial Reporting Standards, IFRS*) wydane przez IASB po roku 2001,
- Interpretacje wydane przez Stały Komitet ds. Interpretacji (ang. *Standing Interpretations Committee, SIC*) do roku 2001 oraz Komitet ds. Międzynarodowych Interpretacji Sprawozdawczości Finansowej (ang. *International Financial Reporting Interpretation Committee, IFRIC*) po roku 2001.

Syntetyczne zestawienie obowiązujących MSR oraz MSSF z podziałem na standardy i interpretacje zaprezentowano w tabeli 2 i 3.

Tabela 2.

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości wraz z interpretacjami wydawanymi przez Stały Komitet ds. Interpretacji

Numery i tytuły Międzynarodowych Standardów Rachunkowości
MSR 1 Prezentacja sprawozdań finansowych
MSR 2 Zapasy
MSR 7 Rachunek przepływów pieniężnych
MSR 8 Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów
MSR 10 Zdarzenia następujące po dniu bilansowym
MSR 11 Umowy o usługę budowlaną
MSR 12 Podatek dochodowy
MSR 16 Rzeczowe aktywa trwałe
MSR 17 Leasing
MSR 18 Przychody
MSR 19 Świadczenia pracownicze
MSR 20 Dotacje rządowe oraz ujawnianie informacji na temat pomocy rządowej
MSR 21 Skutki zmian kursów wymiany walut obcych
MSR 23 Koszty finansowania zewnętrznego
MSR 24 Ujawnianie informacji na temat podmiotów powiązanych
MSR 26 Rachunkowość i sprawozdawczość programów świadczeń emerytalnych
MSR 28 Inwestycje w jednostkach stowarzyszonych
MSR 29 Sprawozdawczość finansowa w warunkach hiperinflacji
MSR 31 Udziały we wspólnych przedsięwzięciach
MSR 32 Instrumenty finansowe: prezentacja
MSR 33 Zysk przypadający na jedną akcję
MSR 34 Śródroczna sprawozdawczość finansowa
MSR 36 Utrata wartości aktywów
MSR 37 Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe
MSR 38 Wartości niematerialne

Numery i tytuły Międzynarodowych Standardów Rachunkowości

MSR 39 Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena (z wyjątkiem niektórych przepisów dotyczących rachunkowości zabezpieczeń)

MSR 40 Nieruchomości inwestycyjne

MSR 41 Rolnictwo

Interpretacje

SKI-7 Wprowadzenie waluty euro

SKI-10 Pomoc rządowa — brak konkretnego powiązania z działalnością operacyjną

SKI-12 Konsolidacja — jednostki specjalnego przeznaczenia

SKI-13 Wspólnie kontrolowane jednostki — niepieniężny wkład wspólników

SKI-15 Leasing operacyjny — specjalne oferty promocyjne

SKI-21 Podatek dochodowy — realizacja wartości przeszacowywanych aktywów, które nie podlegają amortyzacji

SKI-25 Podatek dochodowy — zmiana statusu podatkowego jednostki gospodarczej lub jej udziałowców

SKI-27 Ocena istoty transakcji wykorzystujących formę leasingu

SKI-29 Umowy na usługi koncesjonowane — ujawnianie informacji

SKI-31 Przychody — transakcje barterowe obejmujące usługi reklamowe

SKI-32 Wartości niematerialne — koszt witryny internetowej

Zródło: opracowanie własne na podstawie Międzynarodowe Standardy Rachunkowości. Departament Rachunkowości Ministerstwa Finansów, <https://www.gov.pl>.

Brak kolejności w numeracji Międzynarodowych Standardach Rachunkowości wynika z faktu, że część MSR przestała obowiązywać (zastąpiono je innymi standardami) (Stępień, 2019, s. 78). Oprócz standardów (MSR/MSSF) i interpretacji zostały również opracowane Założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej, które stanowią ważną podstawę konceptualną powstawania standardów. Celem tworzenia MSR/MSSF jest bowiem wypracowanie najlepszych metod prezentowania sytuacji finansowej jednostki, co jest szczególnie ważne, jeśli uwzględni się znaczne zróżnicowanie metod sprawozdawczości finansowej w różnych krajach świata (Micherda, Szulc, 2016, s. 27).

Tabela 3.

Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej wraz z interpretacjami wydawanymi przez Komitet ds. Interpretacji Sprawozdawczości Finansowej

Numery i tytuły Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej

MSSF 1 Zastosowanie Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej po raz pierwszy

MSSF 2 Płatności w formie akcji

MSSF 3 Połączenia jednostek

MSSF 4 Umowy ubezpieczeniowe

MSSF 5 Aktywa trwałe przeznaczone do sprzedaży oraz działalność zaniechana

MSSF 6 Poszukiwanie i ocena zasobów mineralnych

MSSF 7 Instrumenty finansowe: ujawnianie informacji

Numery i tytuły Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej

MSSF 8 Segmenty operacyjne
MSSF 9 Instrumenty finansowe
MSSF 10 Skonsolidowane sprawozdania finansowe
MSSF 11 Wspólne ustalenia umowne
MSSF 12 Ujawnianie informacji na temat udziałów w innych jednostkach
MSSF 13 Ustalanie wartości godziwej
MSSF 15 Przychody z umów z klientami
MSSF 16 Leasing
MSSF 17 Umowy ubezpieczeniowe

Interpretacje

KIMSF 1 Zmiany istniejących zobowiązań z tytułu wycofania z eksploatacji, rekultywacji i zobowiązań o podobnym charakterze
KIMSF 2 Udziały członkowskie w spółdzielniach i podobne instrumenty
KIMSF 4 Ustalenie, czy umowa zawiera leasing
KIMSF 5 Prawa do udziałów wynikające z uczestnictwa w funduszach likwidacyjnych, rekultywacyjnych oraz funduszach na naprawę środowiska
KIMSF 6 Zobowiązania wynikające z uczestnictwa w specyficznym rynku — zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny
KIMSF 7 Zastosowanie metody przekształcenia w ramach MSR 29 Sprawozdawczość finansowa w warunkach hiperinflacji
KIMSF 8 Zakres MSSF 2
KIMSF 9 Ponowna ocena wbudowanych instrumentów pochodnych
KIMSF 10 Śródroczna sprawozdawczość finansowa a utrata wartości
KIMSF 11 MSSF 2 — Wydanie akcji w ramach grupy i transakcje w nabytych akcjach własnych
KIMSF 13 Programy lojalnościowe
KIMSF 14 MSR 19 — Limit wyceny aktywów z tytułu określonych świadczeń, minimalne wymogi finansowania oraz ich wzajemne zależności
KIMSF 15 Umowy dotyczące budowy nieruchomości
KIMSF 16 Zabezpieczenie udziałów w aktywach netto jednostki działającej za granicą
KIMSF 17 Przekazanie aktywów niegotówkowych właścicielom
KIMSF 18 Przekazanie aktywów przez klientów
KIMSF 19 Regulowanie zobowiązań finansowych przy pomocy instrumentów kapitałowych
KIMSF 20 Koszty usuwania nadkładu na etapie produkcji w kopalniach odkrywkowych
KIMSF 21 Opłaty publiczne

Źródło: opracowanie własne na podstawie Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, Departament Rachunkowości Ministerstwa Finansów, <https://www.gov.pl>.

W polskiej praktyce aktualnie mamy do czynienia z dwoma podejściami do sporządzania sprawozdań finansowych. Zdecydowaną większość stanowią jednostki, dla których wiążącymi przepisami są UoR i KSR. Druga grupa jednostek dla prowadzenia ksiąg rachunkowych i sporządzania sprawozdań finansowych stosuje MSR/MSSF. Istotną różnicą w za-

kresie prezentacji sprawozdań finansowych jest brak określenia ich wzorów według MSR/MSFF, co ma miejsce w UoR. W zamian standard MSR 1 wskazuje na istotne pozycje, które należy — jako minimum — wykazać odrębnie, a co do bardziej szczegółowej prezentacji pozostawia dowolność w zależności od potrzeb, istotności oraz indywidualnych wymogów poszczególnych standardów MSR/MSFF (Galbarczyk, 2016, s. 88).

1.4. Zróznicowanie sprawozdań finansowych oraz procedura ich sporządzania, zatwierdzania i ogłaszania

W celu zaspokojenia różnorodnych potrzeb informacyjnych wielu grup interesariuszy, pracownicy przedsiębiorstw sporządzają różne sprawozdania i raporty. W literaturze przedmiotu można spotkać różne klasyfikacje sprawozdań finansowych. Najczęściej występujące przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4.

Typologia sprawozdań finansowych

Kryteria klasyfikacji	Rodzaj sprawozdań
obowiązek prawny sporządzania sprawozdań	– sprawozdania obligatoryjne, sporządzane z mocy odpowiednich przepisów, – sprawozdania fakultatywne, których sporządzanie wynika z wewnętrznych potrzeb jednostki gospodarczej.
złożoność podmiotu, którego dotyczą sprawozdania	– sprawozdania jednostkowe, sporządzane przez każdą jednostkę podlegającą ustawie o rachunkowości; – sprawozdania łączne, kumulujące informacje zawarte w sprawozdaniach jednostkowych sporządzane przez jednostki, w skład których wchodzi jedna lub więcej wewnętrznych jednostek organizacyjnych (np. zakładów) samodzielnie bilansujących się i sporządzających samodzielne, roczne sprawozdanie finansowe, – sprawozdania skonsolidowane, sporządzane w imieniu grupy kapitałowej przez jednostkę dominującą, mającą siedzibę lub miejsce sprawowania zarządu na terenie Polski.
adresaci sprawozdań	– sprawozdania zewnętrzne, adresowane do jednostek z otoczenia przedsiębiorstwa np. banków, urzędów statystycznych, ale również wykorzystywane przez podmiot sporządzający, – sprawozdania wewnętrzne, przeznaczone dla zarządzających przedsiębiorstwem, zawierające np. informacje o stanie i ruchu składników majątku, przebiegu procesów gospodarczych, ponoszonych kosztach, osiągniętych wynikach.
powtarzalność sporządzania i długość okresu sprawozdawczego	– sprawozdania systematyczne (okresowe), sporządzane rocznie, śródrocznie i kwartalnie; – sprawozdania sporadyczne, sporządzane w przypadku podziału jednostki lub jej likwidacji bądź na żądanie odpowiednich władz nadrzędnych i instytucji uprawnionych do kontroli działalności podmiotu gospodarczego.
stopień szczegółowości	– sprawozdania szczegółowe (analityczne), ukazujące informacje liczbowe z wielostopniowym rozwinięciem analitycznym; – sprawozdania uproszczone (syntetyczne), zawierające informacje uogólnione, prezentowane z minimalną określoną w przepisach szczegółowością.

Kryteria klasyfikacji	Rodzaj sprawozdań
częstotliwość sporządzania	<ul style="list-style-type: none"> – sprawozdania operatywne; – sprawozdania uproszczone; – sprawozdania miesięczne; – sprawozdania kwartalne; – sprawozdania półroczne; – sprawozdania roczne.
metoda sporządzania sprawozdania	<ul style="list-style-type: none"> – sprawozdania sporządzane metodą brutto, prezentujące więcej niż jedną informację o określonej wielkości ekonomicznej; – sprawozdania sporządzane metodą netto, prezentujące tylko jedną informację o określonej wielkości ekonomicznej, co pomniejsza jego wartość poznawczą; – sprawozdania sporządzane metodą mieszaną, prezentujące najważniejsze wielkości ekonomiczne w ujęciu brutto, a pozostałe – w ujęciu netto.
przedmiot sprawozdań	<ul style="list-style-type: none"> – sprawozdania rzeczowe, zawierające dane liczbowe charakteryzujące działalność jednostki gospodarczej i dotyczące mierników wyrażonych w jednostkach naturalnych; – sprawozdania finansowe, które zawierają dane liczbowe dotyczące mierników działalności jednostki gospodarczej wyrażonych w jednostkach wartościowych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kamiński (2015, ss. 36–37); Krzywda (2005, s. 236); Gabruszewicz, Remlein (2011, s. 41).

Zaprezentowane powyżej kryteria klasyfikacji często się przenikają. Przykładowo, sprawozdania fakultatywne mogą być wewnętrzne i zewnętrzne. Fakultatywne sprawozdania zewnętrzne, wykraczające poza obowiązki przepisów prawa, są odpowiedzią na potrzeby zewnętrznych użytkowników sprawozdań finansowych, w szczególności inwestorów. Obejmują one m.in. informacje dotyczące ryzyka działalności, nośników wartości przedsiębiorstwa, kapitału intelektualnego, odpowiedzialności ekologicznej i społecznej czy konkurencyjności podmiotu gospodarczego (Nita, 2014a, ss. 23–30).

Najważniejszym sprawozdaniem jednostki gospodarczej, zawierającym przegląd jej sytuacji finansowej, jest roczne sprawozdanie finansowe jednostki. Sprawozdanie to podlega nie później niż w ciągu 6 miesięcy od dnia bilansowego zatwierdzeniu przez organ zatwierdzający (UoR, art. 53), którym jest (rysunek 1):

Rysunek 1.

Organy zatwierdzające sprawozdania finansowe

spółki z o.o.	zwyczajne zgromadzenie wspólników
spółki akcyjne	zwyczajne walne zgromadzenie akcjonariuszy
spółki komandytowo-akcyjne	walne zgromadzenie
spółki osobowe i osoby fizyczne	wspólnicy (właściciele)
spółdzielnie	walne zgromadzenie członków spółdzielni
przedsiębiorstwa państwowe	rada pracownicza, w przypadku braku organu założycielskiego

Źródło: opracowanie własne.

Zatwierdzenie rocznego sprawozdania finansowego przyjmuje formę uchwały podejmowaną przez właściwy organ jednostki lub formę postanowienia wspólników. Zatwierdzenie sprawozdania oznacza akceptację jego ostatecznej wersji przez właścicieli lub organ działający w ich imieniu, czyli potwierdzenie prawidłowości, rzetelności i wiarygodności informacji w nim zawartych, a także akceptację działania kierownictwa jednostki w roku sprawozdawczym. Zatwierdzenie rocznego sprawozdania finansowego jest warunkiem dokonania podziału zysku netto lub pokrycia straty (Kamiński, 2015, ss. 60–61).

Roczne sprawozdanie finansowe i sprawozdanie z działalności jednostki podlega udostępnieniu wspólnikom, akcjonariuszom lub członkom po uprzednim jego zbadaniu (jeśli podlega obowiązkowi badania) przez biegłego rewidenta w celu wyrażenia pisemnej opinii o tym, czy sprawozdanie finansowe jest prawidłowe, rzetelnie i jasno przedstawia sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy badanej jednostki. Badaniu podlegają roczne skonsolidowane sprawozdania finansowe grup kapitałowych oraz roczne sprawozdania finansowe — kontynuujących działalność jednostek określonych w artykule 64 UoR.

Od odpowiedzialność za roczne sprawozdanie finansowe spoczywa na kierowniku jednostki oraz członkach rady nadzorczej lub innego organu nadzorującego jednostkę, którzy są obowiązani do zapewnienia, aby sprawozdanie finansowe spełniało wymagania określone w ustawie o rachunkowości. Do obowiązków kierownika jednostki, związanych z badaniem i ogłaszaniem sprawozdania finansowego należy:

- zawarcie umowy z biegłym rewidentem w terminie umożliwiającym mu udział w inwentaryzacji znaczących składników majątkowych,
- udostępnienie biegłemu rewidentowi całej dokumentacji oraz ksiąg rachunkowych,
- złożenie we właściwym rejestrze sądowym rocznego sprawozdania finansowego, opinii biegłego rewidenta w ciągu 15 dni od dnia zatwierdzenia rocznego sprawozdania finansowego,
- złożenie wprowadzenia do sprawozdania finansowego, bilansu, rachunku zysków i strat, zestawienia zmian w kapitale własnym oraz rachunku przepływów pieniężnych za rok obrotowy, do ogłoszenia w ciągu 15 dni od dnia ich zatwierdzenia, wraz z opinią biegłego rewidenta oraz odpisem uchwały bądź postanowienia organu zatwierdzającego o zatwierdzeniu sprawozdania finansowego i podziale zysku lub pokrycia straty, a w przypadku jednostek, o których mowa w art. 49 ust. 1 UoR — także sprawozdanie z działalności.

Z chwilą przedłożenia sprawozdania finansowego w ciągu 15 dni od dnia jego zatwierdzenia we właściwym rejestrze sądowym staje się ono dokumentem publicznym, gdyż zgodnie z art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym, zasoby rejestru sądowego są jawne.

Do rejestru sądowego sprawozdania finansowe składają również podmioty sporządzające je zgodnie z MSR, z tym, że kierownik jednostki sporządzającej sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR w miejsce wprowadzenia do sprawozdania finansowego, stanowiącego część informacji dodatkowej składa do ogłoszenia informację, odpowiadającą zakresowi informacyjnemu tego wprowadzenia. Natomiast obowiązki związane ze składaniem sprawozdań do rejestru sądowego nie dotyczą na podstawie artykułu 80 UoR jednostek niebędących

spółkami handlowymi, nieprowadzącymi działalności gospodarczej, do których zalicza się stowarzyszenia i fundacje nieprowadzące działalności gospodarczej.

Reasumując, sporządzanie sprawozdania finansowego jest procesem wieloetapowym, ograniczonym czasowo w przepisach prawnych (Strojek-Filus, 2011, s. 479). Przedsiębiorstwa, które zobowiązane są do przestrzegania przepisów wynikających z ustawy o rachunkowości, mają obowiązek w odpowiednim czasie sporządzać sprawozdanie finansowe, a niektóre z nich również je badać i ogłaszać (Leśkiewicz, 2016, s. 27). Sprawozdania finansowe, aby były sporządzone poprawnie, wymagają rzetelnego, systematycznego i terminowego prowadzenia ksiąg rachunkowych, zgodnie z regułami prawa bilansowego. Odpowiedzialność za wykonywanie obowiązków w zakresie sporządzenia, zatwierdzenia i ogłoszenia sprawozdań finansowych ponosi kierownik jednostki (tj. osoba lub organ wieloosobowy – zarząd). Ustawa o rachunkowości ściśle określa harmonogram i zasady opracowania sprawozdania finansowego, którego nieprzestrzeganie wiąże się z sankcjami prawnymi.

Rozdział 2. Zawartość informacyjna sprawozdania finansowego i jej przeznaczenie w procesach gospodarczych

2.1. Podział i zakres tematyczny kluczowych części sprawozdania finansowego

2.1.1. Bilans jednostki

Bilans (ang. *Balance Sheet*) jest jednym z elementów sprawozdania finansowego jednostki. Dostarcza informacji o sytuacji majątkowej i finansowej jednostki. Jest on zestawieniem finansowym, sporządzonym na konkretny dzień, zwany dniem bilansowym, zawierającym z jednej strony aktywa, czyli majątek przedsiębiorstwa, z drugiej strony natomiast źródła finansowania tego majątku, czyli pasywa (Walińska, 2009, s. 28). Aktywa są uporządkowane ze względu na cechę płynności (łatwości zamiany składnika majątku na środki pieniężne), czyli według kryterium rosnącej płynności, od najmniej płynnych aktywów do najbardziej płynnych, natomiast pasywa uporządkowane są według kryterium rosnącej wymagalności (termin zwrotu) — od najmniej wymagalnych kapitałów do najbardziej wymagalnych. Zgodnie z zasadą ciągłości, bilans zamknięcia jednego roku obrotowego staje się bilansem otwarcia następnego roku obrotowego.

Określenie „bilans” wywodzi się z łacińskiego słowa *bilanx*, które oznacza wagę „na dwóch szalach”. W istocie rzeczy bilans księgowy jest wagą pozostającą zawsze w stanie równowagi. Z jednej bowiem strony przedstawia środki gospodarcze (aktywa), których łączna wartość odpowiada dokładnie wartości źródeł finansowania (pasywów) prezentowanych z drugiej strony (Stępień, 2019, s. 110). Jest więc jednym z wielu przejawów stosowania poznawczej metody bilansowej. Konsekwencją stosowania metody bilansowej jest m. in. równanie bilansowe podsumowujące bilans, z którego wynika, że wartość aktywów musi być równa wartości pasywów, co wyraża równanie: $\sum \text{aktywów} = \sum \text{pasywów}$.

Bilans jest uznawany za rachunek statyczny, ponieważ przedstawia majątek i kapitały jednostki na dany dzień (Soczówka, 2005, s. 90). Bilans stanowi fotografię zasobów jednostki i źródeł ich pochodzenia w określonym momencie czasowym (Świdarska, Więclaw, 2009, ss. 2–13).

Zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 12 Ustawy o rachunkowości, aktywa to kontrolowane przez jednostkę zasoby majątkowe o wiarygodnie określonej wartości, powstałe w wyniku przeszłych zdarzeń, które spowodują w przyszłości wpływ do jednostki korzyści ekonomicznych. W tabeli 5 zaprezentowano uproszczony schemat bilansu według Załącznika nr 1 Ustawy o rachunkowości¹.

Tabela 5.

Uproszczony wzór bilansu według Ustawy o rachunkowości

Aktywa	Pasywa
A. Aktywa trwałe	A. Kapitał (fundusz) własny
I. Wartości niematerialne i prawne	I. Kapitał (fundusz) podstawowy
II. Rzeczowe aktywa trwałe	II. Kapitał (fundusz) zapasowy
III. Należności długoterminowe	III. Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny
IV. Inwestycje długoterminowe	IV. Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe
V. Długoterminowe rozliczenia międzyokresowe	V. Zysk (strata) z lat ubiegłych
	VI. Zysk (strata) netto
	VII. Odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wielkość ujemna)
B. Aktywa obrotowe	B. Zobowiązania i rezerwy na zobowiązania
I. Zapasy	I. Rezerwy na zobowiązania
II. Należności krótkoterminowe	II. Zobowiązania długoterminowe
III. Inwestycje krótkoterminowe	III. Zobowiązania krótkoterminowe
IV. Krótkoterminowe rozliczenia międzyokresowe	IV. Rozliczenia międzyokresowe
C. Należne wpłaty na kapitał podstawowy	
D. Udziały (akcje) własne	
Aktywa razem (ΣA)	Pasywa razem (ΣP)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Załącznika nr 1 Ustawy o rachunkowości, op. cit.

¹ Według Ustawy o rachunkowości do 2015 roku obowiązywał jeden wzór bilansu dla jednostek innych niż banki i ubezpieczyciele. Obecnie Ustawa przewiduje trzy wersje bilansów dla jednostek innych niż banki i ubezpieczyciele. W Załączniku nr 5 Ustawy zamieszczony jest wzór bilansu dla jednostek małych, w Załączniku nr 4 zamieszczony jest wzór bilansu dla jednostek mikro, natomiast Załącznik nr 1 zawiera wzór bilansu dla pozostałych jednostek nie będących bankiem lub ubezpieczycielem.

Należy zwrócić uwagę, iż definicja aktywów nic nie mówi o własności, czy współwłasności zasobów. Sam fakt kontrolowania² zasobów powoduje, że mogą one być klasyfikowane do aktywów danego przedsiębiorstwa (Kaczmarczyk, 2020, s. 93). Ważnym elementem definicji aktywów są również prognozowane wpływy korzyści ekonomicznych. Jeżeli dane aktywa nie przynoszą korzyści w jednostce, nie mogą być sklasyfikowane do zasobów danej jednostki.

Aktywa w bilansie zostały podzielone na trwałe i obrotowe. Aktywa trwałe to takie, które według przewidywań jednostki będą dostarczać korzyści w okresie dłuższym niż 1 rok od dnia bilansowego, a aktywa obrotowe — do 1 roku. Kryterium jednego roku należy jednak traktować umownie, ponieważ istnieje kilka odstępstw od tej reguły. Przykładami takiego odstępstwa są:

1. „Należności z tytułu dostaw i usług”, które są zawsze krótkoterminowe, bez względu na okres prognozowanej płatności, ponieważ dotyczą bieżącej działalności gospodarczej.
2. „Zapasy” magazynowane dłużej niż jeden rok, nadal klasyfikowana są jako aktywa obrotowe.

Aktywa trwałe podzielone są na pięć grup. Pierwsza z nich: **Wartości niematerialne i prawne** dzielą się na:

- koszty zakończonych prac rozwojowych,
- wartość firmy,
- inne wartości niematerialne i prawne,
- zaliczki na wartości niematerialne i prawne.

Według art. 3 ust. 1 pkt 14 Ustawy o rachunkowości wartości niematerialne i prawne są to nabyte przez jednostkę³ prawa majątkowe, nadające się do gospodarczego wykorzystania, o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok, przeznaczone do używania na potrzeby jednostki. W szczególności są to: autorskie prawa majątkowe, prawa pokrewne, licencje, koncesje, prawa do wynalazków, patenty, znaki towarowe, wzory użytkowe oraz zdobnicze, know-how, wartość firmy, koszty zakończonych prac rozwojowych.

Aktywowanie kosztów prac rozwojowych⁴ następuje po ich zakończeniu i stwierdzeniu, że spełniają one następujące warunki:

- produkt lub technologia wytwarzania są ściśle ustalone, a dotyczące ich koszty prac rozwojowych wiarygodnie określone,

² Kontrola zasobów może być utożsamiana z posiadaniem jakiegoś tytułu prawnego do danego składnika aktywów, ale nie tylko. Kontrola to także kontrolowanie korzyści uzyskiwanych z danego zasobu, co nie zawsze jest równoznaczne z faktem posiadania.

³ Definicja wartości niematerialnych i prawnych określa wprost, że wartości wytworzone we własnym zakresie w danej jednostce nie mogą być składnikami tej grupy. Wyjątkiem będą tu koszty zakończonych prac rozwojowych, wobec których nie jest stawiany warunek nabycia.

⁴ Rozróżnienie prac badawczych od prac rozwojowych jest kluczowe, ponieważ prac badawczych nie wolno aktywować w bilansie. Są to koszty bieżącego okresu. W MSR 38 „Wartości niematerialne” znajdziemy definicję zarówno prac badawczych, jak i prac rozwojowych.

- techniczna przydatność produktu lub technologii została stwierdzona i odpowiednio udokumentowana i na tej podstawie jednostka podjęła decyzję o wytwarzaniu tych produktów lub stosowaniu technologii,
- koszty prac rozwojowych zostaną pokryte, według przewidywań, przychodami ze sprzedaży tych produktów lub zastosowania technologii (art. 33 ust. 1 pkt 2 Ustawa o rachunkowości).

Wartość firmy stanowi różnicę między ceną nabycia określonej jednostki lub zorganizowanej jej części⁵ a niższą od niej wartością godziwą przejętych składników majątkowych jednostki lub zorganizowanej jej części, pomniejszona o wartość godziwą przejętych zobowiązań. (art. 33 ust. 4 Ustawa o rachunkowości). Wartość firmy powstaje zatem tylko w przypadku nabycia, przejęcia do korzystania lub wniesienia aportem innej jednostki lub jej zorganizowanej części. Za nabycie uważa się zakup, otrzymanie tytułem wkładu niepieniężnego oraz przejęcie do odpłatnego korzystania, jeżeli na podstawie odrębnych przepisów – składniki majątku podlegają ujęciu w księgach rachunkowych. Wartość firmy jest amortyzowana nie dłużej niż 5 lat. Odpisów amortyzacyjnych wartości firmy dokonuje się metodą liniową i zalicza się je do pozostałych kosztów operacyjnych (Kaczmarczyk, 2020, ss. 95–96). Jeżeli cena nabycia jest niższa od wartości godziwej przejętych składników majątkowych jednostki lub zorganizowanej jej części, pomniejszonej o wartość godziwą przejętych zobowiązań, powstaje wówczas ujemna wartość firmy, która prezentowana jest w pasywach bilansu, w rozliczeniach międzyokresowych.

Do wartości niematerialnych i prawnych nie zalicza się (Fedak, 2020b):

- wydatków na uzyskanie znaku jakości CO, certyfikatu jakości ISO,
- wydatków na utworzenie strony internetowej,
- kosztów organizacji poniesionych przy założeniu lub późniejszym rozszerzeniu spółki akcyjnej,
- oprogramowania systemowego (operacyjnego), które stanowi integralną część środka trwałego,
- kosztów dokumentacji i uruchomienia programu przed jego wdrożeniem, które zwiększają cenę nabycia tego programu.

Kolejną pozycją aktywów trwałych są **Rzeczowe aktywa trwałe**, które dzielą się na:

1. Środki trwałe:

- grunty (w tym prawo użytkowania wieczystego gruntu);
- budynki, lokale i obiekty inżynierii lądowej i wodnej;
- urządzenia techniczne i maszyny;
- środki transportu;
- inne środki trwałe.

⁵ Zorganizowana część przedsiębiorstwa to organizacyjnie i finansowo wyodrębniony w istniejącym przedsiębiorstwie zespół składników materialnych i niematerialnych, w tym zobowiązania, przeznaczonych do realizacji określonych zadań gospodarczych, który zarazem mógłby stanowić niezależne przedsiębiorstwo, samodzielnie realizujące te zadania.

2. Środki trwałe w budowie.
3. Zaliczki na środki trwałe w budowie.

Zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 15 Ustawy o rachunkowości, środki trwałe to rzeczowe aktywa trwałe i zrównane z nimi o przewidywanym okresie ekonomicznej użyteczności dłuższym niż rok, kompletne, zdatne do użytku i przeznaczone na potrzeby jednostki. Zalicza się do nich w szczególności: nieruchomości (grunty, prawo wieczystego użytkowania gruntu, budowle, budynki, lokale własnościowe, spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego, spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu użytkowego), maszyny, urządzenia, środki transportu, ulepszenia w obcych środkach trwałych, inwentarz żywy.

Definicja środka trwałego wprowadza wymóg kompletności i zdatności do użytku. Zestaw komputerowy bez programu operacyjnego nie spełnia tego wymogu, więc do czasu przystosowania go do pełnienia swoich funkcji powinien zostać sklasyfikowany do środków trwałych w budowie (Kaczmarczyk, 2020, s. 98). Dodatkowo należy zwrócić uwagę na część definicji: „przeznaczone na potrzeby jednostki”. Jeżeli budynki czy grunty nie będą wykorzystywane w prowadzonej działalności na potrzeby jednostki, nie mogą być sklasyfikowane do jej środków trwałych, a do inwestycji długoterminowych.

Środki trwałe w budowie, to środki trwałe w okresie ich budowy, montażu lub ulepszenia już istniejącego środka trwałego. W pozycji tej ujmuje się:

- koszty ponoszone w związku z budową środków trwałych: dokumentacja projektowa, koszty badań geologicznych i geodezyjnych gruntów, koszty ubezpieczeń majątkowych dotyczących bezpośrednio budowanych środków trwałych, koszty nadzoru inwestorskiego i autorskiego, niepodlegający zwrotowi podatek VAT od dostaw związanych z budową lub rozbudową, naliczone odsetki od kredytów zaciągniętych w związku z prowadzonymi pracami,
- koszty budowy nieruchomości przeznaczonych do sprzedaży lub zaliczanych do inwestycji,
- koszty ulepszeń środków trwałych przed ich przyjęciem do użytkowania.

Środki trwałe w budowie nie obejmują w szczególności:

- kosztów remontów środków trwałych,
- nadmiernych kosztów zużycia materiałów, robocizny i innych zasobów wynikających z niegospodarności,
- kosztów zarządu oraz kosztów sprzedaży,
- zapłaconych kar i grzywien.

Kolejna grupa aktywów trwałych to **Należności długoterminowe**. Są to należności o terminie wymagalności dłuższym niż rok od dnia bilansowego, ale bez należności z tytułu dostaw i usług, należności od pracowników oraz należności publicznoprawnych.

Czwartą grupę aktywów trwałych stanowią Inwestycje długoterminowe. Dzielą się one na:

1. Nieruchomości.
2. Wartości niematerialne i prawne.

3. Długoterminowe aktywa finansowe:

- a. w jednostkach powiązanych:
 - udziały lub akcje;
 - inne papiery wartościowe;
 - udzielone pożyczki;
 - inne długoterminowe aktywa finansowe;
 - b. w pozostałych jednostkach.
- ### 4. Inne inwestycje długoterminowe.

Według art. 3 ust. 1 pkt 17 Ustawy o rachunkowości inwestycje to aktywa posiadane przez jednostkę w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych wynikających z przyrostu wartości tych aktywów, uzyskania przychodów w formie odsetek, dywidend (udziałów w zyskach) lub innych pożytków, w tym również transakcji handlowej, a w szczególności aktywa finansowe oraz te nieruchomości i wartości niematerialne i prawne, które nie są użytkowane przez jednostkę, lecz są posiadane przez nią w celu osiągnięcia tych korzyści. Zatem budynki czy grunty zakupione celem przyrostu ich wartości, wynajmu, niewykorzystywane przez jednostkę w prowadzonej działalności gospodarczej są zaliczane do inwestycji. Z drugiej strony, należy pamiętać, że muszą to być aktywa, które nie generują strat. Stare, nieprzydatne budynki, które nie przyniosą w przyszłości korzyści ekonomicznych, nawet jeśli nie są użytkowane przez daną jednostkę, nie mogą być sklasyfikowane do inwestycji. Jeżeli budynki są częściowo przeznaczone na wynajem, a częściowo prowadzona jest w nich działalność gospodarcza, należy taki budynek podzielić i ująć w środkach trwałych część użytkowaną przez jednostkę i w inwestycjach część wynajmowaną.

Pierwszą grupę aktywów obrotowych stanowią **Zapasy**, które obejmują:

- materiały,
- półprodukty i produkty w toku,
- produkty gotowe,
- towary,
- zaliczki na dostawy.

Materiały są najczęściej zakupione od kontrahentów, ale mogą też być wytworzone we własnym zakresie. Dzielą się na: materiały podstawowe, materiały pomocnicze, paliwa, części zamienne do maszyn i urządzeń, opakowania, odpady. Towary to nabyte artykuły otrzymane z dostaw krajowych lub z importu, w celu odsprzedaży hurtowej lub detalicznej. Jednostki dokonują odsprzedaży towarów w stanie nieprzetworzonym lub po ich ewentualnym uszlachetnieniu, segregacji lub paczkowaniu. Produkty gotowe to produkty, które zostają wytworzone przez daną jednostkę i które nie podlegają dalszym obróbkom. Do produktów gotowych można zaliczyć: wyroby gotowe, wykonane, lecz niezafakturowane roboty i usługi, prace projektowe czy naukowo-badawcze, inwentarz żywy, jeśli nie został sklasyfikowany do środków trwałych lub materiałów. Półfabrykaty to produkty, których pewien etap produkcji został zakończony. Mogą być magazynowane lub odsprzedawane, ale stanowią część wytwarzanych wyrobów gotowych. Produkcja w toku nie może być odsprzedana ani magazynowana. Zaliczki na dostawy, pomimo iż stanowią rozrachunki, wy-

kazywane są w zapasach. Do tej pozycji zaliczamy wszelkie zaliczki przekazane na zakup materiałów i towarów oraz robót i usług, jeżeli nie służą budowie środków trwałych (Kaczmarczyk, 2020, ss. 105–106).

Do aktywów obrotowych zalicza się również **Należności krótkoterminowe**, do których zalicza się:

- należności z tytułu dostaw i usług do 12 miesięcy oraz powyżej 12 miesięcy (należności za wykonane usługi, sprzedane wyroby gotowe i towary, reklamacje w toku negocjacji, zapłacone dostawcom kaucje za opakowania),
- należności publicznoprawne (nadpłaty podatków, należne dotacje, należności z tytułu nadpłaconych ceł),
- inne należności (za sprzedane środki trwałe, należności od pracowników, należności od ubezpieczycieli, odszkodowania),
- dochodzone na drodze sądowej (należności kierowane na drogę sądową, nie obejmują kosztów sądowych).

Przy wycenie należności należy wziąć pod uwagę zmniejszenie ich wartości, wynikające z prawdopodobieństwa utraty przyszłych korzyści ekonomicznych. Jeżeli dłużnik zwleka ze spłatą należności i uzyskano informacje o jego trudnościach finansowych, należy dokonać odpisu aktualizującego wartość należności⁶ do kwoty, jaka jest możliwa do uzyskania. Do obiektywnych dowodów utraty wartości należności zalicza się uzyskane informacje o niedotrzymaniu warunków umowy, np. niespłaceniu lub zaleganiu ze spłaceniem odsetek lub kwoty głównej, wysokiego prawdopodobieństwa upadłości lub innej reorganizacji finansowej dłużnika. Odpisy aktualizujące należności są tworzone m.in. w stosunku do należności, których zapłata, według oceny jednostki, nie jest prawdopodobna (Świdarska, 2018, s. 77). Należy podkreślić, że odpis aktualizujący nie oznacza rezygnacji ze ściągania należności.

Kolejną pozycją aktywów obrotowych są **Inwestycje krótkoterminowe**, które ulegają podziałowi na:

1. Krótkoterminowe aktywa finansowe:
 - a. w jednostkach powiązanych:
 - udziały lub akcje,
 - inne papiery wartościowe,
 - udzielone pożyczki,
 - inne krótkoterminowe aktywa finansowe,
 - b. w pozostałych jednostkach,
 - c. środki pieniężne i inne aktywa pieniężne:
 - środki pieniężne w kasie i na rachunkach,
 - inne środki pieniężne,
 - inne aktywa pieniężne.
2. Inne inwestycje krótkoterminowe.

⁶ Sposób dokonywania odpisów aktualizujących powinien być precyzyjnie określony w polityce rachunkowości jednostki.

Do Inwestycji krótkoterminowych zalicza się: papiery wartościowe o charakterze kapitałowym (udziały i akcje), nabyte dłużne papiery wartościowe (obligacje, bony, weksle), udzielone pożyczki (z terminem spłaty krótszym niż 12 miesięcy), instrumenty pochodne (kontrakty *forward*, kontrakty *futures*, kontrakty *swap*, kontrakty opcyjne, warranty, prawa poboru⁷), dzieła sztuki, kamienie szlachetne, kruszce, jeśli nie zostały zakwalifikowane do inwestycji długoterminowych (Świderska, 2018, ss. 78–81).

Aktywa pieniężne to aktywa w formie krajowych środków płatniczych, walut obcych i dewiz. Do innych środków pieniężnych zalicza się aktywa pieniężne o wysokim stopniu płynności (możliwe do spieniężenia w ciągu trzech miesięcy od dnia bilansowego) i niskim ryzyku utraty wartości. W tej grupie wyróżnia się w szczególności: środki pieniężne w drodze, bony handlowe, bony skarbowe, bony oszczędnościowe, lokaty terminowe o terminie zapadalności przypadającym w ciągu trzech miesięcy od dnia bilansowego oraz czeki, weksle obce i inne tego rodzaju dokumenty, które pełnią funkcję środka płatniczego i są wymagalne w ciągu trzech miesięcy od dnia bilansowego. Inne aktywa pieniężne to nieujęte w obu wymienionych grupach aktywa pieniężne. Zalicza się do nich np. weksle i czeki wymagalne powyżej trzech miesięcy od dnia bilansowego (Kraszewska-Szuba, 2013).

Jednostki gospodarcze są zobowiązane do ujmowania w bilansie **rozliczeń międzyokresowych kosztów**, jeśli koszty te poniesione w okresie sprawozdawczym dotyczą innego okresu niż okres ten, w którym te koszty zostały poniesione, lub dotyczą wielu okresów sprawozdawczych. Stosowanie rozliczeń międzyokresowych ma na celu zachowanie zasady współmierności kosztów i przychodów. Ma to istotne znaczenie dla prawidłowego ustalenia wyniku finansowego jednostki. Przy rozliczeniach międzyokresowych czynnych podziałowi między okresy sprawozdawcze podlega suma kosztów, które zostały już poniesione. Przykładami powstawania rozliczeń międzyokresowych czynnych mogą być: ubezpieczenia majątkowe, podatek od środków transportu, podatek od nieruchomości, opłata roczna za wieczyste użytkowanie, koszty zakupu, wydatki dotyczące badań sprawozdań finansowych, koszty wdrożenia programów komputerowych. Zgodnie z zasadą istotności rozliczenia międzyokresowe mogą zostać pominięte, jeżeli koszty te są nieznaczące, czyli w ocenie jednostki nie wpływają istotnie na wynik finansowy jednostki.

W grupie rozliczeń międzyokresowych kosztów ustawodawca przewidział pozycję Aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego. Podmioty, których sprawozdania finansowe nie podlegają obowiązkowemu badaniu biegłego rewidenta nie muszą wyceniać i prezentować tej pozycji w swoich bilansach. Muszą jednak o tym zrobić zapis w swojej polityce rachunkowości. Aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego ustala się w wysokości kwoty przewidzianej w przyszłości do odliczenia od podatku dochodowego, w związku z ujemnymi różnicami przejściowymi, które spowodują w przyszłości zmniejszenie podstawy obliczenia podatku dochodowego oraz straty podatkowej możliwej do odliczenia, ustalonej przy uwzględnieniu zasady ostrożności (Burchart, 2011, s. 233). Źródłami powstawania Aktywów z odroczonego podatku dochodowego są na przykład: straty podatkowe czy umowy leasingowe.

⁷ Niezbędnym warunkiem uznania instrumentu finansowego za instrument pochodny jest zależność jego wartości od bazy, czyli pewnej zmiennej, która odzwierciedla pewien rodzaj ryzyka finansowego np.: stopa procentowa, kurs walutowy, indeks kredytowy albo wartość pewnego zasobu.

Warto zauważyć, że nowelizacja Ustawy o rachunkowości z dnia 23 lipca 2015 r. wprowadziła dość istotne zmiany w strukturze bilansu⁸. Należne wpłaty na kapitał (fundusz) podstawowy oraz udziały (akcje) własne — ujmowane dotychczas jako elementy pasywów, w szczególności kapitału własnego (wielkość ujemna) — zostały umieszczone jako samodzielne grupy C i D (wielkości dodatnie) w aktywach bilansu. Wydaje się, że przyjęcie takiego rozwiązania jest merytorycznie bardziej uzasadnione. Wprowadzone zmiany do układu bilansu miały zastosowanie po raz pierwszy do sprawozdań finansowych sporządzanych za rok obrotowy rozpoczynający się od 1 stycznia 2016 r. (Stępień, 2019, s. 111). Pozycja aktywów **Należne wpłaty na kapitał podstawowy** dotyczy wkładów, które zostały zadeklarowane przez wspólników, ale nie zostały jeszcze wniesione⁹.

Pozycja **Udziały (akcje) własne** w bilansach spółek akcyjnych i z ograniczoną odpowiedzialnością wykorzystywana jest tylko w określonych art. 362 Kodeksu spółek handlowych sytuacjach:

- nabycie akcji w celu zapobieżenia bezpośrednio zagrażającej spółce poważnej szkodzie,
- nabycie akcji, które mają być zaoferowane do nabycia pracownikom lub osobom, które były zatrudnione w spółce lub spółce z nią powiązanej przez okres co najmniej trzech lat,
- nabycie akcji w drodze sukcesji uniwersalnej,
- instytucji finansowej, która nabywa za wynagrodzeniem w pełni pokryte akcje na cudzy rachunek, celem ich dalszej odsprzedaży,
- nabycie akcji w celu ich umorzenia,
- nabycie w pełni pokrytych akcji w drodze egzekucji celem zaspokojenia roszczeń spółki, których nie można zaspokoić w inny sposób z majątku akcjonariusza,
- nabycie w pełni pokrytych akcji nieodpłatnie.

Pasywa bilansu dzielą się na Kapitał własny oraz Zobowiązania i rezerwy na zobowiązania. Pierwszą pozycją Kapitału własnego jest **Kapitał podstawowy**. Jest to kapitał tworzony przez współwłaścicieli. W spółkach osobowych tworzą go wspólnicy, w spółkach kapitałowych akcjonariusze i udziałowcy. W spółkach osobowych nie ma określonego minimum kapitałowego. W spółkach komandytowo-akcyjnych jest to kwota 50 tys. zł. W spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością jest to kwota 5 tys. zł, a w spółkach akcyjnych 100 tys. zł. Kapitał podstawowy nosi różne nazwy w zależności od formy organizacyjno-prawnej jednostki. W spółkach kapitałowych nazywa się kapitałem zakładowym (równowartość wniesionych udziałów lub wyemitowanych akcji), w spółdzielniach — fundusz udziałowy (równowartość wniesionych udziałów przez członków spółdzielni), w przedsiębiorstwach — fundusz założycielski (równowartość środków wniesionych przez państwo).

⁸ Ustawa z dnia 23 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o rachunkowości oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 1333).

⁹ Pozycja ta nie występuje w bilansach spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, ponieważ w spółkach tych wszystkie wkłady muszą zostać wniesione przez wspólników przed złożeniem wniosku o rejestrację spółki.

Źródłami powstania **Kapitału zapasowego**¹⁰ mogą być:

- podział zysku netto,
- dodatnia różnica między ceną sprzedaży udziałów a niższą od niej ceną nabycia udziałów własnych,
- osiągnięta nadwyżka ceny emisyjnej nad ceną nominalną, po pokryciu kosztów emisji,
- zobowiązania bezwarunkowo umorzone w wyniku postępowania układowego.

Kapitał zapasowy zmniejszają:

- pokrycie strat,
- podwyższenie kapitału zakładowego,
- strata powstała przy zbyciu udziałów własnych,
- powstała przy umorzeniu nadwyżka ceny nabycia udziałów własnych nad ich wartością nominalną — do wysokości kapitału zapasowego.

Jednym z elementów wyceny bilansowej, służącym urealnieniu wartości prezentowanych w sprawozdaniu finansowym, są odpisy aktualizujące. Aktualizacja do realnej wysokości wartości bilansowej zasobów jednostki gospodarczej jest obowiązkiem jednostki wynikającym z regulacji Ustawy o rachunkowości, Międzynarodowych Standardów Rachunkowości oraz z zastosowania przy wycenie bilansowej nadrzędnych zasad rachunkowości, jakimi są zasada *true and fair view* i zasada ostrożności, jak również wprowadzenia jako kategorii wyceny bilansowej wartości godziwej (Poniatowska, Rówińska, 2006, s. 264), (Burchart, 2019, s. 11). **Kapitał z aktualizacji wyceny**¹¹ stanowi równowartość wzrostu aktywów w wyniku aktualizacji in plus środków trwałych oraz inwestycji rzeczowych lub finansowych (Gos, 2011, s. 2).

Pozostałe kapitały rezerwowe tworzone są głównie z dopłat wspólników, na pokrycie określonych w statucie strat lub wydatków. W tej pozycji wpisywana jest także kwota podwyższająca kapitał akcyjny niewpisana do dnia bilansowego do sądu rejestrowego. W spółkach osobowych pozycja ta zazwyczaj nie występuje, ponieważ spółki te nie mają obowiązku tworzenia kapitału rezerwowego.

Zysk (strata) z lat ubiegłych wykazuje niepodzielony zysk netto lub nierozliczoną stratę z lat poprzednich. W pozycji tej ujmowane są skutki istotnych błędów popełnionych w latach ubiegłych. Pozycja **Zysk (strata) netto**, jest wynikiem finansowym przedsiębiorstwa. Na dzień bilansowy nie ma jeszcze decyzji o podziale zysku, czy pokryciu straty z roku bieżącego.

¹⁰ Według Ustawy z 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych, w spółkach akcyjnych kapitał zapasowy tworzony jest obligatoryjnie. Co roku z zysku netto należy przeznaczyć 8% na kapitał zapasowy do momentu aż kapitał zapasowy osiągnie wielkość 1/3 kapitału podstawowego. Po wykorzystaniu kapitału zapasowego na pokrycie straty może być wykorzystana tylko 1/3 część kapitału zakładowego.

¹¹ Jednostki, które prowadzą księgi wg Ustawy o rachunkowości nie mogą samodzielnie dokonywać aktualizacji wyceny aktywów trwałych, jedynie na podstawie odrębnych przepisów, które miały miejsce w 1995 roku. Aktualizację taką mają możliwość przeprowadzenia jedynie jednostki stosujące Międzynarodowe Standardy Rachunkowości.

Odpisy z zysku netto dokonane w ciągu roku obrotowego rozwiązywane są różnie, w zależności od formy organizacyjno-prawnej jednostki. W przedsiębiorstwach państwowych i jednoosobowych spółkach Skarbu Państwa w pozycji tej wykazywane są wypłaty z zysku mające charakter dywidendy. W spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością zasady wypłacania zaliczek na poczet przewidzianej dywidendy regulowane są przez art. 194 oraz art. 195 Kodeksu spółek handlowych. W spółce akcyjnej wypłata zaliczek dywidendy wymaga zgody rady nadzorczej. Spółki kapitałowe wypłacając zaliczki na poczet dywidendy osobom fizycznym zobowiązane są pobrać zryczałtowany 19% podatek dochodowy (Kaczmarczyk, 2020, s. 115). W spółkach jawnych, komandytowych, cywilnych i partnerskich w pozycji tej wykazuje się pozostające na dzień bilansowy saldo debetowe konta „Rozrachunki z właścicielami”, dotyczące wypłacanych w trakcie roku zaliczek na poczet zysku.

Rezerwy na zobowiązania związane są z zasadą ostrożności w rachunkowości i dzielą się na:

- rezerwa z tytułu odroczonego podatku dochodowego;
- rezerwa na świadczenia emerytalne i podobne: — długoterminowe i — krótkoterminowe;
- pozostałe rezerwy: — długoterminowe i — krótkoterminowe.

Według art. 35d ust. 1 pkt 1 i 2 Ustawy o rachunkowości rezerwę należy tworzyć na: pewne lub o dużym stopniu prawdopodobieństwa przyszłe zobowiązania, których kwotę można w sposób wiarygodny oszacować, a w szczególności na straty z transakcji gospodarczych w toku, w tym z tytułu udzielonych gwarancji, poręczeń, operacji kredytowych, skutków toczącego się postępowania sądowego, oraz na przyszłe zobowiązania spowodowane restrukturyzacją, jeżeli na podstawie odrębnych przepisów jednostka jest zobowiązana do jej przeprowadzenia lub zawarto w tej sprawie wiążące umowy o plany restrukturyzacji pozwalają w sposób wiarygodny oszacować wartość tych zobowiązań. Tytuły do tworzenia rezerw nie są związane z podstawową działalnością jednostki. Tworzy się je w związku ze zdarzeniami związanymi pośrednio z działalnością operacyjną, z operacjami finansowymi oraz innym ryzykiem niż ogólne ryzyko prowadzenia działalności.

Oszacowanie kwoty rezerwy powinno nastąpić przy wykorzystaniu wiedzy i profesjonalnego osądu kierownictwa jednostki, na podstawie dotychczasowych doświadczeń, za pomocą ekspertyz niezależnych rzeczoznawców z danej dziedziny, statystycznych metod szacunku rezerw (Świdarska, 2018, s. 109).

Rezerwę z tytułu odroczonego podatku dochodowego tworzy się w wysokości kwoty podatku dochodowego, wymagającej w przyszłości zapłaty, w związku z występowaniem dodatkich różnic przejściowych, to jest różnic, które spowodują zwiększenie podstawy obliczenia podatku dochodowego w przyszłości (Burchart, 2017, s. 39).

Zobowiązania to wszystkie długi, które jednostka musi zapłacić swoim kontrahentom bądź innym podmiotom w związku ze zdarzeniami zaistniałymi w przeszłości. **Zobowiązania długoterminowe** dzielą się na:

1. Wobec jednostek powiązanych.
2. Wobec pozostałych jednostek, w których jednostka posiada zaangażowanie w kapitale.

3. Wobec pozostałych jednostek:

- kredyty i pożyczki;
- z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych;
- inne zobowiązania finansowe;
- zobowiązania wekslowe;
- inne.

Zobowiązania krótkoterminowe dzielą się na:

1. Zobowiązania wobec jednostek powiązanych:

- z tytułu dostaw i usług, o okresie wymagalności: — do 12 miesięcy i — powyżej 12 miesięcy;
- inne.

2. Zobowiązania wobec pozostałych jednostek, w których jednostka posiada zaangażowanie w kapitale:

- z tytułu dostaw i usług, o okresie wymagalności: — do 12 miesięcy i — powyżej 12 miesięcy;
- inne;

3. Zobowiązania wobec pozostałych jednostek:

- kredyty i pożyczki;
- z tytułu emisji dłużnych papierów wartościowych;
- inne zobowiązania finansowe;
- z tytułu dostaw i usług, o okresie wymagalności: — do 12 miesięcy i — powyżej 12 miesięcy;
- zaliczki otrzymane na dostawy i usługi;
- zobowiązania wekslowe;
- z tytułu podatków, ceł, ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych oraz innych tytułów publicznoprawnych;
- z tytułu wynagrodzeń;
- inne.

4. Fundusze specjalne.

Do **rozliczeń międzyokresowych** zalicza się: ujemną wartość firmy, przychody przyszłych okresów oraz bierne rozliczenia międzyokresowe. Według art. 39 ust. 2 Ustawy o rachunkowości biernych rozliczeń międzyokresowych kosztów jednostka powinna dokonywać w wysokości prawdopodobnych zobowiązań przypadających na bieżący okres sprawozdawczy, wynikających:

- ze świadczeń wykonanych na rzecz jednostki przez kontrahentów jednostki, gdy kwotę zobowiązania można wiarygodnie oszacować,
- z obowiązku wykonania, związanych z bieżącą działalnością, przyszłych świadczeń na rzecz pracowników, w tym świadczeń emerytalnych, a także wobec nieznanymi osób, których kwotę można oszacować, mimo że data powstania zobowiązania nie jest jeszcze

znana, w tym z tytułu napraw gwarancyjnych i rękojmi za sprzedane produkty długotrwałego użytku.

Bierne rozliczenia międzyokresowe tworzy się w związku ze zdarzeniami związanymi bezpośrednio z działalnością operacyjną.

Rozliczenia międzyokresowe przychodów obejmują przychody przyszłych okresów dokonywane w celu doliczenia przychodów do okresów, których one dotyczą. W szczególności są to:

- otrzymane zaliczki, przedpłaty, zadatki na poczet przyszłych dostaw i usług,
- środki pieniężne (również w formie dotacji, subwencji, dopłat) otrzymane na sfinansowanie nabycia lub wytworzenia środków trwałych, w tym także środków trwałych w budowie oraz prac rozwojowych, jeżeli stosownie do innych ustaw nie zwiększają one kapitałów (funduszy) własnych. Zaliczone do rozliczeń międzyokresowych przychodów kwoty zwiększają stopniowo pozostałe przychody operacyjne, równoległe do odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych od środków trwałych lub kosztów prac rozwojowych sfinansowanych z tych źródeł¹²,
- przyjęte nieodpłatnie, w tym także w drodze darowizny, środki trwałe w budowie, środki trwałe oraz wartości niematerialne i prawne,
- zarachowane należne kary umowne, odszkodowania, grzywny,
- przewidziane do umorzenia zobowiązania, do czasu uznania postanowień postępowania układowego, naprawczego lub ugody bankowej za zrealizowane,
- zarachowane, lecz jeszcze niezrealizowane przychody związane z zakupem wierzytelności za cenę niższą od ich wartości nominalnej (Dreliszak, Kania, 2002, s. 304).

Należy podkreślić, że zgodnie z prawem bilansowym, bilans jest zarówno dokumentem księgowym, jak i podstawową częścią sprawozdania finansowego przedsiębiorstwa. Z tego też względu musi spełniać pewne wymogi formalne, którymi są (Stępień, 2016, ss. 96–97):

- dokładne oznaczenie podmiotu, dla którego jest sporządzany,
- określenie dnia bilansowego (data, na którą zostały wycenione pozycje bilansu),
- wyszczególnienie pozycji, grup oraz wartości aktywów i pasywów zgodnie z załącznikiem do Ustawy o rachunkowości,
- oznaczenie jednostek, w których wyrażone są dane liczbowe (np. tys. zł),
- określenie sum bilansowych (równych sobie sum aktywów i pasywów),
- podpis osoby sporządzającej bilans oraz kierownika jednostki,
- datę zakończenia prac bilansowych.

Ze względu na zakres oraz formę prezentacji informacji bilans może być sporządzony jedną z trzech metod (Strojek-Filus, 2012, s. 488):

- metodą brutto, polegającą na oddzielnym prezentowaniu pozycji w wartości brutto oraz pozycji korygujących (np. „wyroby gotowe” i „odchylenie od cen ewidencyjnych wyrobów gotowych” itp.),

¹² Ustawodawca pominął środki pieniężne otrzymane na sfinansowanie innych niż prace rozwojowe wartości niematerialnych i prawnych.

- metodą netto, wiążącą się z prezentowaniem poszczególnych pozycji w wartości netto po korekcie (np. „środki trwałe” są ujmowane według wartości księgowej netto, tj. po uwzględnieniu umorzenia),
- metodą mieszaną, polegającą na tym, że według metody brutto są wykazywane te składniki, które dla potrzeb analitycznych powinny zawierać informacje bardziej szczegółowe, pozostałe elementy zaś są wykazywane według metody netto.

Jak dotąd w Polsce była stosowana metoda mieszaną sporządzania bilansu. Natomiast po uwzględnieniu zmian wprowadzonych nowelizacją ustawy o rachunkowości z dnia 23 lipca 2015 r. obowiązuje metoda netto (Stępień, 2019, s. 112).

2.1.2. Rachunek zysków i strat

Analityczny obraz wykazanego w pasywach bilansu zysku netto jednostki gospodarczej za prezentowany jest w sprawozdaniu o nazwie Rachunek zysków i strat (ang. *Profit and Loss Account*) (Istota rachunku zysków i strat, 2020). Stanowi on obok bilansu, podstawowe źródło wiedzy o jednostce. Informuje potencjalnych interesariuszy o efektach prowadzonej działalności gospodarczej. Dzięki wykorzystaniu informacji z rachunku zysków i strat możliwa jest analiza i ocena rentowności jednostki. W rachunku zysków i strat prezentowany jest wynik finansowy ustalony w sposób narastający, jako suma poszczególnych przychodów i kosztów, które grupowane są w wyodrębnionych obszarach (podstawowym operacyjnym, pozostałym operacyjnym i finansowym) zgodnie z zasadą współmierności.

Tabela 6.

Struktura Rachunku zysków i strat według wariantu porównawczego

Rachunek zysków i strat — wariant porównawczy
A. Przychody netto ze sprzedaży i zrównane z nimi (I + II + III + IV)
I. Przychody netto ze sprzedaży produktów
II. Zmiany stanu produktów (+/-)
III. Koszt wytworzenia produktów na własne potrzeby jednostki
IV. Przychody netto ze sprzedaży towarów i materiałów
B. Koszty działalności operacyjnej (I + II + III + IV + V + VI + VII + VIII)
I. Amortyzacja
II. Zużycie materiałów i energii
III. Usługi obce
IV. Podatki i opłaty
V. Wynagrodzenia
VI. Ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia
VII. Pozostałe koszty rodzajowe
VIII. Wartość sprzedanych towarów i materiałów
C. Zysk (strata) ze sprzedaży (A – B)

Rachunek zysków i strat — wariant porównawczy
D. Pozostałe przychody operacyjne (I + II + III + IV)
I. Zysk z tytułu rozchodu niefinansowych aktywów trwałych
II. Dotacje
III. Aktualizacja wartości aktywów niefinansowych
IV. Inne przychody operacyjne
E. Pozostałe koszty operacyjne (I + II + III)
I. Straty z tytułu rozchodu niefinansowych aktywów trwałych
II. Aktualizacja wartości aktywów niefinansowych
III. Inne koszty operacyjne
F. Zysk (strata) z działalności operacyjnej (C + D – E)
G. Przychody finansowe (I + II + III + IV + V)
I. Dywidenda i udziały w zyskach
II. Odsetki
III. Zysk z tytułu rozchodu aktywów finansowych
IV. Aktualizacja wartości aktywów finansowych
V. Inne
H. Koszty finansowe (I + II + III + IV)
I. Odsetki
II. Straty z tytułu rozchodu aktywów finansowych
III. Aktualizacja wartości aktywów finansowych
IV. Inne
I. Zysk (strata) brutto (F + G – H)
J. Podatek dochodowy
K. Pozostałe obowiązkowe zmniejszenia zysku (zwiększenia straty)
L. Zysk (strata) netto (I – J – K)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Załącznika nr 1 Ustawy o rachunkowości.

W Ustawie o rachunkowości przewidziano dwa warianty rachunku zysków i strat: porównawczy i kalkulacyjny. Kierownik jednostki powinien wybrać wariant, biorąc pod uwagę specyfikę jednostki i potrzeby informacyjne jej interesariuszy. Wariant porównawczy mógłby być obligatoryjny ze względu na możliwość jego sporządzenia. Każda bowiem jednostka grupuje koszty operacyjne według rodzaju, ze względu na obowiązek wynikający z Ustawy o Rachunkowości, potrzeby informacyjne interesariuszy oraz niskie koszty ich rejestracji. Należy pamiętać, że zgodnie z zasadą wybór wariantu rachunku zysków i strat determinuje konieczność prowadzenia ewidencji kosztów w odpowiednim układzie (Piotrowska, 2020, s. 144). Wariant porównawczy wymaga grupowania kosztów według rodzaju, a wariant kalkulacyjny według miejsc ich powstawania. Grupowanie kosztów według miejsc ich powstawania wynika ze specyfiki działalności gospodarczej. Dotyczy to zazwyczaj działalności prowadzonej na dużą skalę, jak również działalności produkcyjnej i usługowej.

Wariant kalkulacyjny różni się od wariantu porównawczego sposobem prezentowania kosztów operacyjnych oraz dodatkowym pomiarem efektywności ze sprzedaży brutto. Spełnia potrzeby tych interesariuszy, którzy za użyteczną przyjmują taką formę prezentacji informacji o efektywności działalności podstawowej. Warianty różnią się zatem tylko w części operacyjnej, pozostała działalność i efekt operacji finansowych prezentowane są w taki sam sposób.

Tabela 7.

Struktura Rachunku zysków i strat według wariantu kalkulacyjnego

Rachunek zysków i strat — wariant kalkulacyjny
A. Przychody netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów (I + II)
I. Przychody netto ze sprzedaży produktów
II. Przychody netto ze sprzedaży towarów i materiałów
B. Koszty sprzedanych produktów (I + II)
I. Koszty wytworzenia sprzedanych produktów
II. Wartość sprzedanych towarów i materiałów
C. Zysk (strata) brutto ze sprzedaży (A – B)
D. Koszty sprzedaży
E. Koszty ogólnego zarządu
F. Zysk (strata) ze sprzedaży (C – D – E)
G. Pozostałe przychody operacyjne (I + II + III + IV)
I. Zysk z tytułu rozchodu niefinansowych aktywów trwałych
II. Dotacje
III. Aktualizacja wartości aktywów niefinansowych
IV. Inne przychody operacyjne
H. Pozostałe koszty operacyjne (I + II + III)
I. Straty z tytułu rozchodu niefinansowych aktywów trwałych
II. Aktualizacja wartości aktywów niefinansowych
III. Inne koszty operacyjne
I. Zysk (strata) z działalności operacyjnej (F + G – H)
J. Przychody finansowe (I + II + III + IV + V)
I. Dywidenda i udziały w zyskach
II. Odsetki
III. Zysk z tytułu rozchodu aktywów finansowych
IV. Aktualizacja wartości aktywów finansowych
V. Inne

Rachunek zysków i strat – wariant kalkulacyjny

K. Koszty finansowe (I + II + III + IV)

I. Odsetki

II. Straty z tytułu rozchodu aktywów finansowych

III. Aktualizacja wartości aktywów finansowych

IV. Inne

L. Zysk (strata) brutto (I + J – K)

M. Podatek dochodowy

N. Pozostałe obowiązkowe zmniejszenia zysku (zwiększenia straty)

O. Zysk (strata) netto (L – M – N)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Załącznika nr 1 Ustawy o rachunkowości.

Należy pamiętać, że sposób prezentacji kosztów nie wpływa na pomiar efektywności działalności. Niezależnie od wybranego wariantu wynik na poszczególnych segmentach działalności jest taki sam. Wybór wariantu kalkulacyjnego obliguje jednostkę do prowadzenia ewidencji kosztów w układzie pełnym, co oznacza jednocześnie grupowanie kosztów w układzie rodzajowym i według miejsc ich powstawania. W praktyce rzadko spotyka się jednostki, które rejestrują koszty operacyjne tylko w układzie stanowiskowym. To specyfika, rodzaj i skala prowadzonej działalności powinna determinować ostateczny wybór odpowiedniego wariantu prezentowania informacji finansowych.

Wariant porównawczy rachunku zysków i strat wykształcił się we Francji, w Niemczech i niektórych innych krajach Europy kontynentalnej. Natomiast wariant kalkulacyjny rozwinął się w Anglii, USA i innych krajach anglojęzycznych¹³. Aktualnie zarówno międzynarodowe, jak i polskie regulacje rachunkowości akceptują obydwa warianty rachunku zysków i strat (Stępień, 2011, ss. 124–125).

Nowelizacja Ustawy o rachunkowości z dnia 23 lipca 2015 r. wprowadziła istotne zmiany w konstrukcji rachunku zysków i strat, polegające na wyeliminowaniu segmentu dotyczącego zdarzeń nadzwyczajnych. Prezentowane w tym segmencie zyski nadzwyczajne i straty nadzwyczajne zostały przeniesione do pozostałych przychodów operacyjnych i do pozostałych kosztów operacyjnych. W konsekwencji wyeliminowano także wynik z działalności gospodarczej, będący jednym z poziomów wyniku finansowego, umiejscowiony pomiędzy wynikiem z działalności operacyjnej a wynikiem brutto.

¹³ W literaturze przedmiotu wyróżnia się takie modele rachunkowości jak: anglosaski, kontynentalny, południowoamerykański, oparty na standardach międzynarodowych, model stosowany w krajach komunistycznych oraz model stosowany w gospodarkach mieszanych. Obecnie za najważniejsze modele rachunkowości uznaje się model anglosaski i kontynentalny. Model anglosaski stosowany jest głównie w krajach anglojęzycznych, takich jak: USA, Kanada, Wielka Brytania, Irlandia, Australia i Nowa Zelandia. Przedstawicielami modelu kontynentalnego są: Francja, Niemcy a także Polska (An-drzejewski, 2016, s. 14).

2.1.3. Zestawienie zmian w kapitale własnym

Kapitały własne są podstawową wartością informacyjną na temat struktury własności danej spółki lub grupy kapitałowej. Jedną z podstawowych funkcji kapitału jest możliwość absorbowania strat z bieżącej działalności. Wyposażenie podmiotu gospodarczego w odpowiednią wartość kapitałów pozwala na kontynuowanie przez jednostkę niezakłóconej działalności. Kapitały są więc podstawowym buforem bezpieczeństwa finansowego jednostki. Wysokie znaczenie kapitałów znajduje odzwierciedlenie w sprawozdaniu finansowym, którego jedną z części jest „Zestawienie zmian w kapitale własnym” (Oleksyk, 2020, s. 217).

Należy zauważyć, że na skutek zmian wprowadzonych znowelizowaną ustawą o rachunkowości z dnia 23 lipca 2015 r. z zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym wyeliminowano takie pozycje jak: należne wpłaty na kapitał podstawowy oraz udziały (akcje) własne. Pozycje te przestały być bowiem traktowane jako elementy kapitału własnego (wielkości ujemne), a uznano je za składniki aktywów (Stępień, 2019, s. 133).

Celem przedstawienia zmian w kapitale własnym jest zaprezentowanie interesariuszom potencjału jednostki do absorpcji strat i jej przygotowania na przyszłe straty. Skomplikowane transakcje i zmiany wyceny wymagają zapewnienia szczegółowej informacji często o charakterze dodatkowych opisów. W odniesieniu do każdej pozycji zawartej w sprawozdaniu z zmian w kapitale własnym, w informacji dodatkowej zawarte są dodatkowe wyjaśnienia.

Podobnie jak wszystkie inne składniki bilansu kapitały własne mogą ulegać zmianom, jednak najważniejszym kryterium pozwalającym na dogłębne zrozumienie zmian to kryterium kierunkowe. Większość rodzajów kapitałów prezentowanych w bilansie ma charakter samofinansowania. Są to kapitały tworzone poprzez zatrzymanie osiągniętych przez jednostkę zysków. W grupie kapitałów samofinansowania należy również wskazać pozycje, które powstają na skutek procedur księgowych: zmiany wyceny, korekty błędów księgowych oraz dostosowania polityki rachunkowości do nowych realiów działania jednostki. Takie realia determinują postać Zestawienia zmian w kapitale własnym.

Do każdej pozycji sprawozdania, którego struktura została zaprezentowana w tabeli 8, ustawodawca dołączył katalog standardowych zmian. Dodatkowo istnieje możliwość uzupełnienia zestawienia o skutki transakcji, które są specyficzne, niepowtarzalne i w wielu jednostkach gospodarczych nigdy nie występują. Zawarcie w uniwersalnym formularzu wszystkich ważniejszych rodzajów zmian znacząco powiększyłoby jego zakres, czyniąc go nieczytelnym.

Tabela 8.

Struktura Zestawienia zmian w kapitale własnym

Zestawienie zmian w kapitale własnym
I. Kapitał (fundusz) własny na początek okresu (BO)
I.a. Kapitał (fundusz) własny na początek okresu (BO) po korektach
1. Kapitał (fundusz) podstawowy na początku okresu
1.1. Zmiany kapitału (funduszu) podstawowego
1.2. Kapitał (fundusz) podstawowy na koniec okresu
2. Kapitał (fundusz) zapasowy na początek okresu
2.1. Zmiany kapitału (funduszu) zapasowego
2.2. Stan kapitału (funduszu) zapasowego na koniec okresu
3. Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny na początek okresu — zmiany przyjętych zasad (polityki) rachunkowości
3.1. Zmiany kapitału (funduszu) z aktualizacji wyceny
3.2. Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny na koniec okresu
4. Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe na początek okresu
4.1. Zmiany pozostałych kapitałów (funduszy) rezerwowych
4.2. Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe na koniec okresu
5. Zysk (strata) z lat ubiegłych na początek okresu
5.1. Zysk z lat ubiegłych na początek okresu
5.2. Zysk z lat ubiegłych na początek okresu, po korektach
5.3. Zysk z lat ubiegłych na koniec okresu
5.4. Strata z lat ubiegłych na początek okresu
5.5. Strata z lat ubiegłych na początek okresu, po korektach
5.6. Strata z lat ubiegłych na koniec okresu
5.7. Zysk (strata) z lat ubiegłych na koniec okresu
6. Wynik finansowy
II. Kapitał (fundusz) własny na koniec okresu (BZ)
III. Kapitał (fundusz) własny, po uwzględnieniu proponowanego podziału zysku (pokrycia straty)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Załącznika nr 1 Ustawy o rachunkowości.

Wszystkie szczegółowe wyjaśnienia o zmianach wpływających na omawiane pozycje kapitałów własnych w Zestawieniu zmian w kapitale własnym są ujawniane w Informacji dodatkowej sprawozdania finansowego jednostki. Wśród dodatkowych ujawnień należy przedstawić na przykład: kursy walut zastosowane do ustalenia aktualizacji wartości inwestycji długoterminowych oraz pozostałych rozliczeń; wskazanie podstawy zmiany wartości składników inwestycji długoterminowych, których wartość została zwiększona lub zmniejszona w bieżącym okresie, czy wskazanie podstawy utworzenia lub rozwiązania rezerw odnoszonych na kapitał z aktualizacji wyceny.

Tabela 9.

Przykładowe źródła zwiększeń i zmniejszeń kapitałów własnych

1. Kapitał podstawowy	
Zwiększenia:	
–	emisja akcji lub udziałów za gotówkę — w wartości nominalnej
–	wydanie akcji lub udziałów w zamian za wniesione aporty rzeczowe — w wartości rynkowej aportów
–	transponowanie kapitału zapasowego lub rezerwowego na kapitał podstawowy
–	przekazanie wydzielonej części mienia narodowego lub nieodpłatne przekazanie majątku innym jednostkom w przedsiębiorstwie państwowym — w wartości określonej w decyzji wybranych organów administracji państwowej
–	dotacja budżetowa oraz inne wpłaty ze środków Skarbu Państwa dla przedsiębiorstw państwowych
–	konwersja zobowiązań na kapitale własnym — w wartości nominalnej umorzonych zobowiązań
–	konsolidacja wszystkich innych pozycji kapitałów własnych po wszczęciu procedury likwidacji lub upadłości jednostki
Zmniejszenia:	
–	umorzenie akcji własnych lub udziałów oraz inne formy wycofania środków przez dotychczasowych właścicieli jednostki
–	pokrycie straty bilansowej, jeżeli nie występują żadne inne kapitały samofinansowania: kapitał zapasowy lub kapitał rezerwowo
–	nieodpłatne przekazanie składników majątku przedsiębiorstwa państwowego innym przedsiębiorstwom lub jednostkom sektora finansów publicznych
–	przekazanie części kapitału podstawowego na kapitał zapasowy lub kapitał rezerwowo
–	umorzenie należnych, zdeklarowanych i niewypłaconych kwot na poczet kapitału podstawowego w momencie ogłoszenia upadłości
2. Kapitał zapasowy	
Zwiększenia:	
–	nadwyżka emisyjna, czyli zsumowanie różnicy pomiędzy ceną emisyjną a wartością nominalną wyemitowanych udziałów przy założeniu, że cena emisyjna jest wyższa niż wartość nominalna
–	przekazanie części zysku w podziale na część obowiązkową oraz część fakultatywną (dobrowolna decyzja właścicieli)
–	przeksięgowanie kapitału z aktualizacji wyceny dotyczącego składników uprzednio sprzedanych
Zmniejszenia:	
–	pokrycie straty roku bieżącego lub z lat ubiegłych
–	podwyższenie kapitału podstawowego
–	wypłata dywidendy
–	pokrycie kosztów emisji akcji — nie więcej niż wartość uprzednio osiągniętej nadwyżki emisyjnej
–	niedobór ze sprzedaży akcji lub udziałów własnych — gdy cena sprzedaży tych instrumentów jest niższa od ceny nabycia
–	pokrycie kwot poniesionych na wytworzenie środków trwałych lub prac rozwojowych, które nie przyniosły efektów gospodarczych
–	wartość nieodpłatnie przekazanych składników majątku (regulowanych na podstawie odrębnych przepisów) w przedsiębiorstwach państwowych

3. Kapitał rezerwowy

Zwiększenia:

- przeniesienie części zysku lub zysku lat ubiegłych po zatwierdzeniu
 - transponowanie kapitału podstawowego na kapitał rezerwowy
 - odpis z zysku netto roku bieżącego (niezatwierdzonego)
 - dopłaty właścicieli
-

Zmniejszenia:

- pokrycie wydatków zgodnie z celem utworzenia kapitału rezerwowego (przekazanie darowizny, umorzenie akcji lub udziałów własnych)
 - pokrycie straty roku bieżącego lub z lat ubiegłych
 - podwyższenie kapitału podstawowego
 - wypłata dywidendy
-

4. Kapitał z aktualizacji wyceny

Zwiększenia:

- zwiększenie wartości początkowej środków trwałych, które zostały przeszacowane na podstawie odrębnych przepisów
 - zarachowanie zwiększonej wartości rynkowej inwestycji długoterminowej
 - skutki przekwalifikowania inwestycji krótkoterminowych do inwestycji długoterminowych
 - dodatnie różnice kursowe z przeliczenia inwestycji długoterminowych notowanych w walutach obcych
 - dodatnie różnice kursowe z przeliczenia pozycji bilansowych i wyniku finansowego zagranicznych oddziałów przedsiębiorstwa
 - rozwiązanie niewykorzystanej (w całości lub w części) rezerwy na odroczonego podatku dochodowego
 - rozwiązanie niewykorzystanej (w całości lub w części) rezerwy na przewidywane koszty lub straty wynikające z wszczęcia procedury likwidacji lub upadłości
-

Zmniejszenia:

- zwiększenie wartości dotychczasowego umorzenia środków trwałych, które zostały przeszacowane na podstawie odrębnych przepisów
 - zarachowanie utraty wartości składników aktywów trwałych, których wartość uprzednio została podwyższona, również w trakcie wszczęcia procedury likwidacji lub upadłości (maksymalnie do wartości uprzednio utworzonego kapitału z aktualizacji wyceny)
 - przeksięgowanie kapitału z aktualizacji wyceny dotyczącego składników uprzednio sprzedanych
 - zarachowanie zmniejszenia wartości rynkowej inwestycji długoterminowych (maksymalnie do wartości uprzednio utworzonego kapitału z aktualizacji wyceny)
 - skutki przekwalifikowania inwestycji długoterminowych do inwestycji krótkoterminowych (maksymalnie do wartości uprzednio utworzonego kapitału z aktualizacji wyceny)
 - ujemne różnice kursowe z przeliczenia inwestycji długoterminowych notowanych w walutach obcych
 - ujemne różnice kursowe z przeliczenia pozycji bilansowych i wyniku finansowego zagranicznych oddziałów przedsiębiorstwa
 - utworzenie rezerwy na odroczonego podatku dochodowego od wartości odnoszonych na zwiększenie kapitału z aktualizacji wyceny w bieżącym okresie
 - utworzenie rezerwy na przewidywane koszty lub straty wynikające z wszczęcia procedury likwidacji lub upadłości
 - przeksięgowanie kapitału z aktualizacji wyceny na kapitał podstawowy po wszczęciu procedury likwidacji lub upadłości jednostki
-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Oleksyk (2020, ss. 226–229; ss. 240–241).

Biorąc pod uwagę przydatność analityczną zestawienia zmian w kapitale (fundusz) własnym, należy zaakcentować, że jest ono mało wykorzystywanym sprawozdaniem przez analityków finansowych. Jak podkreśla H. Buk (2012, s. 91–92), z pewnością przyczynia się do tego fakt, że wiele spośród tych informacji można uzyskać z bilansu.

2.1.4. Rachunek przepływów pieniężnych

Podstawowym celem sporządzania rachunku przepływów pieniężnych jest pozyskanie informacji o przepływach pieniężnych, analizowanie, kontrolowanie i planowanie wpływów i wydatków w przekroju trzech segmentów działalności podmiotu gospodarczego, czyli działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej. W związku z tym rachunek przepływów pieniężnych pełni wiele funkcji w systemie sprawozdawczości przedsiębiorstwa. Do najważniejszych z nich należy zaliczyć funkcje:

1. **Informacyjną** — umożliwia użytkownikom sprawozdania pozyskanie istotnych informacji na temat wpływów i wydatków w przekroju trzech segmentów. Przede wszystkim można ustalić zdolność podmiotu do generowania przepływów z podstawowej działalności operacyjnej, określić możliwości inwestycyjne oraz źródła finansowania, oraz potencjał spłaty zobowiązań i wypłaty dywidendy dla właścicieli.
2. **Analityczną** — służy ocenie kondycji ekonomicznej podmiotu ze szczególnym uwzględnieniem płynności finansowej. Na podstawie rachunku przepływów pieniężnych, można ocenić strukturę przepływów dzięki zastosowaniu wskaźników, wyrażających udział poszczególnych składników w wygospodarowanym saldzie przepływów pieniężnych.
3. **Kontrolną** — służy ocenie dokonania pomiaru i skutków decyzji podejmowanych przez menedżerów. Decyzje podejmowane na różnych szczeblach struktury organizacyjnej pośrednio lub bezpośrednio znajdują odzwierciedlenie w przepływach pieniężnych.
4. **Planistyczną** — w perspektywie długoterminowej rachunek przepływów pieniężnych pro forma pozwala na ocenianie projektów inwestycyjnych, sporządzanie biznesplanów i studiów wykonalności. W perspektywie krótkoterminowej sporządza się roczne budżety finansowe, identyfikację zagrożeń i pojawiających się szans związanych z rozwojem podmiotu (Nita, 2020, ss. 188–189).

Celem opracowania rachunku przepływów pieniężnych jest przedstawienie, skąd jednostka gospodarcza uzyskała środki pieniężne i na jaki cel je wydatkowała. Z tego też względu rachunek przepływów pieniężnych zawiera dwie podstawowe kategorie informacji dotyczące (Stępień, 2013, s. 101):

- źródeł gromadzenia (wpływu) środków pieniężnych,
- kierunków wykorzystania (wydatków) środków pieniężnych.

Zgodnie z treścią art. 48b ust.1 Ustawy o rachunkowości rachunek przepływów pieniężnych można sporządzać metodą bezpośrednią albo metodą pośrednią. Wyboru dokonuje kierownik jednostki. Różnica polega na sposobie prezentacji informacji finansowej o przepływach z działalności operacyjnej. Informacje odnoszące się do przepływów z działalności inwestycyjnej i finansowej prezentuje się zawsze metodą bezpośrednią. W związku z tym za-

sadnicza różnica między metodą bezpośrednią a pośrednią dotyczy prezentacji przepływów z działalności operacyjnej. Metoda bezpośrednia polega na wykazywaniu podstawowych tytułów wpływów i wydatków działalności operacyjnej jako odrębnych pozycji rachunku przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej. Metoda pośrednia polega na korygowaniu wyniku finansowego netto roku obrotowego o pozycje niepowodujące zmian stanu środków pieniężnych lub ich ekwiwalentów, jak też o wyniki innych działalności niż operacyjna oraz elementy pieniężne wyniku, które zalicza się do właściwych rodzajów działalności (inwestycyjnej i finansowej).

Tabela 10.

Struktura Rachunku przepływów środków pieniężnych metodą bezpośrednią i pośrednią

Metoda bezpośrednia	Metoda pośrednia
A. Przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej	
I. Wpływy	I. Zysk (strata) netto
1. Sprzedaż	II. Korekty razem
2. Inne wpływy z działalności operacyjnej	1. Amortyzacja
II. Wydatki	2. Zyski (straty) z tytułu różnic kursowych
1. Dostawy i usługi	3. Odsetki i udziały w zyskach (dywidendy)
2. Wynagrodzenia netto	4. Zysk (strata) z działalności inwestycyjnej
3. Ubezpieczenia społeczne i zdrowotne oraz inne świadczenia	5. Zmiana stanu rezerw
4. Podatki i opłaty o charakterze publicznoprawnym	6. Zmiana stanu zapasów
5. Inne wydatki operacyjne	7. Zmiana stanu należności
	8. Zmiana stanu zobowiązań krótkoterminowych, z wyjątkiem pożyczek i kredytów
	9. Zmiana stanu rozliczeń międzyokresowych
	10. Inne korekty
III. Przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej (I – II) lub (I +/ II)	
B. Przepływy pieniężne netto z działalności inwestycyjnej	
I. Wpływy	
1. Zbycie wartości niematerialnych i prawnych oraz rzeczowych aktywów trwałych	
2. Zbycie inwestycji w nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne	
3. Z aktywów finansowych, w tym:	
a. w jednostkach powiązanych	
b. w pozostałych jednostkach	
– zbycie aktywów finansowych	
– dywidendy i udziały w zyskach	
– spłata udzielonych pożyczek długoterminowych	
– odsetki	
– inne wpływy z aktywów finansowych	
4. Inne wpływy inwestycyjne	

Metoda bezpośrednia	Metoda pośrednia
II. Wydatki	
1. Nabycie wartości niematerialnych i prawnych oraz rzeczowych aktywów trwałych	
2. Inwestycje w nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne	
3. Na aktywa finansowe, w tym:	
a. w jednostkach powiązanych	
b. w pozostałych jednostkach	
– nabycie aktywów finansowych	
– udzielone pożyczki długoterminowe	
4. Inne wydatki inwestycyjne	
III. Przepływy pieniężne netto z działalności inwestycyjnej (I – II)	
C. Przepływy pieniężne netto z działalności finansowej	
I. Wpływy	
1. Wpływy netto z wydania udziałów (emisji akcji) i innych instrumentów kapitałowych oraz dopłat do kapitału	
2. Kredyty i pożyczki	
3. Emisja dłużnych papierów wartościowych	
4. Inne wpływy finansowe	
II. Wydatki	
1. Nabycie udziałów (akcji) własnych	
2. Dywidendy i inne wypłaty na rzecz właścicieli	
3. Inne, niż wypłaty na rzecz właścicieli, wydatki z tytułu podziału zysku	
4. Spłaty kredytów i pożyczek	
5. Wykup dłużnych papierów wartościowych	
6. Z tytułu innych zobowiązań finansowych	
7. Płatności zobowiązań z tytułu umów leasingu finansowego	
8. Odsetki	
9. Inne wydatki finansowe	
III. Przepływy pieniężne netto z działalności finansowej (I – II)	
D. Przepływy pieniężne netto razem (AIII +/- BIII +/- CIII)	
E. Bilansowa zmiana środków pieniężnych	
F. Środki pieniężne na początek okresu	
G. Środki pieniężne na koniec okresu (D+/-F)	

Źródło: opracowanie własne na podstawie Nita (2020, ss. 200–201); Załącznik nr 1 Ustawy o rachunkowości, op. cit.

Konstrukcja rachunku przepływów pieniężnych oparta jest na analizie zmian składników majątkowych (aktywów) i źródeł jego pochodzenia (pasywów) w ciągu roku obrotowego. Istotę przepływów pieniężnych wyraża równanie (Nowakowski, Porębski, 1999, s. 70):

$$\Delta \text{ \u015bredk\u00f3w pienię\u017cyznych} = \Delta \text{ kr\u00f3tkoterminowych kredyt\u00f3w} + \Delta \text{ zobowi\u0105-} \\ \text{za\u0144 wobec dostawc\u00f3w} + \Delta \text{ rezerw} + \Delta \text{ zobowi\u0105za\u0144 d\u0142ugoterminowych} + \\ \Delta \text{ kapita\u0142\u00f3w w\u0142asnych} + \Delta \text{ pozosta\u0142ych pasyw\u00f3w} - \Delta \text{ nale\u017cno\u015bci od od-} \\ \text{biorc\u00f3w} - \Delta \text{ zapas\u00f3w} - \Delta \text{ aktyw\u00f3w trwa\u0142ych} - \Delta \text{ pozosta\u0142ych aktyw\u00f3w,}$$

gdzie: Δ – przyrost (zmiana stanu).

Zgodnie z tre\u015bci\u0105 art. 45 ust. 3 Ustawy o rachunkowo\u015bci rachunek przep\u0142yw\u00f3w pienię\u017cyznych obligatoryjnie musz\u0105 sporz\u0105dza\u0107 jednostki, ktor\u00f3ch sprawozdania finansowe podlegaj\u0105 corocznemu badaniu¹⁴. Zgodnie z art. 50 Ustawy o rachunkowo\u015bci informacje zawarte w rachunku przep\u0142yw\u00f3w pienię\u017cyznych mog\u0105 by\u0107 wykazywane ze szczeg\u00f3\u0142owo\u015bci\u0105 wi\u0119ksz\u0105 ni\u017c okre\u015blona w Za\u0142\u0105cznikach do Ustawy, je\u015bli wynika to z potrzeb lub specyfiki jednostki.

2.1.5. Informacja dodatkowa

Informacja dodatkowa jest opisow\u0105 cz\u0119\u015bci\u0105 sprawozdania finansowego. Jest ona bardzo u\u017cyteczna przy rozpoznawaniu sytuacji przedsi\u0119biorstwa na podstawie poszczeg\u00f3lnych komponent\u00f3w sprawozdania finansowego (St\u0119pie\u0144, 2019, s. 123). Ustawa o rachunkowo\u015bci dzieli j\u0105 na dwie cz\u0119\u015bci: Wprowadzenie do sprawozdania finansowego, oraz Dodatkowe informacje i obja\u015bnienia.

We **Wprowadzeniu do sprawozdania finansowego** ujawnione s\u0105:

1. Dane identyfikacyjne podmiotu sprawozdawczego (nazwa firmy, siedziba i adres oraz przedmiot dzia\u0142alno\u015bci jednostki).
2. Podstawowe informacje dotycz\u0105ce sprawozdania finansowego (wskazanie czasu trwania dzia\u0142alno\u015bci jednostki, je\u015bli jest ograniczony, wskazanie okresu obj\u0119tego sprawozdaniem finansowym, czyli okre\u015blenie roku obrotowego¹⁵).

¹⁴ Zgodnie z art. 64 ust. 1 pkt 3 i 4 Ustawy o rachunkowo\u015bci badaniu podlegaj\u0105 roczne skonsolidowane sprawozdania finansowe grup kapita\u0142owych oraz roczne sprawozdania finansowe – kontynuuj\u0105cych dzia\u0142alno\u015b\u0107 mi\u0119dzy innymi:

1. Sp\u00f3\u0142ek akcyjnych, z wyj\u0105tkiem sp\u00f3\u0142ek b\u0119d\u0105cych na dzie\u0144 bilansowy w organizacji oraz
2. Pozosta\u0142ych jednostek, kt\u00f3re w poprzedzaj\u0105cym roku obrotowym, za kt\u00f3ry sporz\u0105dzono sprawozdania finansowe, spe\u0142ni\u0142y co najmniej dwa z nast\u0119puj\u0105cych warunk\u00f3w:
 - \u015brednioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pe\u0142ne etaty wynios\u0142o co najmniej 50 os\u00f3b,
 - suma aktyw\u00f3w bilansu na koniec roku obrotowego stanowi\u0142a r\u00f3wnowarto\u015b\u0107 w walucie polskiej co najmniej 2 500 000 euro,
 - przychody netto ze sprzeda\u017cy towar\u00f3w i produkt\u00f3w oraz operacji finansowych za rok obrotowy stanowi\u0142y r\u00f3wnowarto\u015b\u0107 w walucie polskiej co najmniej 5 000 000 euro.

¹⁵ Przedsi\u0119biorstwa coraz cz\u0119\u015biej decyduj\u0105 si\u0119 na ustalanie roku obrotowego jako innego okresu ni\u017c rok kalendarzowy. W przypadku dzia\u0142alno\u015bci podlegaj\u0105cej du\u017cy\u0105 sezonowym wahaniom wyb\u00f3r roku obrotowego i momentu sprawozdawczego mo\u017ce mie\u0107 bardzo istotny w\u0142ywy\u0142 na obraz przedsi\u0119biorstwa prezentowany w sprawozdaniu finansowym. Nale\u017cy jednak zaznaczy\u0107, \u017ce mo\u017cliwo\u015b\u0107 tak\u0105 maj\u0105 tylko podmioty posiadaj\u0105ce osobowo\u015b\u0107 prawn\u0105. Wynika to z art. 3 ust. 1 pkt 9 Ustawy o rachunkowo\u015bci, kt\u00f3ry nakazuje, \u017ceby rok obrotowy do cel\u00f3w sprawozdawczych by\u0142 to\u017csamy z rokiem podatkowym jednostki. Natomiast prawo podatkowe formu\u0142uje tak\u0105 mo\u017cliwo\u015b\u0107 (ustalanie roku obrotowego jako innego ni\u017c rok kalendarzowy) jedynie w Ustawie o podatku dochodowym od os\u00f3b prawnych.

3. Wskazanie, czy sprawozdanie zostało sporządzone przy założeniu kontynuacji działalności¹⁶.
4. Ogólne omówienie podstawowych zasad (polityki) rachunkowości¹⁷ przyjętych przez jednostkę, a w szczególności metod wyceny aktywów i pasywów (a także amortyzacji) ustalania wyniku finansowego oraz sposobu sporządzania sprawozdania finansowego w zakresie, w jakim ustawa pozostawia jednostce prawo wyboru.

Druga część informacji opisowej to **Dodatkowe informacje i objaśnienia**. Ta część informacji dodatkowej jest niezbędna z punktu widzenia realizacji celu sprawozdania finansowego, którym jest dostarczenie interesariuszom jednostki informacji użytecznych do podejmowania decyzji ekonomicznych. Pełni ona jednocześnie fundamentalną rolę przy realizacji zasady istotności opisanej w art. 4a Ustawy o rachunkowości (Hasik, 2020, s. 173). Z punktu widzenia interesariuszy jest to jeden z najważniejszych segmentów sprawozdania, ponieważ umożliwia właściwe zrozumienie pozycji sprawozdawczych, które są prezentowane z konieczności w sposób bardzo syntetyczny: w bilansie, rachunku zysków i strat oraz w rachunku przepływów pieniężnych.

O ile w przypadku pozostałych części sprawozdania finansowego w praktyce wykształciły się pewne standardy prezentacji, a nawet gotowe wzorce wykorzystywane przez przedsiębiorstwa przy tworzeniu sprawozdania, o tyle w przypadku Informacji dodatkowej nie zaobserwowano żadnej standaryzacji. Również Ustawa o rachunkowości nie narzuca żadnej konkretnej struktury ujawnień, pozostawiając wybór jednostkom. Zawiera jedynie uwagi dotyczące minimalnego zakresu koniecznych ujawnień, które można podzielić na dwie grupy:

1. Ujawnienia uszczegóławiające najistotniejsze pozycje podstawowych części sprawozdania finansowego.
2. Pozostałe ujawnienia informacji jakościowych, w tym informacje niefinansowe i jakościowe.

Zakres i szczegółowość prezentowanych informacji w Informacji dodatkowej zależą od wyboru jednostki i w praktyce obserwuje się często zupełnie odmienne podejścia. Bardzo często przedsiębiorstwa podchodzą w formalny sposób do realizacji obowiązku ujawnień w Informacji dodatkowej, powielając treść Załącznika nr 1, które traktowane są jako nagłówki w informacji dodatkowej, tworząc jej szablon. Przy czym ujawnienia w większości nagłówków ograniczają się do adnotacji: „nie występuje” lub „nie dotyczy”. Ustawa o ra-

¹⁶ Zgodnie z art. 5 ust. 2 Ustawy o rachunkowości przy sporządzaniu sprawozdania finansowego przyjmuje się jako punkt wyjścia założenie, że podmiot sprawozdawczy będzie kontynuował w dającej się przewidzieć przyszłości (przyjmuje się tu zazwyczaj okres kolejnego roku obrotowego) działalność w niezmińszonym istotnie zakresie. Dla prawidłowego zrozumienia sprawozdania finansowego kluczowa jest informacja, czy jest ono sporządzone przy założeniu kontynuacji działalności, czy też przy jego odrzuceniu. Ma to istotny wpływ na sposób prezentowania niektórych informacji w bilansie (np. kapitał własny w bilansie), ale przede wszystkim na sposób wyceny pozycji aktywów.

¹⁷ Szczegółowa definicja i zakres polityki rachunkowości zostały uregulowane w art. 10 Ustawy o rachunkowości. Zgodnie z nim, polityka rachunkowości musi mieć postać wewnętrznie obowiązującego dokumentu, zatwierdzonego do stosowania przez kierownika jednostki. Polityka rachunkowości to wewnętrzne, zakładowe zasady rachunkowości, obowiązujące w przedsiębiorstwie.

chunkowości nie wymaga wprost odniesienia się do wszystkich możliwych punktów, więc takie praktyki nie wynikają z obowiązku prawnego.

Tabela 11.

Struktura wymaganych ujawnień w Dodatkowych Informacjach i Objasnieniach

Charakter wymaganych ujawnień*
1. Objasnienia istotnych pozycji Bilansu
<ul style="list-style-type: none"> – szczegółowy zakres zmian wartości grup rodzajowych środków trwałych, wartości niematerialnych i prawnych oraz inwestycji długoterminowych – dane o strukturze własności kapitału podstawowego – dane o stanie rezerw według celu ich utworzenia – wykaz istotnych pozycji czynnych i biernych rozliczeń międzyokresowych
2. Objasnienia istotnych pozycji Rachunku zysków i strat
<ul style="list-style-type: none"> – strukturę rzeczową i terytorialną przychodów netto ze sprzedaży towarów i produktów, w zakresie, w jakim te rodzaje i rynki istotnie różnią się od siebie – w przypadku jednostek, które sporządzają rachunek zysków i strat w wariantcie kalkulacyjnym, dane o kosztach wytworzenia produktów na własne potrzeby oraz o kosztach rodzajowych
3. Informacje nt. przyjętych kursów walutowych do wyceny pozycji w walutach obcych
4. Objasnienia struktury środków pieniężnych przyjętych do Rachunku przepływów pieniężnych
5. Informacje czułe
<ul style="list-style-type: none"> – przeciętne w roku obrotowym zatrudnienie, z podziałem na grupy zawodowe – wynagrodzenie firmy audytorskiej, wypłacone lub należne za rok obrotowy odrębnie za: badania ustawowe w rozumieniu art. 2 pkt 1 Ustawy o biegłych rewidentach, inne usługi atestacyjne, usługi doradztwa podatkowego, pozostałe usługi – kwoty zaliczek, kredytów, pożyczek i świadczeń o podobnym charakterze udzielonych osobom wchodzącym w skład organów zarządzających, nadzorujących i administrujących jednostki
6. Informacje dodatkowe zapewniające porównywalność informacji sprawozdawczych
<ul style="list-style-type: none"> – informacje o przychodach i kosztach z tytułu błędów popełnionych w latach ubiegłych odnoszonych w roku obrotowym na kapitał własny z podaniem ich kwoty i rodzaju – informacje liczbowe, wraz z wyjaśnieniem, zapewniające porównywalność danych sprawozdania finansowego za rok poprzedzający ze sprawozdaniem za rok obrotowy
7. Informacje dotyczące powiązań jednostki z grupą kapitałową i innymi jednostkami
<ul style="list-style-type: none"> – informacje o wspólnych przedsięwzięciach, które nie podlegają konsolidacji, w tym: nazwie, zakresie działalności wspólnego przedsięwzięcia, procentowym udziale – informacje o transakcjach z jednostkami powiązanymi
8. Informacje dotyczące połączeń jednostki w okresie sprawozdawczym
<ul style="list-style-type: none"> – wyszczególnione informacje, jeśli połączenie zostało rozliczone metodą nabycia – wyszczególnione informacje, jeśli połączenie zostało rozliczone metodą łączenia udziałów

Charakter wymaganych ujawnień*

9. Informacje dotyczące założenia kontynuacji działalności

- w przypadku występowania niepewności co do możliwości kontynuowania działalności, opis tych niepewności oraz stwierdzenie, że taka niepewność występuje, oraz wskazanie, czy sprawozdanie finansowe zawiera korekty z tym związane
- opis podejmowanych bądź planowanych przez jednostkę działań mających na celu eliminację niepewności

10. Inne informacje zgodnie z zasadą istotności

- jeśli mogłyby w istotny sposób wpłynąć na ocenę sytuacji majątkowej i finansowej oraz wynik finansowy jednostki
-

* Z uwagi na rozbudowany i szczegółowy zakres ujawnień zawartych w Dodatkowych informacjach i objaśnieniach w Załączniku nr 1 Ustawy o rachunkowości w poszczególnych grupach ujawnień zostały podane jedynie wybrane przykłady takich ujawnień.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Załącznika nr 1 Ustawy o rachunkowości, op. cit.

Ustawodawca nie narzuca również formy ujawnień, co powoduje dużą różnorodność podejścia jednostek do tych samych ujawnień. Najczęściej jednak spotykane są proste rozbięcia objaśnianej pozycji na bardziej szczegółowe elementy, prezentowane najczęściej w formie tabel.

Obok prostych sposobów objaśnień syntetycznych pozycji sprawozdawczych, coraz częściej wykorzystywana jest metoda rozwinięcia informacji, polegająca na uzgodnieniu stanów z początku i z końca okresu sprawozdawczego. Jest to prosta, intuicyjna metoda pozwalająca zrozumieć dynamikę wyjaśnianej pozycji w trakcie okresu sprawozdawczego. Nazywana jest często „tabelą ruchu”, ponieważ jej głównym celem jest ujawnienie dynamiki zmian statycznych pozycji bilansowych. Jest ona wykorzystywana do ujawnień zmian: środków trwałych, wartości niematerialnych i prawnych, objaśnień zmian aktywów inwestycyjnych, odpisów aktualizujących wartości aktywów, oraz rezerw (Hasik, 2020, ss. 175–176).

2.2. Kierunki wykorzystania informacji finansowej przez użytkowników sprawozdań

Sprawozdania finansowe są sporządzane dla szerokiego kręgu adresatów. Za użytkownika sprawozdania finansowego można uznać osobę lub instytucję, która korzysta ze sprawozdania finansowego, a korzystanie to przynosi jej korzyść (Wierzińska, 2013, s. 263). Oczekiwania informacyjne odbiorców sprawozdań mogą być różne i zależne od relacji z przedsiębiorstwem. Wykorzystując informacje sprawozdawcze, podmioty te prowadzą analizę, ocenę i kontrolę działalności przedsiębiorstw, których wyniki są podstawą podejmowanych przez nich decyzji. Rodzaj informacji wykorzystywanych przez użytkowników sprawozdań zależy od rodzaju decyzji, jakie są podejmowane na ich podstawie. System rachunkowości i sprawozdawczości finansowej powinien zatem generować na rzecz różnych użytkowników różne raporty. Wiarygodność danych przekazywanych za pośrednictwem tych raportów powinna być niepodważalna, co jest warunkiem prawidłowej interpretacji zawartych w nich informacji. Aby spełnić ten wymóg, podstawowe zasady funkcjonowania

systemu ewidencji księgowej i sprawozdawczości finansowej zostały prawnie uregulowane (Kamiński, 2015, s. 19).

Sprawozdania finansowe dostarczają informacji zarówno użytkownikom wewnętrznym (np. zarządowi przedsiębiorstwa), jak i użytkownikom zewnętrznym. Odbiorcy informacji ze sprawozdawczości nazywani są interesariuszami. D. Wędzki (2006, s. 12) dzieli użytkowników zewnętrznych sprawozdań finansowych na zaangażowanych kapitałowo i zaangażowanych informacyjnie. Użytkownicy zaangażowani kapitałowo to podmioty, które na różne sposoby finansują działalność przedsiębiorstwa, a zatem są to:

- właściciele i ich reprezentanci,
- pozostałe podmioty, które wniosły do jednostki kapitał (np. banki, leasingodawcy, pożyczkodawcy, fundusze emerytalne).

Użytkownicy zaangażowani informacyjnie to podmioty, dla których informacje o przedsiębiorstwie są niezbędne do prowadzenia własnej działalności gospodarczej, kontrolowania czy też administrowania państwem.

Użytkowników tych można podzielić na:

- organy państwowe (np. NIK, GUS, sądy),
- agencje informacyjne (np. instytucje badawcze, agencje ratingowe, biura doradcze),
- innych (kategoria ta obejmuje podmioty informowane o zdarzeniach, w jakie zaangażowane jest przedsiębiorstwo, lub formułujące o nich opinie, np. media, organizacje społeczne, organizacje ekologiczne).

Do użytkowników zewnętrznych sprawozdań finansowych zaliczyć należy zarówno tradycyjnie rozumianych inwestorów, jak i dostawców oraz odbiorców, społeczności lokalne reprezentowane przez władze samorządowe czy też pracowników. Interesariusze artykułują swoje oczekiwania wobec przedsiębiorstwa i mają faktyczną lub potencjalną możliwość spowodowania, aby zostały one spełnione (Zalega, 2003, s. 20).

Podział kluczowych odbiorców informacji finansowej jednostek zaprezentowano w tabeli 12.

Różnorodność potrzeb użytkowników informacji sprawozdawczej warunkuje ich podejście do zakresu i rodzaju informacji. Każda z wymienionych grup kieruje się też innymi motywacjami w zakresie zapotrzebowania na informacje zawarte w sprawozdawczości jednostki gospodarczej.

Kredytodawcy — ta grupa użytkowników sprawozdania finansowego zainteresowana jest weryfikacją zdolności jednostki do terminowej spłaty rat wraz z należnymi odsetkami (inaczej zdolnością kredytową). Pozyskane informacje pomagają kredytodawcom w podejmowaniu decyzji odnoszących się do udzielenia kredytu. Do tej grupy odbiorców przede wszystkim zaliczane są banki lub inne instytucje finansowe, takie jak firmy leasingowe.

Najważniejszą informacją dla kredytodawców w zakresie sytuacji jednostki ubiegającej się o finansowanie jest jej potencjał rozwojowy oraz bezpieczeństwo finansowe. Przed udzieleniem kredytu banki najczęściej badają zdolność do wygenerowania, większych niż dotychczas, nadwyżek środków pieniężnych. Nadwyżka ta powinna być na poziomie zapewniającym: spłatę rat kredytowych, odsetek, oraz jednocześnie pozwolić na niezakłóconą

działalność kredytowanej jednostki. Nie bez znaczenia dla kredytodawców jest również rentowność prowadzonej działalności, gdyż samo generowanie wpływów z jednoczesną stratą może doprowadzić do przyszłych problemów, związanych z terminowością spłaty kredytu. Dla kredytodawcy istotną informacją jest zapewnienie, czy prezentowany majątek nie jest nadmiernie wyceniany, czy jest wykorzystywany w prowadzonej działalności (np. zbędne wynalazki czy know-how). Ważnym czynnikiem jest też wiarygodna wycena wszystkich zobowiązań wraz z właściwym ujęciem rezerw na przyszłe zobowiązania (Nita, 2020, s. 21). Wierzytiele zainteresowani są informacjami, które pozwalają im na dokonanie oceny możliwości zwrotu kapitału wraz z odsetkami przez jednostkę w umownych terminach, czyli tzw. zdolności kredytowej (Needles, 1983, s. 717–718).

Tabela 12.

Użytkownicy informacji finansowej jednostek gospodarczych

Użytkownicy wewnętrzni
1. Kierownictwo jednostki gospodarczej (zarząd przedsiębiorstwa, rady nadzorcze i komisje rewizyjne, walne zgromadzenie, kierownicy różnych szczebli zarządzania)
2. Pracownicy
3. Związki zawodowe
Użytkownicy zewnętrzni
1. Kredytodawcy, pożyczkodawcy, leasingodawcy
2. Właściciele
3. Organa administracji publicznej i samorządowej (rząd i agendy rządowe, urzędy centralne i ministerstwa, organy administracji skarbowej, urzędy statystyczne, nadzorcy rynkowi, organy samorządowe)
4. Kontrahenci (dostawcy i odbiorcy)
5. Inwestorzy lub nabywcy całej jednostki
6. Przedsiębiorstwa konkurencyjne
7. Doradcy i analitycy rynkowi i inwestycyjni
8. Społeczności lokalne
9. Inne (organizacje pozarządowe, media)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Chojnacka, Wolszon, Ziemiński, (2018, s. 19); Świdarska, Więclaw (2016, ss. 54–56); Turyna (2014, ss. 67–69).

Zarząd przedsiębiorstwa wykorzystuje informacje ze sprawozdań finansowych do celów zarządczych i kontrolnych. Wśród celów szczegółowych najczęściej wymieniane są:

- kontrola zgodności rzeczywistego przebiegu procesów gospodarczych z założeniami planowymi,
- uzyskanie informacji dotyczącej czynników, kierunków i warunków optymalizacji jego działania,
- ustalenie płynności finansowej,
- ustalenie zdolności kredytowej,
- określenie stopnia zadłużenia,

- zbadanie pozycji przedsiębiorstwa na rynku,
- uzyskanie wiarygodnej podstawy do oceny ryzyka działalności, możliwości jej kontynuowania i prognozowania przyszłej sytuacji przedsiębiorstwa,
- uzyskanie orientacji, jak sytuację majątkową i finansową przedsiębiorstwa oceniają jej wierzyciele oraz inni kontrahenci, a także pracownicy, co pozwala określić „siłę negocjacyjną” wobec tych podmiotów (Bień, 2002, s. 8).

Osiągnięcie tych celów powinno umożliwić zarządowi skonfrontowanie rzeczywistego stanu przedsiębiorstwa ze stanem oczekiwanym, wykrycie jego mocnych i słabych stron, a także identyfikację rysujących się szans i zagrożeń funkcjonowania w związku ze zmiennością otoczenia, co warunkuje wykorzystanie możliwości konkurencyjnych i rozwojowych przedsiębiorstwa.

Według Z. Wierzińskiej (2014, s. 157) inwestor to osoba lub instytucja posiadająca bezpośrednio udział w kapitale własnym jednostki, odpowiadająca za zobowiązania jednostki co najmniej do wysokości wniesionego kapitału. Za inwestora można uznać zatem na przykład:

- akcjonariusza spółki akcyjnej,
- udziałowca spółki z ograniczoną odpowiedzialnością,
- komandytariusza i komplementariusza spółki komandytowej,
- współnika spółki cywilnej,
- osobę fizyczną prowadzącą działalność gospodarczą.

Inwestorzy, którzy powierzyli swoje kapitały przedsiębiorstwu zainteresowani są informacjami, które pozwolą im ocenić ryzyko i możliwości uzyskania pożądanej stopy zwrotu z planowanych lub podjętych przedsięwzięć inwestycyjnych. Dla tych podmiotów ważne są również informacje wykorzystywane przy ocenie sprawności działania jednostki oraz jej strategii rozwojowej. Wyniki tej oceny są podstawą podjęcia decyzji o nabyciu, utrzymaniu lub sprzedaży lokat kapitałowych, a także przesłanką do działań mających na celu ewentualną zmianę kierownictwa jednostki. Natomiast w przypadku akcjonariuszy informacje te są niezbędne do oceny zdolności spółki do wypłaty dywidendy.

Dla osób nabywających akcje na giełdach papierów wartościowych lub niemających bezpośredniego udziału w zarządzaniu przedsiębiorstwem sprawozdanie finansowe jest jedynym dostępnym źródłem informacji o sytuacji majątkowej i finansowej jednostki, dla pozostałych inwestorów — właścicieli ma ono charakter raczej uzupełniający, podsumowujący znane im, jako interesariuszom wewnętrznym, dane.

Sytuacja ta ma w znacznym stopniu związek z wielkością przedsiębiorstwa. Rozdzielenie funkcji właścicielskich i menedżerskich ma miejsce przede wszystkim w dużych jednostkach. Za głównego użytkownika sprawozdań finansowych spółek giełdowych można uznać inwestora, jako ponoszącego najwyższe ryzyko, zainteresowanego wzrostem wartości spółki. W przypadku podmiotów publicznych (notowanych na giełdach), w których rozdzielono funkcje właścicielskie i menedżerskie, sprawozdanie finansowe pełni ponadto rolę komunikatora pomiędzy zarządem a inwestorami. Inwestorzy nie mają bowiem możliwości oceny spółki na podstawie bezpośredniego wglądu w jej działalność. Współczesne regulacje

sporządzania sprawozdań finansowych zdają się być przeznaczone dla dużych spółek publicznych (Wierzińska, 2014, 157).

Inaczej przedstawia się sytuacja w podmiotach mniejszych, niepublicznych, w których właściciel najczęściej zna najlepiej sytuację finansową przedsiębiorstwa, ponieważ uczestniczy w zarządzaniu nim w sposób bezpośredni. Sprawozdania finansowe takich jednostek są sporządzane wówczas głównie na potrzeby instytucji kredytowych czy organów państwowych. W obszarze zainteresowania wierzycieli znajduje się przyszła płynność finansowa jednostki, a klienci i dostawcy, podobnie jak organy państwowe, są zainteresowani przetrwaniem i rozwojem przedsiębiorstwa (Schweitzer, 2001, s. 156–157).

Według E. Śnieżek i M. Wiatr (2013, s. 292) informacja o wartości jednostki jest pożądana przez inwestorów, lecz niekoniecznie przez innych użytkowników sprawozdań finansowych. Wierzyciele, przede wszystkim kredytodawcy, ale także pracownicy i kontrahenci, są zainteresowani raczej zapewnieniem przez przedsiębiorstwo strumienia płatniczego, płynności i bezpieczeństwa ich wierzytelności niż wyceną bilansową co może wskazywać, że ważniejszym elementem sprawozdania finansowego stanie się dla nich rachunek przepływów pieniężnych.

Dostawcy to grupa użytkowników raportów finansowych, dostarczających jednostkom gospodarczym dobra i usługi. W tym celu bardzo często udzielane są odroczone terminy płatności, czyli tzw. kredyty kupieckie. Dostawcy są zainteresowani kondycją finansową ich nabywców, ponieważ od niej zależy czy zobowiązania handlowe zostaną spłacone w wyznaczonym terminie.

Kontrahenci zainteresowani są głównie tymi aspektami funkcjonowania przedsiębiorstwa, które bezpośrednio dotyczą spraw ważnych z punktu widzenia istniejących i przyszłych kontaktów gospodarczych. Dostawcy zwracają uwagę na informacje dotyczące zdolności płatniczej firmy w krótkim i długim okresie. Natomiast odbiorców interesuje głównie problem przetrwania i rozwoju przedsiębiorstwa na rynku, chcą oni mieć stałego i sprawdzonego kontrahenta (Kamiński, 2015, s. 19).

Jednostki gospodarcze często przyczyniają się do rozwoju społeczno-ekonomicznego regionu, w którym funkcjonują. Ponadto, bardzo często lokalne społeczności są zależne od funkcjonowania dużych przedsiębiorstw. Na przykład upadłość zakładów produkcyjnych mogłaby wpłynąć na wysoki wzrost bezrobocia w regionie. Z tego powodu lokalne społeczności mogą być zainteresowane informacjami opublikowanymi w sprawozdaniach finansowych.

Pracownicy w swoich ocenach szczególną uwagę poświęcają możliwości wypłaty i wzrostu płac. Przedmiotem ich zainteresowania jest również możliwość utrzymania miejsc pracy, a w tym kontekście stabilność przedsiębiorstwa, jego pozycja na rynku i możliwość rozwoju.

Informacje zawarte w sprawozdaniach finansowych pozwalają rządowi na regulowanie działalności jednostek gospodarczych. Te działania są elementem zarządzania gospodarką, co między innymi ma związek z kształtowaniem polityki podatkowej i alokacją zasobów. Dodatkowo, zbierane są dane statystyczne, w celu publikowania informacji o wielu wskaźnikach makroekonomicznych.

Wśród innych bardzo ważnych podmiotów z otoczenia wykorzystujących informacje o stanie gospodarki przedsiębiorstw są organy skarbowe. Są one zainteresowane informacjami, które służą do oceny zeznań podatkowych oraz danych dotyczących wymiaru podatków. Urzędy skarbowe są organem rządowym, do którego jednostki gospodarcze zobowiązane są dostarczyć swoje sprawozdanie finansowe w ściśle określonym terminie wraz z raportem i opinią biegłego rewidenta, jeśli sprawozdanie to podlegało obowiązkowemu badaniu. Te organy są zainteresowane przede wszystkim prawidłowością i terminowością wywiązywania się przedsiębiorstwa ze swoich zobowiązań podatkowych. Podobny cel przyświeca organom odpowiedzialnym za prawidłowe naliczanie i odprowadzanie przez przedsiębiorstwa składek na ubezpieczenie społeczne (Waśniewski, Skoczylas, 2002, s. 9).

Agendy rządowe (np. Najwyższa Izba Kontroli, Państwowa Inspekcja Pracy, Komisja Papierów Wartościowych) skupiają się na informacjach dotyczących przestrzegania przez przedsiębiorstwa obowiązującego prawa lub tak jak Główny Urząd Statystyczny gromadzą informacje istotne z różnych punktów widzenia dotyczące całej zbiorowości przedsiębiorstw.

Cel podobny do celu GUS mają analitycy finansowi (pracujący w różnego rodzaju instytucjach finansowych i badawczych), których raporty o sytuacji gospodarczej przedsiębiorstw, branż i gałęzi gospodarki narodowej oraz perspektywach ich rozwoju wykorzystywane są przede wszystkim przez inwestorów i same przedsiębiorstwa (Matulich, Heitger, 1980, ss. 22–23).

Wśród zewnętrznych odbiorców informacji gospodarczych o przedsiębiorstwach są również sądy rejestrowe. Przedsiębiorstwa mają obowiązek składania tam co roku swoje sprawozdania finansowe (Kamiński, 2015, s. 22).

W tym kontekście nie można przecenić doniosłości funkcji informacyjnej pełnionej przez rachunkowość i sprawozdawczość finansową. Jej wypełnienie stwarza podstawy do podejmowania decyzji zarówno przez samo przedsiębiorstwo, jak i podmioty z jego otoczenia. Oczywiście jest więc, że dostarczanie przez rachunkowość rzetelnych, wiarygodnych i terminowych informacji postrzegane jest jako jeden z zasadniczych warunków racjonalnego zarządzania przedsiębiorstwem oraz pomyślnej współpracy z partnerami zewnętrznymi (kontrahentami, inwestorami obecnymi i potencjalnymi, bankami, towarzystwami ubezpieczeniowymi, władzami rządowymi i lokalnymi, jednostkami nadrzędnymi, pracownikami itp.), którzy swoje decyzje podejmują m.in. na podstawie tych informacji. Aby warunek ten mógł być spełniony, konstrukcja systemu sprawozdawczości finansowej powinna:

- zapewniać pełne zrozumienie przekazywanych informacji sprawozdawczych przez osoby dokonujące oceny i podejmujące decyzje (inwestorów, analityków itp.),
- pozwalać na jak najszersze wykorzystanie sprawozdań finansowych przez decydentów, uwzględniając przy tym złożoność procesu podejmowania decyzji (decyzje dotyczą przyszłości, a o skuteczności decyzji decyduje czas ich podejmowania, który często musi być krótki, z kolei sprawozdania finansowe mają charakter ex post i sporządzane są za okresy określone przepisami),
- uwzględniać fakt, iż komunikaty zawarte w sprawozdaniach finansowych (ich treść, układ, stopień szczegółowości itp.) wywołują określone zachowania ich adresatów.

Należy mieć świadomość, że nie wszystkie oczekiwania użytkowników sprawozdań finansowych mogą być w pełni zaspokojone, tym bardziej, że ich wymagania są coraz większe i nie zawsze spójne. Cechą charakterystyczną tradycyjnie rozumianych sprawozdań finansowych jest to, że dotyczą one przeszłego stanu gospodarki przedsiębiorstwa, są zatem sprawozdaniami o charakterze *ex post*. Natomiast warunkiem podjęcia decyzji jest posiadanie informacji o charakterze *ex ante* dotyczących wielkości prognozowanych (przychodów, kosztów, wyników finansowych). Przewidywane przyszłe przychody ze sprzedaży, kierunki rozwoju przedsiębiorstwa i źródła ich finansowania ujmowane są w sprawozdaniach pro forma. Sprawozdania tego rodzaju sporządzane są przede wszystkim dla użytkowników wewnętrznych. To sprawia, że ich konstrukcja oraz metody ich opracowania mogą różnić się od standardów obowiązujących w rachunkowości finansowej (Gabrusewicz, Remlein, 2011, ss. 24–26).

2.3. Zafalszowania i nadużycia w sprawozdaniach finansowych

Bez informacji nie może rozwijać się rynek i globalna gospodarka. Działanie wolnego rynku opiera się na informacji, która dociera do jego uczestników i musi być rzetelna i przejrzysta, a nie manipulowana (Wąsowski, 2010, s. 7). Wiarygodna informacja jest podstawowym warunkiem efektywności rynku kapitałowego. Przekłada się ona na efektywność inwestycji i optymalizację przepływu kapitału w gospodarce.

W ostatnich kilkunastu latach ujawnione zostały przypadki fałszowania sprawozdań finansowych. Najgłośniejsze z nich miały miejsce w firmach: Enron, WorldCom, Xerox, Global Crossing, HIH, Marck, Rite Aid, Sunbean, Waste Management, Kmartm Peregrine Systems, Bristol Myers, Dynegey, Daewoo, Tyco Int., Aegon, Global Adelfphia Communications, Gascarter, Vivendi, Parmalat, InClone, Qwest, Health South, Royal Ahold, Altran, Comroad, Elan, Elektrim, SeibuGroup, Flowtext, Seibu Group.

W połowie października 2001 roku rozpoczął się krach firmy Enron, który zapoczątkował spektakularne bankructwa, zwracając uwagę społeczeństwa na liczne zagrożenia płynące z fałszowania sprawozdań finansowych oraz niedoskonałości systemu kontroli rachunkowości. Pracownicy, akcjonariusze i wierzyciele firmy Enron stracili wiele miliardów dolarów. W bardzo krótkim czasie po upadku firmy Enron zbankrutowała firma WorldCom, która pobiła rekord pod względem sumy zafalszowanych danych w sprawozdaniach finansowych (Jackson, 2008, s. 10).

Występowaniu skandali księgowych niejednokrotnie towarzyszyło załamanie koniunktury na rynkach giełdowych. Tak było pod koniec lat 20., na początku lat 70. oraz w roku 1987. Skandale księgowe wpływają negatywnie między innymi na postrzeganie przez inwestorów rynków giełdowych i przyczyniają się w wielu przypadkach do opóźnienia wyjścia z dolka cen akcji.

Termin księgowość kreatywna (ang. *creative accounting*) pojawił się publicznie po wykryciu wielkich skandali finansowych w USA w 2002 roku. Nazwano tak przypadki ukrywania strat i przedstawiania w pozytywnym świetle wyników przedsiębiorstwa w celu przyciągnię-

cia inwestorów. Z czasem kreatywną księgowością zaczęto nazywać wszelkie księgowania operacji finansowych sprzecznych z zasadami księgowości i stanem faktycznym.

Według Encyklopedii Zarządzania (Penc, 2008) rachunkowość kreatywna, to takie wykorzystanie zakresu wolności osób, które sporządzają sprawozdania finansowe, które wynika z braku odpowiednich wzorców, standardów, reguł i procedur, będących podstawą przy podejmowaniu decyzji dotyczących procesu tworzenia informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych przedsiębiorstwa, a mianowicie uznawania, wyceny, ujmowania i prezentacji informacji.

W literaturze przedmiotu nie ma jednoznacznych definicji określających rachunkowość kreatywną i agresywną, natomiast w praktyce gospodarczej rachunkowość kreatywna kojarzy się głównie z negatywnymi praktykami, a pojęcie rachunkowości agresywnej jest raczej nieznanie (Burchart, Lelusz, 2014, s. 62).

Kreatywność w znaczeniu potocznym ma zdecydowanie pozytywne zabarwienie. Szukając synonimów tego pojęcia natrafiamy również na zdecydowanie pozytywne terminy: koncepcyjny, konstruktywny, mądry. Jedynie w stosunku do rachunkowości zaczęto używać tego pojęcia w zdecydowanie negatywnym znaczeniu. W Słowniku Języka Polskiego słowo „kreatywny” rozumiany jest jako tworzący coś nowego lub oryginalnego.

K. Schneider (2007, s. 232) twierdzi, że rachunkowość kreatywna stanowi nieodzowny element kreowania wizerunku firmy. Jednak kreatywność w rachunkowości i w biznesie ma swoje ramy. Wynikają one z obowiązujących regulacji finansowo-księgowych.

Według P. Guta (2006, ss. 10–11) księgowość (rachunkowość) kreatywna to prowadzenie rejestracji, ewidencji, przetwarzanie i prezentacja zdarzeń gospodarczych przy zastosowaniu obowiązujących przepisów i właściwie interpretowanych zasad rachunkowości w sposób, który nie jest bezpośrednio w tych przepisach wskazany, a który jest wynikiem pomysłowego, twórczego i niestandardowego zastosowania tych przepisów i zasad.

Jednak kreatywność w rachunkowości może przejawiać się na różne sposoby (pozytywne i negatywne):

1. Poprzez ustalanie zasad polityki rachunkowości, rozumianej jako wybranie i stosowanie przez jednostkę rozwiązań dopuszczonych ustawą, czyli dostosowanie ogólnych przepisów do specyfiki jednostki.
2. Poprzez stosowanie polityki bilansowej, rozumianej jako celowe wykorzystywanie prawa wyboru w rachunkowości przez firmy, czyli uwzględnianie doraźnych interesów jednostki w granicach prawa
3. Poprzez przekłamania i oszustwa finansowe.

Rachunkowość kreatywna w rozumieniu negatywnym to taka manipulacja danymi pochodzącymi z rachunkowości, która wykorzystuje luki w zasadach rachunkowości i prawie oraz wyborze takich metod pomiaru i sposobu prezentacji informacji w sprawozdaniu finansowym, które skłaniają ich użytkowników do oczekiwanych zachowań w podejmowaniu decyzji na podstawie tych informacji.

Rachunkowość kreatywna w znaczeniu pozytywnym jest to umiejętne wykorzystanie praw wyboru polityki rachunkowości w ramach obowiązującego prawa, w celu przedsta-

wienia wizerunku przedsiębiorstwa zgodnie z założeniami postawionymi przez zarządzających (Wiercińska, 2008, s. 145).

W polskiej literaturze nie ma zgody, co do samej definicji pojęcia rachunkowości kreatywnej, ani do tego, czy ma ono pozytywne czy też negatywne znaczenie (Gołębiowski, Tłaczala, 2009, s. 161). Biorąc jednak pod uwagę znaczenie słowa „kreatywny”, które oznacza według Praktycznego Słownika Współczesnej Polszczyzny (Zgółkowa, 1998) posiadający umiejętność tworzenia nowych jakości, mający zdolność tworzenia, wielu autorów dla omawianego zjawiska proponuje wprowadzenie nowej nazwy „księgowość agresywna”.

Istnieją źródła gdzie granice między rachunkowością kreatywną a agresywną zostają zatarte. I tak w Encyklopedii Zarządzania rachunkowość kreatywna została podzielona na cztery grupy zjawisk:

1. Kreatywność, jako element twórczy wykorzystywany przy tworzeniu sprawozdań finansowych w granicach prawa.
2. Zastosowanie takich technik, aby pomiar był zgodny z interesem producenta informacji.
3. Uwzględnienie w sprawozdaniach takich pozycji, które nie podlegały wcześniej regulacjom, a niosą za sobą zmiany w stosowanych praktykach pomiaru.
4. Działania, które związane są z oszustwami np. nie ujmowanie w sprawozdaniach niektórych pozycji czy prezentowanie ich niezgodnie ze stanem faktycznym.

Pierwsza grupa powiązana jest z naturalną cechą pomiaru a czwarta grupa dotyczy zjawisk niezgodnych z prawem. Jedyne grupa druga i trzecia powiązana jest bezpośrednio z rachunkowością kreatywną.

Celami rachunkowości kreatywnej w/g Encyklopedii Zarządzania (Penc, 2008) są:

1. Zmniejszanie strat lub zwiększanie zysku.
2. Manipulowanie wskaźnikami analizy finansowej.
3. Przekonanie partnerów handlowych czy kredytodawców o swojej wiarygodności.
4. Ukrywanie ryzyka finansowego.
5. Sterowanie osiągnięciami menadżerów, aby otrzymać premie za wyniki.
6. Unikanie negatywnych skutków, wynikających z kontroli akcjonariuszy.
7. Umożliwienie pozyskania kapitału, który byłby niedostępny w inny sposób.

Wymienione cele dotyczą raczej rachunkowości agresywnej, a wymienianie ich jako cele rachunkowości kreatywnej sugeruje odbiorcom, że rachunkowość kreatywna jest synonimem agresywnej. Zamienne używanie tych pojęć wydaje się nieprawidłowe. Kreatywność w rachunkowości nie oznacza przestępstwa, oszustwa, defraudacji czy malwersacji, chociaż granica między obydwooma pojęciami jest bardzo cienka.

Ustawa o rachunkowości wskazuje nadrzędne zasady rachunkowości (ciągłości, ostrożności, przewagi treści ekonomicznej nad formą prawną, współmierności, istotności i kontynuacji działalności), które mają ułatwić jasną i rzetelną prezentację sytuacji majątkowej i finansowej firmy. Jednak wciąż pozostaje miejsce na subiektywną interpretację i swobodne działanie. Ten obszar elastyczności jest niezbędny dla przedstawienia prawdziwego i wiernego obrazu jednostki. Świadomi tego menadżerowie, księgowi i zarządy stosują rozwiązania zgodne z prawem i rzeczywistością, chcąc ukazać firmę w jak najlepszym świetle.

Dokonywane przez nich zmiany są subtelne i nieznaczne. W ten sposób rozumiana kreatywność dotyczy wszystkich przedsiębiorstw i nie ma nic wspólnego z łamaniem prawa, fałszowaniem sprawozdań finansowych, przestępstwami, oszustwami, defraudacją, malwersacją, które są przypisywane rachunkowości agresywnej.

Kreatywność w rachunkowości jest jej częścią składową. Jest wręcz wymagana od każdego księgowego. Dzięki kreatywności jest on w stanie odnaleźć się w nieograniczonej różnorodności i jakościowo liczbie zdarzeń gospodarczych, potrafi je zidentyfikować, wycenić, zaksięgować a przede wszystkim przetworzyć i zinterpretować, by mogło powstać sporządzone zgodnie z prawem sprawozdanie finansowe.

Według P. Guta (2006, ss. 10–11) księgowość (rachunkowość) agresywna to świadome, zamierzone i celowe prowadzenie rejestracji, ewidencji, przetwarzanie i prezentacja zdarzeń gospodarczych w sposób sprzeczny z przepisami lub przy niewłaściwie i tendencyjnie interpretowanych przepisach oraz zasadach rachunkowości, które może zaszkodzić użytkownikom informacji księgowych poprzez przedstawienie innej niż rzeczywista sytuacji ekonomicznej jednostki.

W Encyklopedii Zarządzania znajduje się pojęcie oszustwo księgowe¹⁸. Dotyczy ono działań (pracowników, członków kierownictwa, organów nadzoru, osób trzecich) powodujących fałszywe przedstawienie faktów w sprawozdaniach finansowych służących uzyskaniu niezgodnych z prawem korzyści. Oszustwo obejmuje: wprowadzenie w błąd poprzez manipulowanie, fałszowanie lub zmiany zapisów księgowych lub dokumentów źródłowych, sprzeniewieranie zasobów majątkowych, zawłaszczanie majątku jednostki, rejestrowanie transakcji, które nie miały miejsca, celowe błędne stosowanie zasad rachunkowości.

W Słowniku Webstera (1996, s. 47) można odnaleźć zdefiniowane pojęcie nadużycia (ang. abuse) wywodzące się z łacińskiego *abusus*, które oznacza: czyn oszukańczy, oszustwo, zwyczaj korupcyjny, niewłaściwe wykorzystanie lub traktowanie.

W Kodeksie Karnym nadużycie określane jest jako działanie osoby, która będąc obowiązana na podstawie przepisów ustawy (...) przez nadużycie udzielonych mu uprawnień lub niedopełnienie ciążącego na nim obowiązku, wyrządza jej znaczną szkodę majątkową oraz działa w celu osiągnięcia korzyści majątkowych.

Zarówno w literaturze polskiej jak i zagranicznej spotyka się głosy, które utożsamiają rachunkowość kreatywną z manipulacjami rachunkowości agresywnej. W. Wąsowski (2010, s. 14) jednoznacznie traktuje kreatywną rachunkowość jako fałszowanie sprawozdań finansowych. Jego zdaniem kreatywna rachunkowość jest zabiegiem kosmetycznym, który kreuje obraz mający spełnić oczekiwania odbiorcy.

W literaturze zagranicznej również można spotkać głosy traktujące rachunkowość kreatywną jako zjawisko negatywne. Według H. Kamel i M. Nasea (1993, s. 59) jest to proces manipulowania danymi pochodzącymi z rachunkowości, przy wykorzystaniu luk w zasadach rachunkowości.

Według A. Wiercińskiej od rachunkowości kreatywnej i agresywnej należy rozróżnić oszustwo księgowe. Rachunkowość agresywna wykorzystuje prawo wyboru polityki ra-

¹⁸ Jest ono zgodne ze MSRF Nr 240 Odpowiedzialność biegłego rewidenta za uwzględnienie podczas badania sprawozdania finansowego możliwości wystąpienia oszustw i błędów.

chunkowości w sposób niezgodny z istotą rachunkowości, jednak nie powinna być utożsamiana jednoznacznie z oszustwem księgowym. Rachunkowość agresywna zniekształca obraz finansowy firmy i manipuluje danymi finansowymi, ale równocześnie narzędzia przez nią wykorzystywane mieszczą się w granicach prawa. Nie można mówić o rachunkowości agresywnej w przypadku łamania przepisów prawnych i fałszowania ksiąg rachunkowych (Wiercińska, 2008, s. 147).

K. Schneider (2007, s. 232) twierdzi, że rachunkowość agresywna jest wykorzystywana przede wszystkim przez menadżerów dla osiągnięcia korzyści w sposób nielegalny. Jeśli manipuluje się dowodami źródłowymi to wykrycie stosowania rachunkowości agresywnej staje się bardzo trudne.

A. Kamela-Sowińska (2003, s. 5) pisze: „Głównymi źródłami informacji gospodarczej we współczesnym świecie są sprawozdania finansowe firm. Gospodarka jest tworem dynamicznym i pociąga za sobą możliwości tworzenia atrakcyjnej informacji rynkowej. Jedną z bardziej niebezpiecznych dróg jest wykorzystanie do tego agresywnej i źle pojętej kreatywnej rachunkowości. Rachunkowość ma na celu budowę rzetelnego obrazu firmy, a przez manipulacje wynikiem finansowym oraz wartością aktywów i pasywów, nie mającą nic wspólnego z realnymi procesami gospodarczymi, może ona dać nieuzasadnioną przewagę konkurencyjną nad innymi uczestnikami rynku.”

W przypadku rachunkowości agresywnej chodzi przede wszystkim o osobiste korzyści. Zawyżanie zysku ma na celu: podwyższenie wypłacanych dywidend i premii, jak również przyciągnięcie inwestorów strategicznych, akcjonariuszy, sfinalizowanie korzystnej fuzji, poprawę płynności aktywów, czy otrzymanie niezbędnego kredytu bankowego. Techniki przedstawiające firmę w lepszym świetle są stosowane również gdy: wynagrodzenie menadżera jest skorelowane z wynikami firmy, zarząd ma wygórowane ambicje czy firma nie potrafi funkcjonować w obliczu globalnej konkurencji. W praktyce większość technik oszustw księgowych dotyczy fałszowania kategorii przychodów i kosztów, co bezpośrednio wpływa na wynik finansowy jednostki. W mniejszym zakresie oszustwa odnoszą się bezpośrednio do aktywów i pasywów przedsiębiorstwa. W celu kreowania wyniku finansowego przedsiębiorstwa wykorzystują siedem głównych narzędzi (Kutera, Hołda, Surdykowska, 2006, s. 57):

1. Przedwczesne uznawanie przychodów (wysyłanie produktów zanim umowa sprzedaży została sfinalizowana, ujęcie w księgach bieżącego okresu przychodów z tytułu usług, które będą świadczone w przyszłości).
2. Ujmowanie w księgach fikcyjnych przychodów (księgowanie przychodów z tytułu zamiany podobnych aktywów, księgowanie jako przychodów ze sprzedaży tej części, co do której wiadomo, że będzie zwrócona przez odbiorcę).
3. Zwiększanie dochodów jednostki przy pomocy jednorazowych zysków (ukrywanie strat na działalności kontynuowanej poprzez włączenie ich w koszty działalności zaniechanej, zwiększenie zysku dzięki sprzedaży niedoszacowanych aktywów).
4. Przesunięcie kosztów bieżącego okresu sprawozdawczego w ciężar przychodów przyszłych okresów (niewłaściwe aktywowanie kosztów, spowolnienie ujawnienia kosztów amortyzacji).

5. Zaniechanie ujęcia w księgach lub nieujawnianie wszystkich zobowiązań (zaniechanie ujawnienia zobowiązań i zobowiązań warunkowych, angażowanie się w transakcje, których celem jest „wyprowadzenie” zobowiązań z bilansu).
6. Przesunięcie bieżącego dochodu do okresów późniejszych (tworzenie rezerw po to, aby przesunąć przychody ze sprzedaży na dobro okresów późniejszych, manipulowanie momentem uznawania przychodów w porozumieniu z odbiorcami).
7. Ujęcie w księgach bieżącego okresu kosztów, które dotyczą przyszłych okresów (ujęcie w ciężar kosztów bieżącego okresu kosztów amortyzacji, które powinny być ujęte w przyszłych okresach sprawozdawczych)

W celu zawyżenia sumy bilansowej firmy stosują również różne metody na przykład:

1. Zaliczają do wartości niematerialnych i prawnych oprócz oprogramowania nabytego jako licencje lub prawa autorskie wszystkie pozostałe rodzaje oprogramowań używane w firmie, które często stanowią bieżące koszty działalności.
2. Nie uznają za odrębne obiekty urządzeń, które nie spełniają samodzielnych funkcji użytkowych, a są elementami środków trwałych.
3. Traktują remonty jako modernizacje, podwyższając tym samym wartość bilansową środków trwałych.
4. Manipulują terminami płatności.

Istnieją przedsiębiorstwa, które w sprawozdaniach finansowych mogą przedstawiać obraz gorszy od rzeczywistego. Zdarza się to w sytuacjach, gdy: istnieje potrzeba uzyskania znacznego wzrostu w przyszłym okresie, zamierza się nie wypłacać dywidendy, chce się osłabić presję załogi na wzrost wynagrodzeń, zamierza się zaniżyć wartość przedsiębiorstwa, by je wykupić, pragnie się zachować wizerunek stabilnego, przewidywalnego i pewnego podmiotu, chce się ukryć przed opinią publiczną zmianę profilu działalności.

Przykładowym obszarem swobodnej interpretacji w zakresie konstrukcji i regulacji zasad rachunkowości jest zasada memoriału. Mówi ona o obowiązku ujęcia wszystkich osiągniętych i przypadających przychodów oraz związanych z nimi kosztów, niezależnie od terminu ich zapłaty. Fakt ten stwarza pokusę ujawnienia przychodów wątpliwych, co do prawdopodobieństwa ich uzyskania i tym samym zwiększenia wyniku finansowego (Maślankowski, 2005, s. 26).

Według E. Jakubczyk-Cały i K. Skibińskiego (2001, s. 25) przesłanką do pojawienia się rachunkowości kreatywnej oraz oszustw księgowych są sprzeczne oczekiwania różnych grup interesariuszy:

1. Zarząd Spółki, który czasem traktuje sprawozdawczość jak instrument zarządzania, na podstawie którego organy spółki i otoczenie zewnętrzne będą dokonywały oceny ich działalności.
2. Akcjonariusze, którzy oczekują wysokiego zwrotu z inwestycji.
3. Pracownicy i Kontrahenci, którzy oczekują stabilności firmy.
4. Organy Podatkowe, oczekujące pieniędzy z podatków.

Linia pomiędzy rachunkowością kreatywną a agresywną jest niezwykle cienka, niejednoznacznie określona przepisami prawa, podlegająca manipulacji interpretacyjnej.

Z punktu widzenia szacowania ryzyka wystąpienia oszustwa jest teoria „trójkąta oszustwa”. Stanowi ona, iż wysokie prawdopodobieństwo oszustwa pojawia się wtedy, gdy łącznie występują następujące przesłanki:

1. Zachęta, presja — np. kierownicy lub pracownicy jednostki podlegają presji „poprawy sytuacji finansowej lub wyniku” w przypadku wysokich premii za wynik, czy wzrost wartości akcji.
2. Sposobność, okazja — np. w sytuacji, gdy system kontroli wewnętrznej jest wadliwy, niesprawny lub niedziałający.
3. Postawa, samousprawiedliwienie — tzn. brak zasad etyki lub umożliwienie wytłumaczenia oszukiwanych procedur np. dbałość o dobro firmy, czy brak odpowiedzialności dyscyplinarnej lub karnej za oszukańcze praktyki.

Taki podział czynników wynika z przeprowadzonych przez AICPA badań, w których wzięto pod uwagę dane empiryczne pochodzące z analizy przypadków oszustw wykrytych w USA oraz teoretyczne rozważania na temat środowiskowych i psychologicznych uwarunkowań oszustw (Turner, Mock, Srivastava, 2002).

Globalizacja rynków stawia firmom ogromne wyzwania organizacyjne. Bardzo skomplikowane, wielopoziomowe struktury holdingowe, składające się z wielu spółek zależnych rozrzuconych po całym świecie, często działających w różnych branżach i formach prawnych, stają się coraz mniej przejrzyste i zrozumiałe, są więc coraz wygodniejszą platformą manipulacji (Tokarski, 2008, s. 283).

Wykrycie oszustw i nadużyć gospodarczych jest bardzo skomplikowane i wymaga wiedzy z różnych dziedzin. Najczęściej pojawiają się w rozbudowanych strukturach jednostek powiązanych. Krąg wtajemniczonych w taki proceder może obejmować zarząd przedsiębiorstwa, doradców zewnętrznych, firmy konsultingowe, audytorów, radę nadzorczą i właścicieli. Należy wziąć pod uwagę to, że osoby mające zamiar dokonania oszustwa lub nadużycia stoją o krok z przodu w stosunku do osób kontrolujących (Kutera, Hołda, Surdykowska, 2006, s. 109).

Do głównych metod fałszowania sprawozdań finansowych należą:

- niewłaściwa klasyfikacja operacji w księgach lub w prezentacji,
- ujęcie fikcyjnych przychodów lub kosztów,
- zaniechanie ujęcia operacji,
- przesunięcia w czasie, czyli przypisanie operacji do niewłaściwego okresu,
- niewłaściwa wycena pozycji (Wąsowski, 2010, s. 108).

Przykłady zabiegów w poszczególnych pozycjach sprawozdawczych, zniekształcających obraz rzeczywistości gospodarczej, w takich dokumentach jak bilans i rachunek zysków i strat zaprezentowane są w tabeli 13.

Zniekształcanie rzeczywistości w sprawozdaniach może być zarówno świadomym działaniem lub też może wynikać z niewiedzy czy też błędów w interpretacji.

Tabela 13.

Sposoby fałszowania bilansu i rachunku zysków i strat według wybranych pozycji

Bilans
I. Aktywa trwałe
1. Uznawanie za odrębne środki trwałe urzędzeń, które nie spełniają samodzielnie funkcji użytkowych, a są jedynie elementami środka trwałego.
2. Nieprawidłowe ustalanie amortyzacji (stawek lub okresów amortyzacji).
3. Amortyzacja cudzych środków trwałych.
4. Nieprawidłowa wycena środków trwałych w budowie, bez odpisów aktualizujących.
II. Zapasy
1. Niewłaściwa wycena kosztów wytworzenia wyrobów gotowych, zaliczanie do kosztów wytworzenia kosztów stałych.
2. Nieujęcie w zasadach polityki rachunkowości metody wyceny rozchodów i dowolne sterowanie wartością rozchodów.
3. Niewłaściwa wycena produkcji w toku, utrzymywanie jako produkcji w toku zleceń zaniechanych czy nietrafionych, aby nie odnieść tych nakładów na wynik finansowy.
III. Należności
4. Wykazywanie należności nieściągalnych czy przedawnionych jako składników aktywów.
5. Kompensowanie należności zobowiązaniami bez podstawy prawnej.
6. Brak odpisów aktualizujących na należności o małym prawdopodobieństwie zapłaty.
IV. Kapitały
1. Wykazywanie podwyższonego kapitału podstawowego mimo braku faktycznego wniesienia tego kapitału.
2. Niewykazywanie nabytych akcji własnych jako zmniejszenia kapitału w bilansie.
3. Niekorygowanie kapitału z aktualizacji w części dotyczącej sprzedanych lub zlikwidowanych środków trwałych.
V. Rezerwy
1. Nieutworzenie rezerw na gwarancje i poręczenia, mimo realnego zagrożenia spłatą.
2. Nieutworzenie rezerw na odpisy emerytalne i nagrody jubileuszowe.
3. Nieutworzenie rezerw mimo zagrożenia niekorzystnych dla firmy wyroków sądowych.
VI. Zobowiązania
1. Wykazywanie zobowiązań przeterminowanych w kwocie nominalnej, bez odsetek za zwłokę w zapłacie.
2. Nieprawidłowa klasyfikacja umów leasingowych.
VII. Rozliczenia międzyokresowe bierne
1. Wykazywanie jako rozliczeń międzyokresowych faktycznych zobowiązań.
2. Niewykazywanie rezerw dotyczących napraw gwarancyjnych, które występują w firmie.
Rachunek zysków i strat
1. Zaliczanie do przychodów niewykonanych usług lub niesprzedanych wyrobów (ewidencja fikcyjnych transakcji).
2. Brak korekt sprzedaży, w sytuacji zwrotu wyrobów gotowych przez odbiorców.
3. Wystawianie faktur na usługi niematerialne, na różnego rodzaju opracowania, gdzie cenę rynkową trudno zweryfikować, których wartość nie została ujęta w umowie lub protokole odbioru.

4. Ujmowanie wpływów z tytułu wieloletniej umowy jako przychodu roku bieżącego.
 5. Ujmowanie wynagrodzeń, zwykle premii i nagród, dotyczących roku ubiegłego w księgach roku bieżącego.
 6. Nieujawnianie w ewidencji księgowej kar umownych lub niedoborów.
 7. Księgowanie środków trwałych w budowie lub inwestycji jako kosztów działalności operacyjnej.
-

Źródło: Wąsowski (2010, ss. 142–146; Burchart, Lelusz (2018, s. 81).

Często spotykanymi wykroczeniami przeciwko zasadom prawidłowego księgowania są wykroczenia przeciwko zasadzie przejrzystości bilansu, wtedy mówimy o zaciemnianiu bilansu. Mogą też być wykroczenia przeciwko zasadzie zupełności i prawdziwości bilansu, wtedy określamy te działania jako fałszowanie lub fryzowanie bilansu.

Zaciemnianie bilansu ma na celu przedstawienie jednostki w korzystnym świetle. Może mieć ono postać niecisłego określenia pozycji w bilansie, bez istotnych zmian danych liczbowych. Może to być łączenie ze sobą pozycji bilansowych niezgodnych co do swojej istoty, przenoszenie niepłynnych składników do płynnych, wykazywanie długoterminowych zobowiązań jako krótkoterminowych, niewykazywanie w oddzielnej pozycji wątpliwych dłużników, ale wykazywanie ich w łącznej pozycji należności.

K. Schneider (2007, s. 254) wyróżnia następujące rodzaje fałszowania bilansu:

1. **In minus** — ma na celu wykazanie gorszego stanu majątkowego lub gorszego wyniku finansowego, niż rzeczywisty. Celem może być zmniejszenie zobowiązań podatkowych, zatajenie wysokiego zysku, aby przy rozwiązaniu spółki i podziale jego majątku wypłacić następnemu wspólnikowi jak najmniejszą kwotę, lub przez niską dywidendę wywołać obniżenie kursu akcji, który zniechęci do spółki małych akcjonariuszy, co skłonić może ich do pozbywania się akcji, w rezultacie do przejęcia tych akcji. Podobny efekt można osiągnąć przez nadmierną amortyzację, księgowanie środków w budowie na kontach kosztów, zaniechanie rozliczeń międzyokresowych czynnych.
2. **In plus** — ma ono na celu przedstawienie sytuacji jednostki w korzystniejszym świetle niż stan rzeczywisty. Dotyczy to sytuacji zamierzonej sprzedaży firmy, ukrycia stanu niewypłacalności, popełnienia nadużyć czy poniesionych strat, aby wpływać na wzrost kursu akcji, dla uzyskania przez kierownictwo wysokich premii, czy utajnienia stanu upadłości firmy. Efekt in plus można osiągnąć poprzez: sfalszowanie stanu ilościowego zapasów, wykazanie towarów oddanych w komis, jako już sprzedanych, zbyt niską amortyzację, zaniechanie rozliczeń międzyokresowych biernych.
3. **Neutralne** zafałszowanie bilansu podobne jest do jego zaciemnienia. Jest to bilans, który wykazuje poprawnie stan majątku i wynik finansowy, ale nieprawidłowo podaje istotę poszczególnych składników majątkowych i wyniku. Odbyna się to głównie poprzez kompensację (potrącanie) składników majątkowych i kapitałowych między sobą. Przykładem może być wykazanie zamiast w aktywach wartość majątku trwałego, a w pasywach długów hipotecznych, wykazanie tylko różnic, przez co fakt zadłużenia zostaje ukryty.

Znane są też przypadki fryzowania bilansów, polegające na przeprowadzaniu fikcyjnych operacji gospodarczych sporządzanych wyłącznie w celu wykazania poprawy lub pogorszenia sytuacji gospodarczej.

Według A. Weszalik (2016, s. 56) celami nieetycznego postępowania księgowego mogą być:

- wzrost zdolności kredytowej oraz obsługi zadłużenia,
- ukazanie wyniku finansowego na pożądanym poziomie,
- ogólne zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej,
- ukrycie nielegalnych transakcji,
- ugruntowanie na rynku pozycji,
- zaspokojenie osobistych ambicji kierownika,
- zwiększenie rynkowej ekspansji,
- zmniejszenie podatkowych obciążeń,
- uzyskanie efektu rozwoju dynamicznego przedsiębiorstwa,
- wykazanie oczekiwanego poziomu ryzyka inwestycyjnego,
- ukazanie pozornego wzrostu bądź spadku majątku przedsiębiorstwa,
- poprawa wizerunku jakości zarządzania i perspektyw przedsiębiorstwa,
- osiągnięcie korzyści za sprawą posiadanych akcji,
- zyskanie lepszej pozycji w negocjacjach z kontrahentami,
- pozyskanie funduszy w ramach projektów rządowych lub unijnych,
- ukrycie rzeczywistej, złej kondycji ekonomicznej przedsiębiorstwa,
- uniknięcie obowiązku ujawnienia zobowiązań warunkowych,
- uzyskanie dodatkowych korzyści materialnych przez kadrę kierowniczą w związku z dobrymi wynikami przedsiębiorstwa.

Wykrywanie fałszowania, defraudacji i korupcji może przyjąć jedną z dwóch form:

- bierną (reaktywną) — pracownicy rozpoznają wczesne sygnały ostrzegawcze w postaci zachowań, transakcji i innych elementów potencjalnie wskazujących istnienie problemu.
- czynną (proaktywną) — wyspecjalizowane służby ochrony i audytu planują i przeprowadzają w ramach okresowych badań całej firmy testy wykrywające nadużycia (Iyel, Samociuk, 2007, s. 77).

Dobrze zaprojektowany program monitorowania i wykrywania nadużyć powinien łączyć w sobie obydwie formy: bierną i czynną. W tabeli 14 zaprezentowano przykład skutecznego programu monitorowania, który zawiera cztery główne kategorie sygnałów ostrzegawczych przed nadużyciem.

Nadużyciom skutecznie zapobiega strach przed wykryciem spowodowany niezajomością mechanizmów nadzoru. Dlatego też w momencie uzgodnienia i udokumentowania programu monitorowania dostęp do niego należy ograniczyć w taki sposób, aby tylko nieliczne osoby znały szczegóły.

W obszarze zachowań należy objąć szkoleniem dotyczącym rozpoznawania sygnałów ostrzegawczych wszystkich pracowników. Pracownicy obszarów ryzyka związanych z transakcjami takich jak zakupy czy płace powinni przechodzić specjalne szkolenia na temat rozpoznawania takich sygnałów jak: nietypowe relacje z dostawcami czy przepuszczanie przez

system prywatnych wydatków pracowników. W monitorowaniu systemów bardzo pomocny może okazać się dział informatyczny organizacji. „Czerwone flagi” w obszarze korporacji stanowią najtrudniejszą grupę, z uwagi na to, że nadużyć może dokonywać zarząd organizacji, która może nie dysponować silnymi, niezależnymi komisjami audytowymi.

Tabela 14.

Przykłady wskazówek, tzw. „czerwonych flag” obszaru występowania potencjalnego problemu w firmie

Obszar występowania „czerwonych flag”	Formy wykrywania nadużyć	
	Reaktywne	Proaktywne
Zachowania	Spostrzeżenia, że niektórzy menadżerowie niechętnie udzielają wyjaśnień dotyczących przyczyn podejmowania pewnych decyzji budżetowych.	Przeprowadzenie kontroli w celu zidentyfikowania nieuzasadnionego angażowania firm zewnętrznych.
Transakcje	Personel działu księgowości kwestionuje fakt dokonywania płatności z tytułu faktur za dostawy do „rajów podatkowych” np. na Kajmany.	Poszukiwanie transakcji, które mogą zostać zawarte w wyniku zмовы, występują w nich noty kredytowe lub nietypowe niskie ceny.
System	Powtarzające się awarie systemu, bez reakcji w rejestrach audytu.	Monitorowanie i analiza nieudanych prób wejścia do wrażliwych systemów i zbiorów danych.
Korporacja	Spostrzeżenie sekwencji nieudanych zakupów w spółce.	Roczna osobista deklaracja finansowa oraz deklaracja dotycząca konfliktu interesów — złożone przez członka kierownictwa i zweryfikowane przez podmiot zewnętrzny.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Iyel, Samociuk (2007, s. 85).

Motywy podejmowania nieetycznych zachowań przez osoby zajmujące się rachunkowością wynikają głównie z: nacisków zarządu, zagrożenia utraty pracy, możliwości uzyskania dużych pieniędzy, braku odpowiedzialności za podjęte działania, niejednoznaczności przepisów prawa, braku wiedzy czy indywidualnych cech charakteru. Zagrożenia te powodują, iż w budowanym programie etycznym jednostki gospodarczej konieczne jest poświęcenie należytej uwagi zasadom etyki w rachunkowości. Odwołują się one do osobistego poczucia odpowiedzialności za podejmowane działania, świadomości społecznej konsekwencji podejmowanych decyzji, potrzeby uczciwego prowadzenia wszelkich czynności w dziedzinie rachunkowości, co ostatecznie oznacza akceptowanie systemu wartości moralnych i etycznych (Nawrocki, 2008, s. 42).

XXI Krajowy Zjazd Delegatów Stowarzyszenia Księgowych w Polsce 23 czerwca 2007 r. uchwalił Kodeks Zawodowej Etyki w Rachunkowości. Obejmuje on zbiór zasad etycznych właściwych dla wykonywania zawodu w dziedzinie rachunkowości. Zarząd Główny Stowarzyszenia powołał Komisję Etyki, której celem jest propagowanie zasad zawartych w tym Kodeksie, oraz eliminowanie czynów i zachowań niezgodnych z zasadami etycznymi.

W myśl Kodeksu pracę osoby zajmującej się rachunkowością można uznać za zgodną z zasadami etyki, wzbudzającą zaufanie publiczne wówczas, gdy osoba ta spełnia następujące zasady:

1. Kompetencji zawodowych.
2. Wysokiej jakości pracy.
3. Niezależności zawodowej.
4. Odpowiedzialności za przygotowywane i prezentowane informacje z zakresu rachunkowości.
5. Właściwego postępowania w relacjach z osobami, jednostkami i instytucjami powiązanymi z nią zawodowo.
6. Właściwego postępowania w przypadkach sporu i sprzeczności interesów.
7. Właściwego postępowania w szczególnych sytuacjach jednostki prowadzącej rachunkowość.
8. Zachowania tajemnicy zawodowej.
9. Właściwego oferowania usług z dziedziny rachunkowości (Kodeks Zawodowej Etyki w Rachunkowości, 2007, s. 20).

Każda osoba zajmująca się rachunkowością, jednostka usługowa prowadząca rachunkowość czy jednostka prowadząca rachunkowość może złożyć w Stowarzyszeniu Księgowych w Polsce oświadczenie o przyjęciu i stosowaniu Kodeksu Zawodowej Etyki w Rachunkowości. Taka osoba po zarejestrowaniu oświadczenia w Stowarzyszeniu staje się Sygnatariuszem Kodeksu i ma prawo zamieścić informację o tym fakcie na swojej stronie internetowej lub informować w inny sposób (Kodeks Zawodowej Etyki w Rachunkowości, 2007, s. 39).

Komisja Profesjonalizmu Zawodu Księgowego Rady Naukowej Stowarzyszenia Księgowych w Polsce w 2006 roku podjęła inicjatywę utworzenia banku analiz przypadków, zwanego Bankiem Dylematów Etycznych, które wspomagają propagowanie i wdrażanie zasad etyki w środowisku zawodowym rachunkowości. Wszyscy członkowie Stowarzyszenia mogą przygotowywać teksty stanowiące analizę przypadków zawierającą opis sytuacyjny przedstawiający tło dla dylematu etycznego. Opis można odnosić do sytuacji rzeczywistej lub do potencjalnie rzeczywistej. Tworzenie Banku Dylematów Etycznych jest procesem ciągłym, dzięki któremu trwa budowa znacznej i oryginalnej bazy tekstów, których znaczenie edukacyjne jest i będzie znaczące.

2.4. Wpływ sytuacji związanej z Covid-19 na zawartość informacyjną sprawozdań finansowych jednostek za rok 2019

11 marca 2020 roku Światowa Organizacja Zdrowia uznała, że choroba powodowana koronawirusem Covid-19 może być określona mianem pandemii. Przedsięwzięte środki i liczne działania, podejmowane przez wszystkie kraje na świecie, związane z ograniczaniem i opóźnianiem pandemii mają coraz bardziej negatywny wpływ na światową gospodarkę. Jednostki gospodarcze muszą zmierzyć się z licznymi wyzwaniami związanymi m.in. z zaburzeniem procesów operacyjnych oraz spadkiem popytu na wytwarzane dobra i usługi,

ponadto można zaobserwować znaczną zmienność cen aktywów, kursów walut jak również spadek długoterminowych stóp procentowych w krajach rozwiniętych, co w konsekwencji prowadzi do pogorszenia sytuacji finansowej i wzrost ryzyka działalności przedsiębiorstw. Sytuacja ta doprowadziła do powstania niepewności i ryzyka na poziomie dotychczas niespotykanym dla wielu jednostek, co ma znaczący wpływ na ich sprawozdawczość finansową. W związku ze wzrostem ryzyka i niepewności działalności, tym bardziej istotne jest zapewnienie interesariuszom sprawozdań finansowych rzetelnych i kompletnych informacji o wpływie pandemii na obecną i przyszłą sytuację finansową jednostki. Powyższy postulat znalazł się w opublikowanym oświadczeniu Europejskiego Urzędu Nadzoru Giełd i Papierów Wartościowych z 11 marca 2020 r. zawierającym rekomendowane działania uczestników rynków finansowych w związku z Covid-19 (Wpływ pandemii Covid-19 na sprawozdawczość finansową, 2020).

Wpływ pandemii Covid-19 na sprawozdawczość finansową jest uzależniony od faktów i okoliczności specyficznych dla danej jednostki, gdyż w każdej z branż obserwuje się różne jej konsekwencje oraz ich skalę, jak również różni się to pomiędzy krajami, w których jednostki prowadzą swoją działalność.

W wyniku pandemii koronawirusa zagrożona została nie tylko sytuacja finansowa podatników, ale także u wielu z nich doszło do dezorganizacji obiegu dokumentów, czasu pracy działów księgowych, nadzoru i przekazywania danych o zdarzeniach gospodarczych. Doprowadziło to do niemożliwego do nadrobienia zatoru księgowani i przygotowywania bilansów. Wpłynęło to także na możliwości przygotowania w terminie sprawozdań finansowych za 2019 rok, szczególnie dla tych podmiotów, które mają kalendarzowy rok obrotowy (Kaczorowska, 2020).

Biorąc pod uwagę konieczność zapewnienia prawidłowej realizacji obowiązku sporządzania rocznych sprawozdań finansowych przez jednostki stosujące przepisy Ustawy o rachunkowości, w dniu 31 marca 2020 r. Minister Finansów wydał Rozporządzenie w sprawie określenia innych terminów wypełniania obowiązków w zakresie ewidencji oraz w zakresie sporządzenia, zatwierdzenia, udostępnienia i przekazania do właściwego rejestru, jednostki lub organu sprawozdań lub informacji (Sporządzanie sprawozdania finansowego w czasie Covid-19, 2020). Według tego rozporządzenia został wydłużony m.in. termin sporządzenia i zatwierdzania sprawozdań finansowych dla jednostek, których rok obrotowy zakończył się po dniu 29 września 2019 r., jednak nie później niż w dniu 30 kwietnia 2020 r., i których termin sporządzenia i zatwierdzenia nie upłynął przed dniem 31 marca 2020 r. Termin sporządzenia i zatwierdzania sprawozdania finansowego został przedłużony o:

- **2 miesiące** — dla jednostek prowadzących działalność, do której stosuje się przepisy ustaw, o których mowa w art. 1 ust. 2 Ustawy z dnia 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym oraz jednostek działających w sferze budżetowej,
- **3 miesiące** — dla pozostałych jednostek.

Decyzja kierownika jednostki dotycząca zdolności jednostki do kontynuowania działalności ma kluczowe znaczenie dla prac dotyczących zamknięcia ksiąg rachunkowych oraz sporządzenia na ich podstawie rocznego sprawozdania finansowego. Zależnie bowiem od tego, czy jednostka ma możliwość kontynuowania działalności, czy też nie, wobec postawienia jej w stan likwidacji lub upadłości bądź istnienia takiego zamiaru, stosuje się inne zasady

wyceny oraz prezentacji aktywów i pasywów w bilansie. Dotyczy to zarówno jednostek sporządzających sprawozdania finansowe zgodnie z Ustawą o rachunkowości, jak i z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości. Ustawa o rachunkowości przewiduje, że w razie kontynuacji działalności wycena następuje w myśl art. 28, natomiast w przypadku decyzji o zaprzestaniu działalności — zgodnie z art. 29 i art. 36 ust. 3 (Fedak, 2020a).

Zarówno Ustawa o rachunkowości, jak i Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej zawierają wytyczne dotyczące zasad ujmowania i prezentacji zdarzeń, które nastąpiły po dniu bilansowym. W przypadku podmiotów sporządzających sprawozdania finansowe zgodnie z Ustawą o rachunkowości odpowiednie wytyczne są zawarte w art. 54 oraz w Krajowym Standardzie Rachunkowości nr 7 „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym, ujęcie i prezentacja”. W przypadku MSSF jest to Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 10 „Zdarzenia następujące po zakończeniu okresu sprawozdawczego” (Wpływ pandemii Covid-19 na sprawozdawczość finansową, 2020).

Polskie i międzynarodowe standardy operują różną nomenklaturą, jednakże nie ma zasadniczych różnic w podejściu dla rozpatrywanego zagadnienia. Zgodnie z UoR jak i MSSF przez zdarzenia po dacie bilansowej należy rozumieć wszelkie zdarzenia dotyczące przedsiębiorstwa, które wystąpiły w okresie pomiędzy dniem bilansowym, a dniem zatwierdzenia sprawozdania finansowego. To oznacza, że odpowiednią analizę wpływu pandemii Covid-19 na zakres ujawnień i wycenę pozycji bilansowych powinny przeprowadzić również te przedsiębiorstwa, których sprawozdania finansowe zostały już sporządzone, ale nie zostały jeszcze zatwierdzone przez odpowiednie organy korporacyjne.

Istnieją dwa rodzaje zdarzeń po dniu bilansowym:

1. Zdarzenia wskazujące występowanie określonego stanu na rozpatrywany dzień bilansowy. Identyfikacja takiego zdarzenia wymaga ujęcia jego wpływu w sprawozdaniu finansowym jednostki, co oznacza konieczność uwzględniania skutków analizowanego zdarzenia przy wycenie sald poszczególnych pozycji aktywów i pasywów, w tym w szczególności w założeniach stanowiących podstawę szacunków i osądów z nimi związanych np. przy testowaniu utraty wartości czy ustalając wartości godziwe. Identyfikacja takiego zdarzenia w przypadku przedsiębiorstw, których sprawozdania finansowe zostały już zbadane przez biegłego rewidenta może wymagać ich korekty (która powinna odbywać się w porozumieniu z biegłym rewidentem badającym to sprawozdanie).
2. Zdarzenia, które wskazują na stan zaistniały po dacie bilansowej. Wystąpienie tych zdarzeń nie wymaga wprowadzania korekt do sprawozdania finansowego, jednakże wymaga dodatkowych ujawnień.

Zgodnie z MSR 10 oraz KSR 7, jeżeli zdarzenia następujące po dniu bilansowym są istotne, brak ujawnienia informacji na ich temat może wpłynąć na decyzje gospodarcze podejmowane przez użytkowników sprawozdań finansowych na podstawie tych sprawozdań. Dlatego jednostka dla każdej znaczącej kategorii zdarzeń powinna ujawnić informacje pozwalające na zrozumienie charakteru zdarzenia oraz dokonać oszacowania jego skutków finansowych lub zawrzeć stwierdzenie, iż takiego szacunku nie można dokonać.

Przyjęcie założenia kontynuowania działalności w sprawozdaniu finansowym za 2019 rok byłoby zasadne, jeżeli ocena wszystkich faktów i okoliczności związanych z pandemią

Covid-19 specyficznych dla danej jednostki doprowadziłyby do wniosku, że jednostka będzie kontynuowała działalność w dającej się przewidzieć przyszłości, obejmującej okres nie krótszy niż jeden rok od dnia bilansowego, w niez mniejszym istotnie zakresie, bez postawienia jej w stan likwidacji lub upadłości. Zagrożenie braku możliwości kontynuacji działalności może nastąpić na przykład w przypadku (Wpływ pandemii Covid-19 na sprawozdawczość finansową, 2020):

- istotnej długotrwałej utraty przychodów,
- zaburzeń w funkcjonowaniu łańcucha dostaw,
- problemów z dostępnością pracowników,
- możliwości dotrzymania istotnych zobowiązań umownych oraz innych wskazujących na możliwość utraty płynności, wypłacalności, czy też zapewnienia ciągłości operacyjnej.

Szczególnie narażone są podmioty z branży turystycznej, rozrywkowej, handlu detalicznego, sportowej. W przypadku wydłużenia się okresu pandemii zagrożenie braku kontynuacji działalności będzie mogło dotyczyć coraz szerszego grona jednostek również z innych branż.

Sporządzenie sprawozdania finansowego, w przypadku gdy dzień bilansowy przypadł w okresie przed ogłoszeniem stanu epidemii Covid-19, a data sporządzenia sprawozdania finansowego przypada na okres epidemii wiąże się z dwiema sytuacjami. Pierwsza z nich to przyjęcie przez jednostkę zdolności do kontynuacji działalności. Druga sytuacja dotyczy uwzględnienia w sprawozdaniu zdarzeń po dniu bilansowym.

Regulacje zawarte w art. 5 ust. 2 oraz art. 54 ust. 1 Ustawy o rachunkowości dotyczące przyjęcia przez jednostkę założenia kontynuacji działalności przy sporządzaniu sprawozdań finansowych nabrały ze względu na skutki gospodarcze epidemii Covid-19 szczególnego znaczenia w kontekście przyjęcia przez jednostkę założenia kontynuacji działalności podczas sporządzania sprawozdania finansowego. Z uwagi na bardzo dynamiczną sytuację gospodarczą w kraju i na świecie wywołaną epidemią, ustalenie przez kierownika jednostki zdolności do kontynuowania działalności, przy uwzględnieniu wszystkich informacji dostępnych na dzień sporządzenia sprawozdania finansowego dotyczących dającej się przewidzieć przyszłości jest trudne i obciążone istotnym ryzykiem przyjęcia błędnego założenia (Sporządzanie sprawozdania finansowego w czasie Covid-19, 2020).

Kierownik jednostki dokonując oceny zasadności założenia kontynuacji działalności powinien zawsze, a zwłaszcza w okresie epidemii, gdzie założenie to nabrało szczególnego znaczenia, przeprowadzić analizę ryzyk i zagrożeń natury finansowej, operacyjnej, lub innej, które mogłyby ujemnie wpływać na zdolność jednostki do kontynuacji działalności. Konieczne jest również uwzględnienie czynników prawno-regulacyjnych:

- pomocy i wsparcia rządowego,
- zakazy przemieszczania się i podróżowania,
- potencjalne źródła finansowania zastępczego,
- sytuację dostawców i odbiorców oraz jej wpływ na przewidywaną rentowność czy kontynuację dostaw i usług.

Powinien rozważyć czy zachowana będzie wystarczająca płynność zapewniająca wywiązywanie się jednostki z zobowiązań w terminie, gdy staną się one wymagalne oraz czy zachodzi potrzeba podjęcia działań restrukturyzacyjnych. Nie stanowi przeszkody do uznania, że działalność jednostki będzie kontynuowana w przypadku otwarcia postępowania restrukturyzacyjnego (art. 29 ust. 3 Ustawy o rachunkowości).

Po przeprowadzeniu analizy i przyjęciu założenia kontynuacji działalności przez jednostkę w dającej się przewidzieć przyszłości w niezmnieszonym istotnie zakresie, bez postawienia jej w stan likwidacji lub upadłości, kierownik jednostki przedstawia odpowiednie ujawnienia w sprawozdaniu finansowym w informacji dodatkowej. W e-sprawozdaniu finansowym we wprowadzeniu (zgodnie z Załącznikiem nr 1, 5, i 6 Ustawy o rachunkowości) albo w informacji ogólnej (zgodnie z Załącznikiem nr 4 Ustawy o rachunkowości) kierownik jednostki potwierdza wyrazem „Tak” założenie kontynuowania działalności gospodarczej przez jednostkę. Natomiast opis wpływu skutków epidemii (jako istotnej dostępnej informacji na dzień sporządzenia sprawozdania finansowego) kierownik jednostki ujawnia, w formie szczegółowego wyjaśnienia, w dodatkowych informacjach i objaśnieniach (Sporządzanie sprawozdania finansowego w czasie Covid-19, 2020). W przeciwnym przypadku, jeżeli przyjęcie założenia kontynuacji działalności, w ocenie kierownika jednostki, nie jest zasadne, wówczas sporządza się sprawozdanie finansowe zgodnie z zasadami wynikającymi z art. 29 i art. 36 ust. 3 Ustawy o rachunkowości. Niemożność przyjęcia założenia kontynuacji działalności kierownik jednostki ujawnia również w sprawozdaniu finansowym w informacji dodatkowej. Zwraca się uwagę, że samo wystąpienie stanu epidemii nie może być podstawą do automatycznego zastosowania art. 29 Ustawy o rachunkowości.

Przykładem działania, które należałoby podjąć w momencie sporządzania sprawozdania finansowego za 2020 rok firmy będzie konieczność przeprowadzenia testów na utratę wartości. W przypadku sporządzania testu na utratę wartości, warto przedstawić podejście scenariuszowe, czyli przyjąć na przykład trzy scenariusze: scenariusz bazowy, pesymistyczny i optymistyczny dalszego rozwoju sytuacji związanej z pandemią. Dla użytkowników sprawozdań finansowych ważne jest też, aby przedstawić poszerzone analizy wrażliwości wyników testów, tak aby można było ocenić jak wrażliwe są te wyniki na sytuację makro- i mikroekonomiczną. Podstawą testów na utratę wartości aktywów finansowych i niefinansowych są prognozy zarządu oparte na racjonalnych założeniach stanowiące najlepsze oszacowanie przyszłych warunków ekonomicznych w pozostałych okresach użytkowania tych aktywów (Kalińska, 2020).

Dруга wspomniana sytuacja dotyczy uwzględnienia w sprawozdaniu zdarzeń po dniu bilansowym. Ustawa o rachunkowości w art. 54 ust. 1 nakazuje, aby w sprawozdaniu finansowym uwzględnić tzw. zdarzenia po dniu bilansowym, czyli wszystkie istotne zdarzenia dotyczące jednostki, które nastąpiły po dniu bilansowym do dnia zatwierdzenia sprawozdania finansowego. Ze względu na wpływ na sprawozdanie finansowe, zdarzenia te dzieli się na:

- dostarczające dowodów na istnienie określonego stanu na dzień bilansowy — zdarzenia korygujące,
- wskazujące na stan zaistniały po dniu bilansowym — zdarzenia niekorygujące.

Biorąc pod uwagę, że działania podejmowane przez poszczególne państwa, jak i sektor prywatny w odpowiedzi na epidemię nastąpiły po dniu 31.12.2019 r., skutki epidemii Covid-19, przy założeniu, że dniem bilansowym był dzień 31.12.2019 r., są przykładem zdarzeń niekorygujących. Jednostka otrzymała bowiem informacje na temat zdarzeń wpływających na sytuację majątkową, finansową i wynik finansowy związanych z epidemią, które zaistniały po dniu bilansowym. Jeżeli informacje na temat ewentualnych skutków epidemii mogą być istotne dla użytkowników rocznego sprawozdania finansowego, wówczas w dodatkowych informacjach i objaśnieniach, zgodnie z ust. 6 pkt 2 Załącznika nr 1 Ustawy o rachunkowości jednostka podaje lub aktualizuje już wykazane informacje lub ujawnia dla każdej kategorii (typu) zdarzeń informacje o:

- rodzaju zdarzenia,
- szacunkowej kwocie jego skutków finansowych lub stwierdza, że szacunek taki jest praktycznie niewykonalny (KSR 7 pkt 6.6.).

W tym przypadku jednostka nie aktualizuje wartości szacunkowych w księgach rachunkowych roku obrotowego, za który sporządzane jest sprawozdanie finansowe. Ewentualne zmiany wartości szacunkowych, wywołane skutkami epidemii Covid-19 ujmuje się w księgach rachunkowych roku bieżącego (KSR 7 pkt. 4.4.). Przykładowo przedmiotem szacunków mogą być (Sporządzanie sprawozdania finansowego w czasie Covid-19, 2020):

- okresy użytkowania podlegających amortyzacji środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych,
- należności, których ściągalność jest wątpliwa,
- rezerwy na zobowiązania i traktowane na równi z nimi bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, np. rezerwy na świadczenia pracownicze, rezerwy na straty z tytułu transakcji gospodarczych w toku.

Przykładami zdarzeń niekorygujących, które wymagają ujawnienia w przypadku istotnego ich wpływu na sytuację majątkową, finansową i wynik finansowy (o ile oszacowanie potencjalnego wpływu jest praktycznie wykonalne) mogą być w szczególności:

- złamanie warunków umów kredytowych,
- plany kierownictwa zaniechania pewnej działalności czy przeprowadzenia istotnej restrukturyzacji,
- istotne faktyczne lub spodziewane spadki sprzedaży lub zyskowności po dniu bilansowym,
- zwolnienia pracownicze,
- istotny spadek wartości godziwej utrzymywanych inwestycji,
- nienaturalnie i wyjątkowo wysokie zmiany cen aktywów, kursów wymiany walut obcych lub stóp procentowych, mających związek z działalnością jednostki po dniu bilansowym.

Sporządzenie sprawozdania finansowego, w przypadku gdy dzień bilansowy przypadł na okres epidemii Covid-19 również stwarza dwie sytuacje dla jednostki. Pierwsza z nich to przyjęcie przez jednostkę zdolności do kontynuacji działalności. Druga sytuacja dotyczy uwzględnienia w sprawozdaniu zdarzeń po dniu bilansowym.

Podczas rozpatrywania przez kierownika jednostki zasadności przyjęcia założenia kontynuacji działalności przy sporządzeniu sprawozdania finansowego, w przypadku, gdy dzień bilansowy przypadł w okresie epidemii Covid-19, zaleca się zastosowanie rozwiązania opisanego w sytuacji sporządzenia sprawozdania finansowego, w przypadku gdy dzień bilansowy przypadł w okresie przed ogłoszeniem stanu epidemii Covid-19, a data sporządzenia sprawozdania finansowego przypada na okres epidemii.

Skutki gospodarcze epidemii Covid-19, przy założeniu, że dniem bilansowym był dzień przypadający na okres epidemii, mogą mieć zarówno charakter zdarzeń korygujących, jak i niekorygujących sprawozdanie finansowe. Jeżeli zatem jednostka uzna, iż skutek epidemii jest zdarzeniem korygującym, wówczas konieczna będzie weryfikacja wartości, w tym szacunkowych, najpóźniej na dzień bilansowy i aktualizacja tych wartości w księgach rachunkowych roku obrotowego, za który sporządzane jest sprawozdanie finansowe, a także odpowiednich pozycji aktywów lub pasywów bilansu (art. 7 ust. 1 i 2 Ustawy o rachunkowości). Przykładami zdarzeń korygujących w tym przypadku mogą być:

- korekta przychodów ze sprzedaży wykazanych w księgach rachunkowych i sprawozdaniu finansowym jednostki za rok obrotowy, wynikająca zarówno ze zmian kwot faktur, jak i anulowania sprzedaży,
- uzyskanie informacji o tym, że na dzień bilansowy wartość składnika aktywów na skutek utraty wartości była niższa od wykazanej w księgach rachunkowych jednostki (Sporządzenie sprawozdania finansowego w czasie Covid-19, 2020).

Jeżeli jednostka uzna, iż dany skutek epidemii ma charakter zdarzenia niekorygującego i jest istotny dla interesariuszy sprawozdania finansowego, to wymaga on ujawnienia w dodatkowych informacjach i objaśnieniach.

Polska Izba Biegłych Rewidentów zaproponowała przedsiębiorstwom, jak mogą wyglądać przykładowe ujawnienia w sprawozdaniu finansowym, dotyczące wpływu koronawirusa na działalność jednostki. Kluczową rolę w badaniu sprawozdania finansowego będzie bowiem miała ocena charakteru późniejszych zdarzeń (po dacie bilansu), ocena kierownika jednostki co do możliwości kontynuacji działalności przez jednostkę oraz kompletność i poprawność ujawnień w sprawozdaniu finansowym (Muż, 2020).

Celem zaprezentowania przykładowych ujawnień przez Polską Izbę Biegłych Rewidentów jest wsparcie biegłych rewidentów w badaniu sprawozdań finansowych za 2019 r. Należy jednak pamiętać, że to kierownik jednostki jest odpowiedzialny za ocenę zdolności jednostki do kontynuowania działalności oraz za związane w tym odpowiednie ujawnienia w sprawozdaniu finansowym. Polska Izba Biegłych Rewidentów sugeruje, aby klienci, którzy szczególnie odczuwają biznesowe skutki obecnej sytuacji, ujawnili odpowiednie informacje w nocie dotyczącej zdarzeń po dacie bilansowej w sprawozdaniu finansowym za rok 2019. Ujawnienia powinny obejmować zarówno oczywiste bezpośrednie skutki, jak i potencjalny pośredni wpływ, taki jak zakłócenie łańcucha dostaw czy ogólnie niższa aktywność gospodarcza (Muż, 2020).

Przykład 1.

„Pod koniec 2019 r. po raz pierwszy pojawiły się wiadomości z Chin dotyczące Covid-19. W pierwszych miesiącach 2020 r. wirus rozprzestrzenił się na całym świecie, a jego negatywny wpływ objął wiele krajów. Chociaż w chwili publikacji niniejszego sprawozdania finansowego sytuacja ta wciąż się zmienia, wydaje się, że negatywny wpływ na handel światowy i na jednostkę może być poważniejszy niż pierwotnie oczekiwano. Kursy walut, z których korzysta jednostka, uległy osłabieniu, wartość akcji na rynkach spadła, a ceny towarów ulegają znacznej fluktuacji. Kierownictwo uważa taką sytuację za zdarzenie nie powodujące korekt w sprawozdaniu finansowym za rok 2019, lecz za zdarzenie po dacie bilansu wymagające dodatkowych ujawnień. Ponieważ sytuacja wciąż się rozwija, kierownictwo jednostki uważa, że nie jest możliwe przedstawienie szacunków ilościowych potencjalnego wpływu obecnej sytuacji na jednostkę. Ewentualny wpływ zostanie uwzględniony w odpisach z tytułu utraty wartości aktywów i rezerwach na oczekiwane straty w 2020 r.”

Przykład 2.

„Pod koniec 2019 r. po raz pierwszy pojawiły się wiadomości z Chin dotyczące koronawirusa. W pierwszych miesiącach 2020 r. wirus rozprzestrzenił się na całym świecie, a jego negatywny wpływ nabrał dynamiki. Kierownictwo uważa taką sytuację za zdarzenie nie powodujące korekt w sprawozdaniu finansowym za rok 2019, lecz za zdarzenie po dacie bilansu wymagające dodatkowych ujawnień. Chociaż w chwili publikacji niniejszego sprawozdania finansowego sytuacja ta wciąż się zmienia, do tej pory kierownictwo jednostki nie odnotowało zauważalnego wpływu na sprzedaż lub łańcuch dostaw jednostki, jednak nie można przewidzieć przyszłych skutków. Kierownictwo będzie nadal monitorować potencjalny wpływ i podejmie wszelkie możliwe kroki, aby złagodzić wszelkie negatywne skutki dla jednostki.”

Zaprezentowane przykładowe sformułowania są ogólne i powinny być w jednostce dostosowane do zaistniałych w podmiocie zdarzeń gospodarczych w taki sposób, aby jak najwierniej odzwierciedlały specyficzną sytuację jednostki.

Rozdział 3. Audyt sprawozdań finansowych jako usługa poświadczająca wiarygodność informacji rachunkowo-finansowych

3.1. Istota i cel audytu finansowego w zarysie ewolucyjnym

Nieodłączną częścią sprawozdawczości finansowej podmiotów gospodarczych jest proces zewnętrznego audytu finansowego (rewizji finansowej)¹, będący efektem zachodzących zmian w gospodarce rynkowej (por. Grabowska-Kaczmarczyk, 2016, s. 28). W ogólnym ujęciu polega on na kompleksowym badaniu i ocenie informacji zamieszczanych w rocznych sprawozdaniach finansowych jednostek przez niezależnego eksperta (biegłego rewidenta) w celu zapewnienia interesariuszy, iż informacje zawarte w sprawozdaniu są wiarygodne oraz potwierdzają rzetelną sytuację majątkowo-finansową jednostki.

Jak wskazuje R. Patterson rewizję finansową można uznać także za element nadzoru właścicielskiego, który obejmuje badanie dokładności sporządzania sprawozdań finansowych, zgodności z obowiązującymi standardami rachunkowości, ich rzetelności i spójności przez niezależnego biegłego rewidenta (Patterson, 2008). Z kolei W. Gabrusewicz (2010, 2014) przedstawia systemowe podejście do audytu sprawozdań finansowych, definiując ten proces jako: „usystematyzowane i zorganizowane, profesjonalne badanie (sprawdzenie) przez niezależnych specjalistów zewnętrznych z dziedziny rachunkowości sprawozdań finansowych przedsiębiorstw oraz ksiąg rachunkowych, na których podstawie sprawozdania te zostały sporządzone, wraz z wydaniem przez nich stosownej opinii z przeprowadzonego

¹ W niniejszej publikacji określenia audyt finansowy/ rewizja finansowa będą używane zamiennie. Należy także wskazać, iż audyt finansowy może być wykonywany także przez audytora wewnętrznego. Ten rodzaj audytu przeprowadzany jest na skutek identyfikacji ryzyka wystąpienia nieprawidłowości w obszarze finansowym jednostki. Metodyka prac finansowego audytu wewnętrznego jest bardzo zbliżona do rewizji finansowej, jednak ze względu na specyfikę badania i znaczne różnice, m. in. osoby przeprowadzającej, efektu prac audytowych czy odbiorców informacji audytowej należy wyraźnie oddzielić od siebie te dwa rodzaje audytu (wewnętrzny i zewnętrzny).

badania”. W ujęciu procesowym rewizji finansowej należy wyróżnić trzy główne etapy (Por. Ciechan-Kujawa, 2014, s. 109):

- analizę dokumentów rachunkowo — ewidencyjnych (weryfikacja danych ujętych w sprawozdaniu finansowym oraz ocena faktycznego stanu majątkowo-finansowego jednostki, której sprawozdanie jest badane),
- ocenę zgodności dokumentacji rachunkowej z przyjętymi kryteriami, nadanymi przez regulacje krajowe i międzynarodowe,
- prezentację wyników badań (przekazanie wyników badania interesariuszom).

Określeniami ściśle związanymi z audytem finansowym (rewizją finansową) są również weryfikacja czy też przegląd sprawozdania finansowego oraz usługi atestacyjne. Nie są to pojęcia odrębne, lecz w zasadzie wchodzące w skład procesu rewizji finansowej², jednak ze względu na charakter znaczeniowy i efekt prowadzonych prac, sformułowania te wymagają wyodrębnienia terminologicznego. Weryfikacja sprawozdania finansowego ma charakter przeglądu i jest prowadzona zgodnie z krajowymi standardami przeglądu. Czynności te prowadzą do oceny informacji zawartych w sprawozdaniu i poprzedzają wydanie opinii w tym zakresie.

Z kolei usługi atestacyjne mają na celu uwiarygodnienie w wysokim lub umiarkowanym stopniu informacji zawartych w sprawozdaniu, w oparciu o dowody uzyskane w trakcie badania, które stanowią podstawę wydawanej, zgodnie z przyjętymi kryteriami, oceny przez biegłego rewidenta (Por. Ustawa o biegłych rewidentach... 2017). Tym samym jest to uwiarygodnienie danych zawartych w rocznym sprawozdaniu finansowym.

Przedmiotem rewizji finansowej są retrospektywne dane finansowe, wyrażone w kategoriach finansowych, które są wynikiem zdarzeń gospodarczych w danej jednostce. Są one ujmowane w księgach rachunkowych jednostki, zgodnie z przyjętą polityką rachunkowości i prezentowane w postaci informacji w sprawozdaniach finansowych za dany okres. Celem audytu finansowego jest zatem weryfikacja tych informacji i poświadczenie (atestacja) ich wiarygodności (Artwienwicz i inni, 2020, ss. 113–114).

Obligatoryjny obowiązek poddania badaniu rocznych sprawozdań finansowych przez biegłego rewidenta dotyczy jednostek wymienionych w art. 64 ustawy o rachunkowości. Przepisy mają zastosowanie do (Por. Ustawa o rachunkowości 1994, art. 64 ust. 1):

- banków, zakładów ubezpieczeń oraz zakładów reasekuracji;
- spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych;
- jednostek działających na podstawie przepisów o obrocie papierami wartościowymi oraz przepisów o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi oraz alternatywnych spółek inwestycyjnych;
- jednostek działających na podstawie przepisów o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych;

² Przykładowo J. Pfaff wyróżnia w zakresie rewizji finansowej trzy elementy: badanie i przeglądy sprawozdań finansowych, inne usługi atestacyjne, które mogą mieć postać uzgodnionych procedur dotyczących informacji finansowych lub ich kompilacji (Pfaff, 2007, s. 14–16 za Andrzejewski 2011, s. 26).

- krajowych instytucji płatniczych i instytucji pieniądza elektronicznego;
- spółek akcyjnych, z wyjątkiem spółek będących na dzień bilansowy w organizacji;
- pozostałych jednostek, które w poprzedzającym roku obrotowym, za który sporządzono sprawozdania finansowe, spełniły co najmniej dwa z następujących warunków: średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty wyniosło co najmniej 50 osób, suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego stanowiła równowartość w walucie polskiej co najmniej 2 500 000 euro, przychody netto ze sprzedaży towarów i produktów oraz operacji finansowych za rok obrotowy stanowiły równowartość w walucie polskiej co najmniej 5 000 000 euro. Ponadto ww. warunki mają zastosowanie także w jednostkach sporządzających łączne sprawozdania finansowe przy spełnieniu określonych w ustawie przepisów i odnoszą się do łącznego rocznego sprawozdania finansowego (Ustawa o rachunkowości 1994, art. 64 ust. 2).

Badaniu podlegają także sprawozdania finansowe spółek przejmujących i spółek nowo zawiązanych, sporządzanych za rok obrotowy, w którym nastąpiło połączenie, roczne sprawozdania finansowe jednostek sporządzone zgodnie z MSR (Ustawa o rachunkowości 1994, art. 64 ust. 3), jak również roczne połączone sprawozdania finansowe funduszy inwestycyjnych z wydzielonymi subfunduszami oraz roczne sprawozdania jednostkowe subfunduszy (Ustawa o rachunkowości 1994, art. 64 ust. 4).

Zgodnie z treścią zapisów ustawy o rachunkowości, przed zatwierdzeniem rocznego sprawozdania ww. jednostki mają obowiązkowy obowiązek, aby poddać je badaniu zgodnie z wymogami przeprowadzania badań przewidzianych w ustawie o rachunkowości (art. 66–68), jak również ustawie o biegłych rewidentach... (2017) oraz rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 537/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie szczegółowych wymogów dotyczących ustawowych badań sprawozdań finansowych jednostek interesu publicznego. Czynności w tym zakresie dokonuje biegły rewident, który jako niezależna strona trzecia w procesie sprawozdawczym dokonuje oceny zawartych w sprawozdaniu informacji. Efektem prowadzonych przez niego prac jest wydanie niezależnej opinii na temat poprawności sporządzenia sprawozdania oraz jego zawartości informacyjnej. Opinię na ten temat kieruje do szerokiego grona użytkowników sprawozdań, do których zalicza się, m. in. inwestorów, akcjonariuszy, banki czy też kontrahentów.

Publiczne uwierzytelnienie informacji przez biegłego rewidenta pozwala na stwierdzenie czy sprawozdanie finansowe (Por. Szczepankiewicz, 2016, s. 82):

- jest zgodne co do formy i treści z obowiązującymi badaną jednostkę przepisami prawa;
- zostało sporządzone na podstawie kompletnych i prawidłowo prowadzonych ksiąg rachunkowych badanej jednostki;
- przygotowano je zgodnie z zasadami (polityką) rachunkowości i obowiązującymi badaną jednostkę przepisami i standardami;
- przedstawia w sposób rzetelny wszystkie niezbędne informacje o jednostce, pozwalające interesariuszom dokonać oceny jej sytuacji finansowej i majątkowej.

Za prawidłowe sporządzenie sprawozdania finansowego odpowiada kierownik jednostki oraz członkowie rady nadzorczej lub innego organu nadzorującego jednostki. Są oni

zobowiązani do zapewnienia, aby sprawozdanie spełniało wymagania przewidziane w ustawie (Ustawa o rachunkowości, 1994, art. 4a).

Należy jednocześnie podkreślić, iż przedstawione wymogi dotyczą obligatoryjnego, wskazanego przepisami ustawy o rachunkowości (lub innymi przepisami) badania rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych grupy kapitałowej. Niemniej jednak badanie może być przeprowadzane dobrowolnie, przez co należy rozumieć, iż rewizja finansowa jest wynikiem decyzji kierownictwa badanej jednostki, nie zaś przepisów art. 64 ustawy o rachunkowości lub innych przepisów prawnych i standardów w tym zakresie. Dobrowolne poddanie badaniu sprawozdania finansowego ma pozytywny wydźwięk w kontekście wiarygodności podmiotu badanego.

Jak wskazuje J. Szczotka (2014) „badanie sprawozdań finansowych przez niezależnych biegłych rewidentów zwiększa zaufanie zewnętrznych podmiotów do zawartych tam danych liczbowych. Dlatego też przedsiębiorstwa, które nie spełniają warunku konieczności poddawania badaniu przez biegłych rewidentów swoich ksiąg rachunkowych, są automatycznie mało wiarygodne dla odbiorców informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych. Stąd rodzi się potrzeba uświadamiania osobom zarządzającym takimi małymi podmiotami roli, jaką pełni weryfikacja ksiąg rachunkowych i sprawozdań finansowych w podnoszeniu wiarygodności oraz bezpieczeństwa prowadzenia działalności gospodarczej” (Szczotka, 2014, s. 22).

Przez ostatnie lata kształt instytucji audytu finansowego (rewizji finansowej) uległ znacznej transformacji zarówno z punktu widzenia nazewnictwa, formy, treści, celu, odbiorców wydawanej opinii, jak również samego zakresu ostatecznego sprawozdania, będącego produktem końcowym rewizji (Por. Pfaff, 2011, s. 375). Znacznym zmianom w procesie rewizji uległy również regulacje prawne, dotyczące przedmiotowego obszaru.

Wskazując początek wprowadzenia rewizji finansowej w Polsce należy odwołać się do roku 1928, kiedy wprowadzono w życie przepisy Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. Prawo o spółkach akcyjnych. Treść art. 7 ww. aktu prawnego wskazywała, iż „sprawozdanie założycieli będzie poddane badaniu biegłych rewidentów co do swojej prawdziwości i dokładności celem wydania opinii, czy wysokość przyznanej zapłaty i wynagrodzenia jest uzasadniona” (Rozporządzenie Prawo o spółkach akcyjnych, 1928). Zapisy prawne odnoszące się do procesu rewizji finansowej przez lata ewaluowały zarówno w obszarze samego badania, jak i w odniesieniu do osoby wykonującej prace rewizyjne. Wyrażna zmiana nastąpiła pod koniec lat pięćdziesiątych XX w., kiedy czynności w zakresie badania rocznych sprawozdań finansowych przeniesiono na „dyplomowanego biegłego księgowego”³, który wnioski i spostrzeżenia z badania wydawał w postaci orzecze-

³ Wymieniony tytuł zawodowy wprowadzono Uchwałą Rady Ministrów z dnia 12 maja 1959r. w sprawie rewizji finansowo-księgowych państwowych jednostek organizacyjnych. Prowadzenie szkoleń w zakresie zdobywania ww. tytułu przypisano Stowarzyszeniu Księgowych w Polsce, zaś szczegółowe zasady uzyskiwania kwalifikacji przez dyplomowanych biegłych księgowych uregulowano odrębnymi przepisami Ministra Finansów (zob. szerzej D. Krzywda, 2008, s. 149).

nia⁴, a odbiorcą sprawozdania w takiej postaci był zarówno kierownik badanej jednostki, jak również kierownik jednostki nadrzędnej oraz organ finansowy. Ponad 20 lat później⁵ badanie sprawozdania finansowego zastąpiono czynnościami zwanymi weryfikacją sprawozdania finansowego, a do orzeczenia dołączano informację o przebiegu badania.

Największe zmiany w obszarze i trybie rewizji miały miejsce w 1994r., kiedy wprowadzono ustawę o rachunkowości⁶, a następnie ustawę o biegłych rewidentach i ich samorządzie⁷ (Grabowska-Kaczmarczyk, 2016, s. 32). W ustawie o rachunkowości wymieniono jednostki objęte obowiązkiem badania i ogłaszania sprawozdań, sformułowano cel badania, podstawy dotyczące treści opinii i raportu biegłego rewidenta oraz wymagania dotyczące dokumentacji rewizyjnej. Poruszono także kwestie zasady bezstronności i niezależności biegłego rewidenta, a także doprecyzowano jego obowiązki i kwestie techniczne badania, tj. terminy podpisania umowy, wybór podmiotu prowadzącego badanie (Por. Dobija, Cieślak, 2012, s. 16). Z kolei ustawa o biegłych rewidentach i ich samorządzie szczegółowo regulowała kwestie dotyczące zakresu kwalifikacji zawodowych biegłego rewidenta, przy czym zapisy w tym obszarze rozszerzono po kilkunastu latach w 2009 roku⁸ kolejną ustawą o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym. Przepisy ww. ustawy uregulowały, m. in. tryb czynności rewizyjnych oraz wprowadziły instytucję nadzoru publicznego, którego konsekwencją było utworzenie Komisji Nadzoru Audytowego (KNA). Jej zadaniem był nadzór nad: wykonywaniem zawodu biegłego rewidenta, działalnością podmiotów uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz działalnością Krajowej Izby Biegłych Rewidentów⁹. Ponadto zapisy ustawy były dostosowaniem regulacji krajowych do prawa Unii Europejskiej, a także definiowały standardy rewizji finansowej jako MSRF-y ogłoszone w formie rozporządzeń Komisji Europejskiej. Ustawa wprowadziła także wymogi Dyrektywy 2006/43/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 maja 2006 r. w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych (Por. Dobija, Cieślak, 2012, s. 17).

W przepisach ustawy pojawiła się także osoba „kluczowego biegłego rewidenta” odpowiedzialnego za wykonywanie czynności rewizji finansowej w imieniu podmiotu upraw-

⁴ Podstawą prawną określającą formę i treść sprawozdania było Zarządzenie Ministra Finansów z dnia 5 stycznia 1960r. w sprawie badania i zatwierdzania sprawozdań finansowych przedsiębiorstw państwowych i udziału przedstawicieli organów finansowych i banków w tych czynnościach (Dz. U. nr 3 z 1960r., poz. 13) zob. szerzej w j. Pfaff, 2011, s. 383.

⁵ Wprowadzono Rozporządzenie Rady Ministrów z 26 lipca 1982 r. w sprawie weryfikacji rocznych bilansów przedsiębiorstw i innych państwowych jednostek organizacyjnych (Dz. U. nr 25 z 1982 r., poz. 180).

⁶ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, op. cit.

⁷ Ustawa z dnia 13 października 1994 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie (Dz. U. z 2016 r., poz. 1000).

⁸ Ustawa z dnia 7 maja 2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym.

⁹ Strona Internetowa firmy audytorskiej PKF: <https://www.pkfpolska.pl/powolanie-komisji-nadzoru-audyutowego-743> (dostęp: 23.08.2020 r.).

nionego do badania sprawozdań finansowych, podpisującego opinię lub raport (Ustawa o biegłych rewidentach..., 2009, art. 2 pkt. 5).

Regulacje w zakresie rewizji finansowej, wprowadzone Ustawą o biegłych rewidentach...2009 były po części konsekwencją zaistniałych zmian na arenie międzynarodowej. Bankructwo Enronu i dużych organizacji gospodarczych w Stanach Zjednoczonych, tj. WorldCom czy Xerox, które publikowały fałszywe sprawozdania finansowe uwierzytelniane następnie przez firmy audytorskie wpłynęły na utratę zaufania do zawodu biegłego rewidenta i wiarygodności informacji zamieszczanych w sprawozdaniach. W celu przeciwdziałania takim sytuacjom w przyszłości, wprowadzono zabezpieczenia uchwalając w 2003 roku (30 czerwca) amerykańską ustawę „The Sarbanes-Oxley Act”, która zapoczątkowała istotne zmiany w zakresie sprawozdawczości finansowej i rewizji finansowej¹⁰ (Sawicki, 2011, s. 646). Konsekwencją ww. zmian prawnych w Stanach Zjednoczonych było doprecyzowanie przepisów unijnych i wprowadzenie wcześniej wspomnianej Dyrektywy 2006/43/WE, która zawierała nowe regulacje, pozwalające na szerszy nadzór nad procesem rewizyjnym oraz biegłymi rewidentami. W ślad za tymi zmianami państwa członkowskie zostały zobligowane do wprowadzenia odpowiednich, krajowych regulacji w powyższym obszarze. Skutkiem tych działań była, m.in. wymieniona ustawa o biegłych rewidentach... z roku 2009.

Kolejnym krokiem w obszarze uregulowań dotyczących rewizji było wprowadzenie w 2017 roku ustawy o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym¹¹, w której wprowadzono szereg zapisów opartych na treści międzynarodowych standardów badań. Zapisy tej ustawy zaimplementowały w szczególności duże zmiany odnoszące się do jednostek zainteresowania publicznego. W odniesieniu do badań, ustawa wprowadziła, m. in. zakaz świadczenia na ich rzecz innych usług poza czynnościami rewizji finansowej oraz innymi usługami atestacyjnymi i poświadczającymi. Skrócony został również maksymalny okres trwania wieloletniej umowy o badanie tychże podmiotów. W ustawie ograniczono możliwość zlecenia czynności badania na zasadach podwykonawstwa na rzecz innej firmy audytorskiej, a także wprowadzono kary i inne sankcje dla firm audytorskich.

Z punktu widzenia biegłego rewidenta i przeprowadzanych przez niego czynności rewizyjnych w odniesieniu do sprawozdań finansowych, doprecyzowano zasady przeprowadzania badania, organizacji firmy audytorskiej oraz zmodyfikowano wysokość maksymalnych sankcji¹².

¹⁰ Celem przepisów zawartych w ustawie była ochrona inwestorów, powołanie Rady Nadzoru nad Rachunkowością Spółek Publicznych (Public Company Accounting Oversight Board – PCAOB), nakładanie wysokich kar za naruszanie przepisów dotyczących rachunkowości i badania sprawozdań finansowych.

¹¹ Ustawa z dnia 11 maja 2017 roku o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (Dz. U. 2017 poz. 1089).

¹² Nowa ustawa o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym – Rozmowa z Krzysztofem Burnosem, prezesem Krajowej Rady Biegłych Rewidentów: https://rachunkowosc.com.pl/nowa_ustawa_o_bieglych_rewidentach_firmach_audytorskich_oraz_nadzorze_publicznym_rozmowa_z_krzysztofem_burnosem_prezesem_krajowej_rady_bieglych_rewidentow (dostęp: 23.08.2020 r.).

Ostatnie zmiany w regulacjach procesu rewizyjnego zawarto w ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym oraz niektórych innych ustaw. Ustawa, która weszła w życie z dniem 5 września 2019 r. doprowadziła do stworzenia nowej instytucji — Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego, sprawującej nadzór nad biegłymi rewidentami¹³. Podmiot ten zastąpił funkcjonującą dotychczas Komisję Nadzoru Audytowego. Zakres działania instytucji był początkowo zawężony, w pełni zaczął funkcjonować od 1 stycznia 2020 r. Nowy organ kontroli w założeniu ma zapewnić skuteczny system monitorowania działalności firm audytorskich i pozwolić na sprawdzanie jakości świadczonych przez nie usług¹⁴.

Cele badania sprawozdań finansowych wynikają z trzech zasadniczych przesłanek. Pierwszą jest fakt wspomagania przez informacje zawarte w sprawozdaniach decyzji finansowych, podejmowanych przez ich odbiorców. Rodzi to konieczność weryfikacji przedstawionych w raportach informacji przez niezależną stronę trzecią w kontekście wykrycia ewentualnych niezgodności z obowiązującym prawem lub też zniekształceń sytuacji majątkowej i finansowej danego podmiotu. Drugą przesłanką jest zapewnienie kierownictwa co do poprawności sporządzenia przez księgowego sprawozdania, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa oraz zasadami rachunkowości i sprawozdawczości. Z kolei trzecia kwestia dotyczy obszaru podatkowego, bowiem konsekwencje negatywnych wniosków, wynikające z badania sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta, nie są tak znaczne dla podmiotu, jak w przypadku, gdy po jakimś czasie okaże się, że jego sprawozdanie jest wadliwe. Stąd ważne jest, aby zweryfikować jak najszybciej dane sprawozdawcze i je uwierzytelnić (Por. Szczotka, 2016, ss. 23–24 oraz Gmytrasiewicz, i inni, 1999, ss. 581–582).

Główny cel przeprowadzania audytu sprawozdań finansowych został zdefiniowany w Krajowym Standardzie Badania (KSB) 200. Zgodnie z jego treścią „celem badania jest zwiększenie poziomu zaufania zamierzonych użytkowników do sprawozdania finansowego. Osiąga się to dzięki wyrażeniu przez biegłego rewidenta opinii o tym, czy sprawozdanie finansowe zostało, we wszystkich istotnych aspektach, sporządzone zgodnie z mającymi zastosowanie ramowymi założeniami sprawozdawczości finansowej. W przypadku większości ramowych założeń ogólnego przeznaczenia, opinia dotyczy tego, czy sprawozdanie finansowe prezentuje rzetelnie we wszystkich istotnych aspektach lub przekazuje rzetelny i jasny obraz zgodnie z ramowymi założeniami”.

Z kolei cele biegłego rewidenta przy przeprowadzaniu badania sprawozdania finansowego skupiają się wokół dwóch płaszczyzn. Pierwsza dotyczy uzyskania racjonalnej pewności, czy sprawozdanie finansowe jako całość nie zawiera istotnego zniekształcenia bez względu na to czy zostało ono spowodowane oszustwem lub błędem. Dzięki temu biegły ma możliwość wyrażenia opinii na temat sporządzenia sprawozdania finansowego zgodnie z mającymi zastosowanie ramowymi założeniami sprawozdawczości finansowej. Drugim celem biegłego jest sporządzenie sprawozdania z badania sprawozdania finansowego i przekazanie w tym zakresie informacji oraz wniosków interesariuszom (Por. KSB 200).

¹³ Dotychczas pieczę nad działalnością firm audytorskich sprawował samorząd zawodowy — Polska Izba Biegłych Rewidentów, która nadzorowana była przez Komisję Nadzoru Audytowego.

¹⁴ Przepisy podatkowe wchodzi w życie: Por. <https://www.prawo.pl/podatki/nowelizacja-ustawy-o-bieglych-rewidentach-wejscie-w-zycie,454108.html> (dostęp: 24.08.2020 r.).

Należy zaznaczyć, iż cel audytu, podobnie jak szereg elementów dotyczących rewizji, uległ znacznej transformacji na przestrzeni ostatnich lat. Duży wpływ na zmiany w tym zakresie miały modyfikacje regulacji prawnych, dotyczących procesu rewizji finansowej. Początkowo cele badania skupiały się przede wszystkim na wykrywaniu błędów i ujawnianiu oszustw przez osobę niezależną od jednostki. Następnie ewaluowały one w kierunku weryfikacji poprawności merytorycznej zapisów zamieszczonych w sprawozdaniu. W późniejszym okresie, głównym celem prac wykonywanych przez biegłego rewidenta stało się przede wszystkim potwierdzenie wiarygodności informacji zawartych w sprawozdaniu, bowiem na tej podstawie podejmowane są decyzje przez interesariuszy. Wykrywanie błędów natomiast zostało odsunięte na drugi tor (Por. Grabowska-Kaczmarczyk, 2016, s. 34).

Należy także podkreślić, iż cele audytu sprawozdań finansowych uzależnione były od zmian otoczenia w czasie, na co istotnie wpłynęło kilka czynników, takich jak: wzrost rozmiaru przedsiębiorstw, wzrost znajomości zasad rachunkowości w praktyce przez przedsiębiorstwa, zwiększenie roli kontroli wewnętrznej jednostek czy też wprowadzenie komputerowych systemów finansowo-księgowych. Kluczowe znaczenie miały także zmiany oczekiwań użytkowników informacji rewizyjnej. Przykładowo akcjonariusze podczas podejmowania decyzji zaczęli zwracać uwagę przede wszystkim na czynniki ekonomiczne, w mniejszym zaś stopniu w centrum ich uwagi były popełnione błędy (Por. Tyrańska, 2006, s. 42).

3.2. Zasady audytu sprawozdań finansowych w świetle krajowych i międzynarodowych regulacji prawnych oraz nadzór nad jakością usług rewizyjnych

Proces przebiegu audytu sprawozdań finansowych został szczegółowo uregulowany przepisami prawnymi o charakterze krajowym i międzynarodowym. Jest to konsekwencja próby harmonizacji i standaryzacji systemów rachunkowości na całym świecie (Kuczyńska-Cesarz, 2019, s. 15). Do zasadniczych regulacji krajowych należy zaliczyć Ustawę¹⁵ o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym oraz Ustawę¹⁶ o rachunkowości z 29 września 1994 r.

Zapisy ustawy o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym określają zasady w zakresie (Ustawa o biegłych rewidentach..., 2017, art. 1):

- uzyskiwania uprawnień do wykonywania zawodu biegłego rewidenta i wykonywania tego zawodu;
- organizacji samorządu zawodowego biegłych rewidentów;
- działalności firm audytorskich, w tym ich organizacji, oraz odpowiedzialności za naruszenie przepisów prawa;

¹⁵ Mowa o Ustawie z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym.

¹⁶ Mowa o Ustawie z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości.

- sprawowania nadzoru publicznego nad biegłymi rewidentami i firmami audytorskimi, samorządem zawodowym biegłych rewidentów oraz jednostkami zainteresowania publicznego;
- wykonywania czynności rewizji finansowej, w tym w jednostkach zainteresowania publicznego;
- tworzenia i działania komitetów audytu w jednostkach zainteresowania publicznego;
- odpowiedzialności dyscyplinarnej biegłych rewidentów;
- współpracy międzynarodowej organu nadzoru publicznego, w szczególności z innymi organami nadzoru publicznego z państw Unii Europejskiej i państw trzecich.

Z kolei treść ustawy o rachunkowości odnosi się do procesu rewizji finansowej w rozdziale siódmym „Badanie, składanie do właściwego rejestru sądowego, udostępnianie i ogłaszanie sprawozdań finansowych”. Wskazano w nim jednostki zobowiązane do poddania badaniu swoich sprawozdań finansowych, jak również określono główne obowiązki kierownika jednostki w odniesieniu do rewizji oraz podstawowe kwestie, dotyczące składania i udostępniania sprawozdań przez podmioty gospodarcze.

Uzupełnieniem wymienionych krajowych ustaw dotyczących rewizji finansowej są akty wykonawcze, wydane w postaci rozporządzeń w przedmiotowym zakresie, które szczegółowo odnoszą się do trybu i przeprowadzania badania.

Międzynarodowy wymiar regulacyjny procesowi rewizji finansowej nadają standardy rachunkowości (MSR/MSSF) oraz Krajowe Standardy Badania (KSB) w brzmieniu międzynarodowym¹⁷.

Kwestia przeprowadzania badań w Polsce zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Badania przyjętymi przez Komisję Europejską jest umocowana dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2006/43/UE z dnia 18 czerwca 2006 r.¹⁸ oraz rozporządzeniem UE 537/2014¹⁹. Proces ujednoczenia standardów badania w Unii Europejskiej („UE”) trwa od 2004 roku (Niemcy i Francja nie przyjęły do tej pory MSB). Obie przytoczone dyrektywy UE dotyczą przyjęcia MSB w Unii Europejskiej, natomiast poszczególne państwa członkowskie mogą do czasu ustalenia harmonogramu wdrożenia stosować swoje krajowe standardy. W Polsce, Krajowa Rada Biegłych Rewidentów zdecydowała się dobrowolnie przyjąć uchwałą z dnia 10 lutego 2015 roku Krajowe Standardy Rewizji Finansowej (KSRF) w brzmieniu MSB. Standardami tymi są głównie te, uaktualnione przez IAASB i wydane

¹⁷ Zostały one wydawane są przez Radę Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej i Usług Atestacyjnych (ang. *International Auditing and Assurance Standards Board*, IAASB), działająca w ramach organizacji IFAC. Proces stanowienia Międzynarodowych Standardów Badania uwzględnia szeroko rozumiany interes publiczny i troskę o zapewnienie wysokiej jakości badań sprawozdań finansowych, a także spójność standardów stosowanych przez biegłych rewidentów na całym świecie. Proces wdrażania MSB: https://www.pibr.org.pl/pl/Proces_wdrazania_MSB (dostęp: 28.08.2020 r.).

¹⁸ Zastąpiła ona dyrektywę 2006/43/UE w sprawie ustawowych badań rocznych sprawozdań finansowych i skonsolidowanych sprawozdań finansowych („dyrektywa 2006/43/UE”).

¹⁹ Wdrożenie dyrektywy 2014/56/UE w Polsce nastąpiło wraz z wejściem w życie ustawy o biegłych rewidentach..., tj. dnia 21 czerwca 2017 r. Z kolei rozporządzenie UE 537/2014 obowiązuje od dnia 17 czerwca 2016 r. w stosunku do ustawowych badań JZP za okresy rozpoczynające się po tym dniu.

w 2009 roku w ramach Projektu „Clarity”, w skład których wchodzi 36 standardów z grupy od „200” do „800”²⁰.

Począwszy od badania sprawozdań finansowych za okresy kończące się w dniu 31 grudnia 2017 r. wszyscy biegli rewidenci są zobowiązani do stosowania Krajowych Standardów Badania²¹ w brzmieniu Międzynarodowych Standardów Badania IAASB. Zmienione Standardy stają się obowiązującymi w Polsce dopiero po ich przyjęciu przez Krajową Radę Biegłych Rewidentów (KRBR)²² w formie uchwały i zatwierdzeniu przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego²³.

Krajowe standardy wykonywania zawodu biegłego rewidenta ustanawiane są przez Polską Izbę Biegłych Rewidentów (PIBR). Izba ponadto wydaje i publikuje wewnętrzne regulacje w formie uchwał tym samym sprawując kontrolę na przebiegiem procesu rewizji finansowej w Polsce. Uchwałą KIBR nr 3430/52A/2019 z dnia 21 marca 2019r. w sprawie krajowych standardów badania oraz innych dokumentów, opierając się o na zapisach ustawy o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (2017), Krajowa Rada Biegłych Rewidentów, postanowiła przyjąć oraz wprowadzić do stosowania Krajowe Standardy Badania oraz inne dokumenty w brzmieniu Międzynarodowych Standardów Badania wydanych przez Międzynarodową Federację Księgowych za pośrednictwem Rady Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej i Usług Atestacyjnych. Zestawienie Krajowych Standardów Badania zaprezentowano w tabeli 15²⁴.

Jednym z ważniejszych dokumentów wydawanym przez PIBR jest także Kodeks zasad zawodowej etyki, który ma na celu wskazać fundamentalne reguły postępowania, konieczne do zastosowania przez biegłych rewidentów podczas prowadzenia badania sprawozdania finansowego.

Polski Kodeks wzorowany był na Kodeksie etyki zawodowej księgowych IFAC, a od 2012 r. zgodnie z uchwałą Krajowej Rady Biegłych Rewidentów został ustanowiony Kodeks etyki zawodowych księgowych Międzynarodowej Federacji Księgowych (IFAC) jako krajowe zasady etyki zawodowej biegłych rewidentów (Por. Wszelaki, 2016, s. 117). Od sierpnia

²⁰ Zmiany w opinii biegłego rewidenta z badania sprawozdania finansowego: <https://www.finansecontrolling.pl/o-tym-sie-mowi/zmiany-w-opinii-bieglego-rewidenta-z-badania-sprawozdania-finansowego> (dostęp: 27.08.2020 r.).

²¹ Standardy poprzednio nazywane były Krajowymi Standardami Rewizji Finansowej.

²² KRBR — Krajowa Rada Biegłych Rewidentów, od 20.06.2017 r. zmieniono nazwę na Polska Izba Biegłych Rewidentów.

²³ Proces wdrażania MSB: https://www.pibr.org.pl/pl/Proces_wdrazania_MSB (dostęp: 28.08.2020 r.).

²⁴ Należy zaznaczyć, iż stosując Krajowe Standardy Badania w brzmieniu Międzynarodowych Standardów Badania wydanych przez Międzynarodową Federację Księgowych za pośrednictwem Rady Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej i Usług Atestacyjnych, należy brać pod uwagę „Przedmowę do dokumentów międzynarodowych standardów kontroli jakości, badania, przeglądu, innych usług atestacyjnych i pokrewnych”, która stanowi załącznik nr 1.38 do uchwały nr 3430/52A/2019 oraz „Międzynarodowe ramowe założenia usług atestacyjnych”, które stanowią załącznik nr 1.39 do ww. uchwały (Uchwała KIBR nr 3430/52A/2019 z dnia 21 marca 2019 r. w sprawie krajowych standardów badania oraz innych dokumentów).

2019r. Krajowa Rada Biegłych Rewidentów (obecnie PIBR) uchwaliła (uchwałą KRBR nr 3431/52a/2019) jako zasady etyki zawodowej biegłych rewidentów, tzw. Międzynarodowy kodeks etyki zawodowych księgowych (w tym Międzynarodowe standardy niezależności)²⁵. Zgodnie z treścią Standardów, biegły rewident zobowiązany jest do przestrzegania następujących pięciu głównych zasad:

- uczciwości,
- obiektywizmu,
- kompetencji zawodowych i należytej staranności,
- profesjonalnego postępowania (w kontekście przestrzegania przepisów prawa),
- poufności.

Tabela 15.

Krajowe Standardy Badania w brzmieniu Międzynarodowych Standardów Badania

Nr standardu	Nazwa
200	Ogólne cele niezależnego biegłego rewidenta oraz przeprowadzanie badania zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Badania
210	Uzgadnianie warunków zleceń badania
220	Kontrola jakości badania sprawozdania finansowego
230	Dokumentacja badania
240	Obowiązki biegłego rewidenta podczas badania sprawozdania finansowego dotyczące oszustw
250(Z)*	Rozważenie przepisów prawa i regulacji w badaniu sprawozdania finansowego
260(Z)	Komunikowanie się z osobami sprawującymi nadzór
265	Informowanie osób sprawujących nadzór i kierownictwa o słabościach kontroli wewnętrznej
300	Planowanie badania sprawozdania finansowego
315(Z)	Identyfikacja i oszacowanie ryzyka istotnego zniekształcenia poprzez zrozumienie jednostki i jej otoczenia
320	Istotność w planowaniu i przeprowadzaniu badania
330	Reakcje biegłego rewidenta na oszacowane ryzyka
420	Okoliczności wymagające uwzględnienia przy badaniu jednostki korzystającej z organizacji usługowej
450	Ocena zniekształceń zidentyfikowanych podczas badania
500	Dowody badania
501	Dowody badania – szczegółowe rozważania dla wybranych pozycji
505	Potwierdzenia zewnętrzne
510	Zlecenia badania po raz pierwszy – stany początkowe
520	Procedury analityczne
530	Próbkowanie

²⁵ Nowy Kodeks etyki ma zastosowanie do czynności podjętych od 1 stycznia 2020 r., dozwolone jest również wcześniejsze jego stosowanie.

Nr standardu	Nazwa
540	Badanie szacunków księgowych, w tym szacunków księgowych wartości godziwej i powiązanych ujawnień
550	Strony powiązane
560	Późniejsze zdarzenia
570(Z)	Kontynuacja działalności
580	Pisemne oświadczenia
600	Szczególne rozważania — badania skonsolidowanych sprawozdań finansowych (w tym praca biegłych rewidentów części składowych grupy)
610(Z)	Wykorzystanie pracy audytorów wewnętrznych
620	Wykorzystanie pracy eksperta biegłego rewidenta
700(Z)	Formułowanie opinii oraz sprawozdawczość na temat sprawozdania finansowego
701	Przedstawianie kluczowych spraw badania w sprawozdaniu niezależnego biegłego rewidenta
705(Z)	Modyfikacje opinii w sprawozdaniu niezależnego biegłego rewidenta
706(Z)	Akapity objaśniające ze zwróceniem uwagi oraz akapity zawierające inne sprawy w sprawozdaniu niezależnego biegłego rewidenta
710	Informacje porównawcze — dane korespondujące i porównawcze sprawozdania finansowe
720(Z)	Obowiązki biegłego rewidenta dotyczące innych informacji
800(Z)	Szczególne rozważania — badania sprawozdań finansowych sporządzonych zgodnie z ramowymi założeniami specjalnego przeznaczenia
805(Z)	Szczególne rozważania — badania pojedynczych składników finansowego
810(Z)	Zlecenia sporządzenia sprawozdania na temat streszczonego sprawozdania finansowego

* — (Z) oznacza, iż standard został zmieniony wskazaną uchwałą KIBR (obecnie PIBR).

Źródło: opracowanie własne na podstawie Uchwały Krajowej Izby Biegłych Rewidentów nr 3430/52A/2019 z dnia 21 marca 2019 r. w sprawie krajowych standardów badania oraz innych dokumentów.

Zgodnie z treścią przytoczonego kodeksu, zasada „uczciwości” oznacza postępowanie w sposób uczciwy i otwarty we wszystkich powiązaniach zawodowych. To także rzetelne postępowanie i realizacja działań zgodnie z zasadami i prawem. Obiektywizm z kolei wymaga, aby audytorzy nie podporządkowywali swoich osądów osądom innych osób. To także wykonywanie zadań bez uprzedzeń i unikanie konfliktu interesów, który oznacza każdego typu relację będącą w nienajlepszym interesie organizacji²⁶. Kompetencje zawodowe i nale-

²⁶ Zasada obiektywizmu wymieniona została również w kodeksie etyki Instytutu Audytorów Wewnętrznych, odnoszącym się do działalności audytorów wewnętrznych. Obiektywizm został tam zdefiniowany jako: Bezstronna postawa intelektualna, pozwalająca audytorom wewnętrznym na przeprowadzanie zadań z pełną wiarą w efekty ich pracy oraz unikaniem jakichkolwiek ustępstw co do jakości. Obiektywizm wymaga, by audytorzy wewnętrzni nie podporządkowywali swoich osądów w sprawach audytu opiniom innych osób (Kodeks Etyki Audytorów Wewnętrznych, Międzynarodowe Standardy Praktyki Zawodowej Audytu Wewnętrznego, 2016), <https://www.iaa.org.pl/o-nas/kodeks-etyki> (dostęp: 29.08.2020 r.).

żyta staranność zobowiązują biegłych rewidentów do zachowania odpowiedniego poziomu zawodowej wiedzy, umiejętności i staranności, co przekłada się na konieczność poszerzania swojej wiedzy i ustawicznego kształcenia w celu wykonywania zadań na jak najwyższym poziomie. Zasada profesjonalnego postępowania oznacza obowiązek przestrzegania przepisów prawa i regulacji odnoszących się do czynności audytorskich. Wszystkie czynności audytorskie muszą być wykonywane z zachowaniem poufności i poszanowaniem informacji uzyskanych w relacjach zawodowych i gospodarczych, zgodnie z obowiązującymi przepisami.

Poza przytoczonymi pięcioma zasadami, ujętymi w kodeksie etyki zawodowej, należy również przywołać związaną z nimi zasadę niezależności. Jest to jeden z podstawowych wymagań, stawianych biegłym rewidentom przy wykonywaniu badania sprawozdania finansowego, który w rozumieniu Międzynarodowych Standardów przewidzianych dla audytorów wewnętrznych oznacza: „brak okoliczności, które zagrażają bezstronnemu wykonywaniu obowiązków przez audytora” (Por. Międzynarodowe Standardy Praktyki Zawodowej Audytu Wewnętrznego, 2016).

Jak podaje K. Sawicki (2013) niezależność można rozpatrywać w dwóch kierunkach, jako niezależność umysłu i niezależność wizerunku. Pierwsza oznacza stan umysłu, który umożliwia sformułowanie wniosku wolnego od różnego rodzaju wpływów podważających zawodowy osąd — pozwalający danej osobie na działanie uczciwe, obiektywne i nacechowane zawodowym sceptycyzmem. Z kolei niezależność wizerunku oznacza unikanie faktów i okoliczności na tyle znaczących, że racjonalna i dobrze poinformowana strona trzecia — oceniająca wszystkie istotne fakty i okoliczności — mogłaby zasadnie uznać, że uczciwość, obiektywizm lub zawodowy sceptycyzm podmiotu lub członka zespołu wykonującego badanie lub zlecenie atestacyjne zostały naruszone (Sawicki, 2013, ss. 587–588).

Nad prawidłowym stosowaniem przez biegłych rewidentów zasad etyki zawodowej sprawuje pieczę Polska Izba Biegłych Rewidentów, która jako samorząd zawodowy czuwa nad jakością świadczenia usług audytorskich i doradczych w Polsce.

Z kolei bezpośredni nadzór publiczny nad działalnością PIBR-u sprawuje od września 2019 roku powołana przez Ministerstwo Finansów Polska Agencja Nadzoru Audytowego (PANA), która działa na podstawie ustawy o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym i jest właściwym organem w rozumieniu rozporządzenia UE nr 537/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie szczegółowych wymogów dotyczących ustawowych badań sprawozdań finansowych jednostek interesu publicznego, uchylającego decyzję Komisji 2005/909/WE, w zakresie niezastrzeżonym dla innych organów.

Jest to niezależna instytucja, która koncentruje swoje działania na budowie zaufania do informacji finansowej. PANA sprawuje niezależny nadzór nad biegłymi rewidentami, firmami audytorskimi i samorządem zawodowym biegłych rewidentów oraz dba o prawidłowe przeprowadzenie przez biegłych rewidentów badania sprawozdań finansowych oraz usług atestacyjnych. Takie działanie przyczynia się do zwiększenia bezpieczeństwa inwestorów i obrotu gospodarczego. Nadzór nad działalnością Agencji sprawuje Minister

Finansów, między innymi poprzez powoływanie i odwoływanie organów PANA, nadanie jej statutu oraz zatwierdzanie planu finansowego oraz sprawozdania finansowego²⁷.

Działania Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego skupiają się, przede wszystkim na następujących obszarach²⁸:

- zapewnieniu jakości procesu rewizji wykonywania zawodu biegłego rewidenta oraz usług świadczonych przez firmy audytorskie poprzez realizację kontroli (planowych, doraźnych, tematycznych),
- nadzorze publicznym nad wykonywaniem zawodu biegłego rewidenta oraz działalnością firm audytorskich,
- prowadzeniu rejestrów publicznych,
- nadzorze publicznym nad działalnością Polskiej Izby Biegłych Rewidentów (PIBR),
- analizie rynku usług świadczonych przez biegłych rewidentów i firmy audytorskie,
- współpracy z organizacjami międzynarodowymi i organami nadzoru publicznego innych państw.

Prowadzenie nadzoru nad usługami audytu sprawozdań finansowych ma zapewnić ich wysoką jakość, a także czuwać nad prawidłowością przebiegu całego procesu i właściwymi praktykami firm audytorskich.

3.3. Kluczowe elementy metodyki audytu sprawozdań finansowych

Realizacja prac audytowych w tym zakresie wiąże się z wyborem i zastosowaniem odpowiedniej metodyki badania, która umożliwi uzyskanie przez biegłego rewidenta dostatecznej pewności na temat wiarygodności stwierdzeń zamieszczonych w poszczególnych pozycjach sprawozdania finansowego. Wiarygodność może być przeprowadzana w sposób bezpośredni lub pośredni.

Bezpośrednie sprawdzenie wiarygodności polega na badaniu określonych pozycji sprawozdania finansowego celem ustalenia czy spełniają one wymagane warunki przewidziane przepisami prawa. Z kolei pośrednie sprawdzenie związane jest z badaniem działającego w jednostce systemu księgowości i kontroli wewnętrznej w zakresie kontroli danych zawartych w sprawozdaniu finansowym (Marzec, Śliwa, 2016, s. 133). W klasyfikacji metod rewizyjnych wymienia się najczęściej trzy metody: transakcyjną, systemową i analityczną²⁹. Metoda transakcyjna polega na weryfikacji operacji gospodarczych (tzw. transakcji), które zaewidencjonowane zostały w systemie finansowo-księgowym jednostki pod kątem zastosowania zasad rachunkowości i kontroli dokumentacji źródłowej (dowodów księgowych), na podstawie których zostały one wprowadzone do systemu. Metoda analityczna jest wykorzystywana do analizy trendów w jednostce. Jej zastosowanie umożliwia obliczenie wy-

²⁷ Strona Internetowa Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego: <https://pana.gov.pl/informacje-ogolne-o-pana-1/misja-wizja> (dostęp: 28.08.2020 r.).

²⁸ Por. PANA: <https://pana.gov.pl/media/qmflehrh/plan-dzia%C5%82ania.pdf> (dostęp: 28.08.2020 r.).

²⁹ Zob. także (Tyrańska 2016, Ciechan-Kujawa 2014).

branych wskaźników i zależności między poszczególnymi elementami sprawozdania, np. sprzedaż-należności czy zakup-zobowiązania. Zarówno metodę transakcyjną, jak i analityczną należy zaliczyć do metod bezpośrednich badania rewizyjnego. Z kolei metoda systemowa związana jest z oceną całego systemu rachunkowości, jako mechanizmu odpowiedzialnego za zbieranie, przetwarzanie, ewidencję i generowanie informacji rachunkowo-finansowej. W tej metodzie ocena prowadzona jest pośrednio, bowiem nie odnosi się ona do poszczególnych zapisów czy elementów sprawozdania, a do całości systemu rachunkowego w jednostce.

Przystępując do badania, biegły rewident poza wyborem metody rewizyjnej, wykorzystywanej podczas realizacji prac audytowych staje przed koniecznością podjęcia decyzji w zakresie liczby pozycji (zapisów/dokumentów) księgowych, które zostaną poddane badaniu. W praktyce rewizyjnej wykorzystywane są dwie metody w tym zakresie: metoda pełna i metoda wrywkowa. Pierwsza, dotyczy przypadku, gdy weryfikacji zostają poddane wszystkie elementy z danej populacji, druga metoda związana jest z próbkowaniem³⁰ i ograniczeniem badania do kontroli wybranych elementów, wyznaczonych w postaci próby. W tej sytuacji badane są tylko wybrane zapisy lub dokumenty, które weszły w jej skład.

Należy podkreślić, iż z jednej strony metoda pełna jest czasochłonna. Ponadto nie zawsze jest ona możliwa do zrealizowania, szczególnie przy badaniu dużej populacji. Z drugiej zaś istnieje bardzo niewielkie ryzyko, iż sformułowane wnioski będą błędne, ponieważ badaniu poddane są kompleksowo wszystkie elementy należące do populacji badanej.

Metoda pełna stosowana jest głównie w testach szczegółowych. Jej wykorzystanie w badaniach kontroli ogranicza się do sytuacji, w których testowane procedury kontrolne są bardzo ważne, choć mają miejsce kilka lub co najwyżej kilkadziesiąt razy w roku obrotowym (Lachowski, 2019, s. 13).

Z kolei zastosowanie **metody wrywkowej** w rewizji podyktowane jest zwykle ograniczonym czasem na wykonanie badania lub też dużą populacją, która podlega badaniu. Istnieje jednak pewna obawa, iż informacja otrzymana w drodze badania może zostać w pewnym stopniu zniekształcona. Celem biegłego rewidenta zaś podczas wykorzystywania próbkowania jest dostarczenie racjonalnej podstawy dla sformułowania wniosków na temat populacji, z której wybrana jest próbka. Z uwagi na znaczne ograniczenie zakresu badania, istnieje ryzyko próbkowania, związane z możliwością sformułowania wniosku, który może różnić się od wniosku, jaki zostałby sformułowany, gdyby tej samej procedurze badania została poddana cała populacja. Tym samym informacja zawarta we wnioskach z badania sprawozdania finansowego może zostać zniekształcona i może prowadzić do dwóch rodzajów błędnych wniosków (KSB 530 par.5c):

- w przypadku testów kontroli, że kontrole są bardziej skuteczne niż są w rzeczywistości lub w przypadku testów szczegółowych, że istotne zniekształcenie nie istnieje, podczas gdy w rzeczywistości istnieje,

³⁰ Próbkowanie oznacza zastosowanie procedur badania do mniej niż 100% pozycji składających się na populację mającą znaczenie dla badania, przy czym wszystkie jednostki populacji mają szansę wyboru w celu dostarczenia biegłemu rewidentowi racjonalnej podstawy dla sformułowania wniosków na temat całej populacji (KSB 530, par. 5a).

- w przypadku testów kontroli, że kontrole są mniej skuteczne niż są w rzeczywistości lub w przypadku testów szczegółowych, że istotne zniekształcenie istnieje, podczas gdy w rzeczywistości nie istnieje. Tego rodzaju błędny wniosek wpływa na efektywność badania, gdyż prowadzi zazwyczaj do wykonania dodatkowej pracy w celu ustalenia, czy pierwotne wnioski były nieprawidłowe.

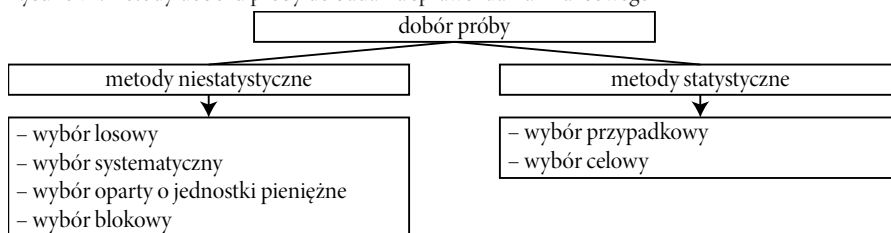
Próbkowanie może być przeprowadzane zarówno metodami statystycznymi, jak i niestatystycznymi. Podejście statystyczne wiąże się z wykorzystaniem przy procedurze losowania pewnych reguł statystycznych. W tym przypadku wybór pozycji próbki jest losowy, a otrzymane wyniki (w tym pomiar ryzyka próbkowania) przeprowadzany jest z wykorzystaniem rachunku prawdopodobieństwa. Z kolei próbkowanie niestatystyczne nie posiada w swojej procedurze losowanie ww. cech.

Wyboru próbki do badania biegły rewident może dokonać stosując jedną z następujących metod (Por. Zał. 4 do KSB 530):

- **wybór losowy**, do wykonania którego stosuje się generatory liczb losowych, np. tablice liczb losowych,
- **wybór systematyczny**, w którym wyznacza się przedział określający co który element z populacji będzie badany (w tym celu należy liczbę jednostek w populacji podzielić przez wielkość próbki). Po losowym określeniu punktu startu, zostają wyznaczone elementy do próby,
- **próbkowanie oparte o jednostki pieniężne** jest rodzajem wyboru według wartości ważonych, w którym wielkość próbki, wybór i ocena wyników prowadzą do wyrażenia wniosków w wartościach pieniężnych,
- *wybór blokowy* polega na wyborze z populacji bloku(ów) kolejno następujących po sobie pozycji. Wybór blokowy zazwyczaj nie może być wykorzystany do próbkowania, gdyż większość populacji posiada taką strukturę, że można się spodziewać, iż pozycje w jakiejś sekwencji będą miały podobne cechy, ale będą to cechy odmienne od pozycji w innym miejscu w populacji. Chociaż w pewnych okolicznościach sprawdzenie bloku pozycji może być odpowiednią procedurą badania, to rzadko będzie to odpowiednia technika wyboru próbki, jeżeli biegły rewident zamierza na podstawie próbki sformułować prawidłowe wnioski o całej populacji.
- **wybór przypadkowy**, w którym biegły rewident wybiera próbkę bez zastosowania ustrukturyzowanej techniki. W tej metodzie należy unikać tendencyjności bądź przewidywalności (np. unikania pozycji trudnych do zlokalizowania lub wybierania bądź opuszczania za każdym razem pierwszych lub ostatnich zapisów na stronie), a tym samym starać się zapewnić, aby wszystkie pozycje w populacji miały szansę trafienia do próby.
- **wybór celowy**, polegający na tym, że badaniem obejmowane są wszystkie pozycje nietypowe, lub pozycje wyższe od określonej, albo wszystkie operacje gospodarcze z przełomu roku (Marzec, Śliwa, 2016, s. 135).

Zarówno wybór przypadkowy, jak i celowy należy zakwalifikować do metod niestatystycznych. Klasyfikację metod doboru próby do badania sprawozdania finansowego zilustrowano na rysunku 2.

Rysunek 2. Metody doboru próby do badania sprawozdania finansowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie KSB 530.

Biegły rewident przeprowadza procedury badania w celu uzyskania odpowiednich i wystarczających³¹ dowodów badania, czyli informacji wykorzystywanych przez biegłego rewidenta dla sformułowania wniosków i opinii. Źródłem uzyskania dowodów są przede wszystkim informacje pochodzące z ewidencji księgowej, na podstawie których sporządzono sprawozdanie finansowe.

Niektóre dowody badania uzyskuje się przeprowadzając określone procedury służące testowaniu ewidencji księgowej, np. drogą analizy i przeglądu, ponownego przeprowadzenia procedur stosowanych w procesie sporządzania sprawozdawczości finansowej oraz poprzez uzgodnienie odpowiednich rodzajów i zastosowań tej samej informacji. Dzięki przeprowadzeniu takich procedur badania biegły rewident może stwierdzić, czy zapisy księgowe są wewnętrznie spójne i zgodne ze sprawozdaniami finansowymi. Dowody badania mogą być pozyskiwane w drodze (KSB 500):

- inspekcji zapisów i dokumentów,
- obserwacji,
- potwierdzenia zewnętrznego,
- ponownego przeliczenia,
- ponownego przeprowadzenia procedur,
- procedur analitycznych
- zapytań.

Inspekcja obejmuje badanie zapisów lub dokumentów, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych, w formie papierowej, elektronicznej lub innej, lub fizyczny ogląd składnika aktywów. Dzięki takim zabiegom zostają dostarczone dowody badania o różnym stopniu wiarygodności, zależnym od ich rodzaju, źródła oraz od skuteczności kontroli istniejących w procesie ich przygotowywania. Przykładem jest inspekcja zapisów w celu uzyskania dowodów ich autoryzacji.

³¹ Wystarczalność jest miarą liczby dowodów badania. Na liczbę niezbędnych dowodów wpływa dokonana przez biegłego rewidenta ocena ryzyka zniekształcenia (im wyższe ocenione ryzyko, tym większa liczba potrzebnych dowodów), jak również jakość tych dowodów badania (im wyższa jakość, tym mniejsza liczba potrzebnych dowodów). Odpowiedniość jest miarą jakości dowodów badania, to jest ich stosowności i wiarygodności dla potwierdzenia wniosków, leżących u podstaw opinii biegłego rewidenta. Wiarygodność dowodów zależy od źródła ich pochodzenia, ich rodzaju oraz konkretnych okoliczności uzyskania tych dowodów (KSB 200).

Obserwacja polega na oglądzie procesu lub procedury wykonywanych przez inne osoby. Przykładem jest spis z natury przeprowadzany przez pracowników jednostki z udziałem biegłego rewidenta, podczas którego biegły obserwując cały proces uzyskuje dowody, dotyczące prawidłowości jego wykonania. Z uwagi jednak na świadomość bycia obserwowanym osób przeprowadzających czynności spisu, wyniki obserwacji mogą nie do końca być miarodajne i wpływać na sposób, w jaki proces lub procedura są wykonywane.

Dowód w postaci **potwierdzenia zewnętrznego** uzyskiwany jest przez biegłego rewidenta jako bezpośrednia pisemna odpowiedź od strony trzeciej, potwierdzającej dane zdanie w formie papierowej, elektronicznej lub innej. Potwierdzenia zewnętrzne najczęściej są stosowane w odniesieniu do stwierdzeń dotyczących określonych sald kont i ich elementów. W takiej formie biegły może także uzyskać potwierdzenie warunków umowy lub transakcji, jakie jednostka zawarła ze stronami trzecimi.

Ponowne przeliczenie polega na przeprowadzeniu w formie ręcznej lub elektronicznej kontroli poprawności arytmetycznej dokumentów lub zapisów. Z kolei **ponowne przeprowadzenie procedur** obejmuje niezależne przeprowadzenie przez biegłego rewidenta procedur lub kontroli, które pierwotnie były wykonane jako część kontroli wewnętrznej jednostki.

Wykorzystanie formy **zapytań** do uzyskania dowodów przez biegłego rewidenta zwykle podyktowane jest poszukiwaniem przez niego informacji zarówno finansowych, jak i niefinansowych wśród osób kompetentnych w danym zakresie. Osoby udzielające odpowiedzi mogą być zarówno pracownikami jednostki, jak i spoza niej. Zapytania mogą być prowadzone w różnej formie, tj. formalne pisemne zapytania lub nieformalne zapytania ustne. Analiza i ocena uzyskanych odpowiedzi stanowi integralną część procesu przy wykorzystaniu tej formy. Uzyskane w drodze zapytań odpowiedzi dostarczają biegłemu rewidentowi nowych informacji, znacząco różniących się od innych informacji, które uzyskał biegły rewident lub też wskazówek do modyfikacji przeprowadzenia procedur badania.

Wszystkie uzyskane przez biegłego rewidenta dowody powinny być stosowne i wiarygodne. Stosowność odnosi się do logicznego powiązania lub znaczenia dla celu procedury badania oraz, gdzie to odpowiednie, dla analizowanego stwierdzenia. Z kolei procedury wiarygodności są projektowane w celu wykrycia istotnych zniekształceń na poziomie stwierdzeń. Procedury wiarygodności obejmują testy szczegółowe oraz analityczne procedury wiarygodności (KSB 500).

Poza fundamentalnym znaczeniem wykorzystania przez biegłego rewidenta określonych procedur, metod i technik w czasie badania, których odpowiedni wybór determinuje wynik i jakość prac audytorskich, duże znaczenie w metodologii badania ma zjawisko istotności. Wyznaczenie istotności to ustalenie granicy korygowania uchybień, tzn. ustalenie, jakie zniekształcenia mogą być tolerowane przez biegłego rewidenta i nie muszą powodować wprowadzania ich poprawek (Fedak, 1998, s. 184 za Wszelaki 2017, s. 132).

W praktyce rewizyjnej zwykle zakłada się, iż każde sprawozdanie finansowe zawiera pewne nieprawidłowości. Z uwagi jednak na ramy objętościowe i czasowe badania biegły rewident musi oszacować pewien poziom nieprawidłowości, które mogą pozostać niewykryte lub wykryte i niepoprawione, bez wprowadzania interesariuszy w błąd (Górka, 2005, ss. 37–38). Wątpliwym wydaje się również wykrycie wszystkich niezgodności, dlatego też zasadniczym zadaniem biegłego rewidenta jest sprawdzenie, jakie niezgodności rocznego

sprawozdania finansowego nie spowodują szkody dla odbiorcy wewnętrznego i zewnętrznego informacji sprawozdawczej (Por. Wszelaki, 2017, s. 132).

Treść ramowych założeń sprawozdawczości finansowej w odniesieniu do istotności wyjaśnia, że:

- istotne są takie zniekształcenia, w tym pominięcia, które wpłyną na decyzje gospodarcze podejmowane przez użytkowników po przeczytaniu informacji sprawozdawczych,
- osądy dotyczące istotności dokonywane są przy uwzględnieniu istniejących okoliczności i wpływają na nie wielkość lub rodzaj zniekształcenia, bądź połączenie obydwu tych czynników oraz
- osądy, które sprawy są istotne dla użytkowników sprawozdania finansowego, opierają się na analizie powszechnych potrzeb w zakresie informacji finansowych ze strony użytkowników traktowanych jako grupa. Możliwy wpływ zniekształceń na ściśle określonych, pojedynczych użytkowników, których potrzeby mogą znacznie się różnić, nie jest brany pod uwagę. Przyjęcie takich interpretacji, stanowi dla biegłego rewidenta punkt odniesienia do wyznaczenia istotności badania (Por. KSB 320).

Zatem celem biegłego rewidenta jest odpowiednie zastosowanie koncepcji istotności przy planowaniu i przeprowadzaniu badania. Ustalając ogólną strategię badania, biegły wyznacza istotność dla sprawozdania finansowego jako całości. Jeżeli w określonych dla danej jednostki warunkach występuje jedna lub więcej określonych grup transakcji, sald kont lub ujawnień, których zniekształcenie w kwocie niższej niż istotność wyznaczona dla sprawozdania finansowego jako całości, może być racjonalnie uznana za wpływającą na decyzje gospodarcze użytkowników podejmowane na podstawie sprawozdania finansowego, to biegły rewident wyznacza również odpowiedni poziom lub poziomy istotności dla tych określonych grup transakcji, sald kont lub ujawnień (KSB 320).

Ponadto biegły rewident wyznacza istotność wykonawczą³² w celu oszacowania ryzyk istotnego zniekształcenia oraz ustalenia rodzaju, rozłożenia w czasie i zakresu dalszych procedur badania. Biegły rewident weryfikuje istotność dla sprawozdania finansowego jako całości (oraz, gdy ma to zastosowanie, poziom lub poziomy istotności dla określonych grup transakcji, sald kont lub ujawnień), w przypadku uzyskania podczas badania informacji, które spowodowałyby wyznaczenie przez niego na początku innej kwoty (lub kwot). W przypadku podjęcia błędnej decyzji zdaniem rewidenta w odniesieniu do poziomu istotności, może on dokonać zmian istotności wykonawczej (KSB 320).

Nieodłączną i jednocześnie kluczową kwestią, pojawiającą się w czasie przeprowadzania badania sprawozdania finansowego jest potwierdzenie przez biegłego rewidenta zasady kontynuacji działalności jednostki, która stanowi jeden z kluczowych postulatów w rachunkowości. Zasada ta oznacza, iż jednostka, której sprawozdanie finansowe podlega badaniu

³² W świetle standardu KSB 320, istotność wykonawcza oznacza wyznaczoną przez biegłego rewidenta kwotę lub kwoty, niższe od istotności wyznaczonej dla sprawozdania finansowego jako całości, służące ograniczeniu do odpowiednio niskiego poziomu prawdopodobieństwa, stanu w którym łącznie, nieskorygowane i niewykryte zniekształcenia przekroczą istotność wyznaczoną dla sprawozdania finansowego jako całości. Jeśli ma to zastosowanie, istotność wykonawcza dotyczy również kwoty lub kwot wyznaczonych przez biegłego rewidenta poniżej poziomu lub poziomów istotności określonych grup transakcji, sald kont lub ujawnień.

będzie kontynuowała działalność w dającej się przewidzieć przyszłości³³. Wymieniona reguła nie ma przykładowo zastosowania, jeżeli kierownik jednostki zamierza ją zlikwidować lub też zaniechać prowadzenia działalności gospodarczej. Gdy zastosowanie zasady kontynuacji działalności jest właściwe, aktywa i zobowiązania są wykazywane przy założeniu, że jednostka będzie mogła uzyskać korzyści ekonomiczne z aktywów i wypełnić zobowiązania w toku normalnej działalności (Por. KSB 570Z par. 2). Zatem przyjęcie założenia kontynuacji działalności wymaga rozpatrzenia następujących kwestii (Gos, Hońko, 2013, s. 136):

- dający się przewidzieć okres, nie krótszy niż jeden rok licząc od dnia bilansowego,
- brak zamiaru kierownictwa lub przymusu postawienia jednostki w stan likwidacji lub upadłości,
- brak istotnego zmniejszenia zakresu działalności gospodarczej jednostki.

Przeprowadzając badanie, biegły rewident jest odpowiedzialny za uzyskanie wystarczających i odpowiednich dowodów badania dotyczących zasadności przyjęcia przez kierownika jednostki zasady kontynuacji działalności przy sporządzaniu i prezentacji sprawozdania finansowego oraz za stwierdzenie, w oparciu o zebrane dowody badania, czy istnieje znacząca niepewność, co do zdolności jednostki do kontynuacji działalności (Por. KSB 570Z par. 10). Procedury oceny ryzyka pomagają biegłemu rewidentowi w ustaleniu czy przyjęcie przez kierownictwo założenia kontynuacji działalności może być istotnym zagadnieniem oraz w ustaleniu jego wpływu na planowanie badania. Procedury te pozwalają również na przeprowadzenie w odpowiednim czasie rozmów z kierownictwem, w tym na temat planów kierownictwa i sposobów rozwiązania wszelkich rozpoznanych zagadnień dotyczących kontynuacji działalności (Poradnik MSB. Procedury, ss. 60–61). Przy ocenie kontynuacji działania jednostki należy rozważyć, m. in. następujące kwestie (Por. KSB 570Z):

- w obszarze finansowym: niekorzystnie kształtujące się wskaźniki finansowe, termin wymagalności kredytów, ujemne przepływy finansowe, istotne straty operacyjne, zaległość w wypłatach dywidend lub ich niedokonywanie, itp.;
- w obszarze operacyjnym: zmiana kierownictwa, odejście kluczowego personelu, utrata znaczącego klienta lub dostawcy, niedobór ważnych surowców, itp.;
- nieprzestrzeganie wymogów ustawowych;
- toczące się istotne postępowania sądowe i administracyjne.

Audytor podczas prowadzonego badania weryfikuje przedmiotowy aspekt, a odniesienie do tej kwestii umieszcza w jednej z części sprawozdania z badania sprawozdania finansowego.

³³ Zgodnie z ustawą o rachunkowości „dająca się przewidzieć przyszłość” to okres co najmniej roku od dnia bilansowego. A. Hołda zaznacza, iż realizacja zasady kontynuacji działalności w tym ujęciu może oznaczać, że jednostka funkcjonuje przez okres dostatecznie długi pozwalający jej wywiązać się z istniejących zobowiązań (Hołda, 2005, s. 114 za Głębocka 2016, s. 69).

3.4. Sprawozdanie z badania i opinia biegłego rewidenta jako produkty końcowe procesu rewizyjnego

W ostatnim czasie zakres, treść i forma sprawozdawczości z wykonanego przez biegłego rewidenta badania sprawozdania finansowego uległy znacznym zmianom. Dotychczas funkcjonujący raport i opinia z badania, jako finalne produkty czynności rewizyjnych zastąpiono sprawozdaniem z badania. Z kolei wydawana przez biegłego opinia stała się jedną z części sprawozdania. Sprawozdanie z badania (tak jak dotychczas raport) sporządza biegły rewident, w formie pisemnej oraz formułuje jego treść w jasny i jednoznaczny sposób. Oznacza to, iż sprawozdanie jest zrozumiałe dla odbiorców informacji rewizyjnej i nie wymaga interpretowania danych w nim zawartych ani dodatkowych, ustnych wyjaśnień.

Ewolucja przepisów dotyczących raportowania rewizyjnego była wynikiem rosnących wymogów otoczenia w stosunku do firm audytorskich i biegłych rewidentów, tym bardziej, iż zaufanie to zostało wyraźnie nadwyżężone przez światowy kryzys finansowy w 2008r. Szerokie grono interesariuszy zaczęło domagać się od firm audytorskich pełniejszej informacji sprawozdawczej oraz ciągłego podnoszenia jakości badań. Największy wpływ w tym zakresie mieli bezpośredni użytkownicy sprawozdań finansowych, m.in. inwestorzy, właściciele, kredytodawcy, leasingodawcy, organy podatkowe i nadzoru. Było to także bezpośrednią przyczyną wprowadzenia istotnych zmian w prawodawstwie unijnym, a w następstwie także polskich regulacjach prawnych. Proces ten nazwano Reformą Audytu mającą, m.in. na celu poprawę jakości ustawowego badania sprawozdań finansowych, wzmocnienie niezależności biegłego rewidenta oraz nadzoru publicznego nad nimi i firmami audytorskimi³⁴.

Sprawozdanie z badania jest sporządzane w oparciu o akta badania zgromadzone i opracowane przez kluczowego biegłego rewidenta w toku prowadzonych czynności. Takie działanie umożliwia biegłemu rewidentowi, który nie bierze udziału w badaniu przesłanie jego przebiegu i znalezienie uzasadnienia dla wyrażonej opinii na temat badanego sprawozdania finansowego (Por. Ustawa o biegłych rewidentach...2017, art. 84).

Zgodnie z treścią artykułu 83 ust. 1 ustawy o biegłych rewidentach... (2017), sprawozdanie z badania powinno zawierać następujące elementy:

- nazwę i siedzibę firmy audytorskiej, która przeprowadziła badanie;
- nazwę jednostki, której sprawozdanie finansowe podlegało badaniu;
- wskazanie sprawozdania finansowego badanej jednostki, które było przedmiotem badania;
- wskazanie dnia bilansowego sprawozdania finansowego oraz okresów objętych sprawozdaniem finansowym podlegającym badaniu;
- wskazanie zasad rachunkowości i sprawozdawczości finansowej zastosowanych przy sporządzeniu sprawozdania finansowego podlegającego badaniu;
- opis zakresu badania, w tym wskazanie standardów badania, według których przeprowadzono badanie;

³⁴ Zmiany w opinii biegłego rewidenta: Por. <https://www.financecontrolling.pl/o-tym-sie-mowi/zmiany-w-opinii-bieglego-rewidenta-z-badania-sprawozdania-finansowego> (dostęp: 27.08.2020 r.).

- imię i nazwisko biegłego rewidenta, podpisującego sprawozdanie z badania oraz jego numer w rejestrze;
- opinię biegłego rewidenta o tym, czy sprawozdanie finansowe przedstawia rzetelny i jasny obraz sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego badanej jednostki zgodnie z mającymi zastosowanie przepisami dotyczącymi rachunkowości i sprawozdawczości finansowej, a także przyjętymi zasadami (polityką) rachunkowości;

Porównując wymienione elementy, które powinno zawierać sprawozdanie z badania z poprzednim stanem prawnym w zakresie treści raportu, zauważa się kilka istotnych zmian w sposobie ujmowania poszczególnych kwestii. Przykładową strukturę nowego sprawozdania z badania uwzględniającą obligatoryjne elementy zamieszczono w tabeli 16.

Tabela 16.

Struktura sprawozdania z badania przeprowadzonego przez biegłego rewidenta

Lp.	Nazwa	Wyszczególnienie
1	Tytuł dokumentu	Sprawozdanie niezależnego biegłego rewidenta z badania
2	Adresaci sprawozdania	Walne Zgromadzenie i Rada Nadzorcza Spółki X
3	Wydana opinia przez biegłego	Opinia może przyjąć formę opinii bez zastrzeżeń, z zastrzeżeniem lub opinii negatywnej. W punkcie tym ujmuje się także uzasadnienie wydanej opinii.
4	Podstawa wydanej opinii	<p>Punktem odniesienia do wydania opinii są przede wszystkim:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Krajowe Standardy Badania w brzmieniu Międzynarodowych Standardów Badania przyjęte uchwałą nr 3430/52a/2019 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 21 marca 2019 r. w sprawie krajowych standardów badania oraz innych dokumentów (z późn. zm.), – ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym oraz Rozporządzenie UE nr 537/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie szczegółowych wymogów dotyczących ustawowych badań sprawozdań finansowych jednostek interesu publicznego. <p>Należy także wyrazić niezależność audytorów od podmiotu, którego sprawozdanie podlega badaniu zgodnie z Kodeksem etyki zawodowych księgowych Międzynarodowej Federacji Księgowych („Kodeks IFAC”)</p>
5	Weryfikacja i ocena kontynuacji działania	Biegły rewident weryfikuje możliwość kontynuacji działania przez podmiot i odnosi się do tej kwestii
6	Kluczowe sprawy badania	Dotyczy spraw, które według zawodowego osądu audytora były najbardziej znaczące podczas badania sprawozdania finansowego za bieżący okres sprawozdawczy. Obejmują one najbardziej znaczące ocenione rodzaje ryzyka istotnego zniekształcenia, w tym ocenione rodzaje ryzyka istotnego zniekształcenia spowodowanego oszustwem.

Lp.	Nazwa	Wyszczególnienie
7	Odpowiedzialność Zarządu i Rady Nadzorczej za sprawozdanie finansowe (może to być również inny organ, który jest odpowiedzialny w danym podmiocie za sprawozdanie finansowe)	Wskazanie odpowiedzialności Zarządu i Rady Nadzorczej za sprawozdanie finansowe, m. in. za prawidłowość jego sporządzenia na podstawie prawidłowo prowadzonych ksiąg rachunkowych, ocenę kontynuacji działania jednostki, zapewnienie spełnienia wymagań przez sprawozdanie przewidzianych Ustawą o rachunkowości
8	Odpowiedzialność biegłego za badanie sprawozdania finansowego	<p>Biegły powinien:</p> <ul style="list-style-type: none"> – zapewnić o uzyskaniu przez niego racjonalnej pewności czy sprawozdanie finansowe jako całość nie zawiera istotnego zniekształcenia spowodowanego oszustwem lub błędem, – wydać sprawozdanie z badania zawierające opinię, – stosować zawodowy osąd i zachować zawodowy sceptycyzm, – zidentyfikować i ocenić ryzyko istotnego zniekształcenia sprawozdania finansowego spowodowanego oszustwem lub błędem, – uzyskać zrozumienie kontroli wewnętrznej stosownej dla badania w celu zaprojektowania procedur badania, które są odpowiednie w danych okolicznościach, ale nie w celu wyrażenia opinii na temat skuteczności kontroli wewnętrznej podmiotu, – ocenić odpowiedniość zastosowanych zasad (polityki) rachunkowości oraz zasadność szacunków księgowych oraz powiązanych ujawnień dokonanych przez Zarząd, – wyciągnąć wniosek na temat odpowiedniości zastosowania przez Zarząd zasady kontynuacji działalności jako podstawy rachunkowości, – ocenić ogólną prezentację, strukturę i zawartość sprawozdania finansowego, w tym ujawnienia, – ocenić sprawozdanie finansowe pod kątem ujęcia transakcji i zdarzeń w sposób zapewniający rzetelną prezentację. <p>Biegły przekazuje Radzie Nadzorczej najbardziej znaczące sprawy zidentyfikowane podczas badania sprawozdania finansowego za bieżący okres sprawozdawczy.</p>
9	Inne informacje, w tym sprawozdanie z działalności	<p>Na inne informacje składa się sprawozdanie z działalności podmiotu za dany rok obrotowy wraz z oświadczeniem o stosowaniu ładu korporacyjnego i oświadczeniem na temat informacji niefinansowych.</p> <p>Ta część powinna zawierać:</p> <ul style="list-style-type: none"> – odniesienie do odpowiedzialności Zarządu i Rady Nadzorczej, – odniesienie do odpowiedzialności biegłego rewidenta, – opinię o sprawozdaniu z działalności, – opinię o oświadczeniu o stosowaniu ładu korporacyjnego, – informacja na temat informacji niefinansowych.

Lp.	Nazwa	Wyszczególnienie
		Ponadto w sprawozdaniu z badania powinno być umieszczone odniesienie do wyboru firmy audytorskiej, która przeprowadziła badanie.
		Informacje, kto był w badaniu kluczowym biegłym rewidentem i jego podpis. Miejscowość oraz data sporządzenia sprawozdania z badania.

Zródło: opracowanie własne na podstawie Sprawozdanie z badania rocznego sprawozdania (przykład 2): www.pibr.org.pl (dostęp: 20.09.2020 r.).

Wyrażną zmianą w sprawozdawczości rewizji jest zamieszczenie w jednym z akapitów sprawozdania z badania opinii biegłego rewidenta w zakresie zgodności badanego sprawozdania co do formy i treści z przepisami prawa, statutem lub umową. Wydana opinia wskazuje także na zgodność sporządzenia sprawozdania z działalnością z przepisami oraz informacjami zawartymi w rocznym sprawozdaniu finansowym.

Zawartość sprawozdania z badania rewizyjnego obejmuje również:

- oświadczenie o tym, czy w świetle wiedzy o jednostce i jej otoczeniu uzyskanej podczas badania stwierdzono istotne zniekształcenia w sprawozdaniu z działalności oraz wskazanie, na czym ono polega;
- opinię na temat ewentualnego obowiązku złożenia oświadczenia o stosowaniu ładu korporacyjnego i zawarcia w nim informacji wymaganych zgodnie z zakresem określonym w przewidzianych w tym zakresie przepisach wykonawczych
- objaśnienia, w których biegły rewident odnosi się do spraw, na które zwrócił uwagę podczas badania, które nie powodują wydania opinii z zastrzeżeniami;
- oświadczenie biegłego rewidenta o przypadkach istotnej niepewności w odniesieniu do zdarzeń lub uwarunkowań, które mogą rodzić zasadnicze wątpliwości, co do zdolności jednostki do kontynuowania działalności;
- stwierdzenie, że zakres badania nie obejmuje zapewnienia, co do przyszłej rentowności badanej jednostki ani efektywności lub skuteczności prowadzenia spraw jednostki przez jej zarząd lub inny organ zarządzający obecnie lub w przyszłości;
- informację dotyczącą sporządzenia przez jednostkę oświadczenia na temat informacji niefinansowych,
- inne elementy, które biegły rewident uzna za konieczne;
- podpis biegłego rewidenta i datę sporządzenia sprawozdania z badania.

Wymienione elementy sprawozdania z badania są obligatoryjne, wskazane przez przepisy ustawy o biegłych rewidentach, firmach audytorskich i nadzorze publicznym. Kluczową kwestią jest ujęcie w sprawozdaniu oceny badanego sprawozdania finansowego, jak również przedstawienie opinii na temat przedmiotu badania na podstawie oceny wniosków wyciągniętych z uzyskanych dowodów badania.

Zdaniem W. Gackowskiej (2010), opinię można określić jako kompletny, niezależny, bezstronny, jasny, poufny i rzetelny wyraz stanowiska biegłego rewidenta o wiarygodności i rzetelności zbadanego sprawozdania finansowego za dany okres sprawozdawczy (...). Musi ona uwzględniać wymogi zawarte w ustawie o rachunkowości, ustawie o biegłych rewiden-

tach oraz w Krajowych Standardach Badania (Por. Gackowska 2010, s. 78). Opinię należy wyrazić pisemnie, w jasny sposób, zrozumiały dla odbiorcy.

Jak wcześniej wspomniano, opinia jest częścią sprawozdania z badania, będącego efektem prac rewizyjnych, prowadzonych przez biegłego rewidenta. Może ona przyjąć jedną z trzech form (Ustawa o biegłych rewidentach..., 2017, art. 83 ust. 5):

- opinii bez zastrzeżeń,
- opinii z zastrzeżeniami,
- opinii negatywnej.

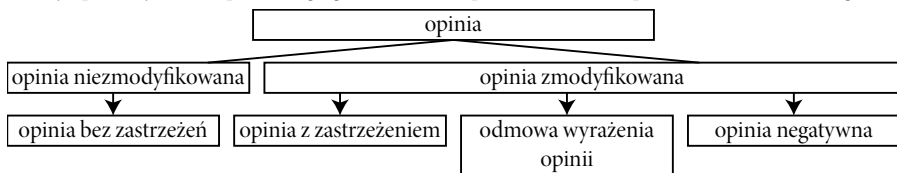
Jeżeli biegły rewident dochodzi do wniosku, że sprawozdanie finansowe zostało sporządzone, we wszystkich istotnych aspektach, zgodnie z mającymi zastosowanie ramowymi założeniami sprawozdawczości finansowej wydaje tzw. opinię niezmodyfikowaną, co oznacza, że nie ma on zastrzeżeń do formy, treści czy też zawartości informacyjnej sprawozdania. Konsekwencją takiego stanowiska jest użycie w przedstawionej opinii jednego z następujących sformułowań (KSB, 700):

- naszym zdaniem, załączone sprawozdanie finansowe przedstawia rzetelnie, we wszystkich istotnych aspektach, (...) zgodnie z (mające zastosowanie ramowe założenia sprawozdawczości finansowej), lub
- naszym zdaniem, załączone sprawozdanie finansowe przedstawia rzetelny i jasny obraz (...) zgodnie z (mające zastosowanie ramowe założenia sprawozdawczości finansowej).

Jeżeli natomiast biegły rewident dochodzi do wniosku, że na podstawie uzyskanych dowodów badania, sprawozdanie finansowe jako całość zawiera istotne zniekształcenia, lub też nie jest on w stanie uzyskać wystarczających i odpowiednich dowodów badania aby dojść do wniosku, że sprawozdanie finansowe jako całość nie zawiera istotnych zniekształceń, modyfikuje on opinię w sprawozdaniu biegłego rewidenta zgodnie ze zmienionym Krajowym Standardem Badania 705 (Z). Standard ten ustanawia trzy następujące rodzaje opinii zmodyfikowanych, którą może wydać biegły rewident: opinię z zastrzeżeniem, opinię negatywną oraz odmowę wyrażenia opinii. Wszystkie formy, które może przybrać opinia wydawana przez biegłego rewidenta zilustrowano rysunkiem 3.

Rysunek 3.

Formy opinii wydawane przez biegłego rewidenta w procesie badania sprawozdania finansowego

Źródło: opracowanie własne na podstawie: (Ustawa o biegłych rewidentach..., 2017).

Podjęcie decyzji odnośnie wyboru opinii zmodyfikowanej powinno opierać się przede wszystkim na dwóch czynnikach (Por. KSB 705Z, par.2):

- rodzaju sprawy powodującej modyfikację, co podparte jest koniecznością uzyskania odpowiedzi na pytanie: Czy sprawozdanie finansowe jest istotnie zniekształcone? (w przy-

padku istnienia zniekształcenia) lub może być istotnie zniekształcone (w przypadku braku możliwości uzyskania wystarczających i odpowiednich dowodów badania),

- osądu biegłego rewidenta na temat rozległości wpływu lub możliwego wpływu sprawy na sprawozdanie finansowe.

Krajowy Standard Badania 705(Z) par. 6 wskazuje, że następujące okoliczności powodują modyfikację opinii przez biegłego rewidenta:

- na podstawie uzyskanych dowodów badania biegły rewident wyciąga wniosek, że sprawozdanie finansowe jako całość zawiera istotne zniekształcenia lub
- biegły rewident nie jest w stanie uzyskać wystarczających i odpowiednich dowodów badania, aby wyciągnąć wniosek, że sprawozdanie finansowe jako całość nie zawiera istotnego zniekształcenia.

W celu ustalenia rodzaju zmodyfikowanej opinii, która będzie odpowiednia w danym badaniu, biegły rewident powinien uwzględnić określone okoliczności. Dane w tym zakresie zamieszczono w tabeli 17.

Tabela 17.

Okoliczności uwzględniane przez biegłego rewidenta przy wyborze rodzaju opinii zmodyfikowanej

Rodzaj sprawy powodującej modyfikację	Osąd biegłego rewidenta na temat rozległości wpływu lub możliwego wpływu na sprawozdanie finansowe	
	Istotny, ale nie rozległy	Istotny i rozległy*
Biegły rewident stwierdza, że sprawozdanie finansowe jest istotnie zniekształcone	Opinia z zastrzeżeniem	Opinia negatywna
Biegły rewident nie ma możliwości uzyskania wystarczających i odpowiednich dowodów badania	Opinia z zastrzeżeniem	Odmowa wyrażenia opinii

* W rozumieniu Krajowego Standardu Badania 705 (Z) Pojęcie „rozległy” używane jest w kontekście zniekształceń, w celu opisanego wpływu na sprawozdanie finansowe zniekształceń lub możliwego wpływu na sprawozdanie finansowe ewentualnych zniekształceń, które nie zostały wykryte ze względu na brak możliwości uzyskania wystarczających i odpowiednich dowodów badania. Rozległy wpływ na sprawozdanie finansowe to taki, który według osądu biegłego rewidenta: a) nie jest ograniczony do konkretnych elementów, kont lub pozycji sprawozdania finansowego, b) jeżeli jednak jest ograniczony, to obejmuje lub mógłby obejmować znaczną część sprawozdania finansowego lub c) w odniesieniu do ujawnień jest fundamentalny dla zrozumienia sprawozdania finansowego przez użytkowników.

Źródło: Zastosowanie i inne materiały objaśniające do Standardu 705 (Z)³⁵.

Jak wcześniej wskazano, modyfikacja w zakresie opinii będzie prowadzić do wydania opinii z zastrzeżeniem, opinii negatywnej lub też biegły wyrazi odmowę jej wydania. Pierwsza sytuacja (wydanie opinii z zastrzeżeniem) ma miejsce w przypadku, gdy biegły rewident uzyskawszy wystarczające i odpowiednie dowody badania wyciąga wniosek, że zniekształ-

³⁵ Zobacz również Alert Komisji ds. Standaryzacji Usług świadczonych przez biegłych rewidentów, Krajowy Standard Badania 705 (Z), Modyfikacje opinii w sprawozdaniu niezależnego biegłego rewidenta: https://www.pibr.org.pl/static/items/alerts/PIBR-alert_nr_39.pdf (dostęp: 31.08.2020 r.).

czenia pojedynczo lub łącznie są istotne, ale nie rozległe w odniesieniu do sprawozdania finansowego. Inną sytuacją, która jest przesłanką do wyrażenia tego rodzaju opinii jest brak uzyskania przez biegłego rewidenta możliwości uzyskania wystarczających i odpowiednich dowodów badania, które stanowiłyby podstawę opinii, ale biegły rewident wyciąga wniosek, że możliwy wpływ na sprawozdanie finansowe ewentualnych niewykrytych zniekształceń mógłby być istotny, ale nie rozległy (Por. KSB 705 Z par. 7).

Z kolei wyrażenie przez biegłego rewidenta opinii negatywnej jest związane z uzyskaniem przez niego wystarczających i odpowiednich dowodów badania, aby wyciągnąć wniosek, że zniekształcenia pojedynczo lub łącznie są zarówno istotne, jak i rozległe w odniesieniu do sprawozdania finansowego (Por. KSB 705 Z par. 8).

Proces badania sprawozdania finansowego może w pewnych okolicznościach zakończyć się odmową wydania opinii. Ma to miejsce w sytuacji, gdy biegły rewident nie jest w stanie uzyskać wystarczających i odpowiednich dowodów badania, które stanowiłyby podstawę opinii, a wyciąga wniosek, że możliwy wpływ na sprawozdanie finansowe ewentualnych niewykrytych zniekształceń mógłby być zarówno istotny jak i rozległy. Odmowa wyrażenia opinii ma miejsce w niezwykle rzadkich okolicznościach dotyczących wielu niepewności, kiedy biegły rewident wyciąga wniosek, że pomimo uzyskania wystarczających i odpowiednich dowodów badania odnośnie każdej poszczególnej niepewności, nie jest możliwe, aby sformułować opinię na temat sprawozdania finansowego ze względu na potencjalne wzajemne oddziaływanie niepewności i ich możliwy skumulowany wpływ na sprawozdanie finansowe (Por. KSB 705 Z par. 9 i 10).

Należy także podkreślić, iż w przypadku wydania przez biegłego rewidenta opinii zmodyfikowanej, forma i treść sprawozdania musi zostać odpowiednio dostosowana do wytycznych zawartych zarówno w ustawie o biegłych rewidentach, jak i standardach. Ponadto z uwagi na wykorzystanie opinii przez szerokie grono interesariuszy jako podstawy do podejmowania decyzji, ważne jest, aby opiniujący akapit sprawozdania z badania zawierał określone elementy, które ułatwią odbiór treści jej odbiorcom. Do kluczowych w tym zakresie należy zaliczyć (Brzeska, 2016, ss. 219–220):

- kompletność i istotność zawartych informacji,
- odpowiednią formę opinii,
- poprawność językową oraz zwięzłe, zrozumiałe i wyważone sformułowania użyte w opinii,
- odpowiednią szatę graficzną,
- przejrzystość opinii z przeprowadzonego badania dla jej użytkowników.

Reasumując należy stwierdzić, iż dokonane zmiany w zakresie sprawozdawczości z badania były w dużej mierze implikowane domaganiem się użytkowników sprawozdań od firm audytorskich pełniejszych informacji w zakresie zawartości badanych sprawozdań. Wprowadzone nowe regulacje miały być wyrazem podnoszenia jakości usług prowadzonych przez biegłych rewidentów, a także wzmocnieniem ich niezależności. Jedną z najbardziej zauważalnych zmian jest zastąpienie dwóch występujących dotychczas oddzielnych dokumentów: opinii i raportu z badania, jednym — tzw. sprawozdaniem z badania. Zgodnie z bieżącymi przepisami sprawozdanie z badania powinno być przede wszystkim jasne

i jednoznaczne. Porównując z poprzednim stanem przepisów, nastąpiło kilka zmian w sposobie ujmowania poszczególnych kwestii, m. in. w zakresie sprawozdania z działalności czy też ładu korporacyjnego³⁶. Jak słusznie stwierdza M. Kutera (2018, s. 292) „nowy styl raportowania będzie wymuszał na biegłych pełne wdrożenie procedur badania opartych na szacowaniu ryzyka i projekcji skutecznych procedur weryfikacji jego poziomu. Wydaje się również, że mimo wdrożenia obowiązku przygotowywania wyłącznie jednego dokumentu skierowanego do inwestorów (a nie jak dotychczas dwóch) wcale nie będzie łatwiej go sporządzić. Wnioski z audytu i sposób ich prezentacji będą musiały mieć solidne podstawy merytoryczne”.

3.5. Jakość zawartości informacyjnej sprawozdań finansowych a ich zewnętrzne potwierdzenie

We współczesnej gospodarce informacja finansowa stała się jednym z podstawowych instrumentów wykorzystywanych przez szerokie grono interesariuszy do podejmowania, m. in. decyzji inwestycyjnych. Taki przebieg rodzi konieczność, aby informacje przedstawiane w sprawozdaniu były wiarygodne, a ich jakość wspomagała proces decyzyjny bez negatywnego wpływu na jego efekty. Podstawowym źródłem informacji dla uczestników rynku są sprawozdania finansowe, sporządzane przez podmioty gospodarcze w oparciu o prowadzoną ewidencję księgową, w której rejestruje się i przetwarza dane rachunkowe. Dotyczą one zdarzeń gospodarczych występujących w danej jednostce w ciągu okresu sprawozdawczego (Por. Artwienwicz i inni, 2020, s. 46). Z tego powodu jakość informacji sprawozdawczej ma tak duże znaczenie dla interesariuszy.

Pojęcie jakości informacji ma kierunek wielowymiarowy. Ponadto nie zostało ono wprost zdefiniowane w odniesieniu do informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych. W ustawie o rachunkowości odniesiono się pośrednio do tej kwestii wskazując, iż „jednostki obowiązane są stosować przyjęte zasady (politykę) rachunkowości, rzetelnie i jasno przedstawiając sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy” (Ustawa o rachunkowości, 1994, art. 4). Podstawowe ramy jakościowe dla informacji sprawozdawczej stanowią Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (2018), opracowane przez Radę Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości — IASB (*International Accounting Standards Board*). Zgodnie z ich treścią istnieje konieczność rzetelnego przedstawienia w sprawozdaniu sytuacji finansowej, efektywności finansowej i przepływów pieniężnych jednostki. W celu spełnienia powyższego należy wiernie odzwierciedlić efekty zaistniałych w jednostce transakcji i zdarzeń gospodarczych.

Warunkiem właściwego wypełniania przez sprawozdawców finansową nałożonych na nią funkcji jest to, aby informacje w niej zawarte były prezentowane w sposób uporządkowany, rzetelny i użyteczny. Podkreślono to już w Kodeksie handlowym z 1934 r. (art. 244–253 i art. 418–430), formułując pojęcie „prawidłowej rachunkowości” (Kamiński, 2015, s. 32).

³⁶ Zmiany w opinii biegłego rewidenta z badania sprawozdania finansowego: Por. <https://www.financecontrolling.pl/o-tym-sie-mowi/zmiany-w-opinii-bieglego-rewidenta-z-badania-sprawozdania-finansowego> (dostęp: 18.09.2020 r.).

Kluczowe zasady przy sporządzaniu sprawozdań ujęto w „Założeniach koncepcyjnych sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych”. Określają one między innymi sposób prezentacji danych finansowych, metody wyceny poszczególnych składników aktywów i pasywów, zakres informacji, który ma być ujawniony w sprawozdaniu finansowym, sposób prezentacji sprawozdania z przepływów środków pieniężnych, a także metody prezentacji majątku trwałego jednostki (Artwienwicz i inni, 2020, s. 49).

Do jakości sprawozdań finansowych i informacji w nich zawartych odniesiono się w MSR 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych”. Zgodnie z jego treścią „Sprawozdanie finansowe rzetelnie przedstawia sytuację finansową, efektywność finansową i przepływy pieniężne jednostki. Rzetelna prezentacja wymaga wiernego odzwierciedlenia efektów transakcji, innych zdarzeń i warunków, zgodnie z definicjami i warunkami ujmowania aktywów, zobowiązań, przychodów i kosztów przedstawionymi w Założeniach koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej” (Założenia koncepcyjne prezentacji i sporządzania sprawozdań, 2018).

Do głównych cech jakościowych sprawozdań finansowych wskazanych w Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej zaliczono przydatność oraz wiernie odzwierciedlenie. Wymienione cechy wzbogacają: sprawdzalność, porównywalność, terminowość i zrozumiałość.

Wskazane cechy jakościowe informacji finansowych powinny wynikać bezpośrednio z fundamentalnych zasad rachunkowości. Przydatność informacji przejawia się faktem, iż może ona wpłynąć na zmianę decyzji podejmowanych przez użytkowników. Nie pozostawia zatem wątpliwości fakt, że cechę tę należy rozpatrywać subiektywnie, z punktu widzenia konkretnego odbiorcy, czy grupy odbiorców. Trudno bowiem ocenić przydatność informacji skierowanej do wielu odbiorców (Rówińska, 2016, s. 517 i 519). Z kolei wierność odzwierciedlenia transakcji i innych zdarzeń jest związana z koniecznością dokonywania ich prawidłowej identyfikacji, wyceny oraz prezentacji. Cecha ta wymaga, aby były one identyfikowane, wyceniane i prezentowane zgodnie z zasadą przewagi treści nad formą. Oznacza to, że wszystkie transakcje należy ewidencjonować i prezentować zgodnie z ich treścią ekonomiczną i rzeczywistością (Kozłowska, 2018, s. 250). Ponadto, jak wcześniej wspomniano, w założeniach koncepcyjnych wymieniono cechy jakościowe uzupełniające: sprawdzalność, porównywalność, terminowość i zrozumiałość, które są dopełnieniem cech głównych.

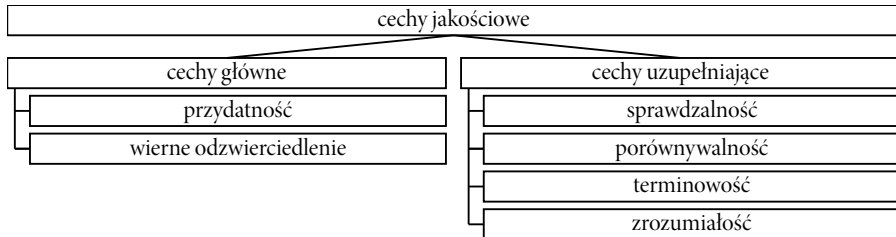
Sprawdzalność pozwala na weryfikację kwoty lub innych parametrów dzięki obserwacji. Porównywalność z kolei oznacza, że dane finansowe danego podmiotu mogą być porównywane zarówno pomiędzy okresami sprawozdawczymi, jak i z danymi pochodzącymi ze sprawozdań innych podmiotów. Terminowość to podanie informacji w czasie umożliwiającym podjęcie decyzji przez użytkownika, zaś zrozumiałość należy interpretować jako jasność i zwięzłość informacji (Bauer, 2018, s. 36). Syntetyczne zestawienie cech jakościowych sprawozdań finansowych zaprezentowano na rysunku 4.

Wszystkie wymienione cechy jakościowe sprawozdań finansowych są kategorią tak ważną w rachunkowości, iż Założenia Koncepcyjne MSSF (Założenia koncepcyjne, 2018) wskazują ich zapewnienie jako warunek konieczny uznania informacji za użyteczną, która rozpatrywana jest w kontekście zapewnienia podstaw do podejmowania decyzji na temat

danego przedsiębiorstwa przez obecnych i potencjalnych inwestorów, kredytodawców i innych wierzycieli (Bauer, 2018, s. 29).

Rysunek 4.

Zestawienie cech jakościowych sprawozdań finansowych

Zródło: opracowanie własne na podstawie: Założenia koncepcyjne prezentacji i sporządzania sprawozdań MSSF, 2018.

Z uwagi na ścisły związek i konieczność integracji procesu sprawozdawczości i analizy sprawozdań finansowych, koniecznym staje się zwrócenie uwagi biegłego rewidenta nie tylko na prawidłowość ujęcia poszczególnych informacji w sprawozdaniu, ale również na ich jakość. Cechy jakościowe informacji wypływają z systemu rachunkowości (...) należy rozumieć je jako jego właściwości, które sprawiają, że informacje w nim zawarte są użyteczne dla użytkowników sprawozdań (Por. Micherda, Szulc, 2016, s. 189). Z uwagi na przeznaczenie treści sprawozdania dla interesariuszy w celu podejmowania decyzji, wydaje się, iż koniecznością weryfikacji informacji pod kątem spełnienia cech jakościowych.

Jakość stanowi jednak pojęcie wielowymiarowe, które można rozpatrywać pod kątem różnych kryteriów. Przykładowo Błażyńska (2015) rozgranicza jakość bezwzględną, rozumianą jako „wrodzona doskonałość”, jakość odnoszącą się do: produktów (ich specyficznych atrybutów), jakość wytwarzania (specyfika projektu), jakość użytkowników (w rozumieniu subiektywnej oceny użyteczności) oraz jakość wartości (stopień doskonałości) (Błażyńska, 2015, s. 11).

A. Kozłowska (2018, s. 249) stawia słuszne pytanie: Jakie cechy musi zatem posiadać informacja sprawozdawcza, by można było zdecydować, iż jest ona użyteczna? Przyjmując pojęcie jakości informacji zawartych w sprawozdaniu jako obiekt oceny przez biegłego rewidenta za kryterium należałoby przyjąć właśnie ich użyteczność informacyjną czyli przydatność w wykorzystaniu przez interesariuszy. Katalog atrybutów jakości informacji jest w tym kontekście bardzo szeroki, jednak w aspekcie oceny dokonywanej przez rewidenta pojawia się istotny problem. Ocena przydatności informacji zależy w dużej mierze od indywidualnych potrzeb interesariuszy, co może skutkować w indywidualnych przypadkach odmiennym jej odbiorem. To, co interesariusz uzna za istotne w informacji, jest bowiem uwarunkowane w dużej mierze specyfiką działalności gospodarczej w danym kraju. Na tę specyfikę wpływa zaś szereg rozmaitych czynników: politycznych, gospodarczych, technologicznych czy prawnych. Do tego dochodzą również uwarunkowania społeczne oraz kulturowe (Czerny, 2015, s. 255). Trudnym zatem zadaniem jest dokonanie trafnej oceny jakości informacji sprawozdawczej przez biegłego rewidenta, tym bardziej, iż poddanie oce-

nie wiąże się z koniecznością ustalenia odpowiednich kryteriów, jak również mierników, które są konieczne w tym procesie.

Nie ulega wątpliwości, że im wyższa jest jakość informacji finansowej, tym większe korzyści mogą osiągnąć inwestorzy i inni użytkownicy sprawozdań finansowych. Kluczową kwestią jest zatem dbałość o jakość sprawozdań w aspekcie dostarczania ich odbiorcom dokładnych i rzetelnych informacji o sytuacji majątkowej i finansowej jednostki.

Rozdział 4. Zarządcze aspekty raportowania informacji finansowej

4.1. Rachunkowość jako system informacyjny w przedsiębiorstwie

Rachunkowość stanowi jeden z najważniejszych elementów zintegrowanego systemu informacyjnego przedsiębiorstwa. Do skutecznego zarządzania przedsiębiorstwem niezbędne są bowiem informacje, które zaspokajają potrzeby informacyjne menedżerów i tym samym wspomagają zarządzanie przedsiębiorstwem. Konieczne jest zatem zorganizowanie systemu informacyjnego, zapewniającego dostęp do właściwych danych i informacji o sytuacji wewnątrz przedsiębiorstwa oraz o zmianach w jego otoczeniu.

System informacyjny, jako wyróżniony przestrzennie i uporządkowany czasowo zbiór informacji, ma na celu: pozyskiwanie, gromadzenie, przetwarzanie, magazynowanie i archiwizację danych oraz wyszukiwanie, prezentację i ich przesyłanie. Ze względu na rolę i znaczenie generowanych informacji w usprawnianiu procesów zarządzania przedsiębiorstwem, systemom informacyjnym stawiane są coraz wyższe wymagania.

Złożoność relacji organizacyjno-decyzyjnych i konieczność podejmowania w krótkim czasie wielu decyzji na różnych płaszczyznach: operacyjnej, taktycznej czy strategicznej powodują, że właściwe funkcjonowanie przedsiębiorstwa na coraz bardziej wymagającym rynku uzależnione jest od posiadania odpowiedniego systemu informacyjnego, którego kluczowym elementem jest rachunkowość. Rzeczywistość ekonomiczna ostatnich lat wskazuje, że czynniki takie, jak: globalizacja, niestabilna sytuacja gospodarcza czy wzrost zagrożeń związanych z bezpieczeństwem w biznesie rodzą nowe wyzwania dla rachunkowości. Jednostki gospodarcze napotykały nowe obszary, które wymuszają konieczność stałego poszukiwania narzędzi, aby we właściwy sposób rozpoznawać zachodzące zdarzenia gospodarcze i tym samym skutecznie zarządzać jednostką.

Współczesna rachunkowość nie jest już tylko szczególnym rodzajem ewidencji, lecz przede wszystkim szczególnym źródłem systemu informacji. Celem rachunkowości z jednej strony jest bowiem dostarczanie rzetelnych informacji retrospektywnych, pozwalających

na ocenę i rozliczenie zarządzających kapitałem, z drugiej zaś, dostarczanie informacji do podejmowania racjonalnych decyzji ekonomicznych. Efektywność danych dostarczanych przez rachunkowość uzależniona jest od stopnia jej dostosowania do struktury organizacyjnej przedsiębiorstwa i jego strategii oraz wynikających z nich problemów decyzyjnych.

Samo pojęcie rachunkowości jest trudne do zdefiniowania ze względu na wiele znaczeń tego terminu, jednak coraz większe znaczenie zyskuje pogląd, że rachunkowość jest nauką społeczną, stosowaną, czyli zorientowaną na cel. Rachunkowość, jako nauka stosowana, ma cel praktyczny, jakim jest pomiar przepływów i przyrostu wartości. Pomiar ten dokonywany jest celem ułatwienia podejmowania decyzji i rozliczania ze społecznej i ekonomicznej efektywności. Z analizy przedstawionych funkcji wynika, że podstawowym celem rachunkowości jest dostarczanie informacji. Informacje powinny być dostosowane do odbiorców pod względem treści, czasu i stopnia szczegółowości.

Rachunkowość stanowi system informacyjny służący użytkownikom do podejmowania decyzji gospodarczych i efektywnego zarządzania powierzonym majątkiem. Z punktu widzenia działań, jakie składają się na ten system, można wyróżnić: identyfikację, grupowanie, opis, ewidencję, przetwarzanie i przekazywanie informacji o wynikach działalności przedsiębiorstwa, zmianach w jego majątku i sytuacji finansowej.

Rola, jaką przypisuje się rachunkowości, zmienia się wraz z upływem czasu i zmian zachodzących w gospodarce światowej i w poszczególnych krajach. Globalizacja oraz rozwój zastosowań informatycznych powodują, że rachunkowość przechodzi obecnie dynamiczny rozwój. Oddziaływanie informatyki oraz innych dziedzin związanych z technologiami informacyjnymi umożliwia doskonalenie metod, organizacji, form i technik rachunkowości. Skutkuje to rozszerzeniem zakresu generowanych informacji, dzięki wykorzystaniu wielu nowych modeli, pozwalających na opracowywanie różnorodnych zestawów danych.

Nowoczesne technologie informacyjne mają szczególnie istotny wkład w rozwój rachunkowości zarządczej, powodując, iż znacząco wzrasta grupa jej użytkowników (także zewnętrznych) oraz zakres problemów, rozwiązywanych w jej ramach. Świadczy to o wroście użyteczności i stopnia integracji rachunkowości. Systemy wspomagania decyzji pozwalają bowiem na opracowanie różnych wariantów decyzyjnych i tym samym stanowią sprawne narzędzie, które pozwala na wykorzystanie rachunkowości w zarządzaniu.

W wieloletnim procesie ewolucji rachunkowości, w wyniku zmian i rozwoju w zakresie gospodarki, technologii informacyjnej, rynków kapitałowych, metod zarządzania, poziomu wiedzy i umiejętności menedżerów i pracowników, zwiększyła się nie tylko rola i zakres, ale również funkcje rachunkowości. Współcześnie identyfikuje się wiele różnych ról pełnionych przez rachunkowość, jednak do najczęściej wymienianych funkcji, jakie pełni system rachunkowości, można zaliczyć funkcje: informacyjną, sprawozdawczą, kontrolną, analityczną, dowodową oraz społeczną.

Omówienie funkcji rachunkowości należy poprzedzić określeniem warunków determinujących sprawność zarządzania w celu zapewnienia ich koherencji z jego potrzebami. Zarządzanie powinno zatem cechować się sprawnością, mierzoną najczęściej skutecznością i efektywnością finansową. Skuteczność zarządzania można ocenić na podstawie stopnia realizacji wytyczonych celów, natomiast o efektywności zarządzania świadczy najkorzystniejszy stosunek efektów do nakładów. O sprawności zarządzania będzie zatem decydować

sprawne wykonywanie każdej z jego funkcji. Czynnikiem, który wywiera istotny wpływ na pełnienie funkcji zarządzania, jest informacja, zaś główne jej źródło stanowi system rachunkowości. Ze względu na rolę informacji w sprawnym zarządzaniu, szczególnego znaczenia nabiera problem ich uzyskania w odpowiednich przekrojach, terminach, parametrach użytkowych i stopniu szczegółowości. System rachunkowości, aby dostarczał informacji niezbędnych do sprawnego zarządzania, musi również właściwie realizować swoje funkcje.

Tabela 18.

Podstawowe funkcje pełnione przez system rachunkowości

Rodzaj funkcji	Charakterystyka
Informacyjna	polega na dostarczaniu informacji na potrzeby odbiorców zewnętrznych (m.in. instytucje finansowe, urzędy, inwestorzy), jak i wewnętrznych (właściciele, kierownictwo, pracownicy) niezbędnych do podejmowania racjonalnych decyzji gospodarczych
Sprawozdawcza	polega na grupowaniu i prezentowaniu informacji w sprawozdaniu finansowym lub w innych zestawieniach liczbowych i liczbowo-opisowych zgodnie z wymaganymi przepisami prawa
Kontrolna	ma na celu zabezpieczenie majątku, stworzenie bodźców do poprawy efektywności gospodarowania majątkiem i kapitałami oraz zabezpieczenie płynności przedsiębiorstwa sprowadza się do porównywania efektów podejmowanych działań z opracowanymi planami oraz ustalenia i analizy ewentualnych odchyłeń
Dowodowa	przejawia się w konieczności formalnego i prawnego ujmowania danych w dokumentach, ich archiwizowania i zabezpieczania; dane te mogą być wykorzystywane w przyszłości jako dowody zarówno przez podmioty zewnętrzne jak i komórki wewnętrzne
Analityczna	polega na interpretacji danych liczbowych z wykorzystaniem czynności obrachunkowych i analitycznych
Spoleczna	ma na celu stymulowanie podejmowania działań zwiększających racjonalność gospodarowania majątkiem i kapitałami przedsiębiorstwa oraz uwzględnianie skutków etycznych podejmowanych decyzji

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Jarzębowski (2014, ss. 56–58 za Dobija 2005, ss. 167–168); Kurek i Zielińska (2006, s. 32); Płóciennik-Napierała (2003, s. 43); Jastrzębowski (2012, s. 36); Micherda (2005, s. 16).

Funkcje rachunkowości integrują się i wzajemnie uzupełniają w jednostce gospodarczej. Funkcja informacyjna polega na dostarczaniu informacji o różnym charakterze i w wielu przekrojach dla różnych grup odbiorców: kierownictwa podmiotu gospodarczego, właścicieli, inwestorów, kontrahentów, instytucji publicznoprawnych a także społeczeństwa. Informacje te są podstawą do oceny działalności przedsiębiorstwa oraz podejmowania decyzji pozwalających na efektywne wykorzystywanie zasobów.

Funkcja informacyjna rachunkowości ulegała zmianie wraz z rozwojem gospodarczym organizacji, pozyskiwaniem przez nie zewnętrznych źródeł finansowania oraz pojawieniem się prawnych regulacji rachunkowości w skali globalnej. Wzrosło znaczenie zewnętrznej funkcji informacyjnej rachunkowości, realizowanej za pośrednictwem sprawozdawczości

finansowej, będącej rezultatem prac zarówno rachunkowości finansowej jak i zarządczej. Informacyjna funkcja rachunkowości jest jednocześnie funkcją, która w największym stopniu stwarza sprzyjające warunki do realizacji wszystkich funkcji zarządzania, przez co staje się niezbędnym narzędziem kierownictwa jednostki. Jak podkreśla T. Kiziukiewicz (2017), świadczy to o konieczności doskonalenia rachunkowości w kierunku rozbudowy funkcji informacyjnej, aby mogła sprostać oczekiwaniom praktyki gospodarczej.

Funkcja kontrolna rachunkowości, poza ochroną i zabezpieczeniem mienia przedsiębiorstwa, weryfikuje zgodność przebiegu operacji gospodarczych z przyjętymi celami i normami oraz ocenia działalność przedsiębiorstwa w stosunku do okresów poprzednich czy też innych jednostek o podobnej formule gospodarowania. Pozwala również egzekwować odpowiedzialność, co wpływa mobilizująco zarówno na podejmowanie odpowiednich decyzji jak i właściwe wykonanie działań.

Funkcja analityczna pozwala na pogłębienie analizy przeprowadzonej w toku realizacji funkcji kontrolnej i jednocześnie jest ściśle związana z pozostałymi funkcjami rachunkowości. Dzięki badaniu związków przyczynowo-skutkowych między powstałymi odchyleniami/deformacjami a działaniami, które do tego doprowadziły, umożliwia zapobieganie nieprawidłowościom w przyszłości.

Zakres i znaczenie powyższych funkcji ewoluowały wraz z rozwojem rachunkowości. Ich realizacja przyczynia się do podejmowania działań zwiększających racjonalność gospodarowania majątkiem przedsiębiorstwa oraz uwzględniania moralnych efektów podejmowanych decyzji, co pozytywnie oddziałuje na postrzeganie jednostki przez jej interesariuszy.

Zmianie uległy również wymagania, co do zakresu, treści, szczegółowości i częstotliwości dostarczanych informacji, które najlepiej zaspokajałyby potrzeby informacyjne. Dane dostarczane przez rachunkowość są wykorzystywane m.in. do oceny sytuacji majątkowej i finansowej jednostki gospodarczej, analizowania tej sytuacji w czasie i przestrzeni, prognozowania przyszłości, ustalania założeń gospodarczych (np. inflacji, kursu walutowego, podatków), podejmowania decyzji w obszarze gospodarki składnikami majątku i źródeł finansowania, ale także objaśniania coraz bardziej złożonej rzeczywistości. Oznacza to, że informacje dostarczane przez rachunkowość wykorzystują nie tylko menedżerowie, ale także inwestorzy.

Efektywność rozumiana jako sprawność systemu rachunkowości jest uwarunkowana spełnieniem następujących kryteriów. Po pierwsze, system ten powinien zapewniać informacje o posiadanych zasobach, umożliwiać ich kontrolę oraz efektywne wykorzystanie. Po drugie, powinien być kompatybilny, czyli odpowiadać strukturze organizacyjnej jednostki, potrzebom jej użytkowników w zakresie czynności rutynowych i nierutynowych. Po trzecie, powinien być elastyczny, czyli posiadać możliwość przystosowania się do zmian w organizacji i otoczeniu. Po czwarte, korzyści z wykorzystania tego systemu powinny przewyższać koszty jego stosowania/funkcjonowania (efektywność kosztowa).

Od rachunkowości, jako systemu informacyjnego, wymaga się ponadto, aby dostarczał informacje odznaczające się określonymi cechami jakościowymi, gwarantującymi jego przydatność i użyteczność. O ile polskie prawo bilansowe nie precyzuje, jakie cechy jakościowe powinno mieć sprawozdanie finansowe, tak założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF)

zawierają już takie wytyczne. Zgodnie z założeniami koncepcyjnymi cechy jakościowe sprawozdania finansowego to „właściwości, które sprawiają, że informacje w nich zawarte są użyteczne dla użytkowników”. Sprawozdanie finansowe, aby cechowało się użytecznymi informacjami finansowymi, powinno spełniać dwa kryteria: musi być przydatne oraz wiernie odzwierciedlać sytuację finansową i majątkową podmiotu, czyli ujawniać w sprawozdaniu finansowym jedynie informacje kompletne, neutralne i niezawierające błędów. Przestrzeganie tych cech jakościowych sprawia, że sprawozdanie finansowe w wymiarze *ex post* i pro forma zawiera informacje przydatne nie tylko menedżerom do podejmowania decyzji zarządczych (funkcja prognostyczna), ale również interesariuszom, którzy mogą ocenić efektywność gospodarowania podmiotu (funkcja potwierdzająca).

Współcześnie rachunkowość w zakresie zasad i standardów kształtują dwie światowe instytucje — IASB oraz FASB. Rezultatem ich działań jest stopniowe przechodzenie rachunkowości od reguł (tzw. *rules-based accounting*) do zasad (*principles-based accounting*). Podejście oparte na zasadach, w przeciwieństwie do podejścia opartego na regulach, w którym prawo stanowi, jakie dokładnie należy wybrać w określonej sytuacji rozwiązania spośród kilku możliwych, nie wyznacza konkretnego rozwiązania, lecz dostarcza zbiór możliwych rozwiązań. Zastosowanie podejścia *principles-based accounting* skutkuje zwiększeniem subiektywizmu w rachunkowości i tym samym ogranicza porównywalność sprawozdań finansowych w niektórych obszarach.

Podobne ograniczenia w zakresie porównywalności sprawozdań finansowych daje zastosowanie wartości godziwej, jako miernika wyceny. Ze względu na zbliżenie wartości księgowej do rynkowej, miernik ten zaspokaja głównie potrzeby informacyjne inwestorów, którzy na jego podstawie mogą ocenić zdolność podmiotu do generowania przepływów pieniężnych i podjąć optymalne decyzje inwestycyjne. Dążenie do spełnienia ciągle rosnących oczekiwań interesariuszy w zakresie najbardziej bieżących informacji pochodzących z rachunkowości wywarło wpływ na ich jakość. Wycena składników bilansu w oparciu o szacunki powoduje włączenie do rachunkowości subiektywnych oczekiwań, co do przyszłości i tym samym obniża wiarygodność informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym. Dodatkowo, możliwość zastosowania różnych kryteriów podczas szacowania wartości godziwej (np. ceny podobnego obiektu wyceny na rynku, stóp procentowych czy krzywej zysku) ogranicza porównywalność informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych. Natomiast sprawozdanie finansowe, aby było przydatne, musi być także porównywalne. Brak zapewnienia porównywalności — jako fundamentalnej cechy jakościowej sprawozdania finansowego — może w niektórych przypadkach oznaczać również brak ich przydatności. Wyzwaniem przed instytucjami stanowiącymi standardy rachunkowości jest zatem zwiększenie porównywalności sprawozdań finansowych, jako źródła informacji dotyczących działalności gospodarczej.

Systemy informacyjne rachunkowości odgrywają ważną rolę w dostarczaniu użytecznych informacji kadry zarządzającej. Zdaniem P. Druckera nowoczesne technologie informacyjne nie „wypracowały” dotąd nowych informacji, które można wykorzystać w zarządzaniu, lecz zajęły się gromadzeniem i cyfrowym przetwarzaniem danych, mieszczących się w ramach tradycyjnej rachunkowości. Dynamiczny rozwój technologii teleinformatycznych jest zatem wskazywany jako jeden z najważniejszych czynników kształtujących współ-

czesną rachunkowość (Warren i in., 2015). Zmiany obserwowane w podejściu do pomiaru ekonomicznego, będące efektem rozwoju fenomenu *big data*, są wielowymiarowe. Szybki rozwój technologii informatycznych sprzyja rozszerzaniu zakresu pomiaru ekonomicznego — od konsekwencji zdarzeń gospodarczych po ich antecedencję, czyli okoliczności towarzyszące danym zjawiskom gospodarczym i stanowiące zestaw różnorodnych czynników powiązanych z określonymi konsekwencjami. Dla rachunkowości antecedencję przede wszystkim skutkują zmianą wyceny wartości określonych uniwersalnych kategorii ekonomicznych. Przykładem pomiaru antecedencji w rachunkowości są raporty zintegrowane.

Rozszerzanie się zakresu danych obejmowanych metodami rachunkowości powodowane jest potrzebami decydentów, którzy dążą do szybszego i lepszego reagowania na spodziewaną przyszłość ekonomiczną oraz jej aktywnego kształtowania. Czynnikiem, który skutecznie to ułatwia, jest rozwój technologii teleinformatycznych, zapewniających dostęp do coraz większych i bardziej zróżnicowanych zasobów danych.

Podsumowując, przyjęło się uważać, że informacja generowana przez system rachunkowości jest informacją finansową, będącą podstawą do podejmowania decyzji na różnych szczeblach zarządzania. Użyteczność rachunkowości wynika z wiarygodności systemu i jakości dostarczanej przez niego informacji oraz ciągłości działania tego systemu. Rzetelne informacje dostarczane przez system rachunkowości mają fundamentalne znaczenie w procesie sterowania działalnością przedsiębiorstwa. Sprawne funkcjonowanie systemu możliwe jest dzięki wykorzystaniu informacji pochodzących z wielu obszarów działalności jednostki. Efektywne ich gromadzenie, przetwarzanie i przekazywanie możliwe jest dzięki wykorzystaniu odpowiednich narzędzi informatycznych.

4.2. Rachunkowość finansowa i zarządcza z perspektywy raportowania informacji

Rachunkowość, w zależności od potrzeb, może przyjmować różne formy: obwarowaną i wymaganą przepisami i normami prawnymi formę rachunkowości podatkowej, zaspokajającą potrzeby sprawozdawczości finansowej formę rachunkowości finansowej czy też wolną od prawnych ograniczeń i elastyczną w stosowaniu formę rachunkowości zarządczej.

Przyczynkiem do podziału rachunkowości na rachunkowość finansową i zarządczą był rozwój nauki związanej z rachunkiem kosztów, który wykazywał duże walory zarządcze. Rachunkowość podatkowa, jako część systemu rachunkowości, dostarcza informacji niezbędnych do oceny działalności przedsiębiorstwa w wymiarze podatkowym. W literaturze występują dwa podejścia do rachunkowości podatkowej. W pierwszym rachunkowość podatkowa jest częścią rachunkowości finansowej, natomiast w drugim stanowi jej rozwinięcie. Bez względu na przyjętą zależność nie jest w pełni samodzielnym podsystemem rachunkowości. Mimo, iż bazuje w wielu obszarach na rachunkowości finansowej, stanowi istotną część systemu informacyjnego przedsiębiorstwa.

Zdaniem W. Gabrusewicza (2011), w szerokim ujęciu, całą rachunkowość można uznać za rachunkowość zarządczą, ponieważ wszystkie informacje, jakie są przez nią generowane, służą zarządzaniu przedsiębiorstwem. W złożonych warunkach zarządzania należy dokonać

ściślejszego przyporządkowania tej części rachunkowości, która bezpośrednio służy potrzebom zarządzania (**rachunkowość zarządcza**) oraz tej części, która w sposób bezpośredni jest wprzęgnięta w proces zarządzania przedsiębiorstwem (**rachunkowość finansowa**).

Rachunkowość finansowa generuje informacje finansowe *ex-post* i służy przede wszystkim odbiorcom zewnętrznym, jest ściśle regulowana przepisami prawnymi, które wymagają, by dostarczane w ramach systemu rachunkowości finansowej informacje spełniały cechy jakościowe (Jaruga i in. 2007, s. 37): dokładność, porównywalność, ciągłość, sprawdzalność itp. gwarantujące informacji wiarygodność i istotność.

Rachunkowość zarządcza, chociaż nie podlega regulacjom prawnym, a jedynie wewnętrznym, to informacje zawarte w raportach zarządczych powinny spełniać te same cechy jakościowe jak te, które są zawarte w sprawozdaniach finansowych. Różni je w zależności od wytycznych wewnętrznych ich agregacja, sposób przedstawienia czy okresy raportowania w jednostce (Jurewicz, 2013, s. 111). Różnice w raportach wynikają również z różnego stopnia dokładności i szczegółowości przedstawianych informacji oraz posługiwania się trendami w bieżących decyzjach.

Istnieje wiele definicji rachunkowości zarządczej. Kierując się aktualnymi ustaleniami Międzynarodowej Federacji Rachunkowości (IFAC) oraz literatury w tej dziedzinie, można przyjąć, że rachunkowość zarządcza jest „procesem identyfikacji, pomiaru, gromadzenia, analizy, przygotowania i komunikowania informacji (zarówno finansowych jak i niefinansowych) wykorzystywanych na potrzeby planowania, oceny i sterowania w ramach organizacji, a także do zapewnienia efektywności wykorzystania zasobów oraz rozliczania się z ich zużycia”.

Podstawowym celem rachunkowości zarządczej jest dostarczanie kierownictwu przedsiębiorstwa informacji ułatwiających podejmowanie optymalnych decyzji. Rachunkowość zarządcza ma zatem charakter rachunkowości wewnętrznej, co oznacza, że jest w dużym stopniu zindywidualizowana i dostosowana do potrzeb konkretnego przedsiębiorstwa. Z kolei rachunkowość finansowa ma uniwersalny charakter i jest nastawiona na zaspokajanie potrzeb informacyjnych odbiorców zewnętrznych.

Współcześnie rachunkowość zarządcza zmienia się pod wpływem: globalizacji rynków, rozwoju zarządzania strategicznego, rozwoju technologii i tworzenia nowych elastycznych struktur organizacyjnych (Sobańska (red.) 2003, s. 33). W ostatnim ćwierćwieczu rachunkowość podlega dynamicznemu rozwojowi, szczególnie w zakresie celów, stosowanych narzędzi, doskonalenia istniejących i wprowadzenia nowych metod dostosowanych do specyfiki działalności przedsiębiorstw i instytucji oraz pomiaru ich dokonań. Zakres podmiotowy rachunkowości zarządczej został rozszerzony o zjawiska niefinansowe, zarządzanie ryzykiem oraz rozwiązywanie problemów o charakterze strategicznym.

Globalizacja zmieniła również charakterystykę rachunkowości finansowej, która poprzez sprawozdania finansowe nie informuje już tylko o przeszłości, prezentując dane historyczne, ale wprowadziła pomiar przyszłych dokonań, pozwalający na ocenę przyszłej kondycji przedsiębiorstwa i jego szans na rynku. Sprawozdania finansowe, obok podstawowych elementów jak bilans i rachunek zysków i strat, obejmuje także wiele innych sprawozdań i raportów finansowych, zawierających również dane niefinansowe.

Rachunkowość jest zatem systemem zaspakajającym wszechstronne potrzeby informacyjne różnych grup interesariuszy. Wartość poznawcza informacji dostarczanych przez ten system może być podniesiona przez wzrost stopnia użyteczności rachunkowości oraz poprawę sprawności jej funkcjonowania pod kątem doskonalenia procesu uzyskiwania informacji oraz polepszenia ich cech (wiarygodność, porównywalność, kompletność, selektywność, szybkość, terminowość, ciągłość). Wzrost przydatności rachunkowości wymaga jej powiązania z otoczeniem (integracja zewnętrzna), zaś poprawa sprawności jej funkcjonowania wiąże się z zagadnieniem integracji wewnętrznej. Integracja zarówno wewnętrzna jak i zewnętrzna powinna prowadzić do kompleksowego zaspokajania różnorodnych potrzeb informacyjnych przez jedno źródło. Dzięki temu wzrasta również spójność systemu rachunkowości.

Spójności i ujednoczeniu systemu rachunkowości sprzyjają międzynarodowe standardy rachunkowości. Dzięki tym standardom wyniki uzyskane przez przedsiębiorstwa poszczególnych krajów są obliczane według tych samych zasad, co pozwala dokonać właściwej oceny podmiotów gospodarczych. W ten sposób ujednoczona rachunkowość staje się międzynarodowym, profesjonalnym językiem biznesu, po części hermetycznym, ale umożliwiającym komunikację przedsiębiorstwa z szerszym otoczeniem.

Sporządzanie sprawozdania według standardów międzynarodowych wymaga wykorzystania wielu zróżnicowanych mierników ilościowych i jakościowych, zarówno finansowych, jak i niefinansowych, umożliwiających wielowymiarowy pomiar i ocenę osiągnięć w różnych sferach działalności przedsiębiorstwa zarówno za okres bieżący, jak i w odniesieniu do przeszłości i przyszłości.

Kluczowym źródłem informacji wspierających sporządzanie sprawozdań zgodnie z MSR/MSSF jest system rachunkowości. Dotyczy to zarówno podsystemu rachunkowości finansowej (objaśnianie informacji znajdujących się w rocznym sprawozdaniu finansowym), jak również podsystemu rachunkowości zarządczej, przygotowującego informacje dla celów zarządzania jednostką. Szczególnie cennym źródłem informacji jest strategiczna rachunkowość zarządcza, której instrumentarium dostarcza danych na potrzeby podejmowania decyzji strategicznych, ukierunkowanych na osiągnięcie długofalowych celów działalności. Informacje tego rodzaju są niezbędne do sporządzania sprawozdania z działalności, będącego jednym z elementów raportu rocznego.

Możliwość wykorzystania informacji z rachunkowości zarządczej do sporządzania sprawozdania z działalności wynikają ze zbieżności zawartości tego sprawozdania i zadań współczesnej rachunkowości zarządczej. Zadania te w świetle Międzynarodowych Wytycznych Dobrych Praktyk IFAC koncentrują się na podejściu strategicznym, pomiarze dokonań, wspomaganie zarządzania ryzykiem i kontroli wykorzystania zasobów. Nie jest zatem możliwe spełnienie wymogów MSSF bez dobrze rozwiniętego systemu rachunkowości zarządczej.

Wiele kategorii w sprawozdaniu sporządzonym według standardów międzynarodowych jest tworzonych na bazie informacji pochodzących z rachunkowości zarządczej, ale często w powiązaniu z informacjami dostarczonymi przez system rachunkowości finansowej i z innych źródeł. Można zatem przyjąć, że wymogi informacyjne tego sprawozdania są argumentem za przeprowadzaniem procesów integracyjnych rachunkowości finansowej

i rachunkowości zarządczej oraz integracji wewnętrznej w ramach narzędzi rachunkowości zarządczej. Przykładem wykorzystania w rachunkowości finansowej rozwiązań stosowanych w rachunkowości zarządczej (Sobańska, 2007, s. 229) i tym samym w sprawozdaniu finansowym są m.in. regulacje dotyczące segmentów działalności. Sporządzanie sprawozdania finansowego według wytycznych zawartych w MSSF 8 Segmenty operacyjne wymaga bazowania na raportach wewnętrznych generowanych przez rachunkowość zarządczą.

Przenikanie rachunkowości zarządczej do rachunkowości finansowej jest szczególnie widoczne w następujących obszarach:

- ewidencji i alokacji kosztów oraz przychodów;
- metodach wyceny aktywów;
- prezentacji sprawozdań finansowych (Jurewicz, 2013, s. 114).

W praktyce integracja rachunkowości zarządczej i finansowej jest czasochłonna, wymaga wielu przekształceń, zmian dotyczących wprowadzania, integrowania i agregowania danych finansowych, a tym samym zmiany rozwiązań informatycznych oraz zmiany samej koncepcji sprawozdawczości zarządczej.

Wprowadzanie międzynarodowych standardów sprawozdawczości finansowej, skutkujące integracją rachunkowości finansowej i zarządczej, spowodowało, że to właśnie rachunkowość finansowa nabiera cech zarządczej tj. dobrowolności, elastyczności i indywidualnego podejścia do prezentacji sprawozdań. Informacje, które do tej pory służyły jedynie menedżerom i podlegały wymogom tajności, teraz w coraz szerszym zakresie ujawniane są odbiorcom zewnętrznym. Celem nadrzędnym integracji prezentacji sprawozdań stało się umożliwienie odbiorcom zewnętrznym spojrzenia na jednostkę od wewnątrz, co przyczynia się do zwiększania jakości informacji, a w tym jej użyteczności i zrozumiałości (Jurewicz, 2013, s. 114).

Tabela 19.

Zmiana cech rachunkowości finansowej pod wpływem MSSF

Cecha	Według UoR	Według zasad MSSF
Rodzaj dominujących informacji	informacje finansowe wyrażone w mierniku pieniężnym	informacje niefinansowe wyrażone w kategoriach ekonomicznych
Zakres informacji	informacje roczne dotyczące całej jednostki	informacje cząstkowe dotyczące różnych obszarów działalności
Orientacja	przeszłość	przyszłość
Dane	historyczne	plany, prognozy
Zadanie	rejestracja/ewidencja zaistniałych transakcji i zdarzeń	oszacowanie/ocena zdolności do generowania przyszłych przepływów/strumieni pieniężnych
Horyzont czasowy	Rok	1–7 lat

Źródło: opracowanie własne.

Wzajemne relacje między naukami o zarządzaniu a rachunkowością, dotyczą wspierania procesów zarządzania operacyjnego i strategicznego, a także tworzenia przez rachunkowość danych w przekrojach niezbędnych do kierowania jednostkami o różnych strukturach organizacyjnych (np. posiadających zakłady w różnych krajach). Wraz z rozwijającą się gospodarką rosną wymagania stawiane systemom zarządzania przedsiębiorstwem. Podejmowanie decyzji w coraz większym stopniu obciążone jest ryzykiem związanym z dynamiką i rozmiarami zachodzących zmian gospodarczych. W związku z powyższym zwiększa się znaczenie rzetelności systemów dostarczających informacji zarządzającym. Głównym systemem informacyjnym odpowiedzialnym za prezentację sytuacji majątkowo-finansowej przedsiębiorstwa oraz transakcji przez nie przeprowadzonych jest rachunkowość. Właściwe wykorzystanie systemu rachunkowości wiąże się z koniecznością rozszerzenia obowiązkowych elementów systemu rachunkowości finansowej, które zaledwie w części realizują przy należne mu funkcje o fakultatywnie metody rachunkowości zarządczej i analizy finansowej. Ograniczanie struktury rachunkowości wyłącznie do elementów obowiązkowych, nie pozwala zmaksymalizować użyteczności wykorzystywanych systemów.

Zarządzanie przedsiębiorstwem wymaga bowiem podejmowania decyzji w skomplikowanym i niepewnym otoczeniu. Wynika to ze skracania cyklu życia produktu, coraz większej różnorodności oferowanych produktów i usług, szybkiego postępu technologicznego, znacznego rozróżnienia segmentów klientów i tym samym mniejszej możliwości przewidywania ich preferencji. W procesach zarządczych zachodzi więc potrzeba korzystania z różnych, źródeł informacji, w tym zarówno informacji finansowych jak i niefinansowych.

Informacje finansowe, dostarczane głównie za pomocą sformalizowanego systemu rachunkowości, tworzą wiedzę na temat tego, co wydarzyło się w przeszłości. Wiedza ta umożliwia określenie pozycji finansowej, zmian tej pozycji, wyników przedsiębiorstwa oraz poziomu ryzyka zaangażowanego w prowadzenie działalności w jednostkach pieniężnych. Informacje niefinansowe są natomiast wytwarzane oraz ujawniane w niesformalizowanej formie. Można do nich zaliczyć m.in. analizę dokumentów technicznych, konsultacje z pracownikami i klientami, czy wykorzystywanie doświadczenia decydenta zdobytego podczas podejmowania wcześniejszych decyzji. Menedżerowie z reguły poszukują w szczególności informacji, które stanowią wsparcie w nietypowych sytuacjach decyzyjnych. W związku z tym traktowanie danych finansowych, jako jedynej bazy porównawczej, może okazać się niewystarczające. Korzystanie z informacji pochodzących z różnych źródeł pozwala potwierdzić ich zgodność ze stanem faktycznym, uzupełnić brakującą wiedzę, a nawet skorygować powstałe błędy wynikające z czynników ludzkich czy systemowych.

Rachunkowość, aby sprostać potrzebom informacyjnym użytkowników, musi reagować na zmieniające się bodźce zarówno ze środowiska wewnętrznego, jak i zewnętrznego. Rosnąca złożoność biznesowa przyczyniła się do umocnienia pozycji rachunkowości zarządczej jako odrębnego systemu informatycznego. Z kolei w rachunkowości finansowej można zaobserwować tendencję większego nacisku na wartość godziwą i przejrzystość, przejawiającą się przejściem od rachunkowości kosztów historycznych do rachunkowości według wartości godziwej (Landsman, 2007, s. 20). Podobny trend występuje w standardach MSSF (Troberg, 2007). Ta zmiana w sprawozdaniach finansowych spółek notowanych na giełdzie powoduje wypełnienie luki w asymetrii informacyjnej między inwestorami

a analitykami finansowymi. Wymogi dotyczące wartości godziwej stanowią również ważne wyzwanie dla rachunkowości zarządczej (Hemmer i Labro, 2008, s. 1210). W konsekwencji rozszerzyła się tradycyjna rola rachunkowości finansowej w zakresie zarządzania, od zwykłego wywiązywania się z odpowiedzialności wobec akcjonariuszy, w kierunku szerszych wymogów i praktyk dotyczących przejrzystości korporacyjnej.

Standardy rachunkowości, zwłaszcza dotyczące informacji prognozujących zwiększyły również rolę rachunkowości zarządczej w przygotowywaniu odpowiednich sprawozdań finansowych. Wymaga to zarówno wybiegających w przyszłość szacunków przepływów pieniężnych opartych na rachunkowości zarządczej dla wyceny godziwej, jak i informacji zarządczych dotyczących jednostek biznesowych (Taipaleenmäki, Ikäheimo 2013, s. 332). Menedżerowie powinni zatem dążyć do dodania nowej wartości w sprawozdaniach finansowych nie tylko dla akcjonariuszy, ale również powinni uwzględniać potrzeby innych grup interesariuszy (klientów, pracowników itp.). Uwzględniając różne potrzeby wielu grup użytkowników sprawozdań finansowych, systemy rachunkowości zarządczej i sprawozdawczości wewnętrznej stanowią interfejs dla systemów rachunkowości finansowej i sprawozdawczości dla użytkowników zewnętrznych. Wybiegające w przyszłość elementy rachunkowości finansowej często przeplatają się z rachunkowością zarządczą i odwrotnie. Prowadzi to do integracji obu systemów rachunkowości: finansowej i zarządczej.

Integracji procesów księgowych i finansowych dodatkowo sprzyja postęp w informatyce, zwłaszcza w zakresie nowoczesnych i zintegrowanych systemów informacji księgowej (Taipaleenmäki, Ikäheimo 2013, s. 329).

Podmioty gospodarcze, aby spełnić wszystkie wymagania informacyjne, zobowiązane są rejestrować i prezentować dane dotyczące tych samych aspektów działalności biznesowej, ale z wielu różnych punktów widzenia.

- cele statutowe (oparte na rachunkowości finansowej);
- cele zarządcze (wykorzystanie rachunkowości zarządczej do wewnętrznego podejmowania decyzji i kontroli);
- cele zagranicznych właścicieli (raportowanie wyników finansowych, zgłaszanie do konsolidacji celów, zwykle zgodnie z MSSF);
- cele podatkowe (oparte na rachunkowości podatkowej).

Podsumowując, sprawozdawczość finansowa jest pod silnym wpływem przepisów podatkowych, które utrudniają użyteczność sprawozdań finansowych dla użytkowników zewnętrznych. Przyjęcie MSSF poprawiło jakość sprawozdawczości finansowej stając się motorem konwergencji rachunkowości finansowej i zarządczej (Procházka 2012, s. 13). Powiązanie sprawozdawczości finansowej i wewnętrznej (zarządczej) jest przydatne nie tylko dla użytkowników zewnętrznych, ale także dla wewnętrznej sprawozdawczości, kontroli i podejmowania decyzji.

Nakreślone kierunki zmian w rozwoju rachunkowości wynikają nie tylko ze zmian potrzeb informacyjnych interesariuszy wewnętrznych i zewnętrznych, ale także z dynamicznego rozwoju technologii informacyjnych, niosącego ze sobą nowe możliwości ewidencji i raportowania. Zaawansowana architektura zintegrowanych systemów informatycznych pozwala na tworzenie nowych modeli systemów rachunkowości, integrujących podsystemy

rachunkowości finansowej i zarządczej, umożliwiających modelowanie systemów przepływu strumieni ilościowych i wartościowych w przedsiębiorstwie (Kuźdowicz, Kuźdowicz 2013, s. 320).

Reasumując, dotychczas domeną sprawozdawczości finansowej były informacje finansowe, wyrażone najczęściej w mierniku pieniężnym. W MSSF coraz większe znaczenie odgrywają informacje niefinansowe w postaci różnych wielkości ekonomicznych, jak normalna wielkość produkcji czy stopa procentowa. Zmienia się także zakres (obiekt) informacji. Coraz częściej sporządza się cząstkowe sprawozdania finansowe dotyczące różnych segmentów działalności, klientów, procesów, czy ośrodków odpowiedzialności, dając użytkownikowi zewnętrznemu (inwestorowi) wgląd w poszczególne obszary działalności jednostki. Dane finansowe o różnym horyzoncie czasowym przeplatają się z danymi niefinansowymi, informacje wewnętrzne z informacjami z otoczenia, wzajemnie się uzupełniają i tworząc spójną informację.

4.3. Struktura sprawozdawczości zarządczej

Zarządzanie jednostką gospodarczą wymaga dogłębnego zrozumienia codziennych operacji biznesowych. W celu sprostania obowiązującym wymogom, do poprawy wewnętrznej i zewnętrznej komunikacji, istnieje zapotrzebowanie na dokładną informację o charakterze finansowym na temat procesów wewnętrznych i związanych z nimi kosztów (Dynowska, Lelusz, 2013, s. 221). Jednym z ważnych narzędzi skutecznego podejmowania decyzji menedżerskich jest raportowanie wewnętrzne, które umożliwia menedżerom podejmowanie trafnych decyzji poprzez informowanie o aktualnym stanie działań organizacyjnych.

Sprawozdawczość zarządcza (określana również mianem sprawozdawczości wewnętrznej) stanowi podstawowy element struktury zarządzania i równocześnie najważniejszy instrument kontroli w zarządzaniu przedsiębiorstwem. Najczęściej wykorzystywana jest w dużych przedsiębiorstwach, posiadających zintegrowane systemy zarządzania, w których są gromadzone i przetwarzane informacje finansowe na użytek kadry menedżerskiej. Wraz z rozwojem rachunkowości zarządczej i systemów informatycznych, rośnie znaczenie sprawozdawczości wewnętrznej. Menedżerowie zaczynają rozumieć potrzebę sporządzania wewnętrznych raportów, pozwalających zmniejszyć ryzyko podejmowania bieżących decyzji.

Sprawozdawczość zarządczą można zdefiniować jako system gromadzenia, przetwarzania, analizowania i komunikowania informacji niezbędnej do podejmowania decyzji ukierunkowanych na osiągnięcie celów jednostki. Raportowanie wewnętrzne jest zatem dedykowane do wspomagania realizacji kontroli zarządczej (Nita, 2015, s. 210). Wewnętrzne raportowanie zarządcze można również określić jako zbiór dokumentów administracyjnych zawartych w harmonogramie pracy, zawierający system powiązanych ze sobą wskaźników ekonomicznych i służących do podejmowania skutecznych, terminowych decyzji zarządczych (Klychova i in., 2014, s. 104). Według V F Palia raportowanie wewnętrzne to zbiór uporządkowanych wskaźników, a także inne informacje o wynikach działań produkcyjnych. Raportowanie wewnętrzne dostarcza informacji o wszystkich istniejących odchyleniach od normalnej działalności produkcyjnej i zawiera interpretację szacunków kosztów (Pilia, 2006, s. 221).

Większość autorów, definiując sprawozdawczość zarządczą, wskazuje na orientację informacji na kadre kierowniczą, a więc na wewnętrznych użytkowników informacji, podczas gdy raportowanie zarządcze powinno również uwzględnić interesy użytkowników zewnętrznych. Wewnętrznymi użytkownikami informacji księgowych są służby zarządzania organizacją, które wykorzystują raportowane dane do oceny realizacji planu, analizy sytuacji finansowej, organizacji, planowania i prognozowania jej działań oraz uzasadniania decyzji zarządczych. Użytkownicy zewnętrzni natomiast otrzymują ze sprawozdań informacje dotyczące wyników finansowych organizacji, jej atrakcyjności inwestycyjnej, wypłacalności itp. (Mizikovskiy i in., 2020).

Fakultatywna sprawozdawczość zarządcza (wewnętrzna) jest uważana za uzupełniającą względem sporządzanych obligatoryjnie sprawozdań finansowych. Główną różnicą między sprawozdawczością zarządczą a sprawozdawczością finansową jest wysoki stopień szczegółowości informacji zawartych w sprawozdawczości wewnętrznej, który pomaga w szybkim podejmowaniu decyzji i sprawowaniu kontroli nad działalnością przedsiębiorstwa. W porównaniu z raportem zewnętrznym, raport wewnętrzny cechuje się większą elastycznością i różnorodnością informacji. Ponadto raporty zarządcze dostarczają danych prognostycznych, będących podstawą do planowania działań organizacji. Sprawozdania wewnętrzne powinny uwzględnić potrzeby informacyjne różnych służb i menedżerów, takich jak: kierownictwo wyższego szczebla, usługi planowania i finansowe, usługi produkcyjne, usługi zaopatrzenia i sprzedaży, usługi kadrowe, systemy kontroli wewnętrznej. W zależności od wymogów kadry zarządzającej, zakres informacyjny sprawozdań zarządczych może być różny (tabela 20).

Główną cechą i zaletą stosowania sprawozdawczości zarządczej w przedsiębiorstwach jest jej indywidualny charakter, który pozwala na dostosowanie systemu raportowania wewnętrznego do specyfiki jednostki.

Przy raportowaniu wewnętrznym ważny jest czas i sposób dostarczania odpowiednich informacji oraz przystępny format raportów zarządczych.

Na strukturę systemu sprawozdawczości wewnętrznej składają się trzy główne elementy:

- obieg informacji zarządczej w organizacji,
- zakres sprawozdawczości wewnętrznej, będący pochodną przyjętego zakresu pomiaru dokonań,
- organizacja raportowania (Nita, 2015, s. 211).

Obieg informacji determinowany jest przez potrzeby informacyjne osób zarządzających, które w głównej mierze zależą od:

- specyfiki działalności jednostki (system sprawozdawczości powinien uwzględniać zadania realizowane przez jednostkę, będące pochodną jej celów),
- indywidualnej odpowiedzialności kierowników (kierownicy najwyższych szczebli zarządzania oczekują danych zagregowanych o relatywnie niskim poziomie szczegółowości, dotyczących głównie przyszłości, odnoszących się do rezultatów wdrażania strategii i osiągania celów długoterminowych, natomiast kierownicy średniego szczebla oczekują operacyjnych dokładnych informacji o procesach, generowanych często i szczegółowo).

- bieżącej sytuacji i otoczenia jednostki (w szczególności zmian regulacji prawnych, odnoszących się do funkcjonowania jednostki, zmian relacji z kontrahentami i interesariuszami zewnętrznymi) (Nita 2015, ss. 212–213).

Tabela 20.

Klasyfikacja sprawozdań zarządczych

Kryterium	Rodzaj sprawozdań
szczebel zarządzania	– sprawozdania dla najwyższego szczebla zarządzania
	– sprawozdania dla średniego szczebla zarządzania
	– sprawozdania dla szczebla zarządzania operacyjnego
szczegółowość sprawozdań	– sprawozdania szczegółowe
	– sprawozdania uproszczone
horyzont czasowy	– sprawozdania roczne
	– sprawozdania półroczne
	– sprawozdania kwartalne
	– sprawozdania miesięczne
zakres informacji	– sprawozdania dotyczące poprzednich okresów
	– sprawozdania zawierające dane z bieżącego okresu
	– sprawozdania obejmujące prognozy związane z poszczególnymi składnikami sprawozdania (m.in. przychodami, kosztami, wynikami finansowymi)
rodzaj danych	– sprawozdania zawierające dane finansowe
	– sprawozdania zawierające dane niefinansowe (dotyczące m.in. systemów logistycznych, zarządzaniem zasobami ludzkimi, wolumenów sprzedaży, jakości produktów)
tryb i cel sporządzenia	– sprawozdania planistyczne
	– sprawozdania kontrolne
struktura rachunku odpowiedzialności	– sprawozdania dotyczące przedsiębiorstwa jako całości
	– sprawozdania na temat ośrodków odpowiedzialności

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Kowalak (2014, s. 15); Nita (2014a, s. 35; 2014b, s. 75).

Wyznaczając zakres sprawozdawczości wewnętrznej, należy uwzględnić informacje o charakterze finansowym i niefinansowym, pochodzące z zewnątrz i wewnątrz jednostki oraz dane historyczne i prognozujące. Zakres raportowania wewnętrznego powinien być także dostosowany do zróżnicowanych potrzeb i zakresu odpowiedzialności kierowników na różnych szczeblach zarządzania. Im wyższy szczebel zarządzania, tym raporty dokonani powinny być bardziej zagregowane.

Szczebel zarządzania będzie również odgrywał rolę w organizacji systemu sprawozdawczości zarządczej, determinując częstotliwość sporządzania raportów wewnętrznych oraz osoby odpowiedzialne za ich sporządzanie. O ile w sprawozdawczości zarządczej nie ma odgórnie określonych cykli raportowania, tak nadrzędną zasadą jest generowanie sprawozdań

z taką częstotliwością, która jest niezbędna przy podejmowaniu decyzji. Oznacza to, że im niższy szczebel zarządzania, tym raportowanie powinno być częstsze.

Wewnętrzne raportowanie zarządcze spełnia trzy główne zadania w przedsiębiorstwie: zarządzanie organizacją, kontrolowanie działań i motywowanie pracowników. Raporty wewnętrzne ułatwiają zarządzanie bieżącą działalnością w organizacji, dostarczając odpowiednie i dokładne dane dotyczące wyników z różnych sekcji organizacji w określonym przedziale czasu. Dzięki szczegółowemu zrozumieniu wydajności organizacji, kierownictwo jest w stanie ocenić postępy poszczególnych działów i pracowników, kierować operacjami, podejmować odpowiednie decyzje, wyznaczać cele i motywować pracowników (Madegowda, 2006, s. 753). Motywowanie i nagradzanie pracowników za ich osiągnięcia jest kluczowe, ponieważ ma pozytywny wpływ na wkład, jaki wnoszą do przedsiębiorstwa.

Konstruowanie sprawozdawczości zarządczej powinno uwzględniać zasadę efektywności: „ponieważ informacja zarządcza musi uzasadniać koszty jej uzyskania” (Shaporova i in., 2017, s. 28). System sprawozdawczości zarządczej musi być elastyczny i zmieniać się wraz ze zmianami zachodzącymi wewnątrz i na zewnątrz przedsiębiorstwa (Kowalak, 2015, s. 254). Organizacja procesu tworzenia sprawozdawczości zarządczej powinna uwzględniać następujące zagadnienia:

- określenie charakteru i rodzajów sprawozdawczości zarządczej;
- określenie elementów rachunkowości zarządczej, które będą decydować o jej zawartości;
- określenie zasad sprawozdawczości zarządczej i wymagań, co do jej zawartości;
- opracowanie form sprawozdawczości zarządczej;
- definiowanie terminów raportowania i etapów rozwoju;
- ustalenie podziału obowiązków i uprawnień, czyli osób odpowiedzialnych za raportowanie oraz osób mających prawo dostępu do różnego rodzaju informacji, co przyczyni się do zapewnienia bezpieczeństwa informacyjnego przedsiębiorstwa;
- ocena jakości sprawozdawczości zarządczej (Drobyazko, 2019, s. 5).

Tworząc system raportowania wewnętrznego należy mieć ponadto na uwadze:

- skalę zasięgu informacyjnego organizacji w formie sprawozdań finansowych;
- cel przygotowania raportów zarządczych;
- użytkowników informacji z raportów zarządczych;
- rodzaj ośrodków odpowiedzialności, dla których sporządzane są raporty zarządcze;
- stabilność składu wskaźników zawartych w formularzach sprawozdań zarządczych;
- okres objęty informacjami ze sprawozdawczości zarządczej;
- metodę oceny wskaźników raportów zarządczych;
- miary poziomu wskaźników stosowanych w sprawozdawczości zarządczej;
- założenia koncepcyjne wykorzystywane przy tworzeniu wskaźników raportów zarządczych;
- rodzaj wskaźników zawartych w odpowiednich formularzach sprawozdań zarządczych;
- aktualność prezentacji sprawozdań zarządczych;

- źródła informacji, na podstawie których tworzone są wskaźniki sprawozdawczości zarządczej;
- monitorowanie tworzenia wskaźników sprawozdawczości zarządczej (Slobodnyak, 2011, s. 8).

Można wyróżnić następujące etapy wewnętrznego sprawozdania zarządczego:

- określenie celu przekazywania informacji odbiorcy;
- określenie poziomu zarządzania, dla którego składa się dokument administracyjny;
- ustalenie podziału organizacji, dla której sporządzany jest dokument zarządczy;
- tworzenie listy wskaźników, które najlepiej spełniają wymagania kierownika dotyczące informacji;
- obliczanie wskaźników i ich włączenie do dokumentu zarządczego (Klychova i in., 2014, s. 106).

Na podstawie powyższych etapów tworzenia dokumentu zarządczego można opracować formaty wewnętrznych raportów zarządczych dla głównych obiektów sprawozdawczych jednostki gospodarczej. Informacje zawarte w raportach zarządczych muszą być zrozumiałe i zaprojektowane tak, aby mogły być jednoznacznie zinterpretowane przez ich użytkowników.

W celu oceny informacyjnego charakteru sprawozdawczości zarządczej wskazane jest skorzystanie z mapy diagnostycznej, uwzględniającej szereg kryteriów takich jak np. dostępność istotnych informacji, różna częstotliwość raportowania, raportowanie błędów czy porównywalność wskaźników. Uwzględnienie zidentyfikowanych kryteriów sprawozdawczości zarządczej podniesie jakość treści informacyjnej sprawozdawczości zarządczej i tym samym wpłynie na poprawę efektywności podejmowanych decyzji zarządczych. Bez systemu sprawozdawczości wewnętrznej nie jest możliwe funkcjonowanie procesów planowania i kontroli w przedsiębiorstwie.

Raportowanie wewnętrzne zapewnia dostęp do aktualnych informacji z odpowiednią częstotliwością i szczegółowością oraz w sposób dopasowany do potrzeb konkretnego odbiorcy (Gogół, Kes, 2017, s. 80). Z uwagi na to, że raportowanie zarządcze wymaga przetwarzania dużych ilości danych dostępnych w informacji zarządcze, system sprawozdawczości wewnętrznej powinien być tak skonstruowany, aby wykorzystanie informacji było jak najbardziej efektywne. W celu zwiększenia skuteczności raportowania zarządczego można wykorzystać kokpity menedżerskie, które pozwalają na prezentację graficzną danych dopasowanych do potrzeb danego odbiorcy. Możliwe jest intuicyjne analizowanie i drążenie danych oraz istnieje znaczna elastyczność w budowie samego kokpitu (Kes, 2013, s. 321). Informacje zawarte w raporcie wewnętrznym powinny pomóc decydom zrozumieć konsekwencje różnych scenariuszy dla przyszłych warunków finansowych.

Z uwagi na to, że sprawozdawczość zarządcza jest tworzona na podstawie informacji poufnych, dostęp do niej ma jedynie kadra zarządzająca. Jednak w przypadkach, gdy wyznaczone cele strategiczne zostaną skutecznie zrealizowane, decyzją zarządczą raportowanie z określoną listą wskaźników może być również przygotowane dla określonych grup użytkowników zewnętrznych.

Podsumowując, sprawozdawczość zarządcza jest częścią systemu sprawozdawczości w systemie informacyjnym przedsiębiorstwa. Raportowanie wewnętrzne stanowi pochodną projektowania mierników i dokonań przedsiębiorstwa. Wymaga ona bowiem pozyskiwania danych, ich przetwarzania oraz właściwej prezentacji i interpretacji. Aby raportowane dane były efektywnie i racjonalnie wykorzystane w zarządzaniu dokonaniami przedsiębiorstwa, należy ustalić obieg informacji, zakres sprawozdawczości i organizacji raportowania oraz powiązać system raportowania ze strukturą organizacyjną.

4.4. Raportowanie informacji w świetle standardu MSSF 8 Segmenty operacyjne

Koncepcja podziału przedsiębiorstwa na segmenty operacyjne wywodzi się z nauki zarządzania przedsiębiorstwem w oparciu o zdecentralizowaną strukturę, czyli wydzielone ośrodki odpowiedzialności (Simon i in. 1954). Rosnący profesjonalizm inwestorów oraz formułowane przez nich potrzeby informacyjne powodują, że zacierają się różnice między informacjami generowanymi w systemie rachunkowości na potrzeby wewnętrzne (zarządu) a informacjami wymaganymi przez użytkowników zewnętrznych (właścicieli/inwestorów). Przykładem stosowania menedżerskiego podejścia do sprawozdawczości finansowej jest MSSF 8 *Segmenty operacyjne* (Sobańska, Michalak, 2009, s. 16), który niweluje asymetrię między informacjami otrzymywanymi przez kadrę menedżerską a inwestorami. Łatwiejsze staje się spojrzenie na spółkę przez użytkownika zewnętrznego z perspektywy odbiorcy wewnętrznego (Dynowska, 2018, s. 226).

Sprawozdawczość segmentowa jest również kolejnym przejawem konwergencji rachunkowości zarządczej i finansowej. Sprawozdawczość dotycząca segmentów obejmuje dane finansowe i inne istotne informacje dotyczące segmentów organizacji. Sprawozdania sporządzone zgodnie z wymogami narzuconymi przez MSSF 8 ujawniają informacje dostępne dotąd jedynie w raportach wewnętrznych na potrzeby zarządzających przedsiębiorstwem. Dezagregacja sprawozdań finansowych jednostki sprawozdawczej na segmenty umożliwia użytkownikom sprawozdań finansowych ocenę i przewidywanie wyników firmy.

Obowiązek ujawnienia informacji o segmentach działalności dotyczy jednostek gospodarczych, które posiadają papiery wartościowe w publicznym obrocie oraz sporządzają skonsolidowane sprawozdania finansowe. MSSF 8 określa wymogi dotyczące ujawniania informacji o segmentach operacyjnych jednostki, a także o produktach i usługach jednostki, obszarach geograficznych, w których prowadzi ona działalność, oraz o jej głównych klientach.

Segmenty operacyjne są identyfikowane przez główny organ odpowiedzialny za podejmowanie decyzji operacyjnych (CODM — ang. Chief Operating Decision Maker) na podstawie zweryfikowanych raportów wewnętrznych. Daje to kierownictwu spółki dużą swobodę w zakresie tego, jakie i jak segmenty działalności mają być raportowane. Termin „CODM” odnosi się do funkcji, niekoniecznie do kierownika o określonym tytule, chociaż często oznacza dyrektora generalnego lub operacyjnego, bądź też grupę dyrektorów wykonawczych lub inne osoby (Nichols i in., 2012, s. 84). Zdefiniowanie segmentów

w ramach podejścia zarządczego, a nie według profilu ryzyka, zwrotu i wzrostu segmentu, może doprowadzić do zmniejszenia użyteczności zdezagregowanych informacji do celów prognozowania.

W odpowiedzi na krytykę inwestorów, że firmy agregują segmenty wyłącznie do celów sprawozdawczości zewnętrznej, organy ustanawiające standardy zaczęły wymagać od przedsiębiorstw ujawniania segmentów zgodnie z ich wewnętrzną strukturą sprawozdawczości (tj. podejściem zarządczym). Na poziomie międzynarodowym zmiany w sprawozdawczości zostały wprowadzone przez MSR 14 „Sprawozdawczość segmentowa”, a następnie poprzez zmianę z MSR 14 na MSSF 8 „Segmenty operacyjne”.

Zastąpienie MSR 14, obowiązującego do końca 2008 r. obowiązującym obecnie MSSF 8 spowodowało wyraźną zmianę podejścia w raportowaniu informacji o segmentach działalności. MSR 14 zakładał dzielenie przedsiębiorstwa jako całości na segmenty, co umożliwiało przypisanie do segmentów tylko niektórych kategorii ekonomicznych, natomiast w ramach MSSF 8 możliwe jest podzielenie na segmenty działalności większości kategorii wynikowych i bilansowych takich jak kapitał własny, aktywa inwestycyjne czy środki pieniężne. Standard ten stanowi kopię amerykańskiego SFAS 131 (Ujawnienia dotyczące segmentów przedsiębiorstwa i powiązanych informacji).

MSR 14, poprzez kwalifikację „ryzyka i zwrotu” zawartą w standardzie, potencjalnie umożliwiał menedżerom raportowanie segmentów na zewnątrz w sposób niezgodny z wewnętrzną strukturą raportowania przedsiębiorstwa, ponieważ wewnętrzna struktura raportowania nie odzwierciedlała charakteru i źródła „ryzyk i zwrotów” działalności. MSSF 8, w przeciwieństwie do poprzedniego standardu, nie zawiera już tej kwalifikacji, co ogranicza swobodę kierownictwa w zakresie restrukturyzacji informacji o segmentach do celów sprawozdawczości zewnętrznej. MSSF 8, zmienił co prawda definicję segmentu operacyjnego na „elementy działalności, których wyniki są regularnie przeglądane przez głównego decydenta operacyjnego”, ale równocześnie ograniczył liczbę obowiązkowych ujawnień w pozycjach dla segmentów sprawozdawczych (Bugeja i in., 2015, s. 312).

Zgodnie z MSSF 8 wymogi sprawozdawcze dotyczące segmentów różnią się od poprzedniego standardu pod trzema głównymi względami (tabela 21).

Istotną różnicą między MSR 14 a MSSF 8 jest wymóg MSSF 8 dotyczący przekazywania informacji dotyczących segmentów w sposób zdefiniowany na potrzeby sprawozdawczości wewnętrznej. Celem „podejścia zarządczego” do sprawozdawczości według segmentów jest zwiększenie użyteczności sprawozdawczości segmentowej dla inwestorów i analityków, ponieważ pozwoliłoby im spojrzeć oczami kierownictwa (IASB, 2013). Jednocześnie podejście zarządcze zgodnie z MSSF 8 daje przedsiębiorstwom znaczną swobodę w ujawnianiu informacji o segmentach. Z uwagi na to, że MSSF 8 nie definiuje przychodów, wyniku, aktywów lub zobowiązań segmentu, jednostki mają również większą swobodę w określaniu, co obejmuje zysk/strata segmentu.

Tabela 21.
MSR 14 a MSSF 8 — obszary zróżnicowania

Czynnik różnicujący	MSR 14	MSSF 8
identyfikacja segmentów	w zależności od ryzyka i zwrotów związanych z oferowanymi produktami lub usługami (tj. segmenty branżowe) lub regionami, w których firma prowadzi działalność (tj. segmenty geograficzne)	zgodnie z wewnętrzną strukturą organizacyjną firmy oraz sposobem, w jaki CODM przydziela zasoby i ocenia wyniki
podstawa wyceny	wycena zgodna z ogólnymi zasadami określonymi w MSSF	wycena na tej samej podstawie, która jest stosowana wewnętrznie przez CODM
wykazywane pozycje	ujawnienia określonych pozycji dla każdego raportowanego segmentu	ujawnienia tylko tych pozycji w raporcie segmentacyjnym, które są dostarczane wewnętrznie CODM

Źródło: opracowanie własne na podstawie Kajüter, Nienhaus (2017, s. 31).

Informacje o segmentach są integralną częścią procesu analizy inwestycji, szczególnie w sytuacji, gdy firmy prowadzą zróżnicowaną działalność geograficzną i/lub biznesową, stąd też istnieje duże prawdopodobieństwo, że rentowność, zasoby i zwroty będą się znacznie różnić w każdym segmencie. W związku z tym użytkownicy sprawozdań finansowych mogą mieć trudności z identyfikacją tych różnic bez dodatkowych ujawnień związanych z segmentami.

Tabela 22.
Główne różnice ujawnień między MSR 14 a MSSF 8

MSR 14	MSSF 8
zysk/strata	zysk/strata
aktywa	aktywa
przychody	przychody
zobowiązania	zobowiązania
amortyzacja	amortyzacja
nakłady inwestycyjne	nakłady inwestycyjne

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bugeja i in. (2015, s. 316).

Sprawozdawczość segmentowa ma służyć zewnętrznym interesariuszom przede wszystkim jako źródło informacji pozwalające na ocenę skutków finansowych podejmowanych przed jednostką działań gospodarczych (Siewierska i in., 2016, s. 307). Informacje dostarczane użytkownikom sprawozdań finansowych (głównie inwestorom) w ramach sprawozdawczości według segmentów działalności mają im pomóc w (Sojak, 2011, s. 219):

- pełniejszym zrozumieniu osiągniętych wyników działalności jednostek gospodarczych,
- pełniejszej ocenie ryzyka i zwrotów z inwestycji,
- formułowaniu bardziej zasadnych sądów na temat jednostki gospodarczej.

MSSF 8 „Segmenty operacyjne” nie narzuca kryteriów identyfikacji segmentów operacyjnych. Najczęściej spotykanymi w praktyce kryteriami są produkty, klienci, kanały dystrybucji oraz jednostki organizacyjne, w postaci wyodrębnionych ośrodków odpowiedzialności (Dynowska, Zapadka, 2018, s. 100). Według MSSF 8 istotnymi elementami przy definiowaniu segmentów, o których informacje finansowe mają być przekazywane inwestorom, są czynniki ryzyka i czynniki wpływające na rentowność przedsiębiorstwa (Taipaleenmäki, Ikäheimo 2013, s. 332). Informacje o segmentach nie muszą już być wyceniane przy użyciu zasad rachunkowości stosowanych w sprawozdawczości zewnętrznej, ale mogą być raportowane w taki sam sposób, jak ujawniane przez wewnętrzny system sprawozdawczości.

Główną zasadą funkcjonowania MSSF 8 jest ujawnianie przez jednostkę informacji, które mają być pomocne dla użytkowników jej sprawozdań w zakresie oceny skutków finansowych i rodzaju podjętych działań gospodarczych oraz oceny środowiska gospodarczego, w którym funkcjonuje (MSSF 8 Segmenty operacyjne, pkt. 1). Prezentacja wyników finansowych, według wyróżnionych rodzajów prowadzonej działalności gospodarczej (kryterium przedmiotowe), czy regionów geograficznych, w których firma funkcjonuje (kryterium przestrzenne) segmentów operacyjnych powinna odpowiadać podstawowym kryteriom klasyfikacyjnym stosowanym w praktyce przez zarząd jednostki. Segmenty operacyjne są wyodrębniane na podstawie podobieństwa (MSSF 8, s. 12):

- rodzaju produktów i usług;
- rodzaju procesów produkcyjnych;
- grup klientów;
- metod stosowanych przy dystrybucji produktów lub świadczeniu usług;
- środowiska regulacyjnego.

Podstawą segmentacji mogą być zatem produkty i usługi, obszar geograficzny, podmiot prawny, typ klienta lub inna podstawa, o ile jest to zgodne z wewnętrzną strukturą firmy. Raportowane segmenty mogą opierać się na liniach biznesowych, lokalizacji geograficznej lub połączeniu tych dwóch (mieszane).

Segmenty operacyjne można agregować, jeśli mają podobne cechy ekonomiczne i są podobne pod względem produktów, klientów, dystrybucji, produkcji i obowiązujących przepisów. Standard zawiera również zestaw progów ilościowych, wskazujący punkt odniesienia, kiedy należy ujawnić segment operacyjny (10% przychodów, zysków i aktywów zidentyfikowanych segmentów operacyjnych oraz 75% przychodów jednostki). Te kryteria ilościowe mają pomóc menedżerom w znalezieniu równowagi między ważnością a szczegółowością raportowanych segmentów (André i in., 2016, s. 452).

MSSF 8 nie określa minimalnej ani maksymalnej liczby segmentów, które jednostka powinna przedstawić, ponieważ jest to zależne od okoliczności, w jakich znajduje się jednostka. Zgłaszanie zbyt wielu segmentów może jednak utrudnić ocenę i analizę rodzajów działalności użytkowników. Segmenty sprawozdawcze mogą ulec zmianie w wyniku:

- zmiany organizacji wewnętrznej jednostki;
- zmiany struktury raportowania (segment operacyjny może zyskać na znaczeniu i tym samym spełnić test istotności, lub może już go nie spełniać).

Rodzaje działalności, skupione w określonym segmencie operacyjnym, powinny posiadać zbliżoną charakterystykę z punktu widzenia ryzyka gospodarczego, co ułatwia stosowanie jednorodnych metod zarządzania ryzykiem, dostosowanych do specyfiki segmentu, a także ocenę skuteczności tego zarządzania (Lipiński, 2012, s. 110).

Należy zauważyć, że MSSF 8 wyróżnia dwa rodzaje segmentów:

- segmenty operacyjne, stanowiące elementy wewnętrznej struktury organizacyjnej jednostki,
- segmenty sprawozdawcze, odpowiadające segmentom operacyjnym, które spełniają określone kryteria i progi ilościowe lub agregacje segmentów, które same w sobie nie spełniają takich kryteriów i/lub progów (Nowak, 2013, s. 90).

Zgodnie z MSSF 8 pkt 5 przez segment operacyjny rozumie się część składową jednostki:

- angażującej się w działalność gospodarczą, w związku z którą może uzyskiwać przychody i ponosić koszty (w tym przychody i koszty związane z transakcjami z innymi częściami składowymi tej samej jednostki),
- której wyniki działalności są regularnie przeglądane przez głównego decydenta operacyjnego jednostki w celu podjęcia decyzji o zasobach alokowanych do segmentu i oceny wyników działalności segmentu,
- w przypadku której są dostępne oddzielne informacje finansowe.

Punktem wyjścia przy określeniu segmentów działalności jest zatem istniejący w ramach sprawozdawczości wewnętrznej podział jednostki odpowiadający jej strukturze organizacyjnej i systemowi zarządzania.

Na ujawnienia w sprawozdawczości segmentowej składają się następujące grupy informacji (Buk, 2015, s. 88):

- informacje ogólne o czynnikach przyjętych do określania segmentów sprawozdawczych;
- informacje o wyniku segmentu, w tym dotyczące m.in.: łącznych przychodów i kosztów segmentu, przychodów uzyskiwanych od zewnętrznych klientów oraz z tytułu transakcji z innymi segmentami operacyjnymi tej samej jednostki, przychodów i kosztów z tytułu odsetek, kosztów amortyzacji, obciążeń z tytułu podatku dochodowego, istotnych pozycji niepieniężnych kosztów innych niż amortyzacja;
- informacje o aktywach i zobowiązaniach segmentu;
- informacje o rodzajach produktów i usług generujących przychody segmentu sprawozdawczego.

Do oceny segmentów działalności na potrzeby decydentów wykorzystywane jest najczęściej jedno z narzędzi rachunkowości zarządczej — wielostopniowy i wieloblokowy rachunek kosztów. Możliwość porównania wyników poszczególnych segmentów działalności między podobnymi jednostkami pozwala na analizę efektywności ich funkcjonowania. Wyodrębnianie i analiza segmentów działalności wynika również z wykorzystania różnych

modeli biznesowych stosowanych do obsługi zróżnicowanych segmentów klientów czy odmiennych kanałów dystrybucji (Michalak, 2014, s. 174).

Sprawozdawczość według kategorii segmentowych z jednej strony umożliwia odbiorcy sprawozdania spojrzeć na przedsiębiorstwo z perspektywy zarządzających, a z drugiej jest to obszar dość trudny dla odbiorcy zewnętrznego z uwagi na przenikanie się w sposób bezpośredni rachunkowości i sprawozdawczości finansowej z rachunkowością zarządczą. Prezentowane dane są w dużym stopniu uzależnione od wewnętrznych rozwiązań stosowanych w poszczególnych przedsiębiorstwach, stąd też ostateczny kształt informacji segmentowej ma bardzo indywidualny charakter (Klimczak, 2016, s. 99).

Z uwagi na to, że większość spółek giełdowych to złożone grupy, informacje o segmentach stanowią dla inwestorów i innych użytkowników zewnętrznych jeden z najważniejszych aspektów sprawozdawczości finansowej, umożliwiając im zrozumienie ryzyka, potencjału różnych linii biznesowych i dynamiki gospodarczej. Dodatkowo segmenty operacyjne różnią się w zależności od branży, a nawet w ramach tej samej gałęzi. Segmenty geograficzne również są bardzo zróżnicowane, ponieważ każda firma ma własny sposób postrzegania rynków międzynarodowych i tworzenia na nich obecności.

Reasumując, informacje prezentowane w sprawozdawczości segmentowej mają dużą wartość merytoryczną, zarówno dla odbiorców wewnętrznych jak i zewnętrznych. Odzwierciedlają bowiem efektywność zarządzania poszczególnymi segmentami operacyjnymi jednostki bądź grupy kapitałowej w przekroju produktów, grup klientów czy obszaru geograficznego działalności. Najwyższą jakość i najszerzy zakres informacji finansowych dotyczących segmentów działalności osiąga się, gdy rachunkowość finansowa i zarządcza tworzą zintegrowany system rachunkowości w przedsiębiorstwie. Umożliwienie inwestorom spojrzenia na przedsiębiorstwo oczami kierownictwa sprzyja podejmowaniu przez nich trafnych decyzji inwestycyjnych, podnosząc tym samym użyteczność informacji dla odbiorców zewnętrznych, ale może jednocześnie przyczynić się do obniżenia przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstwa oraz zwiększenia subiektywizmu sprawozdań finansowych.

4.5. Sprawozdawczość wewnętrzna podmiotu w oparciu o ośrodki odpowiedzialności

Prowadzenie działalności gospodarczej w formie wielozakładowych i międzynarodowych korporacji wymaga dysponowania odpowiednimi informacjami niezbędnymi do oceny wyników przedsiębiorstwa w poszczególnych aspektach jej działalności. Tradycyjne sprawozdania finansowe dostarczają zbyt syntetycznych i niewystarczających z punktu widzenia zarówno zarządzających jednostką jak i potencjalnych inwestorów informacji o wynikach i sytuacji finansowej przedsiębiorstwa. Wiarygodna ocena wyników jednostki gospodarczej jako całości wymaga zatem posiadania informacji o wynikach każdego rodzaju prowadzonej przez nią działalności. Wymaga to dostosowania systemu informacji księgowej do wielkości i dywersyfikacji działalności firmy, a także do potrzeb informacyjnych jej interesariuszy. Podstawowym instrumentem generującym informacje o różnych aspektach

działalności przedsiębiorstwa jest sprawozdawczość wewnętrzna uwzględniająca podział jednostki na ośrodki odpowiedzialności.

Kategorię ośrodka (centrum) odpowiedzialności, stworzoną na potrzeby rachunkowości zarządczej, można zdefiniować jako „względnie wyodrębnioną i zorganizowaną jednostkę wewnętrzną, stanowiącą część organizacji przedsiębiorstwa. Na czele ośrodka stoi kierownik, który ponosi odpowiedzialność za wykonanie zadań przypisanych ośrodkowi i jednocześnie ma do dyspozycji odpowiednie środki, umożliwiające zrealizowanie postawionych zadań” (Nowak, 2003, s. 188). Natomiast CIMA definiuje ośrodek odpowiedzialności jako wydzielony segment w ramach jednostki, który ma kierownika odpowiedzialnego za większość działań produkcyjnych i marketingowych segmentu oraz za finansowe rezultaty segmentu (Dury i ELShishini, 2005, s. 6).

W zależności od potrzeb jednostki ośrodki odpowiedzialności można wyodrębnić, posługując się różnorodnymi kryteriami (tabela 23).

Tabela 23.

Wybrane kryteria wyodrębniania ośrodków odpowiedzialności

Kryterium	Sposób wyodrębniania
Organizacyjne	ośrodki odpowiadają jednostkom wyodrębnionym w strukturze przedsiębiorstwa
Funkcjonalne	ośrodki wyodrębniane są według tych samych funkcji spełnianych w jednostce, np. zaopatrzenia, produkcji, sprzedaży, obsługi administracyjnej
Produktowe	ośrodki wyodrębniane są według rodzajów działalności lub rodzajów produktu
Przestrzenne	ośrodki wyodrębniane są według obszarów geograficznych, lokalizacji zakładów przedsiębiorstwa
Procesowe	podział ośrodków następuje według procesów biznesowych i wyodrębnionych w ich ramach działań
Dystrybucyjne	ośrodki wyodrębnia się w oparciu o asortyment sprzedawanych wyrobów, obszary sprzedaży, grupy klientów, kanały dystrybucji
Zadaniowe	podział ośrodków następuje według zadań produkcyjnych
Obiektowe	ośrodki wyodrębniane są ze względu na obiekt, na którym skupione będą działania jednostki, np. określony produkt, projekt, zlecenie, itp.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Nowak (2003, s. 19).

Hilorme i in. (2019) identyfikują następujące główne aspekty, na które menedżerowie powinni zwrócić uwagę podczas budowania systemu księgowego w przedsiębiorstwie z centrami odpowiedzialności:

- dążenie do kluczowych czynników sukcesu: kosztów i jakości (przy czym jakość odnosi się nie tylko do produktów, ale również do procesu zarządzania),
- znajdowanie alternatywnych sposobów obniżenia kosztów produkcji.

Istnieją różne podejścia do segregacji ośrodków odpowiedzialności i charakterystyki ich głównych typów. Najczęściej spotykaną w literaturze przedmiotu jest klasyfikacja ośrodków

odpowiedzialności, która opiera się na zakresie kompetencji i charakterze odpowiedzialności kierowników odpowiednich jednostek strukturalnych przedsiębiorstwa (tabela 24).

Tabela 24.
Typy ośrodków odpowiedzialności

Autor	Rodzaj ośrodka
Khera i Krumholz	centra kosztów, centra zysku, inwestycje
Lu i in.	centra kosztów, przychody, zyski, inwestycje
Samuel; Nesterenko i in.	centra kosztów, przychody, zysk, inwestycje, efektywność kosztowa

Źródło: opracowanie własne.

W celu tworzenia rzetelnych informacji księgowych i analitycznych dotyczących efektywności centrów odpowiedzialności w przedsiębiorstwach, konieczne jest opracowanie systemu raportowania zarządczego, który ułatwi terminową identyfikację możliwości skutecznej realizacji celów zarządczych przedsiębiorstwa. Raporty służą jako narzędzie informacji zwrotnej między różnymi poziomami zarządzania, co pozwala na kształtowanie zarówno wyników działalności przedsiębiorstwa jako całości, jak i wyników pracy ośrodków odpowiedzialności.

Z uwagi na to, że informacje o wynikach poszczególnych segmentów działalności mają wielką wartość zarówno dla podmiotów zewnętrznych, jak i wewnętrznych, powinny być one generowane zarówno przez podsystem rachunkowości finansowej, jak i podsystem rachunkowości zarządczej. W przypadku rachunkowości finansowej głównym źródłem informacji jest sprawozdawczość finansowa według segmentów operacyjnych, natomiast w przypadku rachunkowości zarządczej — rachunkowość odpowiedzialności. Jednocześnie istotna jest integracja podsystemów raportowania zewnętrznego i wewnętrznego w różnych segmentach operacyjnych (Nowak 2013, s. 89).

Rachunkowość odpowiedzialności (zwana również rachunkowością działań lub rachunkowością rentowności), jako funkcjonalny system księgowy, klasyfikuje wszystkie informacje dotyczące raportowanych kosztów i przychodów według obszarów odpowiedzialności przypisanych menedżerom i ich funkcji (Grośanu, Răchisan, 2009, s. 968). Rachunkowość działań to zbieranie, podsumowywanie i raportowanie informacji finansowych o różnych centrach decyzyjnych (ośrodkach odpowiedzialności) w całej organizacji (Fakir, 2014, s. 226). Rachunkowość rentowności pomaga nie tylko w ocenie wyników, ale także w podejmowaniu decyzji zarządczych, takich jak kontrola kosztów i planowanie zysków.

Rachunkowość odpowiedzialności ma na celu ocenę wyników kierowniczych poszczególnych ośrodków odpowiedzialności na podstawie dostarczonego raportu. Raporty rachunkowości odpowiedzialności są klasyfikowane według różnych poziomów odpowiedzialności. Zaczynają od najniższego poziomu hierarchii i przechodzą na wyższe poziomy, zwykle odzwierciedlając budżetowe i rzeczywiste wyniki finansowe powiązanych centrów odpowiedzialności.

Sugeruje się, aby struktura sprawozdawczości zarządczej w przedsiębiorstwach przebiegała w ramach następujących obszarów:

- raportowanie ośrodków odpowiedzialności w oparciu o odrębne procesy biznesowe;
- raportowanie centrów odpowiedzialności w oparciu o kluczowe wskaźniki wydajności;
- raportowanie ośrodków odpowiedzialności, które opiera się na raportach z wykonania budżetów ośrodków odpowiedzialności i całego przedsiębiorstwa;
- raportowanie działalności operacyjnej (Drobyazko, 2019, s. 3).

Organizacja rachunkowości przez centra odpowiedzialności pozwala mierzyć dokonania jednostki, na bieżąco śledzić odchylenia rzeczywistych wartości wskaźników od normatywnych oraz identyfikować ich przyczyny. Aby informacje generowane przez rachunkowość zarządczą były celowo tworzone, konieczne jest jasne zdefiniowanie składu kontrolowanych wskaźników przez ośrodki odpowiedzialności. Wydzielenie ośrodków odpowiedzialności wymaga niejednokrotnie wielu zmian w całym systemie rachunkowości w przedsiębiorstwie np. planu kont, zasad rozliczeń wewnętrznych czy rachunku kosztów.

Mimo, iż nie istnieją przepisy regulujące sprawozdawczość wewnętrzną, tworząc system sprawozdawczości zarządczej opartej o ośrodki odpowiedzialności należy przestrzegać kilku zasad (Jokinen, 2017, ss. 38–42):

1. **Obiektywizm i dokładność** — raport powinien zawierać możliwie najdokładniejsze fakty i liczby. Dokładne i aktualne dane są warunkiem wstępnym opłacalnych decyzji, zaś niedokładne i zniekształcone dane mogą skłonić kierownictwo do podjęcia błędnych decyzji. Ponadto wszelkiego rodzaju braki lub nieścisłości w danych dostarczanych w raportach wewnętrznych zmniejszają zaufanie użytkowników do systemu raportowania lub w najgorszym przypadku do twórcy raportu.
2. **Porównywalność i zasada wyjątków** — wskaźniki wydajności w raporcie powinny opierać się na osiągnięciach centrum odpowiedzialności. Sprawozdanie zarządu powinno zawierać porównywalne dane porównujące rzeczywiste lub osiągnięte wyniki z wynikami planowanymi lub zapisanymi w budżecie. Ponadto porównywalność między więcej niż jednym okresem umożliwia kadrze kierowniczej identyfikację różnych wskaźników wydajności. Jeszcze ważniejsze jest wskazanie obszarów niepowodzeń, ponieważ są to obszary, w których kierownictwo powinno podjąć działania naprawcze. Raport powinien zwrócić uwagę menedżerów na działania, które nie są wykonywane zgodnie z oczekiwaniami. Aby raport był neutralny, należy również wskazać obszary dobrze funkcjonujące.
3. **Spójność i trafność** — raport powinien być spójny, co oznacza, że należy konsekwentnie stosować te same zasady, metody pomiaru i praktyki. Sprawozdanie powinno ponadto mieć ten sam format w kolejnych okresach. W ramach spójnego raportowania ważne jest, aby raporty przekazywane najwyższemu kierownictwu i menedżerom wydziałowym lub funkcjonalnym zgadzały się ze sobą, czyli wskazywały na te same liczby i stwierdzenia nawet jeśli nie zawierają wszystkich tych samych informacji. Raporty wewnętrzne powinny mieć wysoki poziom trafności, tak aby dostarczać użytkownikom tylko najistotniejsze dane, aby umożliwić jak największe ich wykorzystanie. Uwzględnianie tylko istotnych danych usprawnia proces decyzyjny, natomiast brak nacisku

na dostarczanie tylko istotnych informacji może spowodować, że raport wewnętrzny będzie skomplikowany i zbyt obszerny, co zmniejszy jego użyteczność i spowoduje powstanie niepotrzebnych kosztów. Wykorzystując tylko najbardziej odpowiednie dane, istnieje większe prawdopodobieństwo, że analiza porównawcza i dokładność raportu będą bardziej wiarygodne, ponieważ prawdopodobieństwo niepowodzenia identyfikacji i pomiarów jest mniejsze.

4. Prostota i terminowość — raport musi być prosty i obejmować tylko jeden główny temat i nie mieszać różnych obszarów odpowiedzialności w tym samym raporcie. Raport jest prezentowany prawidłowo, gdy jest łatwy do odczytania, nie wymaga ponownego obliczania przez użytkownika i umożliwia mu znalezienie i zrozumienie niezbędnych informacji. W przypadku złożonych danych, raport powinien zawierać komentarze wspierające analizę, aby ułatwić korzystanie. Z uwagi na to, że podejmowanie decyzji przez kierownictwo w dużym stopniu zależy od wewnętrznych raportów dostarczanych przez podwładnych, raporty te powinny być dostarczane na czas, inaczej ograniczają i spowalniają działania kierownictwa.
5. Rozróżnienie między odchyleniami kontrolowanymi i niekontrolowanymi — raporty powinny wskazywać wydajność określonego centrum odpowiedzialności. Oprócz wskazania wyników i osiągnięć, raport powinien odnosić się również do obszarów, w których centrum odpowiedzialności osiągnęło gorsze wyniki niż planowano. Ponadto raport powinien zawierać tylko te informacje, nad którymi główny użytkownik ma kontrolę. Stanowisko menedżera determinuje zatem zakres i poziom szczegółowości informacji prezentowanych w raporcie.

Omówione zasady są wskazówkami, na które należy zwrócić uwagę przy tworzeniu raportu dla kierownictwa. Przestrzegając tych zasad, twórca raportu jest w stanie pomóc menedżerom lepiej zrozumieć ich działalność oraz podejmować najbardziej dochodowe decyzje i działania.

Na tle wyodrębniania ośrodków odpowiedzialności powstała koncepcja ujawniania struktury wewnętrznej i poszczególnych obszarów działalności przedsiębiorstwa dla odbiorców zewnętrznych sprawozdania finansowego, zawarta w MSSF 8 „Segmenty operacyjne”. Raportowanie według segmentów działalności na potrzeby sprawozdawczości finansowej nie może być bowiem prowadzone bez podziału struktury przedsiębiorstwa na ośrodki odpowiedzialności, które odpowiadają segmentom jego działalności.

Duże firmy zazwyczaj podlegają decentralizacji systemu zarządzania, czyli segregacji na wewnętrzne jednostki organizacyjne (centra) odpowiedzialności. Zgodnie z zaleceniami standardu MSSF 8 realizującym tzw. zarządcze podejście do segmentacji działalności, segmenty operacyjne identyfikowane są na podstawie wewnętrznej struktury organizacyjnej przedsiębiorstwa, co oznacza, że są w dużej mierze podobne do ośrodków odpowiedzialności utworzonych w celu oceny wyników. Każdy segment operacyjny można zatem uznać za niezależne centrum odpowiedzialności, z jasno przydzielonymi uprawnieniami i obowiązkami (Nowak, 2013, s. 93).

Ocena wyników każdego ośrodka wymaga określenia formy pomiaru i mierników oceny wyników centrów odpowiedzialności. Miernikami oceny w zależności od zakresu przypisanych ośrodkom obowiązków, mogą być: koszty, przychody, wynik finansowy czy

zwrot z inwestycji. Ocena realizacji zadań wyodrębnionych segmentów działalności może także opierać się na porównaniu rzeczywistych wyników z założeniami określonymi w budżecie firmy. Raporty wewnętrzne w oparciu o ośrodki odpowiedzialności powinny dostarczać menedżerom informacji o faktycznej realizacji zadań przypisanych do każdego centrum odpowiedzialności, pomagając im w kierowaniu działaniami tych ośrodków. Rachunkowość odpowiedzialności powinna zatem uwzględniać indywidualne cele każdego centrum oraz wymagania informacyjne kierownictwa w zakresie informacji zarządczej.

Struktura, układ i zawartość raportu wewnętrznego są związane ze specyfiką działalności i strukturą organizacyjną firmy oraz dostosowane do wymagań jej użytkowników. Raporty wewnętrzne muszą dokładnie i na czas odzwierciedlać wewnętrzne decyzje zarządcze przedsiębiorstwa w kontekście sytuacji biznesowej, tak aby wewnętrzny proces decyzyjny przedsiębiorstwa dostarczał informacji wspierających ocenę centrum odpowiedzialności.

Analiza rentowności na poziomie centrum zysków, planowania operacyjnego i kontroli, szczególnie w dużych korporacjach międzynarodowych, wymaga wykorzystania cen transferowych, które łączą cechy zarówno rachunkowości finansowej (kontrola), jak i zarządczej (zarządzanie). (Taipaleenmäki, Ikäheimo 2013, s. 331).

Wśród zalet integracji sprawozdawczości finansowej według segmentów operacyjnych ze strukturą organizacyjną według odpowiedzialności wymienia się (Nowak, 2013, s. 94):

- określenie segmentów sprawozdawczych na podstawie struktury organizacyjnej jest bardziej przejrzyste,
- pomiar i ocena wyników są bardziej obiektywne i jednoznaczne,
- niższy koszt pozyskania informacji, które mają być ujawniane w obowiązkowej sprawozdawczości finansowej, ponieważ informacje można łatwo przedstawić na odpowiednim poziomie szczegółowości, zgodnie z wymogami sprawozdawczości zewnętrznej,
- eliminacja powielania podobnych informacji dla różnych celów.

Powyższe zalety przyczyniają się do ogólnej poprawy jakości systemu raportowania przedsiębiorstwa.

Reasumując, wyodrębnienie ośrodków odpowiedzialności w systemie zarządzania przedsiębiorstwem umożliwia wdrożenie narzędzi rachunkowości zarządczej do oceny dokonanych poszczególnych ośrodków, monitorowania kosztów i przychodów oraz weryfikacji oferowanego asortymentu pod kątem maksymalizacji zysku.

4.6. Wykorzystanie sprawozdawczości w procesie planowania i kontroli kosztów przedsiębiorstwa

Planowanie i kontrola stanowią podstawowe funkcje zarządzania, odnoszące się do wszystkich obszarów funkcjonowania organizacji, w tym również zarządzania kosztami. Istotną rolę w tym procesie spełniają informacje, których jednym ze źródeł jest sprawozdawczość finansowa, dostarczająca danych niezbędnych do analizy i oceny sytuacji majątkowej, finansowej i wynikowej przedsiębiorstwa oraz planowania jego przyszłej działalności.

Efektywne planowanie przyszłych działań opiera się na informacjach finansowych, pozyskiwanych ze sprawozdania finansowego. Analiza bieżących wyników jednostki na podstawie sprawozdania finansowego daje możliwość podejmowania decyzji gospodarczych nie tylko w aspekcie operacyjnym, ale także strategicznym. Z kolei kontrola zapewnia efektywne wykonywanie funkcji pracowników oraz prognozowanie działalności przedsiębiorstwa. Ma na celu osiągnięcie dokładności, jasności i legalności odzwierciedlonych w rachunkowości i sprawozdawczości finansowej wyników finansowych.

Sprawne funkcjonowanie przedsiębiorstwa wymaga dokonywania okresowych analiz, pozwalających na ocenę działalności jednostki w przeszłości (*ex post*) jak również określających jej przyszłe kierunki rozwoju (*ex ante*). Informacji o zasobach, generowanych przychodach i kosztach, czy zyskach, niezbędnych do przeprowadzenia takich analiz, dostarcza sprawozdawczość finansowa. Zawartość informacyjna sprawozdania może ukazać efektywność działań przedsiębiorstwa oraz rozwój, zarówno w aspekcie operacyjnym jak również strategicznym. Informacje przetworzone w procesie badań analitycznych pozwalają na wyciąganie wniosków z przeszłych zdarzeń gospodarczych oraz podejmowanie decyzji dotyczących bieżących i przyszłych działań jednostki.

Oparta na informacjach pozyskanych ze sprawozdania analiza wskaźnikowa, pozwala na ocenę kondycji przedsiębiorstwa oraz przesłanek, sygnalizujących możliwe zagrożenia (Florek, 2016, s. 70). Duży zasób informacji, jaki przedstawia sprawozdanie finansowe umożliwiła menedżerom zwiększenie efektywności kontroli i planowania finansowego oraz przyczynia się do podejmowania właściwych decyzji gospodarczych.

Szczególnie istotne znaczenie dla wyników finansowych przedsiębiorstw oraz realizowanych przez nich celów mają koszty ich funkcjonowania. Od ich poziomu zależy bowiem efektywność prowadzonej działalności gospodarczej, stąd też są one przedmiotem częstej kontroli i oceny. Sposób prezentowania informacji o kosztach zawartych w sprawozdaniu finansowym określony jest w ustawie o rachunkowości oraz w MSF. Z uwagi na to, że informacja o kosztach prezentowana odbiorcom zewnętrznym jest określona przez przepisy prawa, jej zakres jest mocno okrojony. Bazowanie wyłącznie na informacjach o kosztach prezentowanych w obligatoryjnie sporządzanych sprawozdaniach finansowych z punktu widzenia zarządzających jednostką gospodarczą jest niewystarczające do tego, by ocenić ich racjonalność, podejmować decyzje operacyjne czy wyznaczać dalsze kierunki rozwoju przedsiębiorstwa.

Bez szczegółowej informacji o kosztach (ich poziomie, strukturze oraz przyczynach) ich racjonalizacja, umożliwiająca uzyskanie najlepszej relacji między przychodami a kosztami związanymi z ich uzyskaniem, nie jest możliwa. Maksymalizacja zysku wymaga systematycznego monitorowania wszystkich kosztów działalności gospodarczej. Informacje o kosztach powinny być na tyle szczegółowe, aby pozwoliły na bieżące identyfikowanie powstających zagrożeń i podjęcie szybkich działań korygujących. Dla potrzeb zarządzania informacje sprawozdawcze są niewystarczające i konieczne jest tworzenie równoległego systemu informacyjnego podporządkowanego potrzebom menedżerskim, generującego wewnętrzne raporty, których treść jest dostosowana do oczekiwań konkretnych decydentów. Źródłem raportów wewnętrznych wykorzystywanych w procesie planowania i kontroli kosztów są

w dużej mierze dane pochodzące z ewidencji księgowej, opracowań eksperckich, planów czy kosztorysów. Większości z tych informacji nie ma w sprawozdawczości finansowej.

Duże znaczenie mają również informacje pochodzące spoza przedsiębiorstwa, dotyczące działań konkurentów, sytuacji w branży, zmian w otoczeniu, które mają istotne znaczenie dla funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorstwa. Dane te wykorzystywane są przez rachunkowość zarządczą, której zadaniem jest przygotowanie informacji użytecznej w procesie podejmowania decyzji (Jaruga i in. 2010, s. 40) umożliwiających racjonalne rozwiązania w zakresie kształtowania zasobów przedsiębiorstwa i takiego ich wykorzystania, które tworzy warunki do optymalizacji relacji między przychodami ze sprzedaży a kosztami ich uzyskania (Paździor, 2016, s. 258).

Przedsiębiorstwa nieustannie dążą do zwiększenia efektywności działania pod względem ponoszonych kosztów. W celu lepszego zaspokojenia potrzeb związanych z zarządzaniem przedsiębiorstwem należy ustanowić rzetelny system sprawozdawczości wewnętrznej oparty na rachunkowości zarządczej, który zapewni skuteczne pozyskanie informacji o kosztach. Budowa systemu raportowania wewnętrznego kosztów opartego na rachunkowości zarządczej przyczyni się do doskonalenia systemu raportowania księgowego opartego wyłącznie na raportach zewnętrznych.

Sprawozdawczość zarządcza umożliwia szczegółowe raportowanie kosztów operacji biznesowych w celu podejmowania decyzji, prowadzących do ich racjonalizacji. Z uwagi na to, że każda technika rachunkowości zarządczej analizuje różne aspekty kosztów na różnych poziomach organizacji, nie ma standardowego formatu raportów kosztów sprawozdawczości zarządczej.

Mając na uwadze, że głównym celem rachunkowości zarządczej jest podejmowanie decyzji operacyjnych, raporty kosztów mają ograniczone zastosowanie dla menedżerów, jeśli są tworzone „zbyt późno, zbyt zagregowane lub zbyt zniekształcone” (Johnson i Kaplan, 1987 za Wynn M. i in. 2014, s. 408). Ponadto, ważna jest również wiarygodność danych i szacunków umieszczonych w raporcie.

Raporty kosztów zawierają najczęściej dane o kosztach działań dopiero po ich zakończeniu. Na podstawie tej analizy nie można wpłynąć na decyzje kosztowe dotyczące bieżących operacji gospodarczych. Dopełnieniem raportowania kosztów jest ich prognozowanie na podstawie wyszukiwania wzorców kosztów, dzięki którym można przewidzieć możliwe zużycie kosztów bieżących, trwających procesów gospodarczych na podstawie danych historycznych. Podeście to stanowi uzupełnienie tradycyjnego szacowania kosztów z wykorzystaniem budżetów i analizy odchyłeń (Wynn M. i in. 2014, s. 421). Techniki rachunkowości zarządczej umożliwiają zatem menedżerom planowanie z wyprzedzeniem i podejmowania świadomych decyzji strategicznych i operacyjnych na podstawie informacji o kosztach pochodzących z raportów wewnętrznych. Jednak gromadzenie informacji do celów raportowania kosztów i kontroli jest z reguły czasochłonne i wymaga dużej ilości zasobów.

Narzędziem rachunkowości zarządczej powszechnie wykorzystywanym do planowania i kontroli kosztów jest budżetowanie. Z uwagi na dużą zmienność otoczenia w trakcie okresu budżetowego, wiele przedsiębiorstw tradycyjne budżetowanie zastępuje koncepcją ciągłego doskonalenia (obniżania kosztów), czyli Kaizen Budgeting. Koncepcja ta oparta jest na założeniu systematycznego doskonalenia realizowanych procesów, którego jednym

ze skutków jest osiągnięcie założonego poziomu obniżki kosztów. Dzięki niej zmniejsza się różnica między zyskiem docelowym a planowanym (Zysnarska-Dworczak, 2012, s. 129).

Plany rzeczowo-finansowe tworzone w ramach procesu budżetowania pozwalają w sposób zwięzły i przejrzysty przedstawić wszystkie brane pod uwagę koszty na nadchodzący okres planowania. Dysponowanie odpowiednim zestawem informacji o kosztach ułatwia kadrze zarządzającej ich planowanie i kontrolę oraz podejmowanie trafnych decyzji.

Źródłem informacji pozwalającym na planowanie i kontrolę kosztów działalności jest również rachunek kosztów. Najkrócej rachunek kosztów można zdefiniować jako proces ustalania kosztów prowadzenia działalności gospodarczej według określonego modelu (Nowak, 2015, s. 163). Na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat wykształciło się wiele modeli i odmian rachunku kosztów.

Najważniejszym systematycznym modelem rachunku kosztów, dostosowanym do wymogów obligatoryjnej sprawozdawczości finansowej, jest rachunek kosztów pełnych, natomiast modelem rachunku kosztów prowadzonym zazwyczaj na potrzeby zarządzania, który również może być dostosowany do wymogów obligatoryjnej sprawozdawczości finansowej, jest rachunek kosztów działań (Nowak, 2015, s. 164).

Rachunek kosztów pełnych standardowych, często w praktyce ograniczony do rachunku kosztów rzeczywistych, nie umożliwia prawidłowego sporządzenia sprawozdań finansowych według obowiązujących regulacji. Dla prawidłowego przedstawienia sytuacji finansowej jednostki w sprawozdaniu finansowym nie wystarczą tylko dane rzeczywiste, lecz również pozycje uwzględniające perspektywę czasu (co najmniej rocznej). Brak tych informacji podważa wiarygodność i prawdziwość szacowanych wielkości zamieszczonych w sprawozdaniu finansowym albo zmusza do zamieszczania w sprawozdaniach danych rzeczywistych (historycznych), które nie uwzględniają zachodzących zmian (Sobańska, 2011, s. 132). Dokładniejsze informacje o kosztach pełnych niż tradycyjny rachunek kosztów pełnych standardowych, dostarcza rachunek kosztów działań, który prawidłowo zastosowany, nie zniekształca obrazu sytuacji finansowej w sprawozdaniu finansowym.

Na wewnętrzne potrzeby zarządzania jednostkami gospodarczymi częściej niż systematyczne rachunki kosztów wykorzystywane są problemowe rachunki kosztów, których głównym zadaniem jest informacyjne wspomaganie procesu planowania i kontroli oraz podejmowania decyzji gospodarczych.

Do najbardziej popularnych modeli rachunku kosztów o charakterze problemowym zalicza się (Nowak, Wierziński, 2010):

- rachunek kosztów cyklu życia produktów,
- rachunek kosztów docelowych,
- rachunek kosztów ciągłego doskonalenia,
- rachunek kosztów łańcucha wartości,
- rachunek kosztów jakości,
- rachunek kosztów projektów innowacyjnych,
- rachunek kosztów klientów.

Rachunek kosztów jest związany zarówno ze sprawozdawczością finansową (poprzez sprawozdawczy rachunek kosztów) jak i zarządczą (dzięki rachunkowi kosztów dla celów zarządzania), umożliwiając ustalenie kosztów w różnych przekrojach. Dostępne z niego informacje o kosztach mogą stanowić podstawę do racjonalizowania decyzji ekonomicznych podejmowanych przez użytkowników zewnętrznych i wewnętrznych. Z uwagi na to, że rachunek kosztów może zaspokajać potrzeby informacyjne różnych interesariuszy, jest niezbędnym elementem systemu informacji w każdej jednostce gospodarczej.

Podsumowując, duża zmienność otoczenia przedsiębiorstw powoduje, że historyczne informacje generowane przez sprawozdawczość finansową stają się coraz mniej przydatne w procesie planowania i kontroli kosztów. W zarządzaniu kosztami w coraz większym zakresie wykorzystuje się narzędzia rachunkowości zarządczej o charakterze prognostycznym. Stąd też coraz częściej odchodzi się od tradycyjnego budżetowania na rzecz bardziej elastycznych rozwiązań zakładających ciągłe doskonalenie procesów i struktur. Planowanie i kontrola kosztów odnosi się nie tylko do obniżki kosztów, ale w większym stopniu do optymalizacji relacji między przychodami a kosztami. Przedmiot kontroli stanowi struktura i poziom kosztów w porównaniu z uzyskanymi przychodami.

Zakończenie

Sprawozdawczość jednostki jako jeden z najważniejszych elementów systemu rachunkowości jest fundamentem tworzenia relacji i informowania interesariuszy o stanie majątkowym i finansowym jednostki. Filarem tego procesu są zasady wpisane w kanon rachunkowości, które zostały ukształtowane w okresie kilkusetletniego jej rozwoju.

Przeprowadzona analiza międzynarodowych i krajowych aktów prawnych oraz treści licznych publikacji pozwoliła na kompleksowe przedstawienie procesu sprawozdawczego jednostek gospodarczych. Prowadzone rozważania były też przyczynkiem, aby odnieść się do kwestii manipulacji księgowych i możliwych zafałszowań treści prezentowanych raportów. Podkreślono rolę audytora w procesie poświadczania wiarygodności danych finansowych, jak również omówiono zasadnicze aspekty dotyczące raportowania zarządczego, ukierunkowanego na potrzeby sprawozdawczości zarządczej. Realizacja celów monografii pozwoliła jednocześnie nakierować rozważania autorki na przebieg rozwoju sprawozdawczości finansowej w Polsce i pochylić się na głównymi problemami, które mogą wpłynąć na jakość informacji finansowej zawartej w sprawozdaniach jednostek.

Należy zauważyć, iż proces sprawozdawczy jest szczegółowo regulowany w Polsce przez akty normatywne i wykonawcze (ustawy, rozporządzenia) w przedmiotowym zakresie, jak również normy tworzone przez krajowe organy państwowe, unormowania środowiskowe, wyrażone w postaci standardów opracowywanych przez instytucje prywatne zrzeszające ekspertów z zakresu rachunkowości. Wymienione regulacje stanowią ramy do przedstawienia prawdziwego i rzetelnego obrazu majątkowo-finansowego jednostki w postaci informacji sprawozdawczej, co jednocześnie zapewnia bezpieczeństwo obrotu gospodarczego. Ponadto ujawniana w sprawozdaniach informacja rachunkowo-finansowa służy szerokiemu gronu odbiorców do podejmowania decyzji o charakterze ekonomicznym. Ważna w tym aspekcie jest jej wiarygodność, stąd informacje sprawozdawcze poddawane są kompleksowemu badaniu i ocenie w drodze audytów finansowych.

Powyższą funkcje przypisano biegłym rewidentom, którzy w świetle zmieniających się przepisów prawnych na przestrzeni ostatnich trzech lat mają do spełnienia dość trudną rolę. Wprowadzone bowiem zmiany w zakresie procesu rewizyjnego, jakie dokonano w 2017

roku nową ustawą o biegłych rewidentach, firmach audytorskich i nadzorze publicznym nieco zrewolucjonizowały sam proces audytu, a także wymusiły konieczność dostosowania się firm audytorskich do nowych realiów. Mając na względzie nowe przepisy, część firm musiała, m. in. zrezygnować z usługi doradztwa na rzecz audytu, zaś wprowadzony obowiązek prowadzenia dokumentacji w formie elektronicznej wymusił poniesienie dodatkowych nakładów finansowych na ten cel. W ostatnim czasie zmianie uległa także standaryzacja w zakresie prowadzenia badania sprawozdań, jak również sama sprawozdawczość z badania. Te zmiany przyniosły z kolei konieczność ponoszenia nakładów finansowych, m. in. na szkolenie pracowników w tym zakresie, co w praktyce może niestety mieć odbicie w cenie usługi przeprowadzania audytu sprawozdań finansowych. Rodzi to pewną obawę, iż tylko firmy zobowiązane obligatoryjnie do poddania badaniu sprawozdań finansowych będą korzystać z usługi audytu. Nie ulega natomiast wątpliwości, iż jakość prowadzonych audytów finansowych będzie skrupulatnie monitorowana. Wszystko to odbywać się będzie za sprawą powołanej ponad rok temu Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego, której przypisano sprawowanie kontroli nad jakością przeprowadzanych prac audytowych. W zamierzeniu nowy organ kontroli ma zapewnić skuteczny system monitorowania działalności firm audytorskich i pozwolić na sprawdzanie jakości świadczonych przez nie usług.

Pomimo faktu, iż audyt ma w tle wydźwięk usługi zaufania publicznego, która daje zapewnienie interesariuszom o wiarygodności prezentowanych w sprawozdaniach ujawnień, w praktyce nie zawsze funkcja ta ma zastosowanie. Pomimo wprowadzanych obostrzeń, regulacji i kontroli w obszarze sporządzania sprawozdań finansowych, wciąż zdarzają się sytuacje wskazujące na popełnianie przez firmy tzw. manipulacji księgowych. Może to oznaczać, iż nie ma jak dotąd w pełni skutecznych rozwiązań, które umożliwiłyby przeciwdziałanie nieuczciwym praktykom. Dlatego też podstawową funkcją standardów i innych regulacji rachunkowości powinno być dostarczenie rozwiązań dotyczących wczesnego rozpoznawania zagrożeń dla działalności i przypadków rachunkowości agresywnej oraz tworzenie systemu wczesnego ostrzegania inwestorów w tym zakresie. We współczesnej rachunkowości dostosowania regulacji prawnych i wprowadzanie coraz to nowych rozwiązań technicznych może okazać się niewystarczające. Równie ważne są bowiem kwalifikacje zawodowe osób zajmujących się rachunkowością, a także świadomość i edukacja na temat postaw etycznych. Coraz więcej grup zawodowych upatruje potrzebę tworzenia zasad i wskazówek w formie kodeksów etycznych, które będą fundamentem do przeciwdziałania nieuczciwym praktykom księgowym. Jeżeli proceder fałszowania sprawozdań finansowych nie zostanie zahamowany odpowiednimi regulacjami, które mogą utrudnić oszustwa, to odbiorcy sprawozdań finansowych przestaną je uważać za wiarygodne źródło informacji na temat sytuacji ekonomiczno-finansowej podmiotów gospodarczych, a tym samym mogą zacząć sięgać po alternatywne źródła informacji w tym zakresie.

Bieżący rok kalendarzowy jest dodatkowo trudny dla osób raportujących, bowiem na okres wywiązywania się jednostek gospodarczych z obowiązku sprawozdawczego przypadła epidemia COVID-19. Sytuacja ta doprowadziła do wzrostu ryzyka i niepewności działalności wielu jednostek, co mogło mieć znaczący wpływ na ich zdolność do kontynuacji działalności, a tym samym na informacje prezentowane w sprawozdaniach finansowych za 2019 rok. Zarówno zapisy Ustawy o rachunkowości, jak i treść Międzynarodowych

Standardów Rachunkowości Finansowej zawierają wytyczne dotyczące ujawnień i prezentacji zdarzeń, które nastąpiły zarówno przed jak i po dniu bilansowym. W przypadku, gdy dzień bilansowy przypadł w okresie przed ogłoszeniem stanu epidemii Covid-19, a data sporządzenia sprawozdania finansowego przypada już w okresie epidemii, jej skutki są zdarzeniami zaklasyfikowanymi do zdarzeń niekorygujących sprawozdanie finansowe, ujawnianych w dodatkowych informacjach i objaśnieniach. Inna sytuacja ma miejsce w przypadku, gdy dzień bilansowy przypadł na okres epidemii Covid-19, zdarzenia po dniu bilansowym, będące skutkami epidemii, mogą mieć zarówno charakter zdarzeń korygujących, jak i niekorygujących sprawozdanie finansowe. Zdarzenia te będą wymagały oceny kierownika jednostki, aby prawidłowo i rzetelnie ustalić, w jakim zakresie powinny one zostać przedstawione w bieżącym okresie sprawozdawczym. Konsekwencją powyższego jest konieczność dokonania ostatecznej oceny i klasyfikacji tych zdarzeń przez kierownika jednostki, co z pewnością będzie miało wpływ na wycenę i prezentację informacji w sprawozdaniu finansowym.

W rozważaniu nad procesem sprawozdawczym podmiotów gospodarczych włączono również aspekt rachunkowości zarządczej. Istnieje bowiem ścisła interakcja pomiędzy wymogami stawianymi przez zewnętrznych odbiorców sprawozdawczości finansowej a informacjami zarządczymi tworzonymi na potrzeby kierownictwa jednostki oraz procesu decyzyjnego. Należy zauważyć, iż rosnący profesjonalizm inwestorów oraz formułowane przez nich potrzeby informacyjne powodują, że zacierają się różnice między informacjami generowanymi w systemie rachunkowości na potrzeby zarządu a informacjami wymaganymi przez inwestorów. Spełnienie potrzeb informacyjnych odbiorców wewnętrznych i zewnętrznych sprawozdań finansowych powinno prowadzić do konwergencji danych tworzonych w rachunkowości zarządczej i w rachunkowości finansowej, ponieważ są one tworzone zazwyczaj na tej samej bazie i w tym samym formacie. Odzwierciedleniem tego procesu jest coraz częściej stosowane w MSSF menedżerskie podejście do sprawozdawczości finansowej, tym bardziej, iż wdrożenie MSSF przyniosło nową jakość w sprawozdawczości finansowej. Ze względu na swoją użyteczność MSSF przenikają do systemów rachunkowości zarządczej pełniąc tym samym funkcję wewnętrznej rachunkowości zarządczej, z pewnymi modyfikacjami umożliwiającymi lepszą ocenę wyników wewnętrznych w wielu spółkach.

W warunkach zaostrzającej się konkurencji pojawia się potrzeba bardziej szczegółowego i sprawnego informacyjnego wsparcia systemu zarządzania. Wymagany poziom analityczności informacji zapewnia odpowiednia organizacja rachunkowości zarządczej, w której gromadzenie, rejestrowanie i grupowanie niezbędnych informacji odbywa się w ramach wyodrębnionych ośrodków odpowiedzialności, co umożliwia menedżerom bieżącą kontrolę nad efektywnością wykorzystania zasobów przedsiębiorstwa. Pomyślne funkcjonowanie przedsiębiorstwa jako całości zależy zatem od wyników poszczególnych ośrodków odpowiedzialności. Skuteczne decyzje zarządcze są zwykle podejmowane na podstawie informacji zawartych w sprawozdaniach zarządczych jednostki, które zawierają uporządkowane i uogólnione informacje finansowe i pozafinansowe o przedsiębiorstwie za dany okres. Jakość i sukces sprawozdawczości zarządczej są bezpośrednio uzależnione od stosowanych technik w obszarze rachunkowości zarządczej.

Należy zauważyć, iż dobrze zorganizowane raportowanie zarządcze, uwzględniające podział jednostki na ośrodki odpowiedzialności jest ważnym źródłem informacji księgowych i analitycznych wykorzystywanych na potrzeby menedżerów różnych szczebli zarządzania. I chociaż proces tworzenia raportów zarządczych w ramach wyodrębnionych centrów może wydawać się procesem złożonym, a jednocześnie zależnym od specyfiki organizacyjnej i technologicznej przedsiębiorstw, to generowane raporty pozwalają menedżerom na podejmowanie właściwych decyzji, zwiększających konkurencyjność przedsiębiorstw. Prowadzi to do wniosku, że skuteczność działań przedsiębiorstwa uwarunkowana jest strukturą i organizacją sprawozdawczości zarządczej, która musi odpowiadać potrzebom kierownictwa firmy. Raportowanie wyników według segmentów operacyjnych na potrzeby sprawozdawczości finansowej oraz raportowanie wyników według ośrodków odpowiedzialności w ramach rachunkowości odpowiedzialności odgrywają coraz większą rolę w systemie sprawozdawczości przedsiębiorstwa. Należy zatem stwierdzić, iż integracja segmentacji operacyjnej z segmentacją centrów odpowiedzialności, może przyczynić się do podwyższenia efektywności systemu raportowania przedsiębiorstwa, zapewniając tym samym jednolitą i spójną strukturę raportów tworzonych zarówno dla zewnętrznych jak i wewnętrznych użytkowników informacji sprawozdawczej.

Bibliografia

- Alexander, D., Jermakowicz, E. (2006). True and Fair View of the Principles/Rules Debate. *Abacus*, 42(2).
- André, P., Filip, A., i Moldovan, R. (2016). Segment disclosures quantity and quality under IFRS 8: Determinants and the effect on financial analysts' earnings forecast errors. *The International Journal of Accounting*, 51(4): 443–461. doi:10.1016/j.intacc.2016.10.008.
- Andrzejewski, M. (2011). System rewizji finansowej z uwzględnieniem funkcji korygującej sprawozdanie finansowe. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 62(118).
- Andrzejewski, M. (red.) (2016). *Ewolucja sprawozdawczości i rewizji finansowej w systemie rachunkowości*. Warszawa: Difin.
- Artwienicz, N., Bartoszewicz, A., Cygańska, M., Wójtowicz, P. (2020). *Kształtowanie wyniku finansowego w Polsce*. Katowice: Wydawnictwo IUS Publicum.
- Bauer, K. (2018). Hierarchia cech jakościowych sprawozdań finansowych przedsiębiorstw w postępowaniu upadłościowym. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 98(154): 25–42.
- Beresińska, A., Golec, M., Karmańska, A. (1997). Koncepcja true and fair view w praktyce światowej i w Polsce. *Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej Stowarzyszenia Księgowych w Polsce*, 40: 11–23.
- Bień, W. (2002). *Ocena efektywności finansowej spółek kapitałowych*. Warszawa: Finans-Servis.
- Błażyńska, J. (2015). Atrybuty jakościowe współczesnych sprawozdań finansowych. *Studia Oeconomica*.
- Brzeska, A. (2016). Opinia z badania sprawozdań finansowych w Polsce — regulacje a praktyka polskich spółek publicznych. *Studia Ekonomiczne Regionu Łódzkiego*, 22.
- Bugeja, M., Czernkowski R., i Moran D. (2015). The Impact of the Management Approach on Segment Reporting. *Journal of Business Finance & Accounting*, 42(3–4).
- Buk, H. (2012). Czytelność informacji o kapitałach własnych prezentowanych w sprawozdaniu finansowym. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Oeconomica*, 262.

- Buk, H. (2015). Sprawozdawczość segmentowa bazą informacyjną dla oceny efektywności zarządzania operacyjnego, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 398.
- Burchart, R. (2011). Wybrane problemy ustalania odroczonego podatku dochodowego. *Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego*, 25: 231–244.
- Burchart, R. (2017). Odroczonego podatek dochodowy w umowach leasingowych. *Ekonomiczne Problemy Usług*, 2: 37–49.
- Burchart, R. (2019). Wybrane problemy związane z tworzeniem i rozwiązywaniem kapitału z aktualizacji wyceny przedsiębiorstwa. W: S. Hońko, A. Lulek (red.), *Rachunkowość finansowa w zarządzaniu jednostkami gospodarczymi*. Szczecin: Wydawnictwo Uniwersytetu Szczecińskiego: 11–28.
- Burchart, R., Lelusz, H. (2014). Problemy w identyfikowaniu rachunkowości kreatywnej i rachunkowości agresywnej w teorii i praktyce. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 77(133): 51–64.
- Burchart, R., Lelusz, H. (2018). Zafalszowania w sprawozdaniach finansowych i sposoby ich ograniczania. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 503: 77–88.
- Burchart, R., Soldevila de Moynes, R. (2017). The Accounting Principles and Financial Reporting Rules in Polish and Spanish Regulations. *Olsztyn Economic Journal*, 4: 371–386.
- Cebrowska, T. (red.), (2010). *Rachunkowość finansowa i podatkowa*. Warszawa: PWN.
- Chojnacka, E., Wolszon, U., Zimnicki, T. (2018). *Sprawozdanie finansowe według polskiego prawa bilansowego*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Ciechan-Kujawa, M. (2014). *Wielowymiarowy audyt biznesowy. Wartość dodana dla organizacji i interesariuszy*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Discussion Memorandum: Comparison of Prudence and Matching Principles*. (1993). Paris: OECD Working Group on Accounting Standards.
- Dobjija, D., Cieślak, I. (2012). Rozwój regulacji Unii Europejskiej w zakresie rewizji finansowej. Rys historyczny. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 69(125).
- Drelisak, E., Kania, D. (2004). *Bilans*. Gdańsk: Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr.
- Drobyazko, S. (2019). Evaluation of effectiveness of responsibility centers in the management accounting system. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, 23(6).
- Drucker, P. (2009). *Zarządzanie w XXI wieku — wyzwania*. Warszawa: MT Biznes.
- Drury, C. i Elshishini, H. (2005). *Research Report. Divisional Performance Measurement: An Examination of the Potential Explanatory Factors*. Pobrane 25.08.2020 z <http://www2.cimaglobal.com>.
- Dynowska, J. (2018). Prezentacja informacji o segmentach działalności w sprawozdaniach finansowych spółek giełdowych — zarys problemu. *Studia Prawno-Ekonomiczne*, 109.
- Dynowska, J., i Lelusz, H. (2013). Product costing and pricing methods applied by enterprises within the Warmińsko-Mazurskie voivodship. *Olsztyn Economic Journal*, 8(3).
- Dynowska, J., i Zapadka M. (2018). Wdrożenie MSSF 8 Segmenty operacyjne w spółkach branży drzewno-papierniczej. *Prace Naukowe UE we Wrocławiu*, 513.

- Fakir, A.A, Islam, M.Z, i Miah, M.S. (2014). The Use of Responsibility Accounting in Textile Industry in Bangladesh. *Journal of Business Studies*, 35(2).
- Fedak, Z. (1998). *Metody i techniki rewizji sprawozdań finansowych*. Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce.
- Fedak, Z. (2018). *Roczne sprawozdanie finansowe — zasady ogólne. Rachunkowość — zamknięcie roku 2018*. Warszawa: Wydawnictwo Rachunkowość.
- Fedak, Z. (red.) (2020a). *Zamknięcie roku 2019. Wydanie specjalne*. Warszawa: Wydawnictwo Rachunkowość.
- Fedak, Z. (2020b). *Sprawozdanie finansowe*. Pobrane 3.08.2020 z https://rachunkowosc.com.pl/kontynuacja_dzialalnosci_w_czasie_pandemii_koronawirusa.
- Florek, I. (2016). Wykorzystanie informacji ze sprawozdawczości do podejmowania decyzji gospodarczych w przedsiębiorstwie. W: A. Kister, i A. Bujak (red.), *Tendencje rozwoju współczesnej rachunkowości finansowej i zarządczej*, Lublin: Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.
- Gabrusewicz W., red. (2010). *Audyty sprawozdań finansowych*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Gabrusewicz, W. (2010). Istota i rola audytu sprawozdań finansowych. W: *Audyty Sprawozdań Finansowych*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Gabrusewicz, W. (2014). Istota i rola audytu sprawozdań finansowych. W: *Audyty Sprawozdań Finansowych*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Gabrusewicz, W., Gabrusewicz, P. (2015). *Roczne sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Gabrusewicz, W., i Remlein, M. (2011). *Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa — jednostkowe i skonsolidowane*. Warszawa: PWE.
- Gabrusewicz, W., Kamela-Sowińska, A., i Poetschke, H. (2000). *Rachunkowość zarządcza*. Warszawa: PWE.
- Gackowska, W. (2010). *Jak współpracować z biegłym rewidentem podczas badania sprawozdania*. Warszawa: INFOR.
- Galbarczyk, T. (2016). Charakterystyka zawartości informacyjnej sprawozdania finansowego według polskiego prawa bilansowego i MSR/MSSF. W: H. Żukowska, A. Spoz, G. Zasuwa (red), *Sprawozdawczość w procesie zarządzania i oceny działalności przedsiębiorstwa*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Garstecki, D. (2014). Porównywalność a przydatność sprawozdań finansowych. Analiza w ujęciu metodologii K. R. Poppera. *Studia Oeconomica Posnaniensia*, 2(4).
- Gierusz, J. (2005). *Koszty i przychody w świetle nadrzędnych zasad rachunkowości. Pojęcie, klasyfikacja, zakres ujawnień*. Gdańsk: ODDK.
- Głębocka, M. (2016). Przesłanki braku kontynuacji działalności a sprawozdawczość finansowa jednostki — wybrane problemy. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 287.
- Gmytrasiewicz, M. (2011). *Rachunkowość. Podstawowe założenia i zasady*. Warszawa: Difin.

- Gogół, K., Kes, Z. (2017). Raportowanie wewnętrzne kosztów outsourcingu w przedsiębiorstwie usługowym. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 472.
- Gołębiowski, G., Tłaczała, A. (2009). *Analiza finansowa w teorii i w praktyce*. Warszawa: Difin.
- Górka, Ł. (2005). Istotność w badaniu sprawozdania finansowego. *Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie*, 674: 33–44.
- Gos, W. (2006). Regulacje prawne i standardy międzynarodowe rachunkowości. W: K. Czubakowska (red.), *Rachunkowość w biznesie*. Warszawa: PWE.
- Gos, W. (2011). *Kapitał z aktualizacji wyceny*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Gos, W., Hońko, S. (2013). Próba kwantyfikacji założenia kontynuacji działalności. *Zeszyty Naukowe Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów*, 129.
- Gos, W., Hońko, S., i Szczypa, P. (2010). *ABC sprawozdań finansowych. Jak je czytać, interpretować i analizować*. Warszawa: CeDeWu.
- Grabowska-Kaczmarczyk, E. (2016). Ewolucja rewizji finansowej i jej wpływ na jakość procesu badania sprawozdania finansowego. W: M. Andrzejewski (red.), *Ewolucja sprawozdawczości i rewizji finansowej w systemie rachunkowości*. Warszawa: Difin.
- Groşanu, A., i Răchışan, P. R. (2009). Study regarding the organization of management accounting in the context of responsibility centers, *Annals of Faculty of Economics*, 3(1).
- Gut, P. (2006). *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Hall, M. (2010). Accounting Information and managerial work, *Accounting, Organizations and Society*, 35.
- Hasik, W. (2020). Informacja dodatkowa jako opisowa część sprawozdania finansowego. W: B. Nita (red.), *Sprawozdawczość finansowa według polskiego prawa bilansowego*. Warszawa: Difin.
- Hemmer, T., i Labro, E. (2008). On the Optimal Relation between the Properties of Managerial and Financial Reporting Systems. *Journal of Accounting Research*, 46(5).
- Hilorme, T., Zamazii, O., Judina, O., Korolenko, R. & Melnikova, Yu. (2019). Formation of risk mitigating strategies for the implementation of projects of energy saving technologies. *Academy of Strategic Management Journal*, 18(3).
- Hołda, A. (2005). Zasady kontynuacji działalności w kontekście problematyki błędów i oszustw. W: S. Surdykowska (red.), *Rachunkowość kreatywna a oszustwa księgowe*. Dąbrowa Górnicza: Wyższa Szkoła Biznesu.
- Hołda, A. (2006). Zasady kontynuacji działalności i prognozowania upadłości w polskich realiach gospodarczych. *Zeszyty Naukowe. Seria Specjalne: Monografie*, 174.
- Hołda, A. (2007). Sprawozdawczy wymiar zasady kontynuacji działalności. W: W. Gabrusewicz (red.), *Rachunkowość w teorii i praktyce. Sprawozdawczość i analiza finansowa*. Tom III. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu: 125–136.
- Horngren, Ch. T., Harrison, Jr. W. T., i Bamber, L. S. (2005). *Accounting*, New Jersey: Prentice Hall, Inc.

- Internal reporting as an element of admission of a management decision, *IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science*, 433. doi:10.1088/1755-1315/433/1/012023.
- International Accounting Standards Board (2013). *Post-Implementation Review: IFRS 8 Operating Segments*. (London: IASB). Pobrane z [http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASBProjects/PIR/IFRS-8/Documents/PIR-IFRS-8-Operatihg-Segments-July\(2013\).pdf](http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASBProjects/PIR/IFRS-8/Documents/PIR-IFRS-8-Operatihg-Segments-July(2013).pdf).
- Istota rachunku zysków i strat. (2020). Pobrano 3.08.2020 z <https://analizy-prognozy.pl/wp-content/uploads/Analiza-rachunku-zysk%C3%B3w-i-strat-%E2%80%93-ANALI-ZA-PROGNOZA-FINANSOWA.pdf>.
- Iyel, N., Samociuk, M. (2007). *Defraudacja i korupcja. Zapobieganie i wykrywanie*. Warszawa: PWN.
- Jackson, C. W. (2008). *Bajki w świecie biznesu. Mroczna prawda o fałszowaniu sprawozdań finansowych*. Warszawa: PWN.
- Jakubczyk-Cały, E., Skibiński, K. (2001). Nieprawidłowości w sprawozdaniach finansowych jednostek. *Monitor Rachunkowości i Finansów*, 6.
- Jaruga, A. (red.), (1991). *Współczesne problemy rachunkowości*. Warszawa: PWE.
- Jaruga, A. A., Kabalski, P., i Szychta, A. (2010). *Rachunkowość zarządcza*. Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer Business.
- Jaruga, A. A., Nowak, W. A., i Szychta, A. (2001). *Rachunkowość zarządcza. Koncepcje i zastosowania*. Łódź: Społeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania w Łodzi.
- Jarugowa, A., Walińska, E. (1997). *Roczne sprawozdania finansowe. Ujęcie księgowo a podatkowe*. Gdańsk: Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr.
- Jastrzębowski, A. (2015). *Zakres i znaczenie współcześnie identyfikowanych funkcji rachunkowości*. Maszynopis rozprawy doktorskiej. Poznań: Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu.
- Jaworski, J. (2009). *System rachunkowości w zarządzaniu przedsiębiorstwem w świetle paradygmatu informacyjno-ekonomicznego*. Materiały konferencyjne. Zarządzanie w XXI wieku. Koncepcje, Trendy, Problemy. Toruń: Wyższa Szkoła Bankowa w Toruniu.
- Johnson, H., i Kaplan, R. (1987). *Relevance lost: The rise and fall of management accounting*. Boston: Harvard Business School
- Jokinen, J. (2017). *Internal management reporting and internal cost estimation of product trainings for a case company*, Satakunta University of Applied Sciences (SAMK), Pori
- Jurewicz, A. (2013). Integracja rachunkowości finansowej i zarządczej, z perspektywy raportowania informacji o segmentach działalności na przykładzie badanego przedsiębiorstwa. W: E. Walińska (red.), *Współczesne problemy finansów, rachunkowości i zarządzania*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. doi:10.18778/7525-962-9.09.
- Kabalski, P. (2012). Rachunkowość zarządcza jako źródło informacji dla sprawozdań finansowych sporządzanych według MSSF/MSR. *Controlling i Rachunkowość Zarządcza*, 2.
- Kaczmarczyk, A. (2020). Bilans jako rachunek majątkowy. W: B. Nita (red.) *Sprawozdawczość finansowa według polskiego prawa bilansowego*. Warszawa: Difin.

- Kaczorowska, I. (2020). *Sprawozdanie finansowe za 2019 rok a COVID-19*. Pobrano 3.08.2020 z <https://www.lex.pl/sprawozdanie-finansowe-za-2019-r-a-covid-19-nowe-terminy-skladania-sprawozdan-finansowych,7615.html>.
- Kajüter, P, i Nienhaus M. (2017). The Impact of IFRS 8 Adoption on the Usefulness of Segment Reports, *Abacus*, 53(1).
- Kalińska, E. (2020). *Koronawirus: Wpływ Covid-19 na sprawozdania finansowe jednostek za rok 2019*. Pobrano 3.08.2020 z <https://www.rp.pl/Rachunkowosc/303179955-Koronawirus-Wplyw-Covid-19-na-sprawozdania-finansowe-jednostek-za-rok-2019.html>.
- Kamel, H., Naser, M. (1993). *Creative Financial Accounting*. New York: Prentice Hall International Ltd.
- Kamela-Sowińska, A. (2003). Skąd się wzięła sprawa „Enronu”? *Rachunkowość*, 4.
- Kamiński, R. (2015). *Sprawozdawczość finansowa przedsiębiorstwa w regulacjach polskich i międzynarodowych*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Kes, Z. (2013). Adaptacja elementów pulpitu menadżerskiego w MS Excelu. W: A. Dura A. (red.), *Budżetowanie — dziś i jutro*. Kraków: Wydawnictwa AGH.
- Khera, R., i Krumholz, H. M. (2017). With great power comes great responsibility: big data research from the national inpatient sample. *Circulation: Cardiovascular Quality and Outcomes*, 10(7).
- Kiziukiewicz, T. (2017). Problemy dostosowania rachunkowości do informacyjnych wymagań zarządzania, *Rozprawy i studia*, MLIII(979).
- Klimczak, K. (2016). Prezentacja informacji o segmentach operacyjnych w sprawozdaniach finansowych spółek giełdowych. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 285.
- Klychova, G. S., Zakirova, A. R., Mukhamedzyanov, K. Z., i Faskhutdinova, M. S. (2014). Management Reporting and Its Use for Information Ensuring of Agriculture Organization Management. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(24).
- Kodeks Zawodowej Etyki w Rachunkowości*. (2007). Warszawa: Stowarzyszenie Księgowych w Polsce. Zarząd Główny w Warszawie.
- Kondraszuk, T. (2011). Polityka rachunkowości a zasada kontynuacji działania. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 60(116): 189–200.
- Kowalak, R. (2015). Sprawozdawczość zarządcza zakładu gospodarowania odpadami, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 398.
- Kowalak, R. (red.) (2014). *Sprawozdawczość zarządcza*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Kozłowska, A. (2018), Próba identyfikacji podstawowych czynników determinujących jakość sprawozdań finansowych, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 503: 246–258.
- Krajowe Standardy Rachunkowości*. Departament Rachunkowości Ministerstwa Finansów. Dostęp 7.08.2020 z <https://www.gov.pl>.
- Kraszewska-Szuba, M. (2013). *Środki pieniężne, czeki i lokaty w sprawozdaniu*. Pobrane 3.08.2020 z <https://www.mddp-outsourcing.pl/srodki-pieniezne-czeki-i-lokaty-w-sprawozdaniu>.

- Krzywda, D. (1999). *Rachunkowość finansowa*. Warszawa: FRRwP.
- Krzywda, D. (2005). Sprawozdanie finansowe jako produkt rachunkowości. W: B. Micherda (red.), *Podstawy rachunkowości. Aspekty teoretyczne i praktyczne*. Warszawa: PWN.
- Krzywda, D. (2008). Jawność raportu biegłego rewidenta z badania sprawozdania finansowego w Polsce, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, 785.
- Kuczyńska-Cesarz, A. (2019). System rewizji finansowej w Polsce i jego powiązanie z inżynierią rachunkowości. *Inżynieria Bezpieczeństwa Obiektów Antropogenicznych*, 4.
- Kutera, M. (2018). Nowy raport biegłego rewidenta — implementacja przy audycie spółek WIG-20. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 503: 281–292.
- Kutera, M., Hołda, A., Surdykowska, S. T. (2006). *Oszustwa księgowe. Teoria i praktyka*. Warszawa: Difin.
- Kuźdowicz, P., i Kuźdowicz, D. (2013). Integracja rachunkowości finansowej i zarządczej w systemie ERP, *Prace Naukowe Uniwersytet Ekonomicznego we Wrocławiu*, 291.
- Lachowski, W.K. (2019). *Metody wyboru pozycji do badań zgodności i badań wiarygodności*. Warszawa: Centrum Edukacji PIBR.
- Łada, M. (2017). Od konsekwencji do antecedenencji — zmiana orientacji pomiaru we współczesnej rachunkowości, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 92(148).
- Landsman, Wayne R. (2007). Is Fair Value Accounting Information Relevant and Reliable? Evidence from Capital Market Research. *Accounting and Business Research*, Special Issue.
- Leśkiewicz, M. (2016). Harmonogram sporządzania, zatwierdzania, prezentacja i ogłaszanie sprawozdań finansowych W: H. Żukowska, A. Spoz, G. Zasuwa (red.), *Sprawozdawczość w procesie zarządzania i oceny działalności przedsiębiorstwa*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Lipiński, C. (2012). Segmentacja wyników finansowych polskich banków — praktyka realizacji zaleceń MSSF 8. W: M. Wypych (red.), *Finansowe aspekty zarządzania organizacjami. Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, 13(18).
- Lu, L. Y., Shailer, G., i Yu, Y. (2017). Corporate social responsibility disclosure and the value of cash holdings. *European Accounting Review*, 26(4).
- Madegowda, J. (2006). *Management Accounting*. Karnataka: Himalaya Publishing House.
- Management Accounting Concepts*. (1989). The International Federation of Accountants.
- Masłankowski, K. (2005). Rachunkowość kreatywna a wartość informacyjna sprawozdań finansowych. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 25: 18–33.
- Matulich, S., Heitger, L.E. (1980). *Financial Accounting*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Michalak, J. (2014). Wpływ wprowadzenia MSSF 8 na przydatność sprawozdawczości segmentów na przykładzie największych spółek europejskich. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 80(136).
- Micherda, B. (2004). *Współczesna rachunkowość w kreowaniu wiarygodnego obrazu działalności jednostki gospodarczej*. Kraków: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie.

- Micherda, B., Szulc, M. (2016). Integracja procesu sporządzania, analizy i badania sprawozdania finansowego. W: B. Micherda, K. Stępień (red.), *Integracja sposobu sporządzania, analizy i badania sprawozdania finansowego*. Warszawa: Difin.
- Micherda, B., Szulc, M. (2016). Kluczowe Aspekty Integracji procesu sporządzania, analizy i badania sprawozdania finansowego, *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 285: 283–207.
- Mizikovskiy, E., Zubenko, E., Zubrenkova, O., Igoshina, Y., Ivanov, E. A., i Khristolubova V. V. (2020). MSR/MSSF. W: T. Cebrowska, A. Kowalik, R. Stępień, *Rachunkowość wczoraj, dziś i jutro*. Warszawa: SKwP.
- Nawrocki, R. (2008). Kodeks zawodowy etyki w rachunkowości. *Monitor Rachunkowości i Finansów*, 10: 35–42.
- Needles, B.E. (1983). *Financial Accounting*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Nesterenko, S., Drobyazko, S., Abramova O., i Siketina N. (2019). *Optimization of factorial portfolio of trade enterprises in the conditions of the non-payment crisis*. IBIMA Business Review.
- Nichols, N., Street, D., i Cereola, S. (2012). An Analysis of the Impact of Applying IFRS 8 on the Segment Disclosures of European Blue Chip Companies, *Journal of International Accounting Auditing and Taxation*, 21(2).
- Nita, B. (2009). *Rola rachunkowości zarządczej we wspomaganii zarządzania dokonaniem przedsiębiorstwa*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Nita, B. (2014a). *Sprawozdawczość zarządcza*. Warszawa: PWN.
- Nita, B. (2014b). Zakres wewnętrznych analiz dotyczących rentowności w controllingu operacyjnym. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 803(66).
- Nita, B. (2015). Sprawozdawczość wewnętrzna jako instrument kontroli zarządczej w sektorze publicznym, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 864(76).
- Nita, B. (2020). Rachunek przepływów pieniężnych. W: B. Nita (red.) *Sprawozdawczość finansowa według polskiego prawa bilansowego*. Warszawa: Difin.
- Nowak, E. (2003). *Zaawansowana rachunkowość zarządcza*. Warszawa: PWE.
- Nowak, E. (2010). Zadania rachunkowości zarządczej w świetle międzynarodowych wytycznych dobrych praktyk. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 123.
- Nowak, E. (2013). Operating segments for reporting purposes and responsibility centres for performance evaluation purposes. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 290.
- Nowak, E. (2015). Rachunek kosztów a zarządzanie kosztami. Rozważania o relacjach. *Studia Ekonomiczne*, 245.
- Nowak, E. (red.) (2017). *Rachunek kosztów, rachunkowość zarządcza, controlling*. W: E. Nowak (red.), *Przeszłość–Teraźniejszość–Przyszłość*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

- Nowak, E., Wierzbński, M. (2010). *Rachunek kosztów. Modele i zastosowania*. Warszawa: PWE.
- Nowakowski, J., Porębski, P. (1999). Analiza cash flow jako praktyczny instrument oceny zdolności kredytowej podmiotów gospodarczych. *Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów SGH*, 11.
- Nowicki, A., i Chomiak-Orsy, I. (2011). *Analiza i modelowanie systemów informacyjnych*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Olchowicz, I. (2002). *Podstawy rachunkowości*. Warszawa: Difin.
- Olchowicz, I. (2011). *Rachunkowość podatkowa*. Warszawa: Difin.
- Olchowicz, I., Tłaczała, A. (2002). *Sprawozdawczość finansowa*. Warszawa: Difin.
- Oleksyk, P. (2020). Zestawienie zmian w kapitale własnym. W: B. Nita (red.) *Sprawozdawczość finansowa według polskiego prawa bilansowego*. Warszawa: Difin.
- Paliy, V. F. (2006) *Management accounting of costs and revenues with elements of financial accounting*. Moscow: INFRA-M.
- Patterson, R. (2008). *Kompendium terminów z zakresu rachunkowości w języku polskim i angielskim*. Warszawa: Polska Akademia Rachunkowości.
- Paździor, M. (2016). Wykorzystanie rachunkowości i sprawozdawczości w procesie planowania i kontroli kosztów w przedsiębiorstwie. W: H. Żukowska, A. Spoz, G. Zasuwa (red.), *Sprawozdawczość w procesie zarządzania i oceny działalności przedsiębiorstwa*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Penc, J. (2008). *Encyklopedia Zarządzania. Podstawowe kategorie i terminy*. Łódź: Wyd. WSSM.
- Pfaff, J. (2011). Sprawozdanie biegłego rewidenta z czynności rewizji finansowej — rys historyczny i kierunki zmian. W: B. Micherda (red.), *Sprawozdawczość i rewizja finansowa. Kierunki zmian*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.
- Piotrowska, K. (2020). Rachunek zysków i strat jako źródło informacji o efektach działalności jednostki gospodarczej. W: B. Nita (red.), *Sprawozdawczość finansowa według polskiego prawa bilansowego*. Warszawa: Difin.
- Poniatowska, L., Rówińska M. (2006). Odpisy aktualizujące i ich znaczenie w wycenie bilansowej. W: T. Kiziukiewicz (red.), *Rachunkowość w zarządzaniu jednostkami gospodarczymi*. Szczecin.
- Procházka, D. (2012). *The IFRS Adoption and Its Influence on Mutual Relationship of Financial and Management Accounting Systems of Czech Companies*, Recent Researches in Economics and Management Transformation.
- Przewodnik MSB. *Procedury*. Krajowa Izba Biegłych Rewidentów, https://www.pibr.org.pl/static/items/publishing/Przewodnik_MSB_procedury.pdf (dostęp 05.09.2020).
- Rówińska, M. (2013). Cechy jakościowe sprawozdania finansowego jednostek gospodarczych. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 757(58): 375–382.
- Rówińska, M. (2016). Przydatność — podstawowa cecha informacji finansowej? *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 2(80), 517–523.

- Samelak, J. (2013). *Zintegrowane sprawozdanie przedsiębiorstwa społecznie odpowiedzialnego*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Samuel, S. (2018). A conceptual framework for teaching management accounting. *Journal of Accounting Education*, 44.
- Sawicki, K. (2002a). Kontynuacja działalności jednostki a sprawozdanie finansowe i opinia biegłego rewidenta. *Monitor Rachunkowości i Finansów*, 12.
- Sawicki, K. (2002b). *Podstawy rachunkowości*. Warszawa: PWN.
- Sawicki, K. (2011). Kierunki zmiany polityki badania sprawozdań finansowych. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 668(41).
- Sawicki, K. (2013). Obiektywizm i niezależność biegłych rewidentów i księgowych według kodeksów etyki zawodowej i przepisów prawa. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 765 (61).
- Sawicki, K. (2013). Zakres rachunkowości jako nauki. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 71(127).
- Schneider, K. (2007). *Błędy i oszustwa w dokumentach finansowo-księgowych*. Warszawa: PWE.
- Schweitzer, M. (2001). Ambivalencja teorii rachunkowości: wartość dla akcjonariusza czy wartość dla interesariusza. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 6(62).
- Shaporova, O. A., Kirpichenko, E. A., i Parshutina, I. G. (2017). Classification and principles of formation of management reporting of industrial enterprises. *Vestnik OrelGIET*, 3(41).
- Siewierska, J., Kołosowski, M., i Ławniczak A. (2016). *Sprawozdanie finansowe według MSSF/MSR i ustawy o rachunkowości. Wycena–Prezentacja–Ujawnianie*. Gdańsk: ODDK.
- Sikorska, M. (2007). True and fair view w teorii i praktyce polskiej rachunkowości. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 38(94): 205–214.
- Simon, H., Guetzkow, H., Kozmetsky, G., i Tyndall, G. (1954). *Centralization vs. decentralization in organizing the controller's department: A research study and report*. New York: Controller's Foundation
- Slobodnyak, I. A. (2011). Classification of accounting management reports. *International Accounting*, 45(195).
- Śnieżek, E., Wiatr, M. (2013). Ponadczasowy wymiar doktryn bilansowych na przykładzie teorii Wilhelma Osbahra. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 71(127): 271–294.
- Sobańska, I. (red.) (2003). *Rachunek kosztów i rachunkowość zarządcza*, Warszawa: C.H. Beck.
- Sobańska, I. (2007). Nowa orientacja systemu rachunkowości w praktyce polskiej w kontekście wdrażania. W: I Sobańska, T. Cebrowska, A. Kowalik, R. Stępień (red.), *Rachunkowość wczoraj, dziś, jutro*. Warszawa: SKwP.
- Sobańska, I. (2011). Ocena systemów rachunku kosztów w zarządzaniu kosztami i sprawozdawczości finansowej W: I. Sobańska, M. Turzyński (red.), *Rachunkowość, audyt i kontrola w zarządzaniu*, Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

- Sobańska, I., i Michalak, M. (2009). System rachunkowości i sprawozdawczości finansowej zorientowany na wartość przedsiębiorstwa. W: I. Sobańska, T. Wnuk-Pel (red.), *Rachunkowość w procesie tworzenia wartości dla klienta*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Socea, A. D. (2012). Managerial decision-making and financial accounting information. *Procedia — Social and Behavioral Sciences*, 58.
- Soczówka, H. (2005). Bilans jako statyczny rachunek majątku i kapitału. W: B. Micherda (red.), *Podstawy rachunkowości. Aspekty teoretyczne i praktyczne*. Warszawa: PWN.
- Sojak, S. (2011). Wartości informacyjne sprawozdawczości według segmentów działalności na przykładzie grupy kapitałowej ORBIS. *Nauki o Finansach*, 2(7).
- Staszek, A. (2019). *Obszar swobody w rachunkowości*. Warszawa: Difin.
- Stępień, K. (2011). Kontrolna funkcja rachunku wyników. W: B. Micherda (red.), *Współczesne aspekty realizacji kontrolnej funkcji rachunkowości*. Warszawa: Difin.
- Stępień, K. (2013). Potencjał informacyjny i analityczny rachunku przepływów pieniężnych. W: S. Owsiak (red.), *Rola rachunkowości finansowej w podejmowaniu optymalnych decyzji przez podmioty gospodarcze oraz jednostki sektora finansów publicznych*. Bielsko-Biała: Wyższa Szkoła Finansów i Prawa w Bielsku-Białej.
- Stępień, K. (2016). Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa i jego przydatność w procesie analitycznym. W: B. Micherda, K. Stępień (red.), *Integracja sposobu sporządzania, analizy i badania sprawozdania finansowego*. Warszawa: Difin.
- Stępień K., (2019). *Polityka rachunkowości w kreowaniu wartości informacyjnej sprawozdań finansowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Strojek-Filus, M. (2011). Sprawozdawczość finansowa. W: J. Pfaff, Z. Messner (red.), *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*. Warszawa: PWN.
- Strojek-Filus, M. (2012). Sprawozdawczość finansowa. W: Z. Messner, J. Pfaff (red.), *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*. Warszawa: PWN.
- Świdarska, G. K. (2018). *Zrozumieć sprawozdanie finansowe*. Warszawa: Difin.
- Świdarska, G.K., Więclaw, W. (red.), (2009). *Sprawozdanie finansowe według polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości*. Warszawa: Difin.
- Szczepankiewicz, E. (2016). Rewizja finansowa, audyt wewnętrzny a audyt śledczy w wykrywaniu oszustw gospodarczych. *Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów*, 152: 73–93.
- Szczotka, J. (2014). Rewizja finansowa niezbędnym elementem bezpieczeństwa obrotu gospodarczego. *Zeszyty Naukowe WSFiP*, 3.
- Szychta, A. (1996). *Teoria rachunkowości Richarda Mattessicha w świetle podstawowych kierunków rozwoju nauki rachunkowości. Studium metodologiczne*. Warszawa: FRRwP.
- Szychta, A. (2003). Cele rachunkowości jednostek gospodarczych a główne tendencje rozwoju praktyki i teorii rachunkowości. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 17(73): 121–143.
- Szydelko, A. (2010). Hybrydowe rachunki kosztów w kreowaniu informacji na potrzeby zarządzania kosztami. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 123.

- Szydełko A., (2016), Rachunkowość zarządcza jako źródło informacji na potrzeby sprawozdania z działalności jednostki w świetle KSR nr 9, *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 284.
- Taipaleenmäki, J., i Ikäheimo, S. (2013). On the convergence of management accounting and financial accounting — the role of information technology in accounting change. *International Journal of Accounting Information Systems*, 14(4): 321–348.
- Tokarski, M. (2008). *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*. Toruń: Wyd. UMK.
- Troberg, P. (2007). *IFRS and US GAAP. A Finnish perspective*. Helsinki: Talentum
- Turner, J. L., Mock, T. J., Srivastava, R. P. (2002). *An Analysis of the Fraud Triangle*. Materiały z Konferencji. Uniwersytet Illinois, 18–19.10.2002. USA.
- Tyrańska, M. (2016). Wybrane metody audytu sprawozdań finansowych, *Journal of Modern Management Process*, 1(1).
- Walińska, E. (red), (1997). *Rachunkowość finansowa w świetle podatku dochodowego*. Warszawa: Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce.
- Walińska, E. (red.) (2009). *Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, Warszawa: Wolters Kluwer.
- Walińska, E. (2009). *Bilans jako fundament sprawozdawczości finansowej, w kontekście zmian współczesnej rachunkowości*. Warszawa: Wolters Kluwer Business.
- Walińska, E. (2010). Pojęcie i istota rachunkowości. W: E. Walińska (red.), *Rachunkowość finansowa. Ujęcie sprawozdawcze i ewidencyjne*. Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer Business.
- Waśniewski, T., Skoczylas, W. (2002). *Teoria i praktyka analizy finansowej w przedsiębiorstwie*. Warszawa: Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce.
- Wąsowski, W. (2010). *Kreatywna rachunkowość. Fałszowanie sprawozdań finansowych*. Warszawa: Difin.
- Wędzki, D. (2006). *Analiza wskaźnikowa sprawozdania finansowego*. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Weszalik, A. (2016). Znaczenie etyki zawodu księgowego w kształtowaniu obrazu sytuacji finansowej przedsiębiorstwa. *Zeszyt Naukowy Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach*, 287: 123–132.
- Wielgórska-Leszczynska, J. (2014). Rachunkowość jako dyscyplina naukowa wśród nauk ekonomicznych. *Studia Oeconomica Posnaniensia*, 2(4).
- Wiercińska, A. (2008). Granica między kreatywną, agresywną i oszukańczą rachunkowością. *Prace i Materiały Wydziału Zarządzania UG. Rachunkowość. Wybrane aspekty*, 2: 141–150.
- Wierzińska, Z. (2014). Wycena pasywów i aktywów a oczekiwania informacyjne użytkowników sprawozdań finansowych. *Studia Oeconomica Posnaniensia*, 2(4): 150–165.
- Wierzińska, Z. (2013). Rozważania na temat identyfikacji i klasyfikacji użytkowników sprawozdań finansowych. W: Materiały Konferencyjne. *Finansowe uwarunkowania rozwoju organizacji. Ryzyko w rachunkowości i zarządzaniu finansami*. Warszawa.

- Wouters, M., i Verdaasdonk, P. (2002). Supporting Management Decisions with Ex ante Accounting Information. *European Management Journal*, 20(1).
- Wszelaki, A. (2016). Zasady i etyka wykonywania zawodu biegłego rewidenta w regulacjach polskiego prawa. *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 274.
- Wynn, M., Low, W., Hofstede, A., i Nauta, W. (2014). A framework for cost-aware process management: Cost reporting and cost prediction. *Journal of Universal Computer Science*, 20(3).
- Zalega, K. (2003). *Systemy corporate governance a efektywność zarządzania spółką kapitałową*. Warszawa: Szkoła Główna Handlowa.
- Założenia koncepcyjne prezentacji i sporządzania sprawozdań*, MSSE, 2018.
- Zgółkowska, H. (red.), (1998). *Praktyczny Słownik Współczesnej Polszczyzny*. Poznań: Wydawnictwo Kurpisz.
- Zysnarska-Dworczak, B. (2012). *Jak zarządzać kosztami w przedsiębiorstwie*. Warszawa: Difin.

Akty prawne

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/56/UE z dnia 16 kwietnia 2014r.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. z 2019 r., poz. 351 ze zm.).
- Ustawa z dnia 13 października 1994r.o biegłych rewidentach i ich samorządzie (Dz. U. z 2016r., poz. 1000).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 Kodeks Karny (Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553).
- Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym. (Dz. U. z 2013 r. poz. 1203, tekst jednolity).
- Ustawa z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych (Dz. U. z 2019 r. poz. 505).
- Ustawa z dnia 30 lipca 2002r The Sarbanes-Oxley Act.
- Ustawa z dnia 7 maja 2009 r. o biegłych rewidentach i ich samorządzie, podmiotach uprawnionych do badania sprawozdań finansowych oraz o nadzorze publicznym (Dz.U. 2009 nr 77 poz. 649).
- Ustawa z dnia 23 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o rachunkowości oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 1333).
- Ustawa z dnia 11 maja 2017 roku o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (Dz. U., 2017, poz. 1089).
- Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2019 r. poz. 1571).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. Prawo o spółkach akcyjnych (Dz.U. 1928 nr 39 poz. 383).

- Rozporządzenie Rady Ministrów z 26 lipca 1982r. w sprawie weryfikacji rocznych bilansów przedsiębiorstw i innych państwowych jednostek organizacyjnych (Dz. U. nr 25 z 1982r., poz. 180).
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 15 stycznia 1991 r. w sprawie zasad prowadzenia rachunkowości (Dz.U. z 1991 r. Nr 10 poz. 35 ze zm.).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 537/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 r. w sprawie szczegółowych wymogów dotyczących ustawowych badań sprawozdań finansowych jednostek interesu publicznego.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady UE 537/2014 w sprawie szczegółowych wymogów dotyczących ustawowych badań sprawozdań finansowych jednostek interesu publicznego, uchylające decyzję Komisji 2005/909/WE.
- Uchwała Rady Ministrów z dnia 12 maja 1959r. w sprawie rewizji finansowo-księgowej państwowych jednostek organizacyjnych. Prowadzenie szkoleń w zakresie zdobywania ww. tytułu przypisano Stowarzyszeniu Księgowych w Polsce, zaś szczegółowe zasady użytkowania kwalifikacji przez dyplomowanych biegłych księgowych uregulowano odrębnymi przepisami Ministra Finansów
- Uchwała KIBR nr 3430/52A/2019 z dnia 21 marca 2019r. w sprawie krajowych standardów badania oraz innych dokumentów
- Zarządzenie Ministra Finansów z dnia 5 stycznia 1960r. w sprawie badania i zatwierdzania sprawozdań finansowych przedsiębiorstw państwowych i udziału przedstawicieli organów finansowych i banków w tych czynnościach (Dz. U. nr 3 z 1960r., poz. 13)

Inne źródła

- Kodeks Etyki Audytorów Wewnętrznych, Międzynarodowe Standardy Praktyki Zawodowej Audytu Wewnętrznego.* (2016), <https://www.iaa.org.pl/o-nas/kodeks-etyki> (dostęp 29.08.2020).
- Międzynarodowe Standardy Praktyki Zawodowej Audytu Wewnętrznego.* (2016). Warszawa, <https://www.iaa.org.pl/o-nas/standardy> (dostęp 04.09.2020).
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej.* Departament Rachunkowości Ministerstwa Finansów. <https://www.gov.pl> (dostęp 03.08.2020).
- Modyfikacje opinii w sprawozdaniu niezależnego biegłego rewidenta.* https://www.pibr.org.pl/static/items/alerts/PIBR-alert_nr_39.pdf (dostęp 31.08.2020).
- MSR Nr 1. Prezentacja Sprawozdań Finansowych.* (2019). <https://www.pkfpolska.pl/msr-mssf--obowiazujace-od-03-04-2019-4579> (dostęp 4.08.2020).
- MSSF 8 Segmenty operacyjne.* W: Rozporządzenie Komisji (WE) Nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady.
- Muż, P. (2020). *Ujawnienie w sprawozdaniu informacji o koronawirusie — przykłady.* <https://inforfk.pl/aktualnosci/6467662,Ujawnienie-w-sprawozdaniu-informacji-o-koronawirusie-przyklady.html> (dostęp 3.08.2020).

- Nowa ustawa o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym — rozmowa z Krzysztofem Burnosem, prezesem Krajowej Rady Biegłych Rewidentów.* https://rachunkowosc.com.pl/nowa_ustawa_o_bieglych_rewidentach_firmach_audytorskich_oraz_nadzorze_publicznym_rozmowa_z_krzysztofem_burnosem_prezesem_krajowej_rady_bieglych_rewidentow (dostęp 23.08.2020).
- Pandemia COVID-19 ma daleko idące konsekwencje dla sprawozdawczości finansowej.* (2020). KPMG w Polsce. <https://home.kpmg/pl/pl/home/media/press-releases/2020/05/news-flash-pandemia-covid-19-ma-daleko-idace-konsekwencje-dla-sprawozdawczosci-finansowej.html> (dostęp 3.08.2020).
- Proces wdrażania MSB.* https://www.pibr.org.pl/pl/Proces_wdrazania_MSB (dostęp 28.08.2020).
- Przepisy podatkowe wchodzi w życie.* <https://www.prawo.pl/podatki/nowelizacja-ustawy-o-bieglych-rewidentach-wejscie-w-zycie,454108.html> (dostęp 24.08.2020).
- Rozmowa z Krzysztofem Burnosem, prezesem Krajowej Rady Biegłych Rewidentów.* https://rachunkowosc.com.pl/nowa_ustawa_o_bieglych_rewidentach_firmach_audytorskich_oraz_nadzorze_publicznym_rozmowa_z_krzysztofem_burnosem_prezesem_krajowej_rady_bieglych_rewidentow (dostęp 23.08.2020).
- Sporządzanie sprawozdania finansowego w czasie COVID-19.* (2020). <https://www.gov.pl/web/finanse/sporzadzanie-sprawozdania-finansowego-w-czasie-covid-19> (dostęp 3.08.2020).
- Sprawozdanie z badania rocznego sprawozdania (przykład 2).* www.pibr.org.pl (dostęp 20.09.2020).
- Strona Internetowa firmy audytorskiej PKF.* <https://www.pkfpolska.pl/powolanie-komisji-nadzoru-audykowego-743> (dostęp 23.08.2020).
- Strona Internetowa Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego.* <https://pana.gov.pl/informacje-ogolne-o-pana-1/misja-wizja> (dostęp 28.08.2020).
- Wpływ pandemii COVID-19 na sprawozdawczość finansową — sprawozdania finansowe za 2019 rok.* (2020). KPMG w Polsce. <https://home.kpmg/pl/pl/home/insights/2020/03/business-alert-wplyw-covid-19-na-sprawozdawczosc-finansowa.html> (dostęp 3.08.2020).
- Zmiany w opinii biegłego rewidenta z badania sprawozdania finansowego.* <https://www.finanseicontrolling.pl/o-tym-sie-mowi/zmiany-w-opinii-bieglego-rewidenta-z-badania-sprawozdania-finansowego> (dostęp 27.08.2020).
- Zmiany w opinii biegłego rewidenta z badania sprawozdania finansowego.* <https://www.finanseicontrolling.pl/o-tym-sie-mowi/zmiany-w-opinii-bieglego-rewidenta-z-badania-sprawozdania-finansowego> (dostęp 18.09.2020).
- Zmiany w opinii biegłego rewidenta.* <https://www.finanseicontrolling.pl/o-tym-sie-mowi/zmiany-w-opinii-bieglego-rewidenta-z-badania-sprawozdania-finansowego> (dostęp 27.08.2020).

Spis rysunków

Rysunek 1. Organy zatwierdzające sprawozdania finansowe	26
Rysunek 2. Metody doboru próby do badania sprawozdania finansowego	
Rysunek 3. Formy opinii wydawane przez biegłego rewidenta w procesie badania sprawozdania finansowego	105
Rysunek 4. Zestawienie cech jakościowych sprawozdań finansowych	110

Spis tabel

Tabela 1. Krajowe Standardy Rachunkowości wraz ze stanowiskami wydanymi przez Komitet Standardów Rachunkowości	21
Tabela 2. Międzynarodowe Standardy Rachunkowości wraz z interpretacjami wydawanymi przez Stały Komitet ds. Interpretacji	22
Tabela 3. Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej wraz z interpretacjami wydawanymi przez Komitet ds. Interpretacji Sprawozdawczości Finansowej	23
Tabela 4. Typologia sprawozdań finansowych	25
Tabela 5. Uproszczony wzór bilansu według Ustawy o rachunkowości	30
Tabela 6. Struktura Rachunku zysków i strat według wariantu porównawczego	42
Tabela 7. Struktura Rachunku zysków i strat według wariantu kalkulacyjnego	44
Tabela 8. Struktura Zestawienia zmian w kapitale własnym	47
Tabela 9. Przykładowe źródła zwiększeń i zmniejszeń kapitałów własnych	48
Tabela 10. Struktura Rachunku przepływów środków pieniężnych metodą bezpośrednią i pośrednią	51
Tabela 11. Struktura wymaganych ujawnień w Dodatkowych Informacjach i Objasnieniach	55
Tabela 12. Użytkownicy informacji finansowej jednostek gospodarczych	58
Tabela 13. Sposoby fałszowania bilansu i rachunku zysków i strat według wybranych pozycji	69
Tabela 14. Przykłady wskazówek, tzw. „czerwonych flag” obszaru występowania potencjalnego problemu w firmie	72
Tabela 15. Krajowe Standardy Badania w brzmieniu Międzynarodowych Standardów Badania	91
Tabela 16. Struktura sprawozdania z badania przeprowadzonego przez biegłego rewidenta	102
Tabela 17. Okoliczności uwzględniane przez biegłego rewidenta przy wyborze rodzaju opinii zmodyfikowanej	106

Tabela 18. Podstawowe funkcje pełnione przez system rachunkowości	115
Tabela 19. Zmiana cech rachunkowości finansowej pod wpływem MSSF	121
Tabela 20. Klasyfikacja sprawozdań zarządczych	126
Tabela 21. MSR 14 a MSSF 8 — obszary zróżnicowania	131
Tabela 22. Główne różnice ujawnień między MSR 14 a MSSF 8	131
Tabela 23. Wybrane kryteria wyodrębniania ośrodków odpowiedzialności	135
Tabela 24. Typy ośrodków odpowiedzialności	136

„Książka stanowi oryginalne opracowanie o wymiarze poznawczym i aplikacyjnym, łączącym problematykę wypełniania informacyjnej funkcji rachunkowości w aktualnych warunkach otoczenia (gospodarczego, prawnego, itp.), z dodatkowym, ważnym uzupełnieniem o elementy wynikające z potrzeb zarządzania kryzysowego w warunkach pandemii. W takim rozumieniu jest to opracowanie unikatowe i stanowiące treści bazowe dla dalszych badań i rozważań w wielu dyscyplinach naukowych, jak i praktyce funkcjonowania przedsiębiorstw”.

DR HAB. ARTUR KOŻUCH, PROF. UPH

„Monografia dotyczy ważnego problemu, jakim jest ocena zarządzania sprawozdawczością przedsiębiorstw i wybranymi aspektami tego procesu. (...) Stanowi ona wartościowe opracowanie teoretyczne. (...) Spójne tematycznie, które potwierdza zaawansowanie naukowe Auterek. Stanowi także wkład do dyscypliny ekonomia i finanse. (...) Dotyczy także ważnego problemu, jakim jest ocena zarządzania sprawozdawczością przedsiębiorstw i wybranymi aspektami tego procesu. (...) Opisywana tematyka jest szczególnie przydatna w ocenie funkcjonowania przedsiębiorstwa w zakresie rachunkowości i źródeł informacji potrzebnych w procesie podejmowania decyzji”.

DR HAB. PIOTR BÓRAWSKI, PROF. UWM

IBG
INSTYTUT BADAŃ
GOSPODARCZYCH

